

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

Συγκριτική μελέτη των ιστορικών, Πλουτάρχου και
Φλάβιου Αρριανού, μέσα από την επισκόπηση των
έργων τους, *Βίος τοῦ Ἀλεξάνδρου – Περί Ἀλεξάνδρου*
Τύχης ἢ Ἀρετῆς και Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις και η
σύλληψη της προσωπικότητας του Μεγάλου
Ἀλεξάνδρου στα ἔργα αυτά

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Της

Αναστασίας Π. Ρεντούλη

Πτυχούχου Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης
Πολιτισμικών Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου,
2014

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντίνουπος Λ. Βασίλειος,
Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες: Βολονάκη Ελένη, Επίκουρος Καθηγήτρια,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Καραβάς Ορέστης, Επίκουρος Καθηγητής,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Καλαμάτα, Σεπτέμβριος 2019

*«Αλέξανδρε τώρα να βγής
από τον τάφον, και να ιδής
των Μακεδόνων πάλιν
ανδρείαν την μεγάλην,
πώς τους εχθρούς νικούνε,
με χαρά στη φωτιά»*

Ρήγας Βελεστινλής, Ύμνος πατριωτικός, στροφή 33

*Στην μνήμη των παππούδων μου, Γιώργου και Μαρίας Πατρίκαλου,
του θείου μου, Κώστα Πατρίκαλου και του νονού μου Αντώνη
Μιχαλόπουλου*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
2. ABSTRACT.....	7
3. ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	8
4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9-21
5. <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</u>	
i. Οι αρχαιότερες και μεταγενέστερες πηγές που μαρτυρούν το μεγαλείο της προσωπικότητας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Πρωτοτυπία και όρια των πηγών αυτών.....	22-34
ii. Η πολύπλευρη προσωπικότητα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και η ταύτισή του με ομηρικούς ήρωες.....	35-40
iii. Η «θεοποίηση» του Μεγάλου Αλεξάνδρου.....	41-58
iv. Ο εθνικοαπελευθερωτικός χαρακτήρας της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου και η εφαρμογή της Πανελλήνιας ιδέας του Ισοκράτη που ώθησαν τον κατακτητή να επαναφέρει το όραμα της ένωσης των Ελλήνων.....	59-67
6. <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</u>	
i. Πλούταρχος, ο βιογράφος και ιστορικός που μαρτυρεί πολλές πτυχές της ζωής του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το έργο του, <i>Βίος του Αλεξάνδρου</i>	68-75
ii. Φλάβιος Αρριανός, ο στρατιωτικός, ιστορικός και καταγραφέας της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το έργο του, <i>Αλεξάνδρου Ανάβασις</i>	76-85
iii. Η γλώσσα του Πλουτάρχου σύμφωνα με τα έργα του, <i>Βίος του Αλεξάνδρου</i> και <i>Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής</i>	86-93
iv. Η γλώσσα του Φλάβιου Αρριανού μέσα από το έργο του <i>Αλεξάνδρου Ανάβασις</i>	94-100

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

- i. Η ταύτιση των δύο ιστορικών ως προς την προσέγγιση της προσωπικότητας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Σκοπτικός παραλληλισμός.....101-110
- ii. Η κοινή «έμπνευση» των ιστορικών, Πλουτάρχου και Φλάβιου Αρριανού και το φαινόμενο «Μέγας Αλέξανδρος» που επηρέασε τους νεότερους μελετητές και τη σύγχρονη εποχή.....111-113
- iii. Οι ριζικές αλλαγές που «επέφερε» ο θάνατος του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ο νέος τρόπος ζωής που εξαπλώθηκε σε ολόκληρη την ελληνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια επικράτεια.....114-116

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....117-118

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....119-121

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....122-123

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πολλά βιβλία έχουν γραφεί μέχρι σήμερα για τον μεγάλο Μακεδόνα βασιλιά Αλέξανδρο Γ' του Φιλίππου. Υπήρξε ένας από τους σπουδαιότερους άνδρες που ανέδειξε η Ελλάδα και δίκαια συγκαταλέγεται στις μεγαλύτερες προσωπικότητες παγκοσμίως μαζί και με άλλες σπουδαίες φυσιογνωμίες της Ελλάδος. Αρκετοί συγγραφείς τον χαρακτηρίζουν ως πολεμοχαρή και αιμοσταγή στρατηλάτη, άλλοι ως εκπολιτιστή των βαρβάρων ή ακόμη και τον πρώτο οικουμενιστή της ιστορίας. Οι απόψεις βέβαια αυτές εκφράζουν τις αντιλήψεις του εκάστοτε συγγραφέα που κινείται με όχι πάντοτε αγαθές προθέσεις για να υπηρετήσει πολιτικά συμφέροντα ή πολλοί από αυτούς αποσκοπούν να μειώσουν την αξία του Αλεξάνδρου παραβλέποντας σκόπιμα τη θετική πλευρά του και επικεντρώνονται πολλές φορές στο να τονίζουν καθετί που μπορεί να αμαυρώσει την εικόνα του στα μάτια των ανθρώπων. Στην ουσία δεν κάνουν τίποτα διαφορετικό από το να παρερμηνεύουν τις πηγές και να αλλοιώνουν την ιστορία. Επιλεκτικά διαλέγουν κείμενα και τα ερμηνεύουν κατά την κρίση τους, με απώτερο σκοπό να λαιμολογήσουν τον Αλέξανδρο.

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως στόχο να προσφέρει στον αναγνώστη εμπεριστατωμένη γνώση που βασίζεται στους αρχαίους συγγραφείς αλλά και σε μεταγενέστερους, για την ζωή, την εκστρατεία και το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ιδιαίτερη εμβάθυνση θα δοθεί στην έρευνα της ταυτοποίησης και της απόκλισης δύο μεγάλων ιστορικών, τον Αρριανό και τον Πλούταρχο, που έγραψαν για τον Αλέξανδρο όσον αφορά τα στοιχεία που συνέλεξαν και χρησιμοποίησαν για την καταγραφή της πολυπράγμονης ζωής του Μακεδόνα βασιλέα. Ελπίζω με την ανάγνωση αυτής της εργασίας να μπορέσει κάθε ενδιαφερόμενος να αντλήσει τα στοιχεία που χρειάζεται για την ορθή πληροφόρησή του και να αποτελέσει για τον καθένα αφετηρία για προσωπική έρευνα.

Λέξεις Κλειδιά: Μέγας Αλέξανδρος, εκστρατεία, στρατηλάτης, εξελληνισμός, θεοποίηση, Πανελλήνια Ιδέα, Μακεδονία, πηγές, ιστορικός, Πλούταρχος, Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, *Αλέξανδρος*, *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής*, ιστορικός, ομοιότητες, διαφορές, γλώσσα

2. ABSTRACT

Many books have been written so far about the great Macedonian king Alexander III of Philip. He was one of the most important men that Greece has shown and is rightly among the world's greatest personalities along with other great figures of Greece. Several writers characterize him as a warlike and bloodthirsty warlord, others as a citizen of the barbarians, or even the first ecumenist of history. These views express the perceptions of the writer who moves with not always good intentions to serve political interests, or many of them aim to diminish the value of Alexander by deliberately disregarding his positive side and focusing often on highlighting anything that can tarnish his image in the eyes of the people. In essence, they do nothing different than misinterpreting sources and altering history. They selectively choose texts and interpret them at their own discretion, in order to pardon Alexander.

This diploma aims to provide the reader with an in-depth knowledge based on the ancient writers and later on the life, the campaign and the death of Alexander the Great. A special deepening will be given to the study of the identification and deviation of two great historians, Arrian and Plutarch, who wrote about Alexander about the data they gathered and used to record the long-living life of the Macedonian king. I hope that reading this work will enable everyone interested to get the information they need to be properly informed and to be the starting point for personal research.

Key words: Alexander the Great, campaign, strategist, Hellenism, deification, Panhellenic Idea, Macedonia, sources, historical, Plutarch, Arrian, *Alexander Anavasis*, *Life of Alexander*, *On The Fortune or Virtue of Alexander the Great*, similarities, differences, language

3. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Αρχαία Ελληνική Φιλολογία» του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Πριν την παρουσίαση της έρευνας των στοιχείων του εν λόγω θέματος και των αποτελεσμάτων της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση και καθήκον μου να ευχαριστήσω ορισμένους από τους ανθρώπους που γνώρισα, συνεργάστηκα μαζί τους, βρίσκονται στη ζωή μου και έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίησή της.

Πρώτα από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω το ίδιο το Πανεπιστήμιό μου και τα μέλη του σε κάθε βαθμίδα και σε κάθε οργανική θέση, που μου προσέφερε αυτήν την ευκαιρία ως φοιτήτρια να συμμετάσχω σε αυτό το τόσο σημαντικό και κερδοφόρο Μεταπτυχιακό με τις ιδιαίτερες γνώσεις που μου χάρισε. Συνεχίζοντας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους ανεξαιρέτως τους καθηγητές μου που συνέβαλαν σημαντικά στην επιτυχή παρακολούθηση και διεξαγωγή αυτού του προγράμματος. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, Καθηγητή Βασίλειο Α. Κωνσταντινόπουλο για την πολύτιμη καθοδήγηση με τις ανεξάντλητες γνώσεις του, την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση που μου έδειξε. Τις ευχαριστίες μου εκφράζω και στους καθηγητές μου, Καραβά Ορέστη και Βολονάκη Ελένη οι οποίοι με τα πλούσια πνευματικά προσόντα, τις γνώσεις και το ήθος τους συνέβαλαν ουσιαστικά στην ολοκλήρωση αυτής της εργασία και δέχτηκαν πρωτίστως να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής για την αξιολόγηση της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου Παναγιώτη και Ευφροσύνη, καθώς και τον αδερφό μου Γιώργο, που με την υπομονή και το κουράγιο τους, προσέφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας. Συνακόλουθα, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον ευρύτερο κοινωνικό μου περίγυρο ο οποίος συμπεριλαμβάνει τους φίλους μου και έναν ιδιαίτερα σημαντικό άνθρωπο, τον Βασίλη, οι οποίοι με την ανεξάντλητη υπομονή και στήριξη τους μου έδωσαν τη δύναμη να διεκπεραιώσω και να βγάλω εις πέρας αυτό το απαιτητικό και δύσκολο εγχείρημα της παρακολούθησης του Μεταπτυχιακού Προγράμματος και της εκπόνησης της διπλωματικής αυτής εργασίας.

4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου σύμφωνα με πολλούς θρύλους ήταν βασιλιάς, ήρωας, θεός, κατακτητής, φιλόσοφος, επιστήμονας, προφήτης, πολιτικός και οραματιστής. Αυτή είναι η ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου που διδάσκεται. Οι πράξεις της ανδρείας του είναι αληθινά ενθουσιώδεις για εκείνους που καλούνται να τις ερμηνεύσουν ως προς την αξία τους από την πορεία των έργων τους. Ο Αλέξανδρος ήταν ένας άνθρωπος που έσπασε το καλούπι. Ποικίλες βιβλιοθήκες έχουν αφιερωθεί στη μελέτη του Αλεξάνδρου. Ωστόσο, τα τελευταία εξήντα χρόνια οι μελετητές έχουν διαιρεθεί για την κατανόηση ενός τέτοιου αριθμού. Υπάρχει μια σχολή σκέψης που εξακολουθεί να τον βλέπει ως εμπνευσμένο ηγέτη. Υπάρχει, όμως, μια νέα ιστορία που διερευνάται, η οποία αναφέρεται σε έναν αιμοδιψή άνθρωπο, πάντα σε αναζήτηση της επόμενης μάχης, συνεχώς θέτοντας τον εαυτό του και τους άλλους σε κίνδυνο. Αυτός ο άνδρας φυσικά είναι ο Αλέξανδρος και είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι δεν είχε πάντα τον τίτλο του Μεγάλου, όταν γεννήθηκε ήταν ο Αλέξανδρος Γ' ο Μακεδόνας. Αυτό το χάσμα έχει δημιουργηθεί, λόγω των κρίσιμων ερωτημάτων σχετικά με τους πρωτογενείς ιστορικούς, όπως ο Διόδωρος Σικελιώτης, ο Κόιντος Κούρτιος Ρούφος, ο Ιουστίνος, ο Πλούταρχος και ο Αρριανός. Οι πρωταρχικές πηγές του Αλεξάνδρου που έχουμε τώρα, γράφτηκαν κατά τη διάρκεια του απογείου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Οι συγγραφείς της ιστορίας του Αλεξάνδρου ήταν Ρωμαίοι πολίτες. Πόσο καλά θα μπορούσαν πραγματικά να γνωρίζουν τον Μέγα Αλέξανδρο χωρίς να χρησιμοποιούν την ιστορία κοντά στο χέρι ως οδηγό για να εξηγήσουν τα γεγονότα μίας τέτοιας μνημειώδους μορφής; Αυτοί οι ιστορικοί μιλάνε για τον Αλέξανδρο σαν να τον γνώριζαν σε ένα οικείο επίπεδο. Οι εκθέσεις της ζωής του Αλεξάνδρου λέγονται με τέτοια εμπιστοσύνη στην ακρίβειά τους και τώρα η έκδοσή τους είναι ό, τι υπάρχει για να εξηγήσουμε ποιος ήταν ο Αλέξανδρος.

Οι Ρωμαίοι ιστορικοί του 2ου αιώνα μ.Χ, όπως ο Αρριανός και ο Πλούταρχος, χρησιμοποιούν την ιστορία του Αλεξάνδρου για να σχολιάσουν τη Ρώμη και την ηγεσία της. Επιπλέον, χρησιμοποίησαν και τόνισαν παραδείγματα από τη ζωή του Αλεξάνδρου για να δείξουν την καλή ηγεσία και τις κακές ηγετικές ιδιότητες. Χρησιμοποίησαν επίσης μια ιστορία που ήταν απτή, και κοντά στο ιστοριογραφικό χέρι, προκειμένου να οικοδομήσουμε την ιστορία του Αλεξάνδρου και να δημιουργήσουμε τον αριθμό που γνωρίζουμε τώρα. Τα γεγονότα που αφορούν τόσο τον Πλούταρχο όσο και τον Αρριανό, στη βιογραφία του Αλεξάνδρου,

αντικατοπτρίζουν αυτά τα γεγονότα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί μόνο επειδή τόσο ο Αρριανός όσο και ο Πλούταρχος χρησιμοποιούν την ιστορία γύρω τους για να κατασκευάσουν την ιστορία του Αλεξάνδρου. Στην ιστοριογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου η ιστορία έχει πάρει μια φιγούρα όπως ο Αλέξανδρος και του έδωσε τον τίτλο «Μέγας». Όταν υπάρχουν εκείνοι που τον βλέπουν ως τον Αλέξανδρο Γ' της Μακεδονίας, υπάρχουν εκείνοι που τον εξυμνούν καλύτερα και από θεό. Ορισμένες ερμηνείες είναι ότι έχει κέρατα επειδή είναι διάβολος. Άλλοι ισχυρίζονται ότι τα κέρατα αποτελούν ταύρο, ζώο που συνδέεται με τη μυθική κληρονομιά του Δία ως πατέρα του. Αυτή η ανάλυση προέρχεται από τους ιστορικούς του Αλεξάνδρου. Ωστόσο, το σύνολο αυτής της εργασίας θα επικεντρωθεί στον Πλούταρχο και τον Αρριανό, λόγω της παραγωγής της βιογραφίας του Αλεξάνδρου σε σχετικό χρόνο. Ο A.B. Bosworth κάνει την εντυπωσιακή αποκάλυψη ότι “η μελέτη του Αλεξάνδρου όπως είδαμε είναι σε μεγάλο βαθμό η μελέτη του Αρριανού ο οποίος παρέχει το συνεχές νήμα στο οποίο πρέπει να αξιολογηθεί η υπόλοιπη παράδοση»¹. Πηγές όπως ο Αρριανός και ο Πλούταρχος δημιούργησαν αυτή τη ρομαντική εικόνα του Αλεξάνδρου. Η εικόνα τους χρησιμοποιήθηκε για να εξηγήσει γιατί κέρδισε τον τίτλο του Μεγάλου, όταν η ιστορία θα μπορούσε να τον καταγράψει τόσο εύκολα ως ο Αλέξανδρος ο Γ'. Λόγω των διαρκώς μεταβαλλόμενων προκαταλήψεων μέσα σε μια κοινωνία, ο τίτλος αυτός για μια κοινωνία μπορεί να μην ταιριάζει με έναν άλλον, όπως και για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Βάσει αυτού του συλλογισμού η σύγχρονη ερμηνεία μας για τον Αλέξανδρο μπορεί να είναι αυτή του Αλεξάνδρου ως ο τρομερός, λόγω του κύματος του θανάτου που περιβάλλει τη βασιλεία του.

Επιπλέον, τα προβλήματα της ιστοριογραφίας του Αλεξάνδρου είναι σχετικά απλά. Είναι ο Αρριανός πιο αξιόπιστος από τον Πλούταρχο; Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει η εικόνα ενός ήρωα που απεικονίζεται, αλλά πόσο ακριβής είναι ο ήρωας; Η πίστη μας σε αυτές τις πηγές είναι αυτό που έχει διαμορφώσει την κατανόησή μας για τον Αλέξανδρο. Αυτό συμβαίνει γιατί η ελληνική *Φυλλάδα του Αλεξάνδρου* είναι μόνο μία από τις πολλές εκδοχές της ιστορίας του Αλεξάνδρου για να κερδίσει ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό τόσο στην αρχαιότητα όσο και στον Μεσαίωνα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο Αλέξανδρος της Ρωμανίας είναι πιο δύσκολο να κριθεί δίπλα στον Αλέξανδρο της ιστορίας. Με αυτό το σκεπτικό υπάρχουν σχολές σκέψης που είναι πολύ διαφορετικές. Υπάρχουν

¹ Βλ. Bosworth A.B, (1), *From Arrian to Alexander, Studies in Historical Interpretation*, Clarendon Press-Oxford, 1988, σελ. 16.

εκείνοι που ακολουθούν τους ιστορικούς του Αλεξάνδρου και παραφράζουν αυτό που διαβάζουν δίνοντας έτσι μια έκδοση του Αλεξάνδρου που μπορεί να μην είναι απολύτως ακριβής αλλά αμετάβλητη. Έπειτα υπάρχουν εκείνοι οι ιστορικοί που εξετάζουν πιο προσεκτικά, όχι τον Αλέξανδρο αλλά τους ιστορικούς του Αλεξάνδρου. Το ύφος του Αρριανού, υποδηλώνει ότι ο Αρριανός δούλευε επαγωγικά, ξεκινώντας από την εικόνα ενός ευγενή και οδηγημένου Αλεξάνδρου, συναθροίζοντας επεισόδια που θα απεικόνιζαν τον χαρακτήρα του Αλεξάνδρου.

Αυτά τα επεισόδια που περιγράφει ο Αρριανός τονίζουν τα χαρακτηριστικά ενός καλού ηγέτη και ενός κακού ηγέτη. Ο Αρριανός συμβούλευσε τους αναγνώστες της εποχής του να κάνουν τη σύνδεση όποτε είναι δυνατόν και να μάθουν από τις πράξεις του Αλεξάνδρου τη γραφή του. Ένας άλλος ιστορικός, ο οποίος πιστώνεται με το να εμπνέει πολλά γράμματα σχετικά με την αφήγηση του Μεγάλου Αλεξάνδρου είναι ο Πλούταρχος. Ωστόσο, η εγκυρότητα της γραφής του είναι επίσης αμφισβητήσιμη. Ο Craig Cooper σημειώνει ότι “ο Πλούταρχος εφιστά την έντονη αντίθεση μεταξύ της ορθολογικής ιστορίας και του παράλογου μύθου, η διαφορά μεταξύ των δύο, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, μπορεί να πλοηγηθεί μέσω της αρχαιολογίας, μιας μορφής ιστοριογραφίας που αναλαμβάνει το πρόσχημα της ιστορίας εφαρμόζοντας τη μεθοδολογία της ορθολογικής εξέτασης”. Ο Πλούταρχος μιλάει από ένα σημείο εξοικείωσης με τον Αλέξανδρο, αλλά είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι στη συγγραφή του Πλούταρχου προστίθενται λεπτομέρειες για τα πρώτα χρόνια και την εκπαίδευση του Αλεξάνδρου, λεπτομέρειες που συνήθως δεν απαντώνται στην ιστορία αλλά μάλλον σε συναφή ιστοριογραφικά έργα. Κρατώντας αυτό κατά νου, ενώ διαβάζουμε για μια φιγούρα όπως ο Αλέξανδρος, θέτονται διάφορα ερωτήματα σχετικά με την ακρίβεια της γραφής του Πλούταρχου, όπως από πού και πώς ο Πλούταρχος ξέρει τον Αλέξανδρο σε τέτοια στενή λεπτομέρεια. Πιο συγκεκριμένα, τι μπορεί να κερδίσει ο Πλούταρχος κάνοντας τέτοιες τολμηρές δηλώσεις για έναν χαρακτήρα όπως ο Αλέξανδρος; Και πάλι από το έργο του Craig Cooper, αν και ο Πλούταρχος οδηγεί τους αναγνώστες του να πιστεύουν ότι είχε δυσκολία να παράγει μια σωστή ιστορική αφήγηση βασισμένη σε ευρεία ανάγνωση, ακρόαση και προσωπική έρευνα, αυτό είναι ακριβώς αυτό που παραδίδει. Ο Πλούταρχος θεωρείται πρωταρχικός στις σαφείς πηγές για τον Μέγα Αλέξανδρο, αν και η ακρίβεια είναι κάπως αμφισβητήσιμη. Δίνει έμφαση σε ορισμένες αξίες που θα θεωρούσαν καλές ιδιότητες που βρέθηκαν σε έναν ηγέτη και η έξοδος από τη χρήση τέτοιων ιδιοτήτων. Η ιστορία του μακρινού παρελθόντος μπορεί να περιπλανηθεί μακριά, σαν να ήταν

στη γη του αγνώστου και, αν και ο Πλούταρχος είναι ενήμερος για τον κίνδυνο, αυτό δεν τον εμποδίζει να επαναλαμβάνει με αυτοπεποίθηση τις ιστορίες που φαίνονται τόσο απίθανες, αλλά υποστηρίζονται από τη δική του ορθολογική εξέταση και αυτοψία, δίνοντας έτσι την εμφάνιση της ιστορίας. Οι καλύτερες πηγές μας για τον Αλέξανδρο και το έργο του δεν πρέπει να απορρίπτονται εντελώς αλλά πρέπει να αναλύονται στενά. Αυτός ο ορθολογικός έλεγχος μπορεί να δώσει την εμφάνιση της ιστορίας αλλά ακόμη και με μια σύντομη ματιά αποκαλύπτει πόσο η ζωή θέλει να πλησιάσει στο «μυθικό» και το «θεϊκό». Ο Πλούταρχος γράφει μια ιστορία του χαρακτήρα του Αλεξάνδρου, παρ' όλο που αυτή η ιστορία βγαίνει σχεδόν απίστευτη. Ωστόσο, οι σύγχρονοι συγγραφείς κατέχουν τώρα την ιστορία του Αλεξάνδρου, αν ληφθεί ως αληθινή αλήθεια ότι η ιστορία του Αλεξάνδρου είναι ένα εμπνευσμένο ηρωϊκό έπος στην ομηρική κλίμακα. Η εικόνα του Αλεξάνδρου είναι συγκρίσιμη με τον Αχιλλέα επειδή οι πρωταρχικές μας πηγές πήραν το βήμα που εκμεταλλεύεται αυτό του ημίθεου, και με τους ίδιους τρόπους που ο Αχιλλέας αποθανατίστηκε από τα γραπτά του Ομήρου, ο Αλέξανδρος έχει το ίδιο αφιέρωμα που του έχει καταβληθεί². Ιδιαίτερα όσον αφορά την καταγωγή του δίνεται έμφαση στην ηρωϊκή του γενιά και στις καταβολές που θεωρούνταν ότι είχε και από τον Αχιλλέα και από τον Ηρακλή. Έχει ενδιαφέρον να δούμε ότι ο χρόνος που χωρίζει τον Όμηρο από το θέμα του, τον Αχιλλέα, είναι ο ίδιος όσον αφορά τον Αρριανό και τον Πλούταρχο και το θέμα τους, τον Αλέξανδρο. Αυτή η πτυχή του συγγραφέα εμφανίζεται πιο καθαρά στην αφήγησή του στη μάχη του Γρανικού, που συζητείται αργότερα κατά τη διάρκεια της παρουσίας αυτής της εργασίας.

Η μελέτη μιας μεγάλης ιστορικής προσωπικότητας όπως αυτής του Μεγάλου Αλεξάνδρου είναι από τη φύση της κάτι δύσκολο κι αυτό διότι ο ιστορικός που θα επιχειρήσει να εξιστορήσει τη ζωή αυτού του σπουδαίου άνδρα, πέρα από τα γνωστά, ποικίλα και πολύπλοκα προβλήματα που από τη φύση της εργασίας του αντιμετωπίζει, έχει να αντιπαλέψει και με το δέος που το πρόσωπο αυτό προκάλεσε και προκαλεί, το οποίο συνήθως δημιουργεί είτε αισθήματα θαυμασμού που δε μπορεί εύκολα να ελέγξει είτε σε κάποιες περιπτώσεις διάθεση απομυθοποίησης και αποκαθήλωσης από τον «θρόνο» του που είναι δύσκολο να ξεπεράσει. Ιδιαίτερα βέβαια όταν ένας ιστορικός καλείται να μελετήσει και να αναλύσει αυτή τη μέγιστη προσωπικότητα, θα πρέπει να καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια διότι το ιστορικό αυτό πρόσωπο του Μεγάλου

² Bosworth A.B, (2), *Κατακτήσεις και Αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, Μτφρ: Μακρής Κώστας, Οδυσσεάς, Αθήνα, 1998, σελ. 468-469.

Αλεξάνδρου κατέχει πρωταρχική θέση στην κλίμακα των μεγάλων προσωπικοτήτων σε ολόκληρο τον κόσμο. Υπάρχουν διάφορες απόψεις όσον αφορά τις ενέργειες και τον χαρακτήρα αυτού του άνδρα καθώς όπως αναφέραμε και νωρίτερα υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις και από την πλευρά του θαυμασμού και της ταύτισης, αλλά από την άλλη της αντιπαλότητας και της απομυθοποίησης. Έτσι, όταν ένας ιστορικός καλείται να ερμηνεύσει τις ενέργειες του Μακεδόνα βασιλέα, θα πρέπει να έρθει αντιμέτωπος με τα αισθήματα του προσωπικού και συλλογικού θαυμασμού, να μελετήσει όσα έχουν γράψει οι άλλοι ιστορικοί και εξέχουσες προσωπικότητες γι' αυτόν. Γι' αυτό και στην εν λόγω εργασία θα πραγματευτούμε όχι μόνο ποιοι πραγματεύονται το τεράστιο κεφάλαιο της ιστορίας μας «Μέγας Αλέξανδρος» αλλά θα αναφερθούμε εξονυχιστικά στους δύο σημαντικότερους μελετητές τους κατά τη συγγραφή μεταγενέστερων πηγών, Πλούταρχο και Αρριανό.

Ας σημειώσουμε, λοιπόν, ότι στην παρούσα μελέτη θα πρέπει να αναλογιστούμε και να αντιληφθούμε με το πέρασ την ανάγνωσής της ότι θα συναντήσουμε αρκετά προβλήματα όσον αφορά την εύρεση ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας για τον Αλέξανδρο καθώς ορισμένα σημεία της ιστορίας της ίδιας του της εποχής μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε «προβληματικά», από την άποψη ότι έχουν απασχολήσει έντονα όλους σχεδόν τους ιστορικούς που ερεύνησαν γι' αυτόν και έχουν δοθεί από αυτούς πολλές, διαφορετικές και συχνά αλληλοσυγκρουόμενες απαντήσεις που τροφοδότησαν με ποικίλες διαμάχες την έρευνα. Η ρίζα των προβληματικών αυτών σημείων και των ποικίλων απαντήσεων δε βρίσκεται μόνο στο θεωρητικό υπόβαθρο και την οπτική γωνία προσέγγισης του καθενός ιστορικού, αλλά και στην ελλειπτική ή αντιφατική ή και ανύπαρκτη συχνά προσέγγιση των αρχαίων πηγών σε μερικά καίρια ζητήματα της ζωής του Αλεξάνδρου, εξαιτίας της μεγάλης χρονικής απόστασης από το αντικείμενό τους, της μη πλήρους διάσωσής τους, της ένταξης σε αυτές, στοιχείων από την προφορική παράδοση και της προσωπικής στάσης τους, ευνοϊκής ή εχθρικής, απέναντί του αναφορικά με τις αρχαίες πηγές, οφείλουμε εδώ να επισημάνουμε κάποια στοιχεία.

Όταν ο Αλέξανδρος πέθανε, πληθώρα ιστορικών και μελετητών έσπευσαν να γράψουν έργα για τον άνθρωπο αυτόν που άλλαξε τα δεδομένα ολόκληρης της ανθρωπότητας όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στον ευρύτερο ανατολικό κόσμο. Έφερε τεράστιες και συνταρακτικές αλλαγές στην ανθρωπότητα γι' αυτό και η εύρεση πηγών για τη ζωή του μεγάλου στρατηλάτη αποτέλεσε ένα δύσκολο έργο. Η εποχή μετά τον θάνατό του χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό έργων σχετικών με το πρόσωπό του και την

εκστρατεία που πραγματοποίησε. Από τα έργα των σύγχρονων ή και λίγο μεταγενέστερων ιστορικών του δυστυχώς δε σώζονται παρά ελάχιστα αποσπάσματα. Κάποιοι εξ αυτών είναι οι εξής: ο Πτολεμαίος Α' του Λάγου, στρατηγός του Μεγάλου Αλεξάνδρου με μεταγενέστερο χαρακτηρισμό, «Σωτήρ», ο Αριστόβουλος του Κασσάνδρειου, αρχιτέκτονας και πολιτικός μηχανικός στο πλευρό του Αλεξάνδρου στις εκστρατείες του, ο Αναξιμένης ο Λαμψακηνός, ρήτορας και ιστορικός που επίσης συνόδευσε τον Αλέξανδρο στην εκστρατεία του στην Ασία, Καλλισθένης ο Ολύνθιος ο οποίος ήταν ο επίσημος ιστοριογράφος για τη συγγραφή του ημερολογίου της εκστρατείας του Αλεξάνδρου εναντίον της Περσικής Αυτοκρατορίας, ο Έφιππος ο Ολύνθιος ο οποίος ήταν αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος που μάλλον συνόδευσε τον Αλέξανδρο στην εκστρατεία του στην Ασία, ο Μαρσύας ο Πελλαίος που γράφει την ιστορία της Μακεδονίας στα *Μακεδονικά* του αναφερόμενος ως εκ τούτου και σε κάποιες στιγμές της ζωής του Αλεξάνδρου, ο Ονησίκριτος, αρχαίος Έλληνας ιστορικός που καταγόταν από την Αίγινα ή την Αστυπάλαια και έφθασε με τον Αλέξανδρο μέχρι την Ινδία ως αρχιπλοηγός του στόλου του Νεάρχου, ο Χάρις ο Μυτιλιναίος ο οποίος έλαβε μέρος στην εκστρατεία ως εισαγγελεύς αλλά δεν υπάρχει κανός αριθμός διασωθέντων αποσπασμάτων του για να αξιολογήσουμε το έργο του, ο Κλείταρχος ο οποίος δεν πήρε μέρος στην εκστρατεία του Αλεξάνδρου, έγραψε το έργο του μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου και μάλλον πριν από τον Πτολεμαίο. Έγραψε ρητορικά και τραγικά έργα και το έργο του ξεκίνησε με την άνοδο του Αλεξάνδρου στο θρόνο της Μακεδονίας και τελειώνει το έργο του με τον θάνατο του Αλεξάνδρου το 323 π.Χ. Γράφει το *Αί περί Αλεξάνδρου ιστορίαι*, μια μυθιστορική βιογραφία για τον Μέγα Αλέξανδρο από την οποία δε σώζονται παρά ελάχιστα αποσπάσματα. Μία ακόμη πηγή που είχαν πολλοί μεταγενέστεροι ιστορικοί στη διάθεσής τους ήταν εκείνη του Νεάρχου του Ανδροτίμου, ο οποίος ήταν προσωπικός και έμπιστος φίλος του Αλεξάνδρου. Ήταν από τους σημαντικότερους εταίρους και ναύαρχος από το 325 π.Χ. ως το θάνατο του Αλεξάνδρου. Τ' απομνημονεύματά του *Παράπλους* αποτέλεσαν σημαντική πηγή για τον Αρριανό. Ένα ακόμη σημαντικό πρόσωπο στην άντληση πληροφοριών για τη ζωή και το έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου είναι ο Ευμένης ο Καρδιανός, στρατηγός του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Διοικητής του Σώματος Στρατιωτικών Γραμματέων στο Επιτελείο του Αλεξάνδρου. Ήταν ο κύριος υπεύθυνος για την ενημέρωση των *Βασιλικών Εφημερίδων*³, δηλαδή του επίσημου

³ Βλ. Pearson Lionel, "The Diary and the Letters of Alexander the Great", *Historia* 3, 1954/5, σελ. 432.

ημερολογίου της Αυλής. Αυτοί είναι οι άνθρωποι που διέσωσαν έστω και ένα μικρό μέρος της ζωής και του έργου αυτού του μεγάλου στρατηλάτη, μέσα από τα έργα τους και τ'απομνημονεύματά τους. Όπως αναφέρουν διακεκριμένοι μελετητές για τον Αλέξανδρο, ερευνητές, μελετητές, αρχαιολόγοι, φιλόλογοι Έλληνες και ξένοι, υπάρχουν συνολικά 42 καταγεγραμμένες πηγές για τη ζωή και το έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Αναφέραμε μερικούς όσον αφορά τις πρωτογενείς αρχαίες πηγές μας για τον Μακεδόνα βασιλέα. Εν συνεχεία αξίζει ν' αναφέρουμε και τις δευτερογενείς πηγές που έχουμε στην κατοχή μας για τον Μέγα Αλέξανδρο⁴.

Μέσα από τις προαναφερθείσες πηγές κάποιοι ιστορικοί που ακολουθούν, χρησιμοποιούν στα δικά τους έργα υλικό αυτών των πηγών για να γράψουν τα δικά τους έργα που σώζονται έως και σήμερα. Συνοπτικά θα παρουσιάσουμε αυτά τα πρόσωπα καθώς αργότερα θα γίνει εκτενέστερη ανάλυση ειδικότερα δύο εξ αυτών. Ο Φλάβιος Αρριανός, Έλληνας, Ρωμαίος πολίτης, συγγραφέας, ιστορικός, φιλόσοφος, γεωγράφος, πολιτικός, στρατιωτικός, γνωστότερος για τα έργα του *Αλεξάνδρου Ανάβασις* και *Ινδική*. Ο Πλούταρχος δεν έγραψε ιστορία αλλά βιογραφίες που τρόπον τινά περιγράφει τον χαρακτήρα μεγάλων προσωπικοτήτων. Το έργο του από το οποίο αντλούμε πληροφορίες για τη ζωή του Αλεξάνδρου και την εκστρατεία του είναι στους *Βίους Παράλληλους* και συγκεκριμένα στο *Αλέξανδρος-Καίσαρ* και δευτερευόντως στο έργο του *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Άρετής*. Ακολουθεί ο Διόδωρος ο Σικελιώτης στον οποίο ανήκει η πραγματεία για τον Αλέξανδρο και θεωρείται ότι προέρχεται κυρίως από τον Κλείταρχο και δευτερευόντως από τον Φύλαρχο, τον Δούριδα και τον Πολύβιο. Επίσης ο Κόιντος Κούρτιος Ρούφος είναι ο συγγραφέας του πληρέστερου διασωθέντος έργου για τον Αλέξανδρο στα λατινικά με τίτλο *Historiae Alexandri Magni* και στα ελληνικά *Ιστορίες του Μεγάλου Αλεξάνδρου*. Είναι μια βιογραφία για τον Μέγα Αλέξανδρο που αποτελούνταν συνολικά από 10 βιβλία εκ των οποίων έχουν χαθεί τα δύο πρώτα και τα υπόλοιπα οκτώ είναι ελλιπή. Συνεχίζοντας με τον Πομπήιο Τρόγο, ένας Ρωμαίος ιστορικός, σύγχρονος του Λίβιου, γαλατικής καταγωγής ο οποίος έγραψε ένα τεράστιο έργο σε 44 βιβλία που είχε αντλήσει από ελληνικές πηγές με τον τίτλο *Ιστορίαί Φιλιππικαί*. Τέλος, ο Μάρκος Ιουνιάνους Ιουστίνους, ένας εκλατινισμένος Γαλάτης που εμφανίσθηκε στη Ρώμη ως δάσκαλος ρητορικής, ως ιστορικός έγραψε την Επιτομή του έργου του Πομπήιου Τρόγου των *Φιλιππικών Ιστοριών*. Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε το γεγονός ότι οι παραπάνω συγγραφείς

⁴ Βλ. Jacoby, F., *Die Fragmente der Griechischen Historiker*, Leiden E.J. Brill 1986, σελ. 117-153.

απέχουν χρονικά από το αντικείμενο μελέτης τους περίπου τρεις έως πέντε αιώνες καθώς και πολλοί άλλοι συγγραφείς της ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής που κάνουν αναφορές κάποτε πολύ εκτενείς στα έργα τους στον Αλέξανδρο και σε ζητήματα που τον αφορούν. Αναφορικά, μερικοί από αυτούς είναι ο Στράβων, ο Πανσανίας, ο Αππιανός, ο Πολύβιος, ο Τίτος Λίβιος, ο Ιώσηπος, ο Λιβάνιος, ο Αιλιανός, ο Πολύαινος, ο Πλίνιος, ο Αθηναίος κ.ά.⁵

Διαβάζοντας την παρούσα εργασία θα συναντήσουμε κομμάτια που αναφέρονται, εκτός από τις πηγές και τους εξέχοντες συγγραφείς αυτών, Πλούταρχο και Αρριανό, αλλά και στη φύση της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Πιο συγκεκριμένα, θα μελετήσουμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ο μεγάλος αυτός στρατηλάτης ανέλαβε να κατακτήσει την Περσική Αυτοκρατορία και εν συνεχεία να θελήσει να καταλάβει και τον υπόλοιπο κόσμο κυριεύοντας πρωτίστως σχεδόν ολόκληρη τη Μέση Ανατολή. Ένα έργο που κληροδότησε από τον πατέρα του, Φίλιππο Β' της Μακεδονίας, έμελε ν' αποτελέσει την απαρχή της δημιουργίας μιας τεράστιας αυτοκρατορίας όπου ο Αλέξανδρος θαυμάστηκε, λατρεύτηκε και κατά πολλούς θεοποιήθηκε. Αλλά προτού προβούμε σε μια πιο εκτενή έρευνα και μελέτη θα ήταν εύλογο να ξεκινήσουμε εν συντομία ν' αναφέρουμε πώς ξεκίνησαν όλα και ποια ήταν τα στηρίγματα και οι βάσεις για ν' αναδειχθεί αυτή η εξέχουσα μορφή που στιγμάτισε ολόκληρη την ανθρωπότητα. Ο Φίλιππος Β' της Μακεδονίας, δημιούργησε μια ομοσπονδία από ελληνικά κράτη στο συνέδριο της Κορίνθου το 338/7 π.Χ μετά τη νίκη των Μακεδόνων στη μάχη της Χαιρώνειας, την οποία και διαδέχθηκε ο υιός του Αλέξανδρος. Στην Κόρινθο είχαν μαζευτεί οι πρέσβεις όλων των πόλεων πλην των Λακεδαιμονίων κι' εκεί συμφωνήθηκε *κοινή ειρήνη και αί περί συμμαχίας συνθήκαι*, βάσει προσχεδίου, μάλλον του Φιλίππου, πάντως όμως όχι στον τύπο κανενός μονομερούς μακεδονικού προστάγματος. Η ελευθερία και η αυτονομία κάθε ελληνικής πόλης, η ανενόχλητη κατοχή και νομή της περιουσίας της, η από κάθε πλευρά συνεγγύηση γι' αυτά, μαζί με την ελεύθερη επικοινωνία και σταθερή ειρήνη μεταξύ τους, είναι οι βάσεις της ένωσης⁶. Έτσι, οι ενωμένες λοιπόν ελληνικές πόλεις κλείνουν μια διαρκή συνθήκη συμμαχίας-επιμαχίας με το μακεδονικό βασίλειο, που ακόμη και η εξορία και η καθολική δήμευση περιουσίας, αγαθών, επαπειλούσε όποιον υπηρετούσε

⁵ Βλ. Howe Timothy, *Plutarch, Arrian and The Hydaspes: An Historiographical Approach, Alexander's Legacy* (Monografie del Centro Ricerche di Documentazione sull'Antichità Classica, 39), L'erma di Bretschneider via Virgilio, 38 – Roma, 2016, σελ. 27-30.

⁶ Βλ. Droysen Gustav Johann/ P.H.-Σ. Αποστολίδης, *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, τόμος Ι, Ελευθεροτυπία Αθήναι, 1993, σελ. 43-44.

οποιαδήποτε πολεμική ενέργεια κατά του βασιλιά της Μακεδονίας ή βοηθούσε εχθρούς του. Αποφασίζεται ο πόλεμος κατά των Περσών, διότι προσέβαλαν κάποτε τα ελληνικά ιερά και στρατηγός αυτοκράτωρ κατά γη και θάλασσα του πολέμου αυτού ανακηρύσσεται ο Φίλιππος. Ο Φίλιππος όταν επέστρεψε από την Κόρινθο στη Μακεδονία το 337 π.Χ. έκανε εντατικές προετοιμασίες για την εκστρατεία του στην Ασία, ώστε εξάντλησε όλες τις αποταμιεύσεις του. Όμως δεν κατάφερε να συνεχίσει το έργο του καθώς δολοφονείται στο γάμο της κόρης του από τον Πausανία και αυτό το γεγονός καθόρισε τη μετέπειτα πορεία της Μακεδονίας με τον εικοσάχρονο τότε Αλέξανδρο ν'αναλαμβάνει τα ηνία της μεγαλύτερης αυτοκρατορίας σε ελληνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Οι συγκυρίες έφεραν τον Αλέξανδρο νωρίς στο θρόνο⁷, και από τότε αρχίζει μια σειρά από γεγονότα που ανέδειξαν τις ικανότητες και την ευφυΐα του. Διακρίθηκε στη μάχη της Χαιρώνειας το 338π.Χ, όταν ο Φίλιππος του είχε αναθέσει την αρχηγία της αριστερής πτέρυγας του στρατού. Μετά την δολοφονία του πατέρα του, το 336 π.Χ, ανέβηκε στο θρόνο, σε ηλικία 20 ετών. Η κατάσταση, που επικρατούσε στο εσωτερικό της χώρας δεν ήταν καθόλου εύκολη. Στο εξωτερικό είχε να αντιμετωπίσει την εξέγερση των Θρακών και των Τριβαλλών και τις κινήσεις των διαφόρων ελληνικών πόλεων που ήθελαν να αποκτήσουν την αυτονομία τους. Είχε όμως ένα μεγάλο πλεονέκτημα τ' οποίο του είχε κληροδοτήσει ο πατέρας του, έναν παντοδύναμο στρατό και ικανούς στρατιωτικούς. Έτσι εδραίωσε την εξουσία του, υπέταξε τους βαρβάρους και έπνιξε κάθε ενέργεια και κίνηση αποδέσμευσης των ελληνικών πόλεων. Φεύγει στη Θεσσαλία, όπου αναγνωρίζεται στρατηγός-αυτοκράτορας, συνεχίζει στη Βοιωτία όπου το συνέδριο των αμφικτιονιών του αναθέτει την ηγεμονία της Ελλάδας. Φτάνει στην Πελοπόννησο, όπου το 336 π.Χ. συγκαλεί στην Κόρινθο αντιπροσώπους όλων των ελληνικών πόλεων για να πάρουν αποφάσεις για την εκστρατεία εναντίον των Περσών. Ο Αλέξανδρος ανακηρύσσεται στρατηγός-αυτοκράτορας και όλες οι πόλεις εκτός από την Σπάρτη που δεν παραβρέθηκε, αποφάσισαν να δώσουν στρατό για την εκστρατεία. Καθώς πήρε στα χέρια του τα ηνία της εξουσίας ο Αλέξανδρος κατέστειλε γρήγορα τη ταραχή στο εσωτερικό της Μακεδονίας καθώς η δολοφονία του Φιλίππου επέφερε αρκετές εντάσεις. Το 335 π.Χ. εκστρατεύει ενάντια στους Τριβαλλούς, τους κατατροπώνει, τρομοκρατεί τους Γέτες και κυριεύει τους Ιλλυριούς. Έτσι η μακεδονική εξουσία εδραιώνεται και τα σύνορα εξασφαλίζονται. Την περίοδο αυτήν στην υπόλοιπη

⁷ Βλ. Anson M. Edward, *Alexander the Great, Themes and Issues*, Bloomsbury Academic, 2013, σελ. 51.

Ελλάδα κυκλοφορεί η φήμη ότι ο Αλέξανδρος πέθανε και αμέσως οι Θηβαίοι πολιορκούν τη μακεδονική φρουρά. Με αστραπιαία ταχύτητα ο Αλέξανδρος φτάνει στη Θήβα, την κυριεύει και καταστρέφει τα πάντα, εκτός από το σπίτι του Πινδάρου. Τοποθετεί παντού μακεδονικές φρουρές και φεύγει στη Μακεδονία για να ετοιμάσει την εκστρατεία των Περσών⁸. Με αυτόν τον τρόπο αρχίζει να υλοποιείται σιγά σιγά το όραμα του Αθηναίου ρήτορα Ισοκράτη για την *Πανελλήνια Ίδέα* που πραγματώνεται και εδραιώνεται με την πολιτική του Αλεξάνδρου⁹. Όπως θα εξηγήσουμε και στη συνέχεια, η εκστρατεία του Αλεξάνδρου αποκτά έναν απελευθερωτικό χαρακτήρα και καταφέρνει να υλοποιήσει όχι μόνο το όραμα του Ισοκράτη που αποτυπώνει μέσα από τον *Πανηγυρικό* του λόγο, αλλά και όλων των Ελλήνων που συμπορευόμενοι πια υπό την αιγίδα του βασιλιά της Μακεδονικής δυναστείας είναι έτοιμοι να επιτεθούν και να «τιμωρήσουν» τους Πέρσες. Η εκστρατεία του Αλεξάνδρου φαίνεται ασύμμετρη κατά βάση εν συναρτήσει προς τα μέσα που είχε στη διάθεσή του και αυτό κάνει το έργο του δυσκολότερο, κάτι που θα διαψευσθεί στο έπακρον. Οι μαρτυρίες και οι καταγραφές είναι συγκλονιστικές με κυριότερες αυτές των στρατηγών του, όπως προαναφέραμε, και μετέπειτα των μεταγενέστερων αυτών ιστορικών, Πλούταρχο και Αρριανό.

Πρωτίστως, ο Αρριανός (95-175 μ.Χ.) ο πιο αξιόπιστος, ο οποίος φιλοσοφικά είχε στωικό υπόβαθρο ως μαθητής του Επίκτητου και στηρίχθηκε κυρίως στις διηγήσεις του Αριστόβουλου και του Πτολεμαίου, αξιοποιώντας τες κριτικά ως πηγές, ενώ αναφέρεται και σε ορισμένα αποσπάσματα από τις *Βασιλικές Εφημερίδες*. Το έργο του, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, έχει ως πρότυπο τον Ξενοφώντα με τον οποίο ο Αρριανός, αποδεικνύεται εφάμιλλος ως ιστορικός. Αποτιμώντας το έργο του Μακεδόνα βασιλιά, αναφέρει πως δεν υπάρχει άλλος άνδρας ανάμεσα στους Έλληνες ή τους βαρβάρους που να έκανε τόσα σε πλήθος και μέγεθος, ενώ αλλού φτάνει στο σημείο να τονίσει πως δεν του φαίνεται τέτοιος άνδρας, ανόμιος με οποιονδήποτε άλλον, να γεννήθηκε χωρίς θεία βούληση. Ωστόσο ο Αρριανός, έχοντας την ικανότητα να διαχωρίσει την αξιόπιστη, σοβαρή και ιστορική παράδοση από τη λαϊκή, διαφύλαξε τον πραγματικό Αλέξανδρο από τις υπερβολές των μυθικών αφηγήσεων που ευρέως κυκλοφορούσαν τον καιρό του¹⁰. Ο Αρριανός θεωρεί τις κατακτήσεις του Αλεξάνδρου στην

⁸ Ό.π. σελ. 141-143.

⁹ Βλ. Κουγιουμτζόγλου Κ. Δημήτριος, *Ο Μέγας Αλέξανδρος του Ελληνισμού, Αρχαιότητα – Βυζάντιο – Νεότερη και Σύγχρονη Ελλάδα*, Σαΐτα 2016, σελ. 14.

¹⁰ Βλ. Lesky Albin, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Μτφρ: Τσοπανάκη Γ. Αγαπητού, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 1159.

Ανατολή ως προδρομικές αυτών της Ρώμης και αναζητά τα βαθύτερα αίτια της εκστρατείας του. Προτιμά να εκθέτει τα γεγονότα χωρίς ωραιολογίες και ρητορικού ύφους εκφράσεις και αρέσκειται στη λεπτομέρεια δημιουργώντας έντονες εικόνες. Θεωρεί ότι ο Αλέξανδρος υπόκειται στην ανθρώπινη μοίρα και μάλιστα με τη διάσταση του τραγικού προσώπου. Ο Αρριανός έζησε και ταξίδεψε στην Ανατολή πέντε αιώνες μετά τον Αλέξανδρο και ήταν σε θέση να δει τα αποτελέσματα της εκστρατείας του, τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού σε αυτές τις περιοχές. Σημαντικό στοιχείο στην αφήγησή του είναι ο χαρακτηρισμός ως *πόθου* της επιθυμίας του Αλέξανδρου για την κατάκτηση της απόλυτης γνώσης και σοφίας του κόσμου, μια λαχτάρα που τον οδηγούσε στην αναζήτηση νέων περιπετειών στα όρια του τότε γνωστού κόσμου και πέρα από αυτά¹¹.

Εν συνεχεία, ο Πλούταρχος (50 - 120 μ.Χ.) με το *Βίο του Αλεξάνδρου*, που συνέγραψε ως παράλληλο του Ιουλίου Καίσαρα, αποτελεί την κυριότερη πηγή για τα παιδικά και νεανικά χρόνια του Αλέξανδρου, ενώ με τους δύο επιδεικτικούς λόγους του, *Περί τῆς Αλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς*, στέκεται πολύ στην ηθική διάσταση του χαρακτήρα του και της προσωπικότητάς του. Αξίζει να σταθούμε στο γεγονός ότι ο Πλούταρχος έγραψε τους δύο αυτούς λόγους, προορισμένους να ακουστούν δημόσια, προκειμένου να υπερασπιστεί την αρετή του Αλεξάνδρου έναντι εκείνων που θεωρούσαν ότι όλα τα οφείλει στην τύχη. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει πως τέσσερις αιώνες μετά το θάνατό του ο Αλέξανδρος εξακολουθούσε να αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος και συζήτησης μεταξύ των Ελλήνων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που ποτέ δεν ξέχασαν το Μακεδόνα βασιλιά. Παράλληλα, με τους *Περί τῆς Αλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς* λόγους ο Πλούταρχος δείχνει να απαντά στους στωικούς και περιπατητικούς επικριτές του Αλεξάνδρου. Στους λόγους αυτούς ο Πλούταρχος, επιχειρηματολογώντας υπέρ της αρετής του Αλεξάνδρου, αναφέρεται στα γεγονότα της εκστρατείας στην ανατολή, στις αρετές ακριβώς του χαρακτήρα του, όπως ήταν η ανδρεία, η μεγαλοψυχία, η γενναιοδωρία και η εγκράτειά του, με σαφή υμνητική διάθεση, ενώ δεν παραλείπει να αναδείξει τη φιλοσοφική πλευρά του χαρακτήρα του, προβάλλοντας το μοτίβο του *Αλεξάνδρου –φιλοσόφου*, αλλά και το σχέδιό του για παγκόσμια ηγεμονία που είχε τεράστια οφέλη για κατακτητές και κατακτημένους, ενωμένους υπό μία αρχή. Επίσης, τονίζει την πανελλήνια διάσταση του έργου του, συσχετίζοντάς την με τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στα πέρατα της κοσμοκρατορίας

¹¹ Βλ. Κουγιουμτζόγλου Κ. Δημήτριος, ό.π, σελ. 38.

που ίδρυσε ο ηγεμόνας των Ελλήνων, ακολουθώντας, όπως γράφει ο Πλούταρχος, το πρότυπο του Ηρακλή, του Περσέα και τα ίχνη του Διονύσου. Τέλος, τον αντιπαραβάλλει τόσο με τους ομηρικούς ήρωες, όσο και με μεγάλους άνδρες της πιο πρόσφατης ελληνικής ιστορίας, όπως το Βρασίδα, τον Περικλή και το Φίλιππο, αλλά και φιλοσόφους, όπως το Σωκράτη, τον Πλάτωνα, το Ζήνωνα, προβάλλοντας τον ίδιο τον Αλέξανδρο ξανά ως φιλόσοφο¹². Για το ζήτημα της θεοποίησης του Αλεξάνδρου, ο Πλούταρχος παραθέτει στοιχεία με στόχο να αποδείξει πως ο ίδιος ο Αλέξανδρος ποτέ δεν τυφλώθηκε από τη θεική φήμη του, αλλά την εκμεταλλεύτηκε πολιτικά προκειμένου να υποδουλώσει τους άλλους. Σίγουρα ο Πλούταρχος είναι ο μεγαλύτερος υμνητής του Αλεξάνδρου από τους τέσσερις βασικούς αρχαίους συγγραφείς, των οποίων τα έργα σώζονται ως τις μέρες μας. Μάλιστα στην πραγματεία του *Περί Ρωμαίων Τύχης* μακαρίζει τους Ρωμαίους, γιατί ο Αλέξανδρος πέθανε πρόωρα και δεν πρόλαβε να κινηθεί εναντίον τους. Στη *σύγκριση Αγησιλάου – Πομπηίου* πάλι, αναφέρει ότι ο Σπαρτιάτης βασιλιάς κέρδισε δόξα και δύναμη τέτοια, που μόνο ο Αλέξανδρος την ξεπέρασε¹³. Φαίνεται πως ο Πλούταρχος ανάγει τον Αλέξανδρο σε πολιτισμικό ήρωα του ελλητισμού, με σκοπό να καταδείξει ότι η ελληνική ελίτ της εποχής του, άξια κληρονόμος του Αλεξάνδρου, έχει κάθε δικαίωμα στη νομή της εξουσίας μαζί με τους Ρωμαίους, στα πρότυπα ακριβώς του Αλεξάνδρου, ο οποίος επέτρεπε στους Πέρσες να συμμετέχουν στην εξουσία μαζί με τους Έλληνες. Ωστόσο κι αυτός δε διστάζει να αναφέρει κάποια αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα του, όπως το ότι με τις καυχησιολογίες γινόταν αηδιαστικός και πολύ αυταρχικός, καθώς και ότι το παράκανε με τους κομπασμούς και τις γαληφιές των κολάκων¹⁴ (Πλουτ, *Άλ*, 23, καὶ τᾶλλα πάντων ἡδίστος ὢν βασιλέων συνεῖναι καὶ χάριτος οὐδεμιᾶς ἄμοιρῶν, τότε ταῖς μεγαλαυχίαις ἀηδῆς ἐγένετο καὶ λίαν στρατιωτικός, αὐτός τε πρὸς τὸ κομπῶδες ὑποφερόμενος, καὶ τοῖς κόλαξιν ἑαυτὸν ἀνεικῶς ἰπάσιμον, ὑφ' ὧν οἱ χαριέστατοι τῶν παρόντων ἐπετρίβοντο, μήθ' ἀμιλλᾶσθαι τοῖς κόλαξι μήτε λείπεσθαι βουλόμενοι τῶν [αὐτῶν] ἐπαίνων· τὸ μὲν γὰρ αἰσχρὸν ἐδόκει, τὸ δὲ κίνδυνον ἔφερε). Επομένως μπορούμε να πούμε ότι ο Πλούταρχος «παρακολούθησε» τον Αλέξανδρο από τη σκοπιά της ανθρώπινης φύσης του δίνοντας λεπτομέρειες και από την καθημερινότητά του (Πλουτ, *Άλ*, 23).

¹² Ο.π. σελ. 40.

¹³ Βλ. *Plutarch, Comparison Agesilaus and Pompey*, πρωτότυπο κείμενο, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0092%3Achapter%3D2%3Asection%3D3>

¹⁴ Βλ. *Αλέξανδρος Πλουτάρχου*, Μτφρ: Βασίλειος Μ. Παπαδόπουλος, Μάλλιαρης-Παιδεία, 2015., σελ. 42-43.

Αναλύοντας πειρσσότερο τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο αυτών ιστορικών θα καταλάβουμε με επιχειρήματα και διακειμενικά στοιχεία, πού συγκλίνουν αυτοί οι δύο ιστορικοί και πού αποκλίνουν μέσα από σχόλια και αναλύσεις σύγχρονων ιστορικών που μελετούν την ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τις πηγές που μας σώζονται. Η ζωή του Πλουτάρχου, αν και βασίζεται σε αξιόπιστες πηγές, αποσκοπεί στο να απεικονίσει τον ηθικό χαρακτήρα του Αλεξάνδρου και έτσι δεν επιχειρεί να δώσει μια πλήρη εικόνα των εκστρατειών και βασιλείας του. Αυτό επιχειρεί να το παραθέσει ο Αρριανός μέσα στην *Ανάβασιν* του. Μάλιστα ο Αρριανός θεωρεί τόσο σίγουρες τις πηγές του που μας το παραθέτει από την αρχή κι'όλας του έργου του επαινώντας και θεωρώντας πιο αξιόπιστες εκείνες του Πτολεμαίου και του Αριστόβουλου¹⁵ (ἀλλ' ἐμοὶ Πτολεμαῖός τε καὶ Ἀριστόβουλος πιστότεροι ἔδοξαν ἐς τὴν ἀφήγησιν, ὁ μὲν ὅτι συνεστράτευσε βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ, Ἀριστόβουλος, Πτολεμαῖος δὲ πρὸς τῷ ξυστρατεῦσαι ὅτι καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχροτέρων ἢ τῶ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν· ἄμφω δέ, ὅτι τετελευτηκότος ἤδη Ἀλεξάνδρου ξυγγράφουσιν [ὅτε] αὐτοῖς ἢ τε ἀνάγκη καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἄλλως τι ἢ ὡς συνηνέχθη ξυγγράψαι ἀπῆν, Ἄρρ, *Ανάβ*). Δυστυχώς, η *Ανάβασιν* δεν ανταποκρίνεται στις αυστηρές αυτές αρχές. Ο Αρριανός μερικές φορές αντλεί πληροφορίες από άλλους, λιγότερο αξιόπιστους συγγραφείς. Το κλασικό ύφος του αποκρύπτει μερικές φορές στρατιωτικές και πολιτικές λεπτομέρειες και η εικονική λατρεία του Αλεξάνδρου αφήνει τον αναγνώστη με ένα μονόπλευρο πορτρέτο μιας βαθιάς περίπλοκης φιγούρας. Είναι, ωστόσο, η καλύτερη πηγή που έχουμε.

Κλείνοντας, αφού συγκρίνουμε τους δύο αυτούς ιστορικούς και καταλάβουμε τι ήταν αυτό που τους ένωσε να γράψουν και οι δύο τα κύρια αυτά έργα για τον Αλέξανδρο και τι αυτό που τους διαχωρίζει, θα κλείσουμε με μια γενική αποτίμηση των έργων τους αλλά και μια ανάλυση της κοινής τους έμπνευσης στο πρόσωπο του μεγάλου αυτού στρατηλάτη. Επίσης θα αναφερθούμε διακειμενικά στα έργα τους για να «πλησιάσουμε» το ύφος και τη γλώσσα των ιστορικών και να εξάγουμε όσο μπορούμε ασφαλή συμπεράσματα για τον σκοπό και τη στοχοθεσία της συγγραφής τους.

¹⁵Βλ. http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=74&page=1

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

i. Οι αρχαιότερες και μεταγενέστερες πηγές που μαρτυρούν το μεγαλείο της προσωπικότητας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Πρωτοτυπία και όρια των πηγών αυτών

Βασική προϋπόθεση που θα πρέπει να έχουμε στο νου μας προτού ξεκινήσουμε να μελετάμε τις αρχαιότερες και μεταγενέστερες πηγές που έχουμε στην κατοχή μας για τον Μέγα Αλέξανδρο, είναι να συμπεριληφθούν σε αυτή τη μελέτη όχι μόνο οι εύστοχες παρατηρήσεις των μαρτύρων αλλά και οι αστοχίες αυτών. Δηλαδή θα πρέπει να έχουμε ως γνώμονα το κατά πόσο αξιόπιστες μπορεί να είναι κάποιες πηγές που αποτελούν το πρωτογενές κομμάτι άντλησης πληροφοριών και πώς αυτές έχουν αξιολογηθεί επαρκώς και αντικειμενικά από επερχόμενους ιστορικούς που αποτελούν τις δευτερογενείς πηγές. Όπως αναφέραμε νωρίτερα και στην εισαγωγή αυτής της εργασίας, καθήκον όλων αυτών που μελετούν τη δράση, τη ζωή και το έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου είναι ν' αντιληφθούν το μέγεθος της δυσκολίας της καθώς υπάρχουν «σκοτεινές» πλευρές της προσωπικότητας αυτής. Αυτό σημαίνει ότι καλούμαστε να συναρμολογήσουμε ένα «παζλ» θα λέγαμε, όπου θα πρέπει να συμπεριλάβουμε τις πιο καίριες και εμπειριστατωμένες πηγές που μας διασώζονται ενταγμένες στο πλαίσιο της εποχής και ταυτοποιώντας τα στοιχεία σε διάφορες πηγές και μαρτυρίες. Αυτό το εγχείρημα είναι αρκετά χρονοβόρο και επίπονο καθώς όπως θα καταλάβουμε κάνοντας αναδρομή και σε πρώτες εκθέσεις της ελληνιστικής, ρωμαϊκής και αυτοκρατορικής περιόδου με συγγραφικά έργα, θα δούμε πόσο πολύπλοκο είναι το θέμα «Μέγας Αλέξανδρος» που δε θα πάψει να είναι αντικείμενο μελέτης μέχρι και τη σύγχρονη εποχή και τα νεότερα χρόνια. Γι' αυτό στην παρούσα έκθεση θα τοποθετηθούμε όσο γίνεται επαρκέστερα αντλώντας πληροφορίες από τους σημαντικότερους μεταγενέστερους ιστορικούς όπως είναι ο Πλούταρχος και ο Αρριανός και τα ιδιαίτερης σημασίας έργα τους για την εποχή.

Ο Μέγας Αλέξανδρος γεννήθηκε το καλοκαίρι του 356 π.Χ. και πέθανε τριάντα τρία χρόνια αργότερα κατά το μήνα Δαίσιον¹⁶ (Ιούνιος) το 323 π.Χ. Γεννήθηκε ο γιος του Φιλίππου, ο βασιλιάς της Μακεδονίας, σε μια εύφορη και κατά κύριο λόγο ποιμενική περιοχή βόρεια της κλασικής Ελλάδας. Πέθανε στη Βαβυλώνα που σύμφωνα με μερικούς συγγραφείς και ίσως και τη δική του

¹⁶ Ο μήνας Δαίσιος, ο όγδοος μήνας, από μέσα Μαΐου έως μέσα Ιουνίου, αντιστοιχεί με τον αττικό μήνα Θαρρηλίον. Ήταν ο μήνας των δαίσιων, συμποσίων (παν-δαισίων). Βλ. Stoneman Richard, *Alexander the Great*, Routledge 1997, σελ. 1

πεποίτηση, γιος του θεού Δία Άμμωνα και κυβερνήτης του μεγαλύτερου μέρους του γνωστού κόσμου που βρίσκεται στα ανατολικά και νότια της Ελλάδας. Στη βασιλεία των δεκατριών χρόνων, ένδεκα από αυτούς πέρασαν μακριά από τη δική του χώρα και την πρωτεύουσά του, που αγωνίζεται σε ανεξερεύνητες περιοχές και μέχρι σήμερα δημιούργησε έναν νέο κόσμο ο οποίος, αν και μόνιμα πολιτικά, αντιπροσώπευε μια ριζοσπαστική πολιτισμική αλλαγή στην Εγγύς Ανατολή. Γρήγορα αποκτώντας τα κατακερματισμένα κράτη-πόλεις της κλασσικής Ελλάδας, κέρδισε τον θαυμασμό του ελληνικού πολιτισμού, έφερε, σχεδόν τυχαία, τον Έλληνα, τη γλώσσα και τον πολιτισμό στις περιοχές που διέσχισε. Κατέκτησε την Περσική αυτοκρατορία, στην οποία συμπεριλαμβάνονταν όχι μόνο οι ιρανικές κεντρικές περιοχές αλλά επίσης και όλες οι περιοχές που ομιλούσαν τη σημιτική γλώσσα μεταξύ των Ορέων Ζάγκρος και της Μεσογείου Θάλασσας και της Μικράς Ασίας με τον μικό πληθυσμό των Ελλήνων, των Λυκίων, των Κάρων και πολλών άλλων λαών¹⁷.

Ο κόσμος που άφησε πίσω του, χωρίστηκε καθώς ήταν γρήγορα μεταξύ πολλών διαδόχων-βασιλέων, διατήρησε την ελληνική γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας της, και τον ελληνικό πολιτισμό ως πλαίσιο αναφοράς της. Η περσική αυτοκρατορία είχε χρησιμοποιήσει την Αραμαϊκή ως κοινή γλώσσα, αλλά τα ελληνικά τώρα εξαπλώθηκαν σε μια πολύ ευρύτερη περιοχή από εκείνη όπου ομιλούνταν τ' Αραμαϊκά. Και η ελληνική γλώσσα και πολιτισμός - ο Ελληνισμός - παρείχε το μέσο για τη δημιουργία μεγαλύτερων, πιο μόνιμων επακόλουθων κυριαρχιών, πρώτον μεταξύ της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η εξάπλωση του Χριστιανισμού δύσκολα θα μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο ελληνιστικός κόσμος διήρκεσε, σύμφωνα με ορισμένες προοπτικές, μέχρι την πτώση του Βυζαντίου το 1453 μ.Χ., και μάλιστα λέγεται ότι τελείωσε μόνο με τη Συνθήκη της Ρώμης το 1956 μ.Χ.

Καθώς περιγράφουμε αυτά τα επιτεύγματα, δεν είναι για να βεβαιώσουμε ότι ήταν μέρος του σκοπού του Αλεξάνδρου. Όταν, ως νέος, φιλόδοξος και ρομαντικός με μια ιδιοφυΐα για στρατιωτική στρατηγική και τακτική, ξεκίνησε την κατάκτηση της Περσικής Αυτοκρατορίας, ίσως δεν είχε περισσότερο κατά νου από την τοποθέτηση σε δικαιώματα του αντιληπτού παλαιού λάθους που προκάλεσαν οι Πέρσες στους Έλληνες. Η κατάκτηση του κόσμου μπορεί να έχει συμβεί ως μια σκέψη. Όπως και με όλα τα άτομα στον αρχαίο κόσμο, έχουμε απελπιστικά ανεπαρκείς πληροφορίες από τις οποίες μπορούμε ν' αξιολογήσουμε τα συμφέροντα, τα ιδανικά, τις ελπίδες του Αλεξάνδρου και τα κίνητρα. Έχει ειπωθεί

¹⁷ Ο.π, p. 1.

ότι το κύριο πρόβλημα στις μελέτες για τον Αλέξανδρο είναι το πρόβλημα των πηγών. Λόγω των δυσκολιών αξιολόγησης των σωζόμενων πηγών, οι σύγχρονες ερμηνείες ποικίλουν ευρέως.

Παρ' όλο που η φύση των μαρτυριών για τον Αλέξανδρο τον Γ' τον Μακεδόνα μας κάνουν δύσκολο, αν όχι αδύνατο, ν' ανακαλύψουμε την εσωτερική του ύπαρξη, υπάρχει μια επαρκής συμφωνία μεταξύ των αρχαίων πηγών για να σκετσάρουμε μια βιογραφία της ζωής του με έναν δίκαιο βαθμό βεβαιότητας σχετικά με μεγάλα γεγονότα και των ημερομηνιών τους. Οι βασικές πηγές στη διαφορά του Αλεξάνδρου σε αρκετά σημαντικά θέματα ξεκινούν από τη γέννησή του μέσα στον 2^ο αιώνα μ. Χ. Οι συγγραφείς τους έχουν ποικίλους σκοπούς για να γράψουν τις εκθέσεις, οι περισσότερες είναι ανολοκλήρωτες μερικές υπάρχουν σε διασκορπισμένα αποσπάσματα και η μαρτυρία που δίνουν συχνά διαφωνεί με τις άλλες πηγές. Η βασική αιτία από αυτή την επερχόμενη διαφωνία είναι η φύση των σωζόμενων πηγών, οι πρωιμότερες επιμαρτυρημένες εκθέσεις είναι χαμένες ή στην καλύτερη, συχνά συγκρούονται η μία με την άλλη και μεταφέρουν τα δικά τους πρακτέα¹⁸. Αλλά κάποιες πηγές υπάρχουν και η υπομονή, η σκληρή δουλειά των σχολιαστών έχει αποφασίσει τα πρωιμότερα υλικά πάνω στα οποία οι μετέπειτα συγγραφείς βασίστηκαν. Αυτή η «γενεολογία» σε τροπή προμηθεύει τους αναγνώστες με μια κατανόηση της αξιοπιστίας ή της έλλειψής της από αρκετές εκθέσεις. Η πιο ολοκληρωμένη έκθεση, για παράδειγμα, βασίστηκε σε δύο συντρόφους του Αλεξάνδρου ενώ ένας άλλος συγγραφέας κατηγορήθηκε ότι έγραψε κάτι το φανταστικό. Με τη σύγκριση των εκθέσεων έχουν φανεί σημεία συμφωνίας όπως επίσης και διαφωνίας μεταξύ τους, έτσι προωθείται κάτι ομοιάζοντας σε μια κοινή θέση με σίγουρες απόψεις της καριέρας του Αλεξάνδρου.

Οι βασικές εκτενείς πηγές εκτείνονται σε ημερομηνία από τα τέλη του τετάρτου αιώνα προ Χριστού μέχρι τον δεύτερο αιώνα μετά Χριστόν. Η πρωιμότερη είναι η επίσημη αναφορά του Νεάρχου από ένα ταξίδι θαλάσσης από το άνοιγμα του Ινδού ποταμού στον Περσικό Κόλπο. Ένας Κρητικός από τη γέννηση, ο Νεάρχος ήρθε στην Αμφίπολη στη Μακεδονία κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φιλίππου Β'. Μια αισθητή άποψη είναι ότι ήταν ένας από τους παλαιότερους συμβούλους του νεαρού Αλεξάνδρου. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αλεξάνδρου, του δόθηκαν σημαντικές διαταγές, για παράδειγμα ως σατράπης της Λυκίας και της Παμφυλίας, αλλά η εκχώρηση την οποία κατέγραψε ήταν ως ναύαρχος της ναυτικής κατόπτευσης από τη νότια Ινδία στην κορυφή του Περσικού Κόλπου. Η έκθεση επιβιώνει από τότε που προώθησε τη βάση για τη μεταγενέστερη αναφορά του Αρριναού γνωστή ως *Ινδική*. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης με τη παγκόσμια ιστορία, τη *Βιβλιοθήκη* σε σαράντα βιβλία, αριθμεί γεγονότα φθάνοντας πίσω στις απαρχές του κόσμου και εκτείνεται στη δική του χρονιά, το 60 π.Χ. Μόνο 15 από τα βιβλία επιβιώνουν, αλλά

¹⁸ Βλ. Thomas G. Carol, *Alexander the Great in his world*, Blackwell Publishing, 2007, σελ. 9.

ευτυχώς για τους σχολιαστές της Μακεδονίας, τα βιβλία 16 και 17 τα οποία διαπαραγματεύονται τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο, είναι μεταξύ των επιζώντων μερών. Το έργο του Κούρτιου Ρούφου για τις ημερομηνίες του Αλεξάνδρου ανήκει στον πρώτο ή πρώιμο δεύτερο αιώνα μετά Χριστόν. Από τα πρωτότυπα δέκα βιβλία, τα πρώτα δύο είναι χαμένα και υπάρχουν κενά στα διατηρημένα μέρη. Το επιζών μέρος διαπραγματεύεται γεγονότα της διανομής του Αλεξάνδρου της διακυβέρνησης το 324 π.Χ. Ο Κούρτιος δίνει δύο εκδοχές της προσωπικότητας του Αλεξάνδρου, μία της Περιπατητικής εικόνας, ένας ιδανικός και ειρηνικός βασιλιάς μέχρι τον θάνατο του Δαρείου, αλλά μετά από έναν καταστροφικό τύρανο έρμαιο στη δική του Τύχη¹⁹. Πρόχειρα σύγχρονος με τον Κούρτιο Ρούφο ήταν ο Λούκιος Μέστριος Πλούταρχος από τη Βοιωτία της Χαιρώνειας στη κεντρική Ελλάδα όπου, στην πραγματικότητα ο Φίλιππος και οι Μακεδόνες νίκησαν την ελληνική δύναμη το 338 π.Χ. Οι ημερομηνίες του είναι από το 50 έως το 120 μ.Χ. Κατά τη διάρκεια της ζωής του έγραψε γόνιμα και ο υστερότερος κατάλογος αριθμεί 227 έργα από τον Πλούταρχο. Ένα από τα καλύτερα γνωστά έργα του είναι οι *Βίοι Παράλληλοι* από 23 ζευγάρια επιφανών ανδρών, ένα από το κάθε ζευγάρι Έλληνας και ο άλλος Ρωμαίος. Μεταξύ αυτών και ο *Βίος του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, σε ζευγάρι με τον *Βίο του Ιούλιου Καίσαρα*. Ο Πλούταρχος επίσης συνέθεσε, ίσως νωρίτερα της συγγραφικής του καριέρας, ένα κομμάτι *Περί Αλεξάνδρου Τύχης*, τ' οποίο συμπεριλήφθηκε στα *Ἠθικά*²⁰. Ο Μάρκος Ιουνιάνος Ιουστίνος ή Ιουστίνος χρονολογείται ποικίλα στο δεύτερο, τρίτο ή τέταρτο αιώνα μετά Χριστόν. Η συνεισφορά του στη μάθηση του Αλεξάνδρου είναι μια μορφή μιας μακριάς επιτομής, πρώιμη μελέτη του Πομπήιου Τρόγου, οι *Φιλιππικές Ιστορίες* σε 44 βιβλία. Από αυτή τη παραγωγή, του Τρόγου ή ίσως κάποιος μπορεί να την αποκαλεί του Ιουστίνου, ο Αλέξανδρος είναι τόσο απέλπιδα κακός που, εκτός από ένα σημείο, αξίζει δύσκολα να σκεφτούμε τις πηγές στην ολότητά τους²¹.

Εν αντιθέσει, η μελέτη του δεύτερου αιώνα από τον Λούκιο Φλάβιο Αρριανό επιβιώνει σε κατ' ουσίαν ολοκληρωμένη μορφή και είναι γενικά αποδεκτό ως η πιο αξιόπιστη των σωζόμενων εκθέσεων. Δύο από τις πηγές του Αρριανού επαινούνται για την αξιοπιστία. Πρώτα, στηρίχθηκε στη καταγραφή του Αριστόβουλου, ο οποίος συνόδευσε τον Αλέξανδρο στην εκστρατεία ως τεχνικός εμπειρογνώμονας. Κατά συνέπεια πολλές λεπτομέρειες όπως το πλοίο και η κατασκευή της γέφυρας αντικατοπτρίζουν τα μη στρατιωτικά του συμφέροντα. Η δεύτερη πηγή είναι από τον φίλο του Αλεξάνδρου και διάδοχό του, Πτολεμαίο, ο οποίος επίσης συμμετείχε στην εκστρατεία. Είναι λογικό να πιστεύουμε ότι ο Πτολεμαίος συνέταξε την έκθεσή του αργότερα στην καριέρα του καθώς πέθανε το 283 π.Χ. μετά την εδραίωση του ελέγχου του αιγυπτιακού βασιλείου του. Εξίσου σημαντικό στην κρίση των

¹⁹ Βλ. Tarn W.W, Alexander the Great. Vol I, Narrative, Vol II, Sources and Studies, Cambridge University Press, 1948, σελ. 196.

²⁰ Βλ. Thomas G. Carol, ό.π, σελ. 11.

²¹ Βλ. Tarn W.W, ό.π, σελ. 122.

πλεονεκτημάτων του έργου *Ανάβασις* του Αρριανού για τον Αλέξανδρο είναι η πρόθεσή του να εδραιώσει την ιστορική του συγγραφή στην παράδοση των τριών κλασικών Ελλήνων ιστορικών, Ηρόδοτο, Θουκυδίδη και Ξενοφώντα²².

Τα κατάλοιπα από πολλές υπάρχουσες πηγές για τον Αλέξανδρο επιβιώνουν. Η εκστρατεία είχε έναν επίσημο ιστορικό ως καταγραφέα των γεγονότων, τον Καλλισθένη, ο οποίος ήταν μαθητής και συγγενής του Αριστοτέλη²³. Όταν ο Καλλισθένης έπεσε υπέρ του Αλεξάνδρου, ο ρόλος του ως καταγραφέας τελείωσε επίσης. Είναι γνωστό ότι ο τελετάρχης της αυλής του Αλεξάνδρου, Χάρης ο Μυτιληναίος, έγραψε «ιστορίες» του Αλεξάνδρου σε δέκα βιβλία, όπως έκαναν άλλοι συμπεριλαμβανομένου του Ονησίκριτου, έναν φιλόσοφο, ο οποίος συμμετείχε στο θαλάσσιο ταξίδι με τον Νέαρχο. Ο Φίλιππος όπως και ο Αλέξανδρος προσέλκυσαν ιδιαίτερη προσοχή. Ένας Μακεδόνας ιστορικός εν ονόματι Μαρσύας από την Πέλλα πιστώνεται με μια ιστορία της Μακεδονίας σε δέκα βιβλία όπως επίσης και μια πραγματεία *Περί Έκπαιδύσεως τοῦ Αλεξάνδρου*. Η συζήτηση επιμένει για την ύπαρξη ενός αριθμού από άλλες εκθέσεις που κυμαίνονται από άλλες εκθέσεις Ελλήνων μισθοφόρων που υπηρετούσαν τον Πέρση βασιλιά σε μια «θέληση» του Αλεξάνδρου σε θραύσματα ενός «ημερήσιου βιβλίου» (εφημερίς)²⁴ της ίδιας της εκστρατείας. Για να συνθέσουν το πρόβλημα, μερικές 80 εκδοχές του «ειδυλλίου» του Αλεξάνδρου υπάρχουν σε 24 γλώσσες. Σε αυτούς τους θρύλους, ο Αλέξανδρος βρισκόταν στη θύμηση ως ο πρόγονος της Μαλαισιανής βασιλικής οικογένειας, ως εξολοθρευτής δράκων, ως ο άνθρωπος που μπορούσε να συνομιλεί με δέντρα, ως οπαδός του Χριστιανοιουδαϊκού Θεού, και σε πολλές άλλες μορφές. Υπάρχουν πράγματι πολλοί Αλέξανδροι. Ο Richard Stoneman παρουσιάζει πολλούς από αυτούς τους θρύλους. Τα αποσπάσματα των χαμένων έργων έχουν συλλεχθεί από τον Γερμανό σχολιαστή F. Jacoby. Η συμφιλίωση αυτών των διαφορετικών στοιχείων παράγει μια αφήγηση για τον στρατηλάτη που με μερικές ελάχιστες παραλλαγές είναι όμοια με αυτή πολλών ιστορικών, σχολιαστών και ερευνητών.

Ο Αλέξανδρος είχε δικά του γραπτά χειρόγραφα (αν και μερικές από τις επιστολές που του αποδίδονται μπορεί να είναι γνήσιες). Ούτε έχουμε περισσότερα από τα αποσπάσματα από τους σύγχρονους συγγραφείς που περιγράφουν την καριέρα του. Και αυτοί οι συγγραφείς ήταν πολυάριθμοι. Η εκστρατεία του συνοδεύτηκε από μια οπισθοδρόμηση των διανοουμένων, συμπεριλαμβανομένων των *βηματιστών*²⁵ οι οποίοι σημείωναν τα

²² Βλ. Thomas G. Carol, ό.π, σελ. 11.

²³ Ο Αριστοτέλης είχε μια όμορφη αντιγραφή των ποιημάτων του Ομήρου προετοιμασμένα ρητά για τον Αλέξανδρο, λαμβάνοντας μεγάλους πόνους για να το μεταγράψει με τέλεια ορθότητα και με τον πιο κομψό τρόπο. Ο Αλέξανδρος έφερε αυτή την αντιγραφή μαζί του σε όλες του τις εκστρατείες. Βλ. Abbott Jacob, *The History of Alexander the Great*, New York Harper and Brothers, 1848, σελ. 21.

²⁴ Αυτή ήταν μια καθημερινή καταγραφή που τηρούνται από τους Μακεδόνες βασιλείς όλων των συναλλαγών της ημέρας, των δραστηριοτήτων, διορισμών και επιχειρήσεων. Βλ. Roisman Joseph, *Brill's Companion to Alexander the Great*, Brill Leiden-Boston, 2003, σελ. 5.

²⁵ Άλλοι στη συνοδεία του Αλεξάνδρου έγραψαν τ' απομνημονεύματα και χυδαία κουτσομπολιά (ο Μειδίας από τη Λάρισα, ο Πολύκλειτος και ο Έφιππος), ενώ οι *βηματισταί* διατηρούσαν αρχεία που

στάδια ως ειδικοί και εκπαιδεύονταν να μετράνε τις αποστάσεις μετρώντας τα βήματά τους, ένας επίσημος ιστορικός (ο Καλλισθένης), μερικοί φιλόσοφοι (ο Ονησίκριτος και ο Ανάξαρχος), όπως επίσης και επιστήμονες για να μελετήσουν τη γεωγραφία, εθνογραφία και πανίδα των περιοχών που πέρασε ο Αλέξανδρος. Αυτά τα έργα ακολουθήθηκαν από ιστορίες που γράφτηκαν σύντομα μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου από εκείνους που συνόδευσαν τον Αλέξανδρο. Όλες αυτές είναι χαμένες και είναι γνωστές σ' εμάς μέσω τη χρήσης τους από τους συγγραφείς με μακροσκελείς εκθέσεις που χρονολογούνται από τον 1^ο αιώνα π.Χ. και αργότερα. Όπως αναμένεται, αυτά τα έργα αντανακλούν ευρέως διαφορετικές ηθικές απόψεις από τον θαυμασμό του μεγάλου διοικητή σε αποδοκιμασία του τυράννου που καταστράφηκε από την Τύχη. Είναι δύσκολο να διεισδύσουν οι συσσωρευμένες γνώμες σε μια σαφή εικόνα του ψυχικό κόσμου του Αλεξάνδρου και μάλλον αδύνατο. Η καριέρα του έτσι εγείρει σε μια ιδιαίτερα οξεία μορφή το θέμα της κριτικής πηγής, και ο καθένας ο οποίος θέλει να μελετήσει τον Αλέξανδρο πρέπει να γνωρίζει τις διαδρομές και τα κανάλια με τα οποία έφτασαν οι πληροφορίες σ' εμάς. Το υπόλοιπο αυτής της εισαγωγής θα επικεντρωθεί επομένως σε ένα σκίτσο των κύριων πηγών πληροφοριών για τον Αλέξανδρο και τις κρίσεις και τις προκαταλήψεις που επιβάλλουν και συνθέτουν το υλικό τους.

Οι βηματιστές χρειάζονται λίγη προσοχή. Τ'αποσπάσματά τους είναι λίγα και η δική τους δουλειά ήταν να καταγράφουν τις κοσμικές λεπτομέρειες της πορείας. Τα έργα πιθανώς να γράφτηκαν μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου. Το πιο περίεργο είναι η περίπτωση των Βασιλικών Ημερολογίων (*Ἐφημερίδες*), τα οποία εκ πρώτης όψεως μπορεί να φαίνονται πολύ καλά στοιχεία από πρώτο χέρι για την καριέρα του Αλεξάνδρου. Ωστόσο, μόνο ένα μεγάλο πέρασμα είναι γνωστό από αυτά, το οποίο ασχολείται με τις τελευταίες ημέρες του Αλεξάνδρου και είναι πιθανό να καλύπτουν μόνο τους τελευταίους μήνες της ζωής του Αλεξάνδρου²⁶. Η γνησιότητά τους έχει αμφισβητηθεί συχνά, και θα συζητηθούν περαιτέρω για το πόσο «στενή» σχέση έχουν με την κυρίως αφήγηση της ζωής του Αλεξάνδρου. Μόνο ο Hammond τις δέχεται ως μια πραγματική πηγή πίσω από τον Πτολεμαίο και από εκεί ο Αρριανός. Το θέλημα του Αλεξάνδρου είναι μια απλή μετέπειτα πλαστογραφία. και τα Τελευταία Σχέδια που ανέφερε ο Διόδωρος αποτέλεσαν επίσης

χρησιμοποιήθηκαν από τους συγχρόνους. Βλ. Heckel Waldemar, *Who's Who in the Age of Alexander the Great, Prosopography of Alexander's Empire*, Blackwell Publishing, 2006, σελ. 18, 348. Ένα βήμα είναι κυριολεκτικά ένα "βήμα" ή "δρασκελιά." Οι *Βηματισταί* του Αλεξάνδρου ήταν όσοι κρατούσαν αρχεία ή αποστάσεις και διεξήγαγαν έρευνες. Τα έργα τους φαίνεται ότι περιείχαν περισσότερες από απλές πληροφορίες και τίποτα από αυτά που κατέγραψαν δε βασίστηκαν σε αυτοψία.

²⁶ Γνωρίζουμε ότι από τη στιγμή του θανάτου του Αλεξάνδρου, το αρχείο ήταν στα χέρια του αρχιγραμματέα του, Ευμένη της Καρδίας, και οι δύο Πλούταρχος και Αρριανός αναφέρονται σε αυτό για μια περιγραφή της τελευταίας αρρώστειας του βασιλιά. Στη σύγχρονη εποχή, έχει γίνει κοινώς και ίσως εσφαλμένα υποτιθέμενο ότι το αρχείο του σε τροπή είχε προμηθεύσει την κύρια πηγή του Αρριανού, τον Πτολεμαίο, με πολλές από τις πληροφορίες του. Έχει υπάρξει ισχυρισμός ότι όταν ο Μακεδόνας βασιλιάς πέθανε, το περιοδικό του και τα όπλα του κρατήθηκαν μάλλον στις Αιγές, και ένα νέο περιοδικό άρχισε με την προσθήκη των διαδόχων του. Βλ. Roisman Joseph, *ό.π.*, σελ. 5.

αντικείμενο σημαντικού σκεπτικισμού, αν και η σημερινή άποψη φαίνεται να ευνοεί την γνησιότητά τους²⁷.

Από αυτούς που συνόδευσαν την αποστολή του Αλεξάνδρου, αξίζει ν'αναφερθεί ο Χάρης από τη Μυτιλήνη, ο συνοδός του, συγγραφέας των *Ιστοριών του Αλεξάνδρου*, και μερικοί άλλοι συγγραφείς που έγραφαν ανέκδοτες πραγματείες, ο Μήδειος από τη Λάρισα, ο Πολύκλειτος από τη Λάρισα επίσης και ο Έφιππος της Ολύνθου. Μεγαλύτερης σημασίας είναι ο Καλλιθένης της Ολύνθου, ο ανηψιός του Αριστοτέλη, πήρε μαζί του τη δημοσιογραφική ικανότητα να γράψει την ιστορία της αποστολής όπως αυτή προχώρησε. Αυτό που έμεινε από αυτό δείχνει μια εξαιρετικά γευστική προσέγγιση του Αλεξάνδρου. Ωστόσο, ο Καλλιθένης, όπως και πολλοί Έλληνες, απέρριψαν έντονα τους τρόπους προσανατολισμού που υιοθέτησε ο Αλέξανδρος μετά την τελική ήττα και τον θάνατο του Πέρση βασιλιά Δαρείου ο οποίος εμπλέκεται στη συνωμοσία των Σελίδων (άνοιξη 327) και εκτελέστηκε. Το τελευταίο επικυρωμένο γεγονός καλύφθηκε από την ιστορία του και είναι η μάχη στα Γαυγάμηλα, αν και μπορεί να έχει γίνει το 328 π.Χ. Το όνομά του έμεινε προσκολλημένο με τη *Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου*²⁸ για λόγους που είναι δύσκολο να καταλάβουμε. Πλήρεις ιστορίες της εκστρατείας γράφτηκαν επίσης από τον Ονησίκριτο από την Αστυπάλεια, ένας Κυνικός φιλόσοφος που τον συνοδεύει στην εκστρατεία και έπαιρνε συνέντευξη από τους Ινδούς ασκητές στην πόλη Τάξιλα, στην επαρχία του Παντζάμπ στο Πακιστάν, για λογαριασμό του Αλέξανδρου. Από τον Νέαρχο, ο οποίος διέταξε το στόλο που κατέπλευσε στον Ινδό και πίσω στη Βαβυλώνα. και από δύο συγγραφείς μεγάλης σημασίας για τη μεταγενέστερη παράδοση, τον Αριστόβουλο, τον τεχνικό εμπειρογνώμονα, και τον Πτολεμαίο, αργότερα βασιλιά της Αιγύπτου. Τέλος, υπάρχει ο Κλείταρχος, του οποίου η σχέση με τον Πτολεμαίο και τον Αριστόβουλο είναι αβέβαιη. Το έργο του, σε δώδεκα βιβλία, ήταν πιθανότατα γραμμένο πριν από το τέλος του τετάρτου αιώνα, αλλά υπήρξε κάποια διαφωνία ως προς το αν συνόδευσε την αποστολή ή όχι. Η ισορροπία της πιθανότητας φαίνεται να ήταν ότι ήταν με τον Αλέξανδρο στη Βαβυλώνα, αν όχι νωρίτερα στην εκστρατεία.

Ο Κλείταρχος είναι μεγάλης σημασίας ως η τελική πηγή της παράδοσης της Βουλγάτας/Βουλγκάτας²⁹ του Μεγάλου

²⁷ Βλ. Stoneman Richard, ό.π, p. 3

²⁸ Η *Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου* περιελάμβανε γνήσια ιστορικά γεγονότα, μερικά από τα οποία δεν εμφανίζονται σε άλλες εκθέσεις, αλλά ήταν ως επί το πλείστον μια βαθιά φανταστική ιστορία περιπέτειας και θαυμάτων. Προσέφερε μια εικόνα του Αλεξάνδρου ως άνθρωπο του θάρρους και με ανταγωνιστική φιλοδοξία για αριστεία και με επιθυμία για γνώση, αλλά η αφηγηματική διαδραματίζει πραγματικά γεγονότα με διασκεδαστικές μυθιστοριογραφίες που συχνά έφεραν ηθικά διδάγματα σχετικά με τον τρόπο ζωής. Βλ. Thomas Martin R, Blackwell W. Christopher, Alexander the Great, The Story of an Ancient Life, Cambridge University Press, 2012, p. 171.

²⁹ Οι υπάρχουσες ιστορικές πηγές παρουσιάζουν ένα συγκρίσιμο πρότυπο στη λεγόμενη "Βουλγάτα του Αλεξάνδρου". Αυτή είναι μια βολική ετικέτα, για το κοινό υλικό που βρέθηκε σε μεγάλα τμήματα του Διόδωρου 17, του Κούρτιου Ρούφου, του Ιουστίνου και στον *Αλέξανδρο* του Πλουτάρχου, που είναι αποδίδεται πιστότατα στον Κλείταρχο του Αλεξάνδρου. Υπάρχει ένα παρόμοιο φαινόμενο στις ιστορίες των Διαδόχων. Υπάρχει μια μεγάλη ποσότητα υλικού κοινό για τον Διόδωρο, τα υπολείμματα

Αλεξάνδρου, εκπροσωπούμενη από τον Διόδωρο, τον Κούρτιο και τον Ιουστίνο. Ο Κλείταρχος είχε μια τάση να καταγράφει ό,τι ήταν υπέροχο, μια κατηγορία που δεν ισχύει για άλλους πρώιμους ιστορικούς, επίσης. Ένα καλό παράδειγμα είναι η έκθεσή του της συνάντησης και της σεξουαλικής επαφής του Αλεξάνδρου με τη βασίλισσα των Αμαζόνων, η περιγραφή που ώθησε τον τελευταίο βασιλιά Λυσίμαχο (ο οποίος συνόδευσε τον Αλέξανδρο) ν' αναρωτηθεί που βρισκόταν εκείνη τη στιγμή. Ο Κλείταρχος είναι ο μόνος συγγραφέας, όσο μπορούμε να εντοπίσουμε την προέλευση των δηλώσεων στους υπάρχοντες ιστορικούς, για να κάνει τον Αλέξανδρο γιο του θεού Άμμωνος. Σε γενικές γραμμές επιδιώκει να δοξάσει τον Αλέξανδρο, και επίσης συχνά υπερβάλλει τον ρόλο του Πτολεμαίου (για λόγους που δεν είναι σαφείς, αν και, αν έγραφε στην Αλεξάνδρεια του Πτολεμαίου, μπορούμε να δούμε μια εξήγηση εκεί). Η αγάπη για το θαυμάσιο που εξέθεσε ο Κλείταρχος μόλυνε τη *Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου/Ιστορία του Μεγαλέξανδρου* σε έναν αξιοσημείωτο βαθμό. Αυτό είναι ένα φανταστικό ιστορικό μυθιστόρημα, που πιθανώς χρονολογείται από μια γενιά ή δύο μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου. Δεν είναι χρήσιμο ως ιστορία, αν και περιστασιακά υποστηρίζει συμπεράσματα από τους άλλους ιστορικούς. Πολλά από τα γεγονότα στην Ιστορία είναι «πράξεις-εκτός» των επιθυμιών που εξέφρασε ο Αλέξανδρος στους ιστορικούς της Βουλγάτας, όπως η κατάκτηση της Αιθιοπίας ή η άφιξή του στο τέλος του κόσμου. Αλλά η Ιστορία δε μπορεί να προσκολληθεί στην παράδοση του Κλειτάρχου, περιέχει αρκετό μοναδικό υλικό. Ο πυρήνας της Ιστορίας είναι μια «ιστορία των θεμελίων» της πόλης της Αλεξάνδρειας, αλλά παρουσιάζει επίσης έναν ισχυρό ηθικό τόνο σε σχέση με την επιθυμία που ο πλασματικός Αλέξανδρος εκθέτει για αθανασία.

Η επονομαζόμενη παράδοση Βουλγάτα περιλαμβάνει πολλές ιστορίες πλήρους μήκους της βασιλείας του Αλεξάνδρου, από τις οποίες όλες χρησιμοποιήθηκαν από μια επιλογή από αυτούς τώρα τους χαμένους συγγραφείς, αλλά όλοι αυτοί έγραψαν αρκετούς αιώνες αργότερα. Αυτά είναι τα σχετικά τμήματα της παγκόσμιας ιστορίας του Διόδωρου του Σικελιώτη γνωστή ως *Βιβλιοθήκη*³⁰, η ιστορία του Αλεξάνδρου από τον Κόιντο Κούρτιο Ρούφο (πιθανώς τον πρώτο αιώνα μ.Χ.) και οι Ιστορίες του Φίλιππου από τον Πομπήιο Τρόγο (πρώτος αιώνας π.Χ.) διατηρήθηκαν σ' εμάς μόνο σε μια σύντομη έκδοση («επιτομή») από τον Ιουστίνο (πιθανώς πριν από το 230 μ.Χ.). Αν και είμαστε έτσι προμηθευμένοι με άφθονες λεπτομέρειες για τα γεγονότα (τα οποία δεν είναι συχνά σε ριζική σύγκρουση), η ερμηνεία είναι τουλάχιστον δευτερεύουσα. Άλλοι

του Αρριανού, του Πλουτάρχου, του Ιουστίνου και της Επιτομής της Χαϊδεμβέργης, και όλα φαίνεται να αντλούνται από μια κοινή πηγή. Βλ. Bosworth A.B, (3), *The Legacy of Alexander, Politics, Warfare and Propaganda under the Successors*, Oxford University Press, 2002, σελ. 24.

³⁰ Η καθολική ιστορία του Διόδωρου Σικελιώτη - η *Βιβλιοθήκη* σε 40 βιβλία - καταγεγραμμένα γεγονότα που φτάνουν στις ρίζες του κόσμου και του επεκτείνονται στον χρόνο έως το 60 μ.Χ. Μόνο 15 από τα βιβλία επιβιώνουν αλλά, ευτυχώς για τους μελετητές της Μακεδονίας, τα βιβλία 16 και 17, τα οποία αντιμετωπίζουν τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο, είναι μεταξύ των σωζόμενων κομματιών. Βλ. Thomas G. Carol, ό.π, σελ. 10.

συγγραφείς που βρίσκονται πίσω από τη Βουλγάτα, που χρησιμοποιούνται μόνο από τον Διόδωρο, περιλαμβάνουν τον σκοτεινό Διύλλο τον Αθηναίο³¹, ο οποίος έδωσε ένα αφηγηματικό πλαίσιο, και τον Έφιππο, ο οποίος έγραψε για το θάνατο του Αλεξάνδρου και του Φιλίππου. Για την περίοδο μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου, ο Διόδωρος στηρίχτηκε στον Ιερώνυμο της Καρδίας³², έναν Έλληνα ιστορικό των πολέμων των Διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, άξια τοποθετημένος δίπλα στον Θουκυδίδη και τον Πολύβιο λόγω της καταγραφής του ιστορικών γεγονότων.

Η εναλλακτική λύση για τη Βουλγάτα αντιπροσωπεύεται από τον Αρριανό (86-160 μ.Χ.), φιλόσοφος, γερουσιαστής και στρατιωτικός που έγραψε στα ελληνικά κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αδριανού (117-138 μ.Χ.). Το μεγαλύτερο έργο του ήταν η ιστορία των δεκαεπτά βιβλίων του για τις Παρθικές εκστρατείες του Τραϊανού, έναν αυτοκράτορα με εμμονή με την ανατολική κατάκτηση και το παράδειγμα του Αλεξάνδρου. Στην *Ανάβαση* του Αλεξάνδρου, ο Αρριανός γράφει με θαυμασμό αλλά όχι χωρίς κριτική για τον Αλέξανδρο, και απορρίπτει όλα τα υπέροχα στοιχεία που έχουν μολύνει τους άλλους συγγραφείς. Ο Αρριανός δηλώνει ρητά ότι έχει λάβει ως κύριες αρχές, τον Αριστόβουλο και τον Πτολεμαίο, δίνοντας ως λόγο της προτιμήσεώς του το γεγονός ότι «ως βασιλιάς, αυτό θα ήταν άδικο για αυτόν να πει ψέμματα». Οφείλουμε στον Αρριάνο την ταυτοποίηση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της προσωπικότητας του Αλεξάνδρου, ο πόθος του ή η «επιθυμία» του για συνεχή λαχτάρα να προχωρήσει περισσότερο, κάτι που φαίνεται να εξηγεί πολλές από τις ενέργειές του. Ο Αρριανός θεωρείται γενικά ως η πιο αξιόπιστη βάση για την κατασκευή μιας αφήγησης της σταδιοδρομίας του Αλεξάνδρου αλλά πρέπει να τονιστεί ότι το έργο του, όπως και οποιοδήποτε από τα άλλα υπάρχοντα έργα, είναι δευτερεύοντα.

Η τελική πηγή στην οποία μπορεί να ασκηθεί προσφυγή είναι η ζωή του Αλεξάνδρου που γράφτηκε ως μέρος της σειράς των *Βίων Παράλληλων* του Πλούταρχου (περίπου 50-120 μ.Χ.). Ο Πλούταρχος είχε πρόσβαση σε αυτό που περιγράφει ως ένα εκτεταμένο σώμα αλληλογραφίας του ίδιου του Αλεξάνδρου, μερικές από τις οποίες μπορεί να ήταν γνήσιες. Έκανε άφθονη χρήση αυτών, καθώς ο κύριος στόχος του ήταν να κατασκευάσει ένα ηθικό πορτρέτο του Αλεξάνδρου παρά μια διαδοχική ιστορία. Κάποιο αποκαλυπτικό ανέκδοτο είναι προνομιούχο για την σχολαστική αφήγηση. Η *Ζωή* περιέχει αρκετό πολύτιμο υλικό, και βαθαίνει σημαντικά το πορτρέτο στα νεανικά δοκίμια του Πλουτάρχου *Περί Αλεξάνδρου Τύχης*. Αυτά αντανακλούν την παράδοση της σύνθεσης ηθικών ρητορικών ασκήσεων στο θέμα του

³¹ Ο Διύλλος είναι γνωστό ότι έχει γράψει μια γενική ιστορία της περιόδου 356 έως 297, και τα 26 βιβλία από αυτήν πρέπει να έχουν δώσει μια γενναιόδωρη κάλυψη της γενιάς μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου. Βλ. Bosworth A.B. (3), ό.π., p. 28. Βλ. επίσης: Τα κείμενα του Διύλλου και του Κλειτάρχου είναι χαμένα, αλλά όπου αναφέρεται η Βουλγάτα, ο Hammond φαίνεται να συμμορφώνεται με το δόγμα ότι αν ένας συγκεκριμένος συγγραφέας χρησιμοποιεί τον Διύλλο, η παράδοση είναι καλή, αλλά αν ακολουθούσε τον Κλειτάρχο, είναι κακό. Roisman Joseph, ό.π, σελ. 29.

³² Βλ. Bosworth A.B. (3), ό.π., σελ. 169-209.

Αλεξάνδρου, όπως υπάρχουν στα έργα του Πρεσβύτερου και του Νεότερου Σενέκα³³ (1ος αιώνας μ.Χ.) και του ρήτορα Δίωνος του Χρυσοστόμου³⁴ (2ος αιώνας, σύγχρονος του Τραϊανού).

Οι αρχαίοι ιστορικοί σήμερα γενικά συμπληρώνουν τα αρχεία των αρχαίων συγγραφέων με τα ευρήματα της αρχαιολογίας, συμπεριλαμβανομένης της μελέτης των επιγραφών, γλυπτά και νομίσματα. Στην περίπτωση του Αλεξάνδρου τέτοιες πηγές είναι περιορισμένης αξίας. Το μεγάλο ίδρυμα της πόλης του, η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, εξ ολοκλήρου καλύπτεται από τη σύγχρονη Αλεξάνδρεια και δε μπορεί να διερευνηθεί. Πολλές από τις άλλες Αλεξάνδρειες που ίδρυσε δε μπορούν τώρα να τοποθετηθούν, και εκείνες που μπορούν, ίσως η Άι Χανούμ, σίγουρα η Μερβ, η Χεράτ και η Κανταχάρ, δεν είναι έτοιμες να εξερευνηθούν και ίσως να αποκαλύψουν ελάχιστα σε κάθε περίπτωση. (Μερικές από αυτές δε μπορούν πράγματι να χρονολογηθούν μέχρι την εποχή της βασιλείας του Αλεξάνδρου, αλλά μπορεί να είναι θεμελιώσεις του Σελεύκου Ι.) Το γεγονός ότι η Τύρος είναι πλέον μόνιμα ενωμένη στην ηπειρωτική χώρα από τον μοχλό που χτίστηκε από τον Αλέξανδρο για την εξάμηνη πολιορκία της πόλης το 332 είναι εντυπωσιακή, αλλά όχι ιδιαίτερα αποκαλυπτική. Οι επιγραφές του είναι ως επί το πλείστον απλές αφιερώσεις (όπως αυτή από τον ξανακτισμένο ναό της Αθηνάς στην Πριήνη η οποία βρίσκεται τώρα στο Βρετανικό Μουσείο). Λίγο περισσότερο μπορεί να διαφωτιστούν πληροφορίες από τη μελέτη της νομισματοκοπείας του και από τα πολυάριθμα γλυπτά πορτρέτα, τα οποία μεταφέρουν κάτι από την προσωπικότητα, περισσότερο από τη φιλοδοξία για θεότητα. και η οποία καθιέρωσε τύπους για την απεικόνιση των ελληνοιστικών ηγεμόνων για τους επόμενους δύο αιώνες. Επομένως, άμεσες αποδείξεις για την καριέρα του Αλεξάνδρου είναι σπάνιες ή προβληματικές. Αυτό που έχουμε είναι μια τεράστια ποσότητα δευτερευόντων στοιχείων. Το πραγματικό και το χρονολογικό πλαίσιο μπορεί να ανακατασκευαστεί με λογική συνέπεια. Η ερμηνεία παραμένει κάπως ανεπαρκής και ακόμη και σε μεγάλα ιστορικά θέματα όπως η ενοχή ή η αθωότητα των

³³ Το μοτίβο αυτό που υιοθετήθηκε από τον Σενέκα τον Πρεσβύτερο (*Διαφωνίες* 7.7.19), ο οποίος αναφέρεται στη φωνή που ακούει ο Αλέξανδρος όταν συζητήθηκε αν θα διασχίσει τον Ωκεανό, ο οποίος είπε, «Πόσο μακρύτερος, από μη κατακτημένος;» Ο Αλέξανδρος χρησιμοποιήθηκε τακτικά ως παράδειγμα υπερβολικής φιλοδοξίας στα φιλοσοφικά γράμματα του Νεαρού Σενέκα. Βλ. Roisman Joseph, ό.π., σελ. 338.

³⁴ Η θετική αξιολόγηση της βασιλείας του Αλεξάνδρου είναι ακόμη πιο προφανής στις ομιλίες που αφιέρωσε ο Δίων από την Προύσας στον Αλέξανδρο και της συνάντησης με τον Διογένη. Η Τύχη μας στερεί από τα οκτώ βιβλία του έργου του Δίωνος *Περί των Αρετών του Αλεξάνδρου*, αλλά δύο από τις *Διδασκαλίες περί Βασιλείας* είναι αφιερωμένες στον Αλέξανδρο. Ό.π., σελ. 342.

συνωμότην³⁵ εναντίον του Αλεξάνδρου (Φιλώτα, Καλλισθένη) δε μπορεί να επιτευχθεί ασφαλές συμπέρασμα. Αλλά αρκετοί δεν αφήνουν καμία αμφιβολία ότι κάνοντας συμφωνία με τον Αλέξανδρο κάνουμε συμφωνία με ένα από τα λίγα άτομα στην ιστορία που μπορεί πραγματικά να λέγεται ότι άλλαξαν τον κόσμο αμετάκλητα. Αυτό μπορεί σε κάποιο βαθμό να εξηγήσει την αντοχή του ονόματός του και του θρύλου του σε όλες τις ηλικίες σχεδόν σε μια απaráμιλλη κλίμακα.

Τα ονόματα πολλών σύγχρονων μελετητών θα εμφανιστούν στις σελίδες αυτές σε συζήτηση με σημαντικά θέματα στα οποία χωρίζεται η γνώμη. Αξίζει λοιπόν να περιγράψουμε εν συντομία τον τρόπο με τον οποίο οι απόψεις του Αλεξάνδρου έχουν αναπτυχθεί πάνω από έναν και μισό αιώνα από τότε που άρχισε η σύγχρονη ιστορική μάθηση. Η πρώτη σημαντική ακαδημαϊκή αντιμετώπιση της καριέρας του Αλεξάνδρου ήταν αυτή του J. G. Droysen (2η έκδοση 1877), ο οποίος είδε τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο ως το Θωρηκτά της ηλικίας τους, ενώνοντας τον κόσμο κάτω από την Ελληνική ηγεσία και δράση σύμφωνα με ένα είδος θεϊκού σχεδίου να ενοποιήσει τον κόσμο και να τον επηρεάσει με το πνεύμα της ελληνικής πόλις. Αυτό παραμένει η κυρίαρχη άποψη, με τροποποιήσεις, μέσα από το σιωπηλό έργο του Ulrich Wilcken (1922) και W. W. Tarn (1948)³⁶, τους οποίους ο Badian περιγράφει ως "τα μεταφρασμένα του Droysen στα Αγγλικά του Βασιλιά". Για τον Tarn, ο Αλέξανδρος δε μπορούσε να κάνει λάθος, πολύ λίγες οι ατέλειες στον αβλαβή και ηρωικό χαρακτήρα του γίνονται δεκτές, και αυτός πιστώθηκε με μια αποστολή όχι μόνο να φέρει τον ελληνικό πολιτισμό στο υπόλοιπο κόσμο αλλά και να συνδυάσει όλη την ανθρωπότητα με την ενότητα και την αδελφοσύνη.

Το έργο του Badian από το 1958 και έπειτα αποτέλεσε ένα αποφασιστικό κίνημα του εκκρεμούς. Βαθιά επηρεασμένος από τη θεαματική άνοδο των Ναζί στην εξουσία και την ολοκληρωτική κυριαρχία, ο Badian ερμήνευσε τον Αλέξανδρο ως έναν πλήρη τύραννο, αδίστακτο και σκληρό. Μιλάει για τα τελευταία χρόνια

³⁵ Η εκτέλεση των σελίδων ακολουθήθηκε από τη δίκαιη δολοφονία του Καλλισθένη, εντελώς συγκρίσιμη στη μέθοδο με τη δίκαιη δολοφονία του Αλεξάνδρου από τη Λυγκηστίδα μετά τη καταδίκη των 'συνωμότην' με τον Φιλώτα. Βλ. Bosworth A.B & Baynham E.J, (4), *Alexander the Great in fact and fiction*, Oxford University Press, 2000, σελ. 71

³⁶ Είναι σαφές από όσα έχω πει ότι το μήκος αυτού του πρώτου τόμου είναι αυτό που πρέπει να είναι μια βιογραφία του Αλεξάνδρου, σύντομη (148 σελίδες του κειμένου). Ο Αλέξανδρος έχει μόνο ελάχιστη σχέση με το πρώτο τρίτο της βιογραφίας του Wilcken και το τελευταίο τρίτο (αποτελε εσμάτα, μια σύνοψη της Ελληνιστικής Εποχής). Ο Tarn αναφέρει αρκετά σωστά: «Δε χρειάζεται να ζητήσω συγγνώμη, κατά την άποψή μου, για να τονίσω έναν άνθρωπο μάλλον παρά ρεύματα τάσης ή το μαζικό μυαλό ή για άλλα 'είδωλα της σπηλιάς'». Επίσης στέκεται στον Πρόλογο ότι «η ιστορία του Αλεξάνδρου δεν έχει ποτέ λάβει μεγάλη βοήθεια από νέο υλικό, όπως επιγραφές, εξαρτάται κυρίως από την εξέταση και την ερμηνεία των λογοτεχνικών κειμένων». Αυτό είναι βαθιά αληθές και επομένως μια επανεξέταση πρέπει να εξετάσει αυστηρά το χειρισμό των φευγαλέων και μπερδεμένων πηγών. Δεν είναι ότι θα προκύψει η τελική αλήθεια, οι συζητήσεις για τον Αλέξανδρο, δυστυχώς, σπάνια μπορούν να θεθούν σε κριτική επιτροπή, όπως το έκανε ο Tarn μια φορά στη Βρετανική Ακαδημία σε μια εξαιρετική περίπτωση, αλλά μάλλον η δημοσίευση αυτών των δύο μνημειώδη έργων της μάθησης μας δίνει την ευκαιρία να συνεχίσουμε, αν και με περιορισμένο και μικρό τρόπο, την κατανόησή μας για τον Αλέξανδρο. Σε αυτό το πνεύμα παρουσιάζω τις παρατηρήσεις μου. Βλ. Tarn W.W, ό.π, σελ. 192.

του Αλεξάνδρου ως «βασιλιά του τρόμου», και παρουσιάζει τον Αλέξανδρο ως κακό μονάρχη με λίγα λυτρωτικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η δουλειά του Badian έχει χρησιμεύσει στην απόρριψη της ιδέας ότι ο Αλέξανδρος είχε Ελληνική «αποστολή», εν μέρει τονίζοντας τη συνεχιζόμενη κυριαρχία των Μακεδόνων, ως ξεχωριστή από τους Έλληνες, στην άρχουσα εξουσία του, και εν μέρει με την επικέντρωση στην πολιτική εξουσία της καριέρας του Αλεξάνδρου. Ίσως οι τελευταίοι εκπρόσωποι της πίστης στην αποστολή αυτή ήταν ο Victor Ehrenberg (1938) και ο Tarn(1948)³⁷.

Για τις σύγχρονες δοκιμές μια τέτοια εικόνα του κατακτητή είναι ίσως περισσότερο φυσικά αποδεκτή από την προηγούμενη στάση της λατρείας του ως ήρωας, και έχει σίγουρα επηρεάσει πιο πρόσφατους μελετητές, πιο διάσημος από τους οποίους είναι τώρα ο A.B.Bosworth. Το έργο του Bosworth από το 1970, ενώ απορρίπτει την πιο εμφανή ηθική στάση του Badian, έχει σίγουρα κάνει πολλά για να τονίσει τις αρνητικές πτυχές της κυριαρχίας του Αλεξάνδρου, τις αποτυχίες και ανευθυνότητες και τη ρεαλιστική και ευκαιριακή λήψη αποφάσεων που τον έκαναν ν' αποκτήσει πολλές επιτυχίες, αντί για οποιαδήποτε διακανονισμένη πολιτική ή «αποστολή».

Η προσέγγιση των τρωτών σημείων στη ζωή του Αλεξάνδρου υιοθετήθηκε από τον Peter Green σε μια βιογραφία (1974), η οποία φαίνεται θετικά ν' απολαμβάνει τις πιο ενθουσιώδεις και αναξιόπιστες ιστορίες για τον Αλέξανδρο, συχνά από αναξιόπιστες πηγές. Αλλά η εικόνα του κατακτητή που αναδύεται από τις σελίδες του είναι αληθοφανής, από έναν λαμπρό και αδίστακτο διοικητή που ήρθε να πιστέψει στον δικό του μύθο³⁸. Είναι μια υπέροχη ανάγνωση όπως και η βιογραφία από την Robin Lane Fox (1973), η οποία αντιπροσωπεύει κάτι για την επιστροφή στο ηρωικό μοντέλο του Αλέξανδρου³⁹. Αν και μακριά από μια αστεροειδή ματιά, αυτή η θεραπεία υπογραμμίζει την επική κλίμακα του επιτεύγματος του Αλεξάνδρου. Το βιβλίο αναθεωρήθηκε σημαντικά από τον Badian στην *Αναθεώρηση Βιβλίων της Νέας Υόρκης* ως ένα έργο που απέσπασε όλες τις ποιότητες που αναμένονται από έναν ανώτερης τάξης, Παλαιό Άγγλο συγγραφέα του Πανεπιστημίου του Ίτον. Πραγματικά οι δύο ερμηνείες δε μπορούν ποτέ να συναντηθούν, αλλά η Lane Fox είναι ένας από τους μικροσκοπικούς αριθμούς των μελετητών που έχουν στην πραγματικότητα καλύψει το μεγαλύτερο μέρος του εδάφους όπου ο Αλέξανδρος βάδισε και οι γνώσεις που πρέπει ν' αποκομίσουμε από αυτή την εμπειρία, καθώς και την

³⁷ Βλ. Stoneman Richard, ό.π., σελ. 7-8.

³⁸Βλ. Green Peter (1), *Alexander of Macedon 356-323 B.V, A Historical Biography*, University of California Press, 1991, 2013, σελ. xv-xxii.

³⁹ Όπως και ο πατέρας του Φίλιππος, αναγνωρίστηκε αμέσως ως κυβερνήτης των Θεσσαλών, μια αξιοσημείωτη τιμή για έναν ξένο και κρίσιμη για τα οικονομικά και πειθαρχημένα ιπικά που του αξιόθηκαν. Σε αντάλλαγμα, υπενθύμισε στους υποταγμένους του για τη συγγένεια μαζί του μέσω του ήρωα Ηρακλή, προγόνου των βασιλιάδων της Μακεδονίας, και μέσω του Αχιλλέα, στον οποίο η οικογένεια της μητέρας του εξιχνίασε την καταγωγή τους. Το βασίλειο του Αχιλλέα έπεσε στη Θεσσαλία, και ως φόρο υποτέλειας ο Αλέξανδρος τώρα αφιέρωσε την περιοχή στον ήρωά του. Η διπλωματία του πατέρα του είχε κληροδοτήσει την ευρεία κληρονομιά του, αλλά την ερμήνευσε με τον ηρωικό του τρόπο, το πρότυπο έτρεξε βαθιά στα πρώτα χρόνια του Αλεξάνδρου. Βλ. Robin Lane Fox, *Alexander the Great*, Penguin Books, 1974, chapter 4.

πολυμάθεια που ενημερώνει κάθε σελίδα του βιβλίου, κάνει το έργο αυτό μοναδικό που δε μπορεί ν' απορριφθεί.

Μια άλλη σημαντική συμβολή των τελευταίων ετών (από το 1978) υπήρξε η επιστημονική παραγωγή του N. G. L. Hammond. Ο Hammond είναι ένας σχολιαστής δεύτερος σε κανέναν στην ιστορία της Μακεδονίας και της βόρειας Ελλάδας και οι δύο βιβλιογραφικές μελέτες του για τις πηγές του Αλεξάνδρου (1983 και 1993) είναι απαραίτητες για σοβαρή μελέτη, ακόμη και αν φαίνεται μερικές φορές συντηρητική η εμπιστοσύνη τους στη δυνατότητα προσδιορισμού της πηγής κάθε δήλωσης στους ιστορικούς. Σημαντική ιστορική αναφορά κάνει ο μελετητής Hammond και στη μεγαλειώδη αυτή προσωπικότητα και στη μελέτη του που αγγίζει θέματα από διάφορες πτυχές της ζωής του κατακτητή⁴⁰.

Αυτή η σύντομη έρευνα που έγινε στην παρούσα ενότητα φυσικά δεν είναι πλήρης και δεν περιλαμβάνει πολλούς μελετητές που έχουν κάνει σημαντικές, αλλά πιο συγκεκριμένες ή τοπικές συνεισφορές στις μελέτες του Αλεξάνδρου. Αλλά αντιπροσωπεύουν τα ονόματα που καθορίζουν τον τόνο της ερμηνείας και που θα εμφανίζονται πιο συχνά στις σελίδες της παρούσας εργασίας. Τέλος θα πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι επειδή το εύρος των γραπτών πηγών για τον Μέγα Αλέξανδρο είναι μεγάλο θα ήταν εύλογο να παραπέμψουμε και σε άλλες μελέτες, ώστε να διευκολυνθεί και το έργο και ο στόχος της παρούσας εργασίας⁴¹.

⁴⁰ Βλ. Hammond N.G.L, *Alexander the Great, King, Commander and Statesman*, Chatto & Windus Ltd 40 William IV Street London WC2N 4DF, United States of America, 1980, σελ. 242-269.

⁴¹ Βλ. Κουγιουμτζόγλου Κ. Δημήτριος, ό.π, σελ. 37-70.

ii. Η πολύπλευρη προσωπικότητα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και η ταύτισή του με ομηρικούς ήρωες

Όταν ο Αλέξανδρος διαδέχθηκε τον πατέρα του το 336 π.Χ, κληρονόμησε μια μοναρχία που ήταν δύσκολο να ενσωματώσει στα «σχήματα» που είχαν επεξεργαστεί από την ελληνική σκέψη από τα μέσα του πέμπτου αιώνα. Στην περίφημη «Περσική συζήτηση» του Ηρόδοτου στο βιβλίο III των *Ιστοριών*, η μοναρχία, είτε κακοποιήθηκε από τους περσικούς ευγενείς Οτάνες (Δικαστές) είτε υπερασπίστηκε από τον μελλοντικό Δαρείο τον Α', ήταν πρωτίτως μια απόλυτη εξουσία που κρατούσε ένας άνθρωπος που δεν ήταν υπεύθυνος έναντι κανενός. Όταν ο υπερασπιστής της *ισονομίας* είδε μια απειλή, κρατώντας αυτή την υπέρτατη εξουσία οδηγείται στην υπερηφάνεια και την *ὑβριν*, ο υπερασπιστής της μοναρχίας βρήκε αντίθετα μια εγγύηση για την αποτελεσματικότητα. Αλλά και οι δύο υποστήριξαν ότι η μοναρχική δύναμη δε μπορούσε να μοιραστεί με κανέναν τρόπο. Όπως το είδαν οι Έλληνες, αυτή η απόλυτη εξουσία ήρθε σε δύο μόνο μορφές. Η μία ήταν η τυραννία, όπως είχε υπάρξει σε ορισμένες πόλεις στην αρχαιότητα και, τον τέταρτο αιώνα, εξακολουθούσε να υπάρχει στις Συρακούσες. Η άλλη ήταν η Περσική μοναρχία. Ο δεσποτισμός, όπως αυτός, θα μπορούσε να ασκηθεί μόνο στους βαρβαρικούς λαούς που φυσικά έχουν κλίση στην υποτελεία. Βέβαια, στα μάτια ενός άνδρα όπως ο Δημοσθένης, για τον οποίο οι Μακεδόνες ήταν πράγματι «Βάρβαροι», ο Φίλιππος ήταν σχεδόν απόλυτος μονάρχης και ήταν ο απολυταρχισμός του που έκανε τις αποφάσεις του τόσο γρήγορες και αποτελεσματικές σε αντίθεση με τους Αθηναίους, που έλαβε μέτρα μόνο μετά από μακρές συζητήσεις, αποφάσισε αμέσως, με δική του πρωτοβουλία, τι δράση πρέπει να αναλάβει. Ωστόσο, η μαρτυρία του Δημοσθένη⁴² σε αυτό το σημείο υπαγορεύτηκε από την επείγουσα ανάγκη του να κερδίσει τους συμπολίτες του. Ο ρήτορας γνώριζε καλά ότι το θέμα δεν ήταν τόσο απλό όσο πρότεινε.

Δεν πιστεύω ότι είναι δυνατή η προσπάθεια ανασυγκρότησης της προσωπικότητας του Αλεξάνδρου χωρίς να του παραχωρηθούν κίνητρα τα οποία δεν βρίσκονται στο αρχαίες πηγές, την καλύτερή μας, αλλά τελικά μη ικανοποιητική για αυτήν την προσωπικότητα. Ως εκ τούτου, αναλύσαμε προηγουμένως τις πηγές μας γύρω από τον Αλέξανδρο και να μείνουμε όσο γίνεται πιο κοντά σε αυτές, αν και είναι προβληματικό ότι οι καταγεγραμμένες απόψεις του

⁴² Τα σχέδια του Φιλίππου για την Ελλάδα έχουν γίνει αξιοσημείωτα από τις πολυάριθμες ομιλίες του Δημοσθένη προειδοποιώντας τους συναδέλφους-Αθηναίους για τις τελικές προθέσεις του Φιλίππου αλλά άλλοι στην Αθήνα ευνοούσαν μια πολιτική κατευνασμού, και ο ηλικιωμένος φυλλαδιογράφος Ισοκράτης είδε στον Φίλιππο μια μεγάλη ελπίδα, δηλαδή ότι θα οδηγούσε έναν Έλληνα σταυροφόρο ν' αναλάβει εκδίκηση για τους Πέρσες για την καταστροφική τους εισβολή στην Ελλάδα στις αρχές του 5ου αιώνα. Βλ. Stoneman Richard, *ό.π.*, σελ. 13.

Αρριανού, του Διόδωρου και του Πλουτάρχου (όλοι τους έζησαν εκατοντάδες χρόνια μετά τον Αλέξανδρο) σχετικά με τη συμπεριφορά του βασιλιά, μπορεί να μην είναι προτιμότερες από εκείνες κάθε σύγχρονου μελετητή που σκέφτεται ότι καταλαβαίνει τον Αλέξανδρο και τι τον ώθησε να ενεργήσει όπως κάθε δεδομένη στιγμή. Η ιστοριογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου δηλαδή οι μελέτες ιστορικών που γράφονται για εκείνον, αποτελεί από μόνο της μια συναρπαστική επισκόπηση των τάσεων στην ιστορική γραφή και των προσωπικοτήτων των δημιουργών τους. Για να μπορέσουμε ν' αναλύσουμε την πολύπλευρη προσωπικότητα του Αλεξάνδρου θα ήταν θεμιτό αν μπορούσαμε ίσως να ταυτιστούμε με την προσωπικότητα αυτή και να μπορέσουμε όσο γίνεται εκ βαθέων να κατανοήσουμε την κάθε του κίνηση όπως κάνουν πολλοί βιογράφοι του ακόμη κι'αν διαμαρτύρονται για το αντίθετο. Αυτό που ακολουθεί δεν είναι μια πλήρης αξιολόγηση του ανθρώπου, αλλά μια σύντομη συζήτηση των πτυχών του χαρακτήρα του που νομίζω ότι φωτίζονται στις πηγές. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ο Αλέξανδρος ήταν ένας λαμπρός τακτικός στρατιωτικός. Τα σχέδια μάχης του εξακολουθούν να μελετώνται σε στρατιωτικά κολλέγια στην Ευρώπη και την Αμερική⁴³. Στοιχεία της ιδιοφυΐας του ήταν η ταχύτητα της κίνησης, η εκτίμηση του εδάφους, τη χρήση των στρατευμάτων του με τον πιο συμφέροντα τρόπο, και μια χαρισματική και εμπνευσμένη ποιότητας ηγεσία. Προφανώς, είχε την τύχη να έχει το υψηλό εκπαιδευμένο και έμπειρο μακεδονικό στρατό και ειδικευμένους αξιωματικούς πίσω του, και έπρεπε να είχε ένα υπέροχο σώμα ιδιοφυΐας και επιμελητήριο. Επειδή οι πηγές μας επικεντρώνονται στον ίδιο τον βασιλιά, αυτοί οι αφανείς ήρωες τείνουν να αγνοούνται, αλλά χωρίς μια πολύ ανεπτυγμένη υποδομή που θα μπορούσε να έχει ο τεράστιος στρατός, λιμοκτονούν πριν περάσουν στην Ασία. Οι αντιλήψεις του για την ατιμωρησία ήταν ενισχυμένες από θεαματικές στρατιωτικές επιτυχίες σε μάχες, πολέμους πολιορκίες και ανταρτικές τακτικές. Ο Αλέξανδρος ξεκίνησε από το μέτωπο και, παρόλο που αυτό ήταν αναμφισβήτητα μια έμπνευση για τα στρατεύματά του, έλαβε ανόητους κινδύνους. Περισσότερο από μία φορά ήταν τυχερός που δεν είχε σκοτωθεί. Οι διαδοχικές πληγές που υπέμεινε πρέπει να έχουν συμβάλει στην κατάρρευσή του, αυξάνοντας την ευαισθησία του στον πυρετό που τον σκότωσε⁴⁴.

⁴³ Βλ. Rice E.E, *Alexander the Great*, The History Press, 2004, σελ.45.

⁴⁴ Ο Αλέξανδρος πριν ξεκινήσει να πιέζει ακόμη περισσότερο τα περίχωρα της Περσίας και διεισδύσει στα ενδότερα της Ασίας, τον περίμενε μια απροσδόκητη απειλή. Ήταν Ιούλιος του 333, και ο Αλέξανδρος, -ιδρωμένος, εξαντλημένος, και ίσως να υποφέρει από μια λοίμωξη του ανώτερου αναπνευστικού, βυθίστηκε στα παγωμένα νερά του ποταμού Κύνου για να καθαρίσει και ν' ανανεώσει τον εαυτό του. Το σοκ του νερού, μαζί με την κακή υγεία του, έφερε μια ψύχρα που άφησε το βασιλιά άγρυπνο με βίαιο πυρετό. Λόγω της σοβαρότητας της κατάστασής του, οι ιατροί του πεδίου ήταν απρόθυμοι να προτείνουν μια θεραπεία. Σε περίπτωση που ο βασιλιάς πέθαινε, μπορεί να θεωρηθούν υπεύθυνοι για το θάνατό του. Μόνο Ο Φίλιππος ο Ακαρναναίος, ένας άνθρωπος που λέει ο Αρριανός «εμπιστεύτηκε πολύ ιατρικά θέματα και σε γενικές γραμμές απολάμβανε τιμή στον στρατό»,

Όμως ας σταθούμε και στην περίπτωση του Αλεξάνδρου ως άνθρωπο. Δεν έχουμε λόγο να υποθέσουμε ότι δεν αγαπούσε τη γυναίκα του Ρωξάνη, ούτε ότι δεν έλαβε τις απολαύσεις του με άλλες γυναίκες όταν το ήθελε. Η στενή του φιλία με τον Ηφαιστίωνα μπορεί να υποδηλώνει ότι ήταν αμφιφυλόφιλος, αλλά αυτό ήταν ένα κοινό χαρακτηριστικό μεταξύ των ανθρώπων στην αρχαία Ελλάδα. Αντάλλαξε την πίστη, τιμωρούσε υποτιθέμενη προδοσία και γινόταν όλο και πιο αυταρχικός στη θεραπεία των ανθρώπων. Πολλοί μελετητές έχουν ισχυριστεί ότι έγινε τελικά ένας εικονικός τύραννος μέχρι το τέλος της ζωής του. Είχε μια αυλή από γλύπτη, ζωγράφο πορτραίτων, και χαράκτη πολύτιμων λίθων για να εξασφαλίσει ότι απεικονίστηκε μέσα σε σωστή εικόνα. Είναι σαφές ότι ήταν σημαντικό να μπορεί να αναγνωριστεί η εικόνα του από πολλούς ανθρώπους της μακρινής αυτοκρατορίας του, αλλά μια τέτοια συνειδητή χειραγώγηση της εικόνας του, δείχνει μεγάλη ματαιοδοξία. Δεν είναι σύμπτωση ότι τα υπάρχοντα αρχαία πορτρέτα του Αλεξάνδρου αναγνωρίζονται εύκολα. Όλοι διαθέτουν ένα ανεστραμμένο βλέμμα με επακόλουθο τσαλακωμένο το μέτωπο, τα μάτια βαθιά τοποθετημένα προφανώς για να δείξουν σταθερή αποφασιστικότητα και παχείς κλειδαριές λεμονιού πέφτουν από την κορυφή στο κέντρο του μετώπου⁴⁵.

Έχουν γίνει πολλές από τις συνήθειες κατανάλωσης αλκοόλ του Αλεξάνδρου. Σίγουρα η κατανάλωση κρασιού έπαιξε μεγάλο ρόλο στις εκδηλώσεις, τα φεστιβάλ, τις εκδηλώσεις νίκης και γύρω από τη φωτιά, και πρέπει να ήταν σημαντική παρηγοριά κατά τη διάρκεια των μεγάλων χειμώνων που βρίσκονταν σε απίστευτες συνθήκες μακριά από το σπίτι τους. Το ποτό ήταν ένα αποδεκτό κομμάτι της μακεδονικής αριστοκρατικής κοινωνίας και της στρατιωτικής ζωής, και δεν πρέπει να το βλέπουμε ως κάτι μη συνηθισμένο. Φαίνεται ότι ο Αλέξανδρος έπινε περισσότερο καθώς μεγάλωνε και ότι η προσωπικότητά του επιδεινωνόταν κατά τα έτη της εκστρατείας, όποια και αν ήταν η αιτία γι' αυτό. Ούτε έχουμε κανένα λόγο να αμφιβάλουμε για την μνημειακή ποικιλία αλκοολούχων ποτών που καταγράφονται στις πηγές, πιο περίφημα αυτή που επιδείνωσε την τελική του ασθένεια. Σαφώς η επίδραση του οινοπνευματώδους ποτού ήταν περιστασιακά καταστροφική και έφερε επιζήμιες συνέπειες για τον Αλέξανδρο⁴⁶ όπως ο

κατέληξε με μια σύσταση. Βλ. O' Brien Maxwell John, Alexander the Great, The Invisible Enemy, A Biography, Routledge, 1994, σελ. 71.

⁴⁵ Για περισσότερα Βλ. Κουγιουμτζόγλου Κ. Δημήτριος, ό.π, σελ. 71-102.

⁴⁶ «Αν και άλλες φορές η κοινωνία του ήταν ευχάριστη και ο τρόπος του γεμάτος γοητεία πέρα από εκείνη οποιουδήποτε πρίγκηπα της εποχής του, όταν έπινε, μπορούσε μερικές φορές να γίνει προσβλητικός, αλαζονικός και κατέβαινε στο επίπεδο ενός κοινού στρατιώτη, και σε αυτές τις περιπτώσεις θα επέτρεπε στον εαυτό του όχι μόνο να δώσει αφορμές για καυχισιολογίες αλλά και να οδηγηθεί από τους κόλακες του. Όταν η κατανάλωση ποτού ήταν πάνω από αυτό, ήταν η συνήθειά του να κάνει μπάνιο και να κοιμάται, συχνά μέχρι το μεσημέρι, και μερικές φορές για όλη την επόμενη μέρα "(23.7-8). Από την παραπομπή αυτή προκύπτει ότι ο συνηθισμένος ευγενικός Αλέξανδρος θα μπορούσε να γίνει αρκετά αγενής όταν ήταν υπό την επιρροή του κρασιού, και ότι συνήθιζε να

εξοργισμένος φόνος του Κλείτου είναι το πιο εντυπωσιακό παράδειγμα. Τα επιτεύγματα του στρατού του μόνο συζητούν ότι ήταν σε απόλυτο έλεγχο των ικανοτήτων του και περισσότερο όταν χρειάστηκε να είναι. Τέλος, ποιες ήταν οι απόψεις του Αλεξάνδρου για μια θεϊκή καταγωγή, αντιπαλότητα για την εκμετάλληση των θεών και τη θεοποίηση; Και πάλι, αυτές είναι αδύνατες ερωτήσεις ν' απαντηθούν εξαιτίας της πλήρους έλλειψης στοιχείων για το τι σκεφτόταν ο ίδιος ο Αλέξανδρος. Έχουμε δει ότι συνέκρινε επανειλημμένα τον εαυτό του με τους θεούς όπως τον Ηρακλή και τον Διόνυσο και με τους περσικούς ήρωες όπως ο Κύρος ο Μέγας και η θρυλική Βασίλισσα Σεμίραμης. Επίσης είδε προφανώς ο ίδιος μια ειδική σχέση με τον Δία Άμμωνα⁴⁷ μετά την επίσκεψή του στο μαντείο στο Σίβα. Η ανεπιτυχής προσπάθειά του να εισαγάγει την *προσκύνησι*⁴⁸ ανάμεσα στους Μακεδόνες του και τα ασαφή κίνητρά του για κάτι τέτοιο, είναι θέματα που θα συζητήσουμε στην ενότητα που ακολουθεί. Είναι βέβαιο ότι ο Αλέξανδρος λατρεύτηκε ως θεός μετά το θάνατό του καθώς λατρευόταν για παράδειγμα ως θεός Ιδρυτής της Αιγυπτιακής Αλεξάνδρειας, αλλά εξακολουθεί να αμφισβητείται εάν ο Αλέξανδρος απαιτούσε θεϊκές τιμές κατά τη διάρκεια της ζωής του και, αν ναι, ήταν ο πρώτος θνητός που ζούσε στον ελληνικό κόσμο και το έπραξε. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν ήταν σκόπιμα παραπλανούσε τους άλλους για να αυξήσει το ανάστημά του στα μάτια τους, ή αν, σε θεαματική περίπτωση *τρέλα μεγαλοπρέπειας*, τελικά εξαπατούσε τον εαυτό του.

Τέλος, στον κόσμο της αρχαίας Ελλάδας, δύο θέματα έχουν ιδιαίτερη προσοχή από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, εκείνο του Ομήρου και το άλλο του Αλεξάνδρου Γ' της Μακεδονίας. Και η πολύτιμη σύνδεση που υπάρχει μεταξύ τους Ο Αλέξανδρος ισχυρίστηκε την κατάβαση από τον Αχιλλέα και αναφέρθηκε ότι κοιμόταν με ένα αντίγραφο της Ιλιάδας όπως και το ξίφος του, φυσικά σε κοντινή απόσταση. Τα θέματα συνδέονται με άλλο τρόπο, έναν που βοηθάει να εξηγήσει την έλξη τους μέσα από τις ηλικίες καθώς και οι δύο παρουσιάζουν σοβαρές ερωτήσεις, πολλές από τις οποίες φαίνεται ότι είναι αναπάντητες τη φύση των επιζώντων στοιχείων. Μαθαίνοντας την πραγματική του ταυτότητα, του Ομήρου ή του Αλεξάνδρου, μπορεί να είναι αδύνατο. Έχει υποστηριχθεί ότι ο Όμηρος ήταν ένας τίτλος, όχι το όνομα ενός πραγματικού προσώπου. Έτσι υπήρχαν πολλοί "Όμηροι" των

κοιμάται πολύ αφού έπινε πολύ την προηγούμενη νύχτα. Αυτό, φαίνεται, μπορεί να ήταν μία από αυτές τις περιπτώσεις, αν και ο ίδιος ο Πλούταρχος προφανώς δεν κατέληξε σε αυτό το συμπέρασμα. Βλ. . Ο' Brien Maxwell John, ό.π., σελ. 92.

⁴⁷ Βλ. Μέγας Αλέξανδρος, Αναδιφώντας όψεις του περίοπτου, Κύκλος Σεμιναρίων Μάρτιος-Απρίλιος 2008, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, σελ. 60-61.

⁴⁸ Όπως έχει επισημανθεί επανειλημμένα από τους μελετητές, η προσκόλληση δεν σημαίνει λατρεία, τουλάχιστον στην ελληνική έννοια της λέξης, στους Πέρσες, αλλά θεωρήθηκε τουλάχιστον ως εξυπηρετικό και άξιο μόνο ενός "βαρβάρου" (Bosworth 1988: 284). Ο Badian (1996: 22) υποστηρίζει ότι ούτε οι Πέρσες ούτε οι Έλληνες είδαν την *προσκύνησι* ως πράξη λατρεία. Βλ. Anson, M. Edward, ό.π, σελ. 111.

οποίων τα παραμύθια ήταν τελικά συγκεντρωμένα σε ένα ενιαίο μακρύ ποίημα. Πολλοί δεν ήταν πεπεισμένοι με αυτό το επιχείρημα, ωστόσο, και έτσι συνεχίζεται η συζήτηση. Υπάρχει δυσκολία στην ανακάλυψη της πραγματικής φύσης του Αλεξάνδρου καθώς αυτό οφείλεται στη φύση των επιζώντων στοιχείων που του προσδίδουν πολλαπλούς, διαφορετικούς χαρακτήρες. Αν και η πραγματικότητα ενός ατόμου γνωστού ως ο Αλέξανδρος Γ' της Μακεδονίας είναι αναμφίβολη, είμαστε αντιμέτωποι με πολλές παρόμοιες μορφές όπως εκείνος. Κατά συνέπεια, επιστημονική συζήτηση σχετικά με τους δύο, Όμηρο και Αλέξανδρο, έχει βαθιές ρίζες και έχει προκαλέσει θερμότερη συζήτηση⁴⁹. Ενώ υπάρχουν πολλές δυσκολίες με την επαναλαμβανόμενη δήλωση ότι το βασίλειο της Μακεδονίας ήταν ομηρικό, η ιδιαίτερη περίπτωση των *εταίρων* είναι σαφείς παραλληλισμοί. Οι Μυρμιδόνες ήταν οι *εταίροι* του Αχιλλέα (Όμ., *Ιλ.*, 16, 168-70, 269), ακόμη και ο Τρωικός Αινείας είχε τους δικούς του *εταίρους* (*Ιλ.* 489-92). Με αυτά τα άτομα ο αντίστοιχος ήρωας απολάμβανε μια στενή προσωπική σχέση. Ο ήρωας και οι *εταίροι* του, όπως οι Μακεδονικοί ομολόγοί τους, πολέμησαν και μοιράστηκαν τις δραστηριότητες αναψυχής τους, και η αλληλεπίδραση του μακεδονικού βασιλιά και των συντρόφων του θα μπορούσε να είναι τόσο φρικτή όσο αυτή των Ελλήνων πρωταθλητών στο έπος⁵⁰.

Ο Αλέξανδρος ήταν ο κληρονόμος του μακεδονικού θρόνου του οποίου ο πατέρας ήταν ένας πολεμιστής βασιλιάς στο μοναρχικό μακεδονικό μοτίβο το οποίο αντιστοιχούσε στενά στο ομηρικό μοντέλο και οδηγούσε τα στρατεύματά του σε μάχη, που πάλι θυμίζει την ομηρική πρακτική, ο ηγεμόνας ήταν επίσης ο κύριος διαμεσολαβητής μεταξύ του μακεδονικού λαού και των θεών του. Με την παράδοση, μέσω του πατέρα του, Φίλιππο, αναγνωρίζεται ότι προέρχεται από τον Ηρακλή, τον ηρωικό γιο του Δία και ο ίδιος ο θεός, και μέσω της μητέρας του Ολυμπιάδας, από τον «θεόφιλο πολεμιστή» Αχιλλέα (Πλούτ., *Αλέξ.*, 2, 1-2). Ο Ηρακλής έγινε σύμβολο του βασιλικού σπιτιού, που εμφανίζεται στα περισσότερα νομίσματα από τον 5ο αιώνα και εξής. Ο Αλέξανδρος γεννήθηκε στη συνέχεια με τη τιμή που προέρχεται από τέτοιους προγόνους. Επιπλέον, ακόμα και η ημέρα της γέννησής του, ίσως, στις 20 Ιουλίου, 356 π.Χ. (Πλούτ., *Αλέξ.*, 3.6) έρχεται να συσχετιστεί μ' ευνοϊκές ενδείξεις. Υποτίθεται από τη γέννησή του, ο ναός της Αρτέμιδος στην Έφεσο καταστράφηκε από πυρκαγιά⁵¹, την οποία κήρυξαν οι ιερείς, και φάνηκε ότι γεννήθηκε εκείνη την ημέρα εκείνος που θα γινόταν η καταστροφή για την Ασία και η πόλη της Ποτίδαιας έπεσε στον πατέρα του Φίλιππο. Ένας από τους πρώτους δασκάλους του Αλεξάνδρου, ο Λυσίμαχος τον ενθάρρυνε να

⁴⁹ Βλ. Thomas G. Carol, *ό.π.*, σελ. 1.

⁵⁰ Βλ. Anson, M. Edward, *ό.π.*, σελ. 25.

⁵¹ *Ο.π.*, σελ. 84.

μιμηθεί τον πρόγονο του Αχιλλέα (Πλούτ. *Αλέξ.* 5. 8; 24. 10; 15. 7-8), και η απομίμηση του Αχιλλέα από τον Αλέξανδρο ήταν μια διαβίου επιδίωξη (Άρρ. *Ανάβ.* 7. 14. 4). Επιπλέον, λατρείες των ηρώων από παλαιά εμφάνιση παρόμοια με εκείνη της ομηρικής περιγραφής παρέμειναν μέρος της μακεδονικής πρακτικής. Ο Αλέξανδρος καθιέρωσε ηρωικές διακρίσεις για τον σύντροφό του Ηφαιστίωνα (Άρρ. VII.23.6-7) και προσπάθησε να ξεπεράσει τα επιτεύγματα αναγνωρισμένων ηρώων όπως ο Ηρακλής. Ο πρόγονός του Αλέξανδρος Α' θάφτηκε σε ένα ηρώον στις Αιγές, μια πρακτική που σχετίζεται με την Αρχαϊκή Ελλάδα, αλλά μία που είχε σε μεγάλο βαθμό αντικατασταθεί από τον πέμπτο και τον τέταρτο αιώνα⁵².

Συνοψίζοντας, ένας επιτυχημένος Μακεδόνας βασιλιάς θα μπορούσε να έχει σωματική προσαρμογή από τη γέννησή του, δε θα εξασθενούσε όταν θα ήταν νέος και, μέσω της κατάρτισης, θα τελειοποιούσε αυτήν την ικανότητα στο σημείο όπου αυτός θα ήταν όμοιος με τους ομηρικούς ήρωες καθώς θα μπορούσε να είναι σαν θεός, σε σύγκριση με τους περισσότερους άνδρες. Συνεχιστής του έργου του δεν υπήρχε. Δεν υπήρχε άξιος διάδοχος ούτε παγιωμένο πλαίσιο διακυβέρνησης που θα εξασφάλιζαν την επιβίωση της ποικιλόμορφης αυτοκρατορίας. Το γεγονός ότι μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Αλεξάνδρου δεν υπήρχε κανένας νόμιμος διάδοχος που θα μπορούσε να λάβει, σύμφωνα με το πνεύμα του, την εξουσία, είχε τελικά ολέθριες συνέπειες για τη διατήρηση της αυτοκρατορίας. Όταν ο Αλέξανδρος ρωτήθηκε την ώρα που ξεψυχούσε σε ποιον άφηνε το κράτος του, λέγεται ότι αποκρίθηκε: «στον ισχυρότερο» (*οί δὲ καὶ τάδε ἀνέγραψαν, ἐρέσθαι μὲν τοὺς ἐταίρους αὐτὸν ὅτω τὴν βασιλείαν ἀπολείπει, τὸν δὲ ὑποκρίνασθαι ὅτι τῷ κρατίστῳ*, Άρρ. *Ανάβ.*). Οι λέξεις αυτές που απηχούν μάλλον πραγματισμό παρά μεγαλομανία, προοιωνίζαν καθαρά τα επερχόμενα χρόνια αναταραχών και αιματοχυσίας.

⁵² Βλ. Thomas G. Carol, *ό.π.*, σελ. 63.

iii. Η «θεοποίηση» του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Η βασιλεία του Αλεξάνδρου σηματοδοτεί μια ανάπτυξη της λατρείας του άρχοντα καθώς κατά τη διάρκεια της βασιλείας του παρουσιάζεται το πρωτοφανές φαινόμενο της λατρείας του ως θεός. Μετά τον θάνατό του, οι θεϊκές τιμωρίες για ζωντανούς μονάρχες γίνονται σχεδόν συνηθισμένες. Πριν από την εποχή του, τέτοια φαινόμενα αναφέρονται πολύ σπάνια στις πηγές και οι λίγες τεκμηριωμένες περιπτώσεις θεϊκών τιμών για ζωντανούς άνδρες έχουν αντιμετωπιστεί με σκεπτικισμό από μερικούς σύγχρονους μελετητές. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Αλέξανδρος άλλαξε ολόκληρο το κλίμα σκέψης, δημιούργησε ένα προνόμιο για τη λατρεία ενός κυρίαρχου ως ενσαρκωμένου θεού και προλείανε το έδαφος για τη λατρεία των ελληνιστικών ηγεμόνων. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του μπορούμε ν' αντιληφθούμε και να παρατηρήσουμε τη διαδικασία αυτής της εξέλιξης και την έκταση της πίστης του Αλεξάνδρου στη θεϊκή του καταγωγή. Σε ένα επίπεδο υπάρχει η βαθιά του συνείδηση της ηρωικής καταγωγής του⁵³, σε άλλο υπάρχει πεποίθηση ότι ήταν κατά κάποιον τρόπο γιος του Δία, ίσως τουλάχιστον με τον Ηρακλή και τελικά υπάρχει η αντίληψη του εαυτού του ως θεού μεταξύ των ανθρώπων⁵⁴. Αυτές οι κατηγορίες είναι θεμελιωδώς διαφορετικές και αντιπροσωπεύουν διαφορετικές πτυχές της ελληνικής θρησκευτικής σκέψης, αλλά στο μυαλό του Αλέξανδρου πρέπει να έχουν συγχωνευθεί. Η αποδοχή ενός ρόλου από τον ίδιο θα μπορούσε να οδηγήσει αυτόματα σε έναν άλλον ρόλο και ο γιος του Δία θα μπορούσε να θεωρήσει τον εαυτό του ως αυθύπαρκτο θεό⁵⁵.

Για να κατανοήσουμε το φαινόμενο της θεοποίησης του Μεγάλου Αλεξάνδρου, είναι απαραίτητο να ξεκινήσουμε από την αρχή,

⁵³ Ο Αλέξανδρος ανατράφηκε με την πεποίθηση ότι ήταν ο απόγονος τόσο του Ηρακλή όσο και του Αχιλλέα, και με αυτόν τον τρόπο αναμενόταν γίνει παράδειγμα για τα ηρωικά ιδεώδη της προσωπικής επιτέλεσης, της τιμής, της δόξας, και της φήμης, που επιτεύχθηκαν κυρίως στον πόλεμο. Ως βασιλιάς της Μακεδονίας και σύμφωνα με την μακεδονική παράδοση, όπως ο ήρωάς του Αχιλλέας, προοριζόταν να γίνει πολεμιστής. Βλ. Anson, M. Edward, ό.π., σελ. 10.

⁵⁴ Δεν ήθελαν συκοφάντες να ισχυριστούν ότι ο Αλέξανδρος ήταν περισσότερο από θνητός, ότι οι πράξεις του είχαν ξεπεράσει πολύ εκείνες του Ηρακλή και τον Βάκχο θεό Διόνυσο, που λατρεύονταν και ότι η θεότητα του είχε γίνει δεκτή στο ιερό του Άμμωνος. Αλλά το αίσθημα της αντίθεσης ήταν τόσο ισχυρό που ο βασιλιάς ήταν υποχρεωμένος να αφήσει την τελετή προαιρετική. Ακόμη η αμφισβήτηση της ερώτησης έδωσε δυσαρέσκεια σε μερικούς από τους πιστούς οπαδούς του, και προέκυψαν καρδιακές παθήσεις στο στρατόπεδο. Βλ. The Monthly Volume, *The Life of Alexander the Great*, London, The Religious tract society, 1799, σελ. 132.

⁵⁵ Βλ. Bosworth A.B. (2), ό.π., σελ. 463.

δηλαδή από τη γενεαλογικό του δέντρο. Ο Αλέξανδρος ανήκε στον Μολοσσιανό οίκο της Ηπείρου μέσω της μητέρας του και του Αργεΐτικου οίκου της Μακεδονίας μέσω του πατέρα του. Οι Μολοσσοί ισχυρίστηκαν ότι είναι απόγονοι του Αχιλλέα και οι Αργεΐοι του Ηρακλή. Στην αρχαία Ελλάδα, η κλωστή μεταξύ μύθου και ιστορίας ήταν πολύ λεπτή και ήταν ανοιχτοί για να τη διαγράψουν εύκολα αποδεχόμενοι αυτές τις καταγωγές ως αληθινές. Αυτοί οι ισχυρισμοί των ηρωικών προγόνων δεν ήταν σπάνιοι και οι κυβερνήτες τις χρησιμοποίησαν για να επικυρώσουν τη δύναμη και τις πολιτικές τους. Για τον Αλέξανδρο, συγκεκριμένα, αυτοί οι μυθικοί χαρακτήρες παρείχαν ισχυρά μοντέλα εξομοίωσης και σταθερή βάση για την επιχείρησή του κατά της Περσικής Αυτοκρατορίας. Έλαβε αυτά τα μοντέλα πολύ σοβαρά γνωρίζοντας ότι θα μπορούσαν να του φέρουν υψηλή φήμη μεταξύ των υποκειμένων του και την επιτυχία στον στρατό του. Ίσως σε κάποιο βαθμό προς αυτή την κατεύθυνση της θεοποίησης να κινήθηκε και το οικογενειακό του και γενικότερα το στενό του περιβάλλον, κυρίως η μητέρα του Ολυμπιάδα, όπως τεκμαίρεται από μια δήλωση που ο Αρριανός βάζει στο στόμα του Καλλισθένη, κατά πόσο δηλαδή ο Αλέξανδρος είναι μέτοχος μιας θεϊκής ουσίας και εξαρτάται από τον ίδιο τον ιστορικό αν θα γίνει πιστευτό, και όχι από τα ψέμματα που αραδιάζει η Ολυμπιάδα για τη γέννησή του⁵⁶. Οι ιστορίες της Ολυμπιάδας με τις αναφορές της στην πατρότητα του Αλέξανδρου *ἐκ δράκοντος ἢ Ἄμμωνος* εμφανίζονται και στους λόγους του φιλοσόφου Δίωνος Χρυσοστόμου (Περί Βασιλείας, Δ', 19). Μάλιστα ο Πλούταρχος αναφέρει κι ένα περιστατικό, που δείχνει τη στενή σχέση του Αλεξάνδρου με τον Ἄμμωνα, ήδη πριν από τη γέννησή του. Σύμφωνα με αυτό, ένας Δελφικός χρησμός επέβαλε στο Φίλιππο να θυσιάσει στον Ἄμμωνα, τον οποίο θα έπρεπε να σέβεται περισσότερο από κάθε άλλον θεό. Επίσης, το μαντείο αποκάλυψε στον Φίλιππο πως θα έχανε το ένα του μάτι, αυτό με το οποίο κρυφοκοίταξε από την πόρτα την Ολυμπιάδα, την ώρα που πήγαινε μαζί της ο θεός με μορφή φιδιού (Πλούτ., Ἀλέξ, 3).

Από την αρχή, η ζωή του Αλεξάνδρου συνοδεύεται από φανταστικές ιστορίες και κακούς οίονους. Η έκθεση του Πλουτάρχου σχετίζεται με την ύπαρξη ιστοριών γύρω από τη

⁵⁶ Βλ. Droysen Gustav Johann/ P.H.-Σ. Αποστολίδης, ό.π., σελ. 221, Droysen Gustav Johann/ P.H.-Σ. Αποστολίδης, *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, τόμος II, Ελευθεροτυπία Αθήνα, 1993, σελ. 464-465.

γέννησή του. Την ημέρα πριν από το γάμο της με τον Φίλιππο, η μητέρα του Αλεξάνδρου, Ολυμπιάδα ονειρεύτηκε ότι ήρθε κεραυνός επάνω της και την κατέστησε έγκυο (ὁ δὲ Φίλιππος ὑστέρῳ χρόνῳ μετὰ τὸν γάμον εἶδεν ὄναρ αὐτὸν ἐπιβάλλοντα σφραγίδα τῇ γαστρὶ τῆς γυναικός· ἡ δὲ γλυφὴ τῆς σφραγίδος ὡς ᾧετο λέοντος εἶχεν εἰκόνα, Πλούτ., *Ἀλέξ*). Μετά τον γάμο, ο Φίλιππος είχε επίσης ένα όνειρο, στο οποίο έβαλε μια σφραγίδα στη μήτρα της Ολυμπιάδας και η σφραγίδα απεικόνιζε ένα λιοντάρι. Μια τρίτη ιστορία λέει ότι ο Φίλιππος κατασκόπευε την Ολυμπιάδα στο δωμάτιό της όπου ήταν ξαπλωμένη μ'ένα φίδι. Ευρισκόμενος σε ανησυχία γι' αυτό, έστειλε τον Χαίροντα τον Μεγαλοπολίτη στους Δελφούς για να ρωτήσει το μαντείο για αυτό. Η απάντηση του θεού ήταν ότι έπρεπε να έχει σε μεγάλη εκτίμηση και σεβασμό τον Άμμωνα Δία και ότι θα χάσει το μάτι με το οποίο είδε τη σύζυγό του να βρίσκεται με το φίδι. Αυτοί οι λόγοι⁵⁷, όπως ο Πλούταρχος τους αποκαλεί, είχαν ιστορική βάση. Η Ολυμπιάδα ξεκίνησε στα βακχικά μυστήρια του Διονύσου και ως εκ τούτου ήταν γητευτής φιδιών. Επιπλέον, ο Φίλιππος έχασε ένα μάτι κατά την πολιορκία της Μεθώνης το 355-354 π.Χ. Ωστόσο, όσο φανταστικές είναι, μαζί με τις ομοιότητές τους και με τη *Φυλλάδα*, είναι αδύνατο να τα πάρεις κανείς στα σοβαρά. Πράγματι, κάθε ιστορικός που έχει κάνει μια αναφορά σχετικά με αυτές τις ιστορίες, τις έχει απορρίψει ως ανιστόρητες όπως πιθανόν αργότερα και εφευρέσεις για να υποστηρίξουν την αξίωση του Αλεξάνδρου να είναι ο γιος του Δία. Από τότε που ο Αλέξανδρος ποτέ δεν αναφέρθηκε σε αυτές τις φανταστικές ιστορίες στα επόμενα χρόνια και γίνονταν απλά μύθοι και πιθανώς ψευδείς δημιουργίες, δε λένε τίποτα αξιόπιστο για την θεοποίηση του Αλεξάνδρου. Οι γονείς του Αλεξάνδρου, ο Φίλιππος και η Ολυμπιάδα, είχαν μεγάλη επιρροή επάνω του κατά τα πρώτα της χρόνια ζωής του. Η μητέρα του, ως απόγονος του Νεοπτόλεμου, ήταν πιθανώς υπεύθυνη για τον θαυμασμό του Αλεξάνδρου προς τον Αχιλλέα καθώς και το μετέπειτα πάθος του για τον Διόνυσο⁵⁸,

⁵⁷ Η αντίθεση του λόγος-έργων έγινε δημοφιλής από τον Θουκυδίδη, ο οποίος μίλησε για τις μεθόδους του από την άποψη των έργων και των λόγων. Η χρήση αυτής της αντίθεσης από τον Πλούταρχο μπορεί να υποδηλώνει την εξοικείωσή του με το έργο του Θουκυδίδη. Βλ. Gilley L. Dawn, Damn with faint praise A historical commentary on Plutarch's *On the Fortune or Virtue of Alexander the Great*, University of Missouri 2009, σελ. 73.

⁵⁸ Η λατρεία του Διόνυσου ήταν αρχαία στη Μακεδονία και στα χρόνια του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου φαίνεται να έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην Μακεδονική κρατική θρησκεία. Η μητέρα του Αλεξάνδρου λατρεύει τον Διόνυσο με ιδιαίτερη θερμότητα. Αν και οι λόγοι του Αλεξάνδρου για την καταστροφή της Θήβας, το σπίτι του Διονύσου, ήταν αναμφισβήτητα επιτακτική, λέγεται ότι

τον αγαπημένο της θεό. Είναι πιθανό ότι ήταν επίσης υπεύθυνη για να επηρεάσει την επιλογή των πρώτων του διδασκάλων. Οι πρώτοι δάσκαλοι του Αλεξάνδρου, ιδιαίτερα ο Λυσίμαχος⁵⁹, που ονόμαζε τον Αλέξανδρο Αχιλλέα και τον Φίλιππο Πηλέα και τον εαυτό του Φοίνιξ που ήταν ο εκπαιδευτής του Αχιλλέα. Ωστόσο, δεν μπορούμε να πούμε πολλά για το πρόσωπο της Ολυμπιάδας και την θεοποίηση του Αλεξάνδρου, εκτός από την έκθεση του Κούρτιου που όταν πλησίαζε το τέλος της ζωής του, ο Αλέξανδρος εξέφρασε την πρόθεση να θεοποιήσει τη μητέρα του και ανέθεσε το έργο στους πιο κοντινούς του φίλους, σε περίπτωση που δεν ήταν ζωντανός να το κάνει. Οι πιο σύγχρονοι ιστορικοί και βιογράφοι του Αλεξάνδρου αγνοούν το θέμα, χωρίς καν να το αναφέρουν. Όταν πρόκειται για τον Φίλιππο και την επιρροή του πάνω στον Αλέξανδρο, οι πηγές είναι πολύ περισσότερο σαφείς και υπάρχουν πολλά ακόμα που πρέπει να πούμε. Όπως θα φανεί στις επόμενες γραμμές, ο Αλέξανδρος φαίνεται να έχει μιμηθεί τον πατέρα του σε δύο πτυχές, την πολιτική και τη θρησκευτική. Αμέσως όταν πέθανε ο Φίλιππος, ο Αλέξανδρος άρχισε να χαράζει δικά του νομίσματα που αργότερα θα ήταν γνωστά ως Αλεξανδρινά. Σύμφωνα με τον Fredricksmeier, το γεγονός ότι και ο πατέρας και ο γιος ίδρυσαν ή μετονόμασαν πόλεις μετά από αυτούς, είναι μια επιθετική χειρονομία που θα μπορούσε να συνεπάγεται ως ένας σφετερισμός για τιμητικές διακρίσεις και της κηδεμονικής θεότητας της πόλης. Ωστόσο, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία που πιστοποιούν ότι δεν έλαβαν χώρα λατρείες των ιδρυτών σε αυτές τις πόλεις, η δήλωση του Fredricksmeier⁶⁰ δεν είναι παρά μια υπόθεση. Οι νομισματοκοπήσεις με τους εαυτούς τους δεν απέδειξαν τίποτε

αισθάνθηκε την οργή του θεού πάνω από την καταστροφή (Πλούτ *Αλέξ.* 13.4, *Αρ. Ανάβ.* 2.15.2-3). Είναι πιθανό ότι μετά τη νίκη του στα Γαυγάμηλα, ο Αλέξανδρος ανέλαβε ένα διάδημα που προέρχεται από την εικονογραφία του θεού ως σήμα για τον νεοανακηρυγμένο βασιλιά της Ασίας και λόγω του θρύλου του στις εκστρατείες ως θεού στην Ανατολή, μπορεί να τον έχει θεωρήσει ως έμπνευση για την κατάκτηση της Ασίας. Κατά την εκτόξευση της Περσέπολης, διεξήγαγε μια «πομπή νίκης» προς τιμήν του Διονύσου. Στην Σογδιανή και την Ινδία, η λατρεία του Αλεξάνδρου για τον Διόνυσο ισχυροποιήθηκε όταν οι Μακεδόνες βρήκαν ίχνη των εκστρατειών του θεού και αισθάνθηκαν πρόκληση να τα ξεπεράσουν. Στη μάχη του Ιαξάρτη και στους ποταμούς του Ύφαση, όπως σημειώνεται, ο Αλέξανδρος έβαλε βωμούς σε αντιπαλότητα του Διονύσου και του Ηρακλή, και στην επιστροφή τους από την Ινδία, οι Μακεδόνες λέγεται ότι γιόρτασαν την επιβίωσή τους από την Γεδρωσία έρημο με εκτεταμένο *καμώ* προς τιμήν του θεού. Η αντιπαλότητα του Αλεξάνδρου με τον Διόνυσο και τον Ηρακλή σύντομα έγινε μια ρητορική κοινότητα στην οποία το γεγονός και η μυθολογία έγιναν άρρηκτα συντηρημένα. Βλ. Roisman Joseph, *ό.π.*, σελ. 264-265.

⁵⁹ Ένας από τους πρώτους δασκάλους του Αλεξάνδρου, ο Λυσίμαχος, τον ενθάρρυνε να μιμηθεί τον πρόγονό του Αχιλλέα (Πλούτ. *Αλέξ.* 5. 8; 24. 10; 15. 7-8), και η απομίμηση του Αχιλλέα από τον Αλέξανδρο ήταν μια δια βίου επιδίωξη (*Αρ. Ανάβ.* 7. 14. 4). Βλ. Anson, M. Edward, *ό.π.*, p. 84.

⁶⁰ Roisman Joseph, *ό.π.*, σελ. 253-278.

παρά την υψηλή αυτοεκτίμησή τους, πόσο μάλλον τις αυτοπροσωπείες τους ως θεότητες ή υπερφυσικά όντα⁶¹. Όσον αφορά το θρησκευτικό πεδίο, ο Αλέξανδρος κληρονόμησε από τον πατέρα του μια βαθιά έννοια της θρησκευτικότητας και του σεβασμού προς τους θεούς. Ο Φίλιππος έδειξε μια τάση για μεγάλες γιορτές και τακτικές θυσίες στους θεούς, ειδικά πριν και μετά από μια μεγάλη μάχη. Αυτό ήταν πιθανότατα υποκινούμενο από τη θέση του ως βασιλιά, και επομένως ως αρχιερέας της Μακεδονίας. Ο Αλέξανδρος έδειξε μια παρόμοια συμπεριφορά, ήταν επιρρεπής στις γιορτές και στους αγώνες προς τιμήν των Ολυμπίων θεών προσευχόταν μετά από βασικές μάχες ή στρατιωτικές επιχειρήσεις. Επίσης κληρονόμησε την ιδέα ότι η εκστρατεία κατά της Περσίας ήταν ένας «ιερός πόλεμος» για την εκδίκηση των αδικημάτων ενάντια στους Έλληνες θεούς. Στην πραγματικότητα, τόσο ο πατέρας όσο και ο γιος τιμωρούσαν τις ελληνικές κοινότητες που είχαν βεβηλώσει τους ναούς των Ολυμπίων θεών. Αυτή η θεμελιώδης θρησκευτική πλευρά της εκστρατείας του εξηγεί τους βωμούς που προσφέρονται στους θεούς στο τέλος της κάθε εκστρατείας του (*ὡς δὲ κατεσκευασμένοι αὐτῶ οἱ βωμοὶ ἦσαν, θύει δὴ ἐπ' αὐτῶν ὡς νόμος καὶ ἀγῶνα ποιεῖ γυμνικόν τε καὶ ἵππικόν*, Ἀρρ. Ἀνάβ). Αλλά ο Φίλιππος φάνηκε να είχε πάρει την «ιερή αποστολή» του πολύ σοβαρά, και άρχισε να δείχνει ότι δεν ήταν απλώς θνητός. Σύμφωνα με τον Κλήμη από την Αλεξάνδρεια, χριστιανός συγγραφέας του δευτέρου αιώνα, το 338 π.Χ. μετά τη μάχη της Χαιρώνειας, οι Αθηναίοι θέσπισαν έναν νόμο για να λατρεύουν δημοσίως τον Φίλιππο ως θεό και ως απόγονο του Ηρακλή. Ο τόπος που επέλεξαν οι Αθηναίοι ήταν το Κυνόσαργες, ένα γυμνάσιο στα νότια προάστια της Αθήνας. Ο τόπος αυτός ήταν αφιερωμένος στον Ηρακλή και την οικογένειά του. Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι και αναγνωρίζοντας τη γενεαλογία του Φιλίππου ως Ηρακλείδη είναι πιθανό ότι, αν οι πηγές είναι αληθινές, οι Αθηναίοι θεώρησαν κατάλληλο να επιλέξουν το Κυνόσαργες ως τόπο λατρείας. Παρά τις πηγές του Κλήμεντου, ένας τέτοιος νόμος θα είχε προκαλέσει μεγάλη ανησυχία στις ελληνικές πόλεις και τίποτα τέτοιο δεν αναφέρεται στις πηγές. Επιπλέον, γνωρίζοντας την αποστροφή του Δημοσθένη για τον Φίλιππο, ένας τέτοιος δημόσιος νόμος, θα ήταν

⁶¹ Βλ. Classical Department Master's Dissertation in classical antiquity, *The Divinity of Alexander the Great*, MA in Ancient History, 2013, σελ. 9-10.

επαναλαμβανόμενο θέμα στις ομιλίες του, αλλά δεν υπάρχει τίποτα σχετικό με αυτό το συγκεκριμένο σημείο. Επίσης, λέγεται ότι γινόντουσαν συστηματικά θυσίες προς τιμήν του Φιλίππου στην Αμφίπολη και υπήρχε ένα θυσιαστήριο στην Ερεσό αφιερωμένο στον «Φιλίππειο Δία». Αν αυτό ισχύει, οι θυσίες στον Φίλιππο δεν υποδηλώνουν θεία λατρεία, αλλά ενήργησαν ως σημάδι ευγνωμοσύνης για την απόσυρση της μακεδονικής φρουράς το 359 π.Χ. και ως εκ τούτου την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας της πόλης. Ο Πausanias αναφέρει ότι μετά τη νίκη του στην Χαιρώνεια το 338 π.Χ., ο Φίλιππος ανέθεσε την κατασκευή του μνημείου που θα χρησιμοποιηθεί ως ναός του Δία. Το αποκαλούσε "Φιλίππειο", και αυτό περιείχε τα χρυσελεφάντινα αγάλματα του ιδίου, της Ολυμπιάδας, του Αλεξάνδρου, της μητέρας του Ευρυδίκης, και του πατέρα του Αμύντα. Δεδομένου ότι οι πηγές του Πausanias αναφέρουν ότι το μνημείο ήταν προς τιμήν των θεών, μερικοί μελετητές θεώρησαν ότι αυτό το κτίριο σχεδιάστηκε από τον Φίλιππο για να διεκδικήσει τη θεότητα και να δημιουργήσει μια δυναστική λατρεία για την οικογένειά του⁶². Αν και αυτό μπορεί να είναι αλήθεια, οι υπάρχουσες πηγές είναι σιωπηλές σχετικά με τις προθέσεις του Φιλίππου. Ως εκ τούτου, η πραγματική έννοια γι' αυτό το κτίριο θα παραμείνει για πάντα σε θεωρητικό επίπεδο. Τα πιο σημαντικά στοιχεία για την αναζήτηση του θεϊκού καθεστώτος από το Φίλιππο είναι το ευρέως συζητημένο άγαλμα του εαυτού του στο γάμο της κόρης του. Ο Διόδωρος αναφέρει ότι το 336 π.Χ. ο Φίλιππος γιόρτασε τον γάμο της κόρης του Κλεοπάτρας με τον θείο της Αλέξανδρο της Ηλείου. Γι' αυτή την περίπτωση, ο Φίλιππος εισήλθε στο θέατρο με μια πομπή αγαλμάτων των δώδεκα θεών του Ολύμπου και, προς έκπληξη του κοινού, ένα δέκατο τρίτο άγαλμα έκανε την είσοδό του, να τον απεικονίζει τόσο υπέροχο όσο οποιοδήποτε άλλο θεό. Δυστυχώς ο στόχος του Φιλίππου με αυτή τη χειρονομία δεν είναι προσβάσιμος από εμάς. Ήταν χτυπημένος και σκοτώθηκε πριν να έχει την ευκαιρία να εξηγήσει το στόχο του στους καλεσμένους του. Ωστόσο, τέτοια εμφάνιση δεν σημαίνει τίποτε άλλο, όπως δήλωσε ο Διόδωρος, κάτι άλλο από την αυτοπροβολή του βασιλιά που να αξίζει κάποιο θεϊκό ενδιαφέρον. Κάποιοι μελετητές έχουν προτείνει επίσης την θεωρία ότι οι εκκλήσεις του Ισοκράτη προς τον Φίλιππο τον επηρέασαν να

⁶² Βλ. Green Peter (1), ό.π., σελ. 81.

αρχίσει να επεξεργάζεται αυτή την ιδέα. Ο Αλέξανδρος πρέπει να ήταν παρών στο γάμο και οι πηγές μας το επιβεβαιώνουν. Σε ποιο βαθμό αυτή η πολυτελής επίδειξη επηρέασε τον Αλέξανδρο στην δική του επιδίωξη για θεϊκές τιμές; Είναι αδύνατον να το ξέρουμε αλλά, αφού ο Φίλιππος είχε μεγάλη εκτίμηση από τον γιο του, τουλάχιστον στα πολιτικά και θρησκευτικά πεδία, είναι εύλογο να πούμε ότι αν ο Αλέξανδρος σκεφτεί ποτέ να γίνει κάτι περισσότερο από απλός θνητός, οι πράξεις του πατέρα του πρέπει να ήταν σχετικές με αυτό⁶³.

Με όλα τα στοιχεία που έχουν παρουσιαστεί μέχρι τώρα στο παρόν κεφάλαιο, είναι δυνατόν να συμπεράνουμε ότι ο Αλέξανδρος ήταν απόγονος των μεγάλων ηρώων του παρελθόντος, που επινοήθηκαν μερικές ιστορίες μετά τη γέννησή του για να ενισχύσουν τη θεϊκή του προέλευση, ότι οι γονείς του τον επηρέασαν να επιδιώξει τον χαρακτήρα των ηρώων, και ότι, κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του, ο πατέρας του σκέφτηκε να είναι πιο κοντά στους θεούς παρά στους θνητούς. Καμία από αυτές τις συλλήψεις σκέψεων δεν αρκούν για να δηλωθεί ότι ο Αλέξανδρος ήταν θεός κατά τη διάρκεια της ζωής του. Παρέχουν μόνο εύλογες αποδείξεις που υποστηρίζουν ότι θεωρούσε τον εαυτό του θεϊκό, όπως και ο πατέρας του.

Ένα άλλο θέμα που έχει χρησιμοποιηθεί από μερικούς μελετητές για ν' αποδειχθεί ότι ο Αλέξανδρος είχε θεοποιηθεί κατά τη διάρκεια της ζωής του, ήταν η επίσκεψή του στην Αίγυπτο και, ιδιαίτερα, στο μαντείο του Άμμωνα στη Σίβα⁶⁴ το 331 π.Χ. Αυτό το ταξίδι είχε ιδιαίτερες θρησκευτικές και πολιτικές συνέπειες που σύμφωνα με αυτούς τους μελετητές, οδήγησαν την πίστη του Αλεξάνδρου στη δική του θεοποίηση. Ο Worthington, για παράδειγμα, θεωρεί αυτό το επεισόδιο ως το κρίσιμο σημείο όπου ο άνθρωπος Αλέξανδρος έγινε ο θεός Αλέξανδρος». Στις επόμενες γραμμές, τα στοιχεία γι' αυτό το απόσπασμα, η επίσκεψη στην όαση Σίβα, η θέση του Αλέξανδρου ως Φαραώ και η ίδρυση της Αλεξάνδρειας θα αναλυθούν προκειμένου να εξεταστεί εάν τα στοιχεία υποστηρίζουν τη διατριβή αυτών των μελετητών. Το ταξίδι του Αλέξανδρου στη Σίβα πιστοποιείται από όλες σχεδόν τις αρχαίες πηγές. Η συνολική αφήγηση είναι ότι ο Αλέξανδρος

⁶³ Βλ. Classical Department Master's Dissertation in classical antiquity, ό.π., σελ. 13.

⁶⁴ Βλ. Anson, M. Edward, ό.π, σελ. 97.

διέσχισε την έρημο, έλαβε κάποια θεϊκή βοήθεια στο δρόμο, έφτασε στην όαση και συμβουλευτήκε το μαντείο⁶⁵. Αυτό το απόσπασμα, ωστόσο, δείχνει κάποιες διαφορές μεταξύ των συγγραφέων. Ο Αρριανός, ο Κούρτιος, ο Πλούταρχος και ο Διόδωρος αναφέρουν τη «θεϊκή» βοήθεια» με τη μορφή κοράκων, που οδήγησαν τη συνοδεία στην όαση, και την βροχή που τους βοήθησε. Ο Αρριανός είναι ο μόνος που αναφέρει επίσης την πηγή του Πτολεμαίου για την παρουσία όχι κοράκων, αλλά μιλώντας για φίδια που οδηγούν την πορεία (*Πτολεμαῖος μὲν δὴ ὁ Λάγου λέγει δράκοντας δύο ἰέναι πρὸ τοῦ στρατεύματος φωνὴν ἰέντας, καὶ τούτοις Ἀλέξανδρον κελεύσαι ἔπεσθαι τοὺς ἡγεμόνας πιστεύσαντας τῷ θεῷ, τοὺς δὲ ἡγήσασθαι τὴν ὁδὸν τὴν τε ἐς τὸ μαντεῖον καὶ ὀπίσω αὐτίς*, Αρρ. *Ἀνάβ.*). Μόλις έφτασε ο Αλέξανδρος στο ναό, αυτός χαιρετήθηκε από τον ιερέα και στη συνέχεια συμβουλευτήκε το μαντείο. Το κείμενο του Αρριανού είναι εκπληκτικά σύντομο. Λέει ότι ο Αλέξανδρος πήγε στο μαντείο, συμβουλευτήκε τον θεό και επέστρεψε στην Μέμφιδα. Η μοναδική απεικόνιση αυτού του χωρίου είναι ότι ο Αλέξανδρος *ἀκούσας ὅσα αὐτῷ πρὸς θυμοῦ ἦν* (Αρρ. *Ἀνάβ.*). Επί του χαιρετισμού του ιερέα και του τρόπου χειρισμού των συμβουλών του μαντείου, ο Αρριανός δεν λέει τίποτα. Από την άλλη πλευρά, οι υπόλοιπες πηγές διατηρούσαν παρόμοιες εκθέσεις με κάποιες μικρές διαφορές μεταξύ τους. Ο Ιουστίνος, ο Κούρτιος, ο Διόδωρος και ο Πλούταρχος λένε ότι ο Αλέξανδρος χαιρετίστηκε ως «γιος» από τον ιερέα⁶⁶ αλλά μόνο ο Ιουστίνος δηλώνει ότι ο Αλέξανδρος έστειλε άντρες μπροστά για να δωροδοκήσουν τον ιερέα, έτσι ώστε αυτός θα μπορούσε να λάβει αυτόν τον χαιρετισμό και ευνοϊκές μαρτυρίες από τον θεό. Η ιστορία του Πλουτάρχου σχετικά με την σύγκυση του ιερέα σε σχέση με τον Έλληνα, προσπαθώντας να πει «παιδί μου», αλλά λέγοντάς τον «γιο του Δία», τότε είναι ανοησία. Αυτό ήταν ένα μαντείο που συχνά επισκέπτονταν πολλοί Έλληνες. Ο ιερέας είχε απλώς αναγνωρίσει τον Αλέξανδρο ως φαραώ. Ο Άμμων δεν είχε ποτέ αναγνωρίσει άλλον Έλληνα ως θεό ή το παιδί μιας θεότητας. Ποτέ δεν υπήρχε προηγούμενος Έλληνας που ήταν Φαραώ της Αιγύπτου⁶⁷. Μετά από αυτό, μια ανταλλαγή ανάμεσα στον Αλέξανδρο και τον ιερέα βεβαιώνεται από αυτές τις πηγές καθώς ο

⁶⁵ Βλ. Stoneman Richard, ό.π, σελ. 39.

⁶⁶ Ο.π, σελ. 40.

⁶⁷ Βλ. Κουγιουμτζόγλου Κ. Δημήτριος, ό.π, σελ. 133.

βασιλιάς ρώτησε για τους δολοφόνους του πατέρα και για την επιτυχία της εκστρατείας του. Επιπλέον, όλοι συμφωνούν ότι όταν ο Αλέξανδρος ζήτησε τους δολοφόνους του πατέρα του, ο ιερέας τον διόρθωσε λέγοντας ότι ο πατέρας του ήταν ο Άμμων και δεν μπορούσε να σκοτωθεί από θνητό⁶⁸. Ο Ιουστίνος και ο Κούρτιος προσθέτουν ότι οι σύντροφοι του Αλεξάνδρου διατάχθηκαν από τον λιβυκό ιερέα να μεταχειριστούν τον βασιλιά τους ως θεό. Παρ'όλα αυτά, πολλοί μελετητές συμφωνούν σωστά ότι αυτή η ανταλλαγή μεταξύ του ιερέα και του κατακτητή είναι πιθανώς φανταστική και ότι ο Αλέξανδρος συμβουλευτήκε το μαντείο ιδιωτικά. Ένα σημαντικό ερώτημα παραμένει: Γιατί ο Αλέξανδρος πήγε στην Αίγυπτο και, ειδικότερα, στη Σίβα; Γιατί έκανε μια παράκαμψη σε κάτι που φάνηκε να είναι ασήμαντο και όχι στρατηγικής σημασίας στην στρατιωτική του εκστρατεία; Σύμφωνα με τον Αρριανό, ήταν ο *πόθος* που οδήγησε το βασιλιά στο μαντείο, ένας πόθος να κάνει το ίδιο όπως ο Ηρακλής (Αρρ, *Ανάβ.* 3.3.1-2). Ο Διόδωρος λέει εν συντομία ότι ο Αλέξανδρος απλώς ήθελε να συμβουλευθεί το μαντείο. Ο Πλούταρχος ισχυρίζεται, ότι ο Αλέξανδρος δεν είχε κυριευθεί από την ιδέα της «θειότητας» για το πρόσωπό του. Τέλος, ο Κούρτιος δήλωσε ότι ο Αλέξανδρος πήγε στη Σίβα για να ανυψωθεί από θνητός και να αναγνωριστεί ως απόγονος του Δία. Γιατί ο Κούρτιος αναφερόταν στον Άμμωνα ως Δία; Η απάντηση σε αυτή την ερώτηση μπορεί να διευκρινίσει τις προθέσεις του Αλεξάνδρου. Η ελληνική θρησκεία ήταν ανοικτή στις ξένες θεότητες ως τοπικές εκδηλώσεις των δικών της θεών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο Αιγύπτιος θεός Άμμων θεωρήθηκε από τους Έλληνες και Μακεδόνες ως Λιβυκό όνομα για τον Δία. Σχεδόν κάθε ιστορικός δέχτηκε αυτόν τον παραλληλισμό για τον Αλέξανδρο. Επομένως, ο Αλέξανδρος δεν επισκέφτηκε ξένη και άγνωστη θεότητα, έκανε ένα ταξίδι για να δει τον ίδιο τον Δία, την προέλευση της καταγωγής του. Και πάλι, πολύ συζήτηση έχει προκύψει σχετικά με τους λόγους του βασιλιά για αυτό το ταξίδι. Οι συνέπειες είναι, ωστόσο, το κύριο ζήτημα εδώ⁶⁹. Μετά την επίσκεψη στο μαντείο έγινε συνηθισμένο γεγονός μεταξύ των υπηκόων του ότι ο Αλέξανδρος ήταν ο γιος του Άμμωνα. Εξαιτίας αυτού, είναι δυνατόν να υποθέσουμε ότι η διαβούλευση αφορούσε

⁶⁸ Bosworth A.B (2), ό.π., σελ. 471.

⁶⁹ Βλ. Classical Department Master's Dissertation in classical antiquity, ό.π., σελ. 21.

κατά κάποιο τρόπο αυτό το θέμα. Είναι επίσης πιθανό ότι η ιδέα της ηγεσίας του προέκυψε αφού ο ιερέας τον χαιρέτησε σαν «γιο του θεού». Σε κάθε περίπτωση, η υπηκοότητα δημιουργήθηκε και όλοι το γνώριζαν. Παρ' όλα αυτά, είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι καμία από τις πηγές δεν ορίζει καμία απόφαση του Αλεξάνδρου να αναγνωρίζεται ως τέτοιος. Ένας γιος ενός θεού είναι αρκετό για ν' αναγνωριστεί ως θεός; Πιθανώς το πιο το σχετικό και πλησιέστερο παράδειγμα της κατάστασης του Αλεξάνδρου ήταν ο προπάτοράς του Ηρακλής. Αυτός δεν έφτασε στον ουρανό απλά επειδή ήταν ο γιος του Δία. Με βάση τις πράξεις του, του επιτράπηκε από τους θεούς να γίνει ένας μ' αυτούς. Με τον ίδιο τρόπο, δεν έχει σημασία πόσο ισχυρή και προφανής είναι η σύνδεση μεταξύ του Αλεξάνδρου και του Δία ή του Άμμωνα, η καταγωγή του δεν του εξασφαλίζει μια θέση στον ουρανό, ούτε καν την αναγνώριση μεταξύ των ανδρών. Σχετικά με αυτό το σημείο οι περισσότεροι σύγχρονοι βιογράφοι και ιστορικοί του Αλεξάνδρου συμφωνούν. Από τη στιγμή που ο Αλέξανδρος έκοβε νομίσματα που απεικονίζουν τον εαυτό του με τα κέρατα του Άμμωνα και μερικές πηγές βεβαιώνουν ότι φορούσε ρούχα του Άμμωνα σε εκδηλώσεις, ο Bosworth εστιάζει στην ιδέα ότι ο βασιλιάς θεωρούσε τον εαυτό του όχι μόνο ως γιο, αλλά και ως ενσάρκωση του Λίβου θεού⁷⁰. Παρόλα αυτά, όπως ο Stewart ορθώς ισχυρίζεται, «κολακεία με θεϊκές εικόνες σε ένα ποίημα ή μια ζωγραφική δεν είναι το ίδιο με την αναγνώριση της θεότητας». Λαμβάνοντας υπ' όψιν αυτό, είναι προφανές ότι η αρνητική αντίδραση των Μακεδόνων εναντίον της φιλίας του Αλεξάνδρου με τον Δία δεν ήταν λόγω θρησκευτικών συνεπειών, αλλά επειδή σήμαινε μια ασέβεια στον πρώην και αγαπημένο τους βασιλιά Φίλιππο, όπως οι πηγές υποδεικνύουν. Ο Κλείτος ήταν ένας από τους βασικότερους ανθρώπους που αντιμάχονταν την πεποίθηση ότι ο Αλέξανδρος ήταν γιος του Δία και θεωρούσε προσβολή να διακηρύσσει ο ίδιος ο Αλέξανδρος το γεγονός αυτό και ν' απαρνεύεται τον πραγματικό του πατέρα, τον Φίλιππο⁷¹. Επομένως, είναι σαφές ότι η υπηκοότητα του Αλεξάνδρου σχετικά με τον Άμμωνα δεν του παρείχε κανένα είδος θείας τιμής, και τα αποδεικτικά στοιχεία που δηλώνουν το αντίθετο είναι σπάνια και ασαφή.

⁷⁰ Βλ. Bosworth A.B. (2), ό.π., σελ. 469-471.

⁷¹ Ο.π., σελ. 471-472.

Μια άλλη συνέπεια της επίσκεψης στην Αφρική είναι ότι ο βασιλιάς, έχοντας εξαλείψει την Περσική απειλή στη χώρα, προφανώς έγινε ο Φαραώ της Αιγύπτου. Αυτός ο τίτλος ήταν που χρησιμοποιήθηκε από μερικούς μελετητές για να δηλώσει ότι ο Αλέξανδρος ήταν θεοποιημένος σε εκείνη την περιοχή. Αν και υπάρχει μια ακαδημαϊκή συζήτηση μεταξύ των Αιγυπτιολόγων σχετικά με τη θεοποίηση του Φαραώ, πολλοί από αυτούς κλίνουν προς την ιδέα ότι ήταν θεϊκός⁷². Ωστόσο, καμία από τις υπάρχουσες πηγές δεν αναφέρουν μια τελετή στέψης όπου ο Αλέξανδρος ανέλαβε τους επίσημους τίτλους που αντιστοιχούν σε έναν βασιλιά στην Αίγυπτο. Επομένως, δεν είναι καν σαφές ότι ο Αλέξανδρος θεωρήθηκε Φαραώ. Ας υποθέσουμε και τα δύο σενάρια. Αν ο Αλέξανδρος δεν στέφθηκε και δεν ανέλαβε επισήμως τον τίτλο του βασιλιά της Αιγύπτου, δεν υπάρχει κανένας λόγος να δηλωθεί ότι λατρευόταν ως θεϊκός ηγεμόνας. Από την άλλη πλευρά, εάν ο Αλέξανδρος ήταν εστεμμένος ως Φαραώ⁷³, η σιωπή στις πηγές για ένα τέτοιο πομπώδες γεγονός είναι ύποπτη. Επίσης, εάν αποκτώντας αυτόν τον τίτλο υποτίθεται ότι έγινε θεός, η πιο πιθανή αντίδραση του Αλεξάνδρου ήταν να να το αξιοποιήσει στο έπακρο και να το χρησιμοποιήσει για να προάγει την νομιμότητά του. Ωστόσο, τίποτα τέτοιο δεν αναφέρεται στις πηγές, είτε εντός είτε εκτός της Αιγύπτου. Εάν ο Αλέξανδρος είχε στεφθεί, δεν θα σήμαινε τίποτα σημαντικό για αυτόν. Συμπερασματικά, η πιθανή θέση του Αλεξάνδρου ως ο Φαραώ στην Αίγυπτο δεν είναι οριστική απόδειξη για να δηλώσει την θεοποίησή του. Ένα τελευταίο θέμα που αφορά την Αίγυπτο παραμένει, δηλαδή, η ίδρυση της Αλεξάνδρειας. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από όλες τις πηγές με κάποιες μικρές διαφορές μεταξύ τους⁷⁴. Λόγω της μεγάλης επιτυχίας και της ανάπτυξης της πόλης, είναι πιθανό ότι ο Αλέξανδρος έλαβε λατρεία ως ιδρυτής ή ως ήρωας. Ωστόσο, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν στοιχεία που να το υποστηρίζουν, κανένας σύγχρονος ιστορικός δε θεωρεί ότι είναι σοβαρό υλικό για την δήλωση της λατρείας του Αλεξάνδρου⁷⁵. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα στοιχεία που παρουσιάζονται σε αυτό το κεφάλαιο, δεν υπάρχει κανένας λόγος

⁷² Βλ. Anson, M. Edward, ό.π, σελ. 98-99.

⁷³ Stoneman Richard, ό.π, σελ. 39.

⁷⁴ Βλ. http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=74&page=53, Πλούταρχος, *Αλέξανδρος*, 26.4 και Αρριανός, *Ανάβασις*, 3.1.5.

⁷⁵ Βλ. Anson, M. Edward, ό.π, σελ. 111-112.

να πιστοποιηθεί ότι η παρουσία του Αλεξάνδρου στην Αίγυπτο σήμαινε κάθε είδους λατρείας ή αφοσίωσης γι' αυτόν. Οι πληροφορίες που περιέχονται στις πηγές δεν είναι απολύτως σαφείς και υπάρχουν πολλά κενά για τον σύγχρονο ιστορικό να υποθέσει ή να σκεφθεί σε αυτό το επίπεδο. Τελικά, η δήλωση του Worthington's είναι απλώς σκεπτικιστική, όπως και τα επιχειρήματα εκείνων των συγγραφέων που επιδιώκουν να βρουν μέσα στην Αίγυπτο αρκετό υλικό για να δικαιολογήσουν την θεοποίηση του Αλέξανδρου.

Την άνοιξη του 327 π.Χ., ο Αλέξανδρος προσπάθησε να εισαγάγει την περσική τελετουργία, γνωστή από τον ελληνικό όρο *προσκύνησις*⁷⁶, στην αυλή του. Αυτό το επεισόδιο έχει χρησιμοποιηθεί από μερικούς μελετητές για να δείξουν ότι ο Αλέξανδρος έψαχνε για την δική του θεϊκή ταυτότητα μεταξύ των Ελλήνων και των Ασιατών. Για αυτούς τους ακαδημαϊκούς, η *προσκύνησις* ήταν «ένα λογικό όχημα για όλους τους υπηκόους του να του αναγνωρίσουν τη θεϊκή του υπόσταση». Σε αυτό το κεφάλαιο, οι υπάρχουσες πηγές γι' αυτή τη διαδρομή θ' αναλυθούν προκειμένου να διερευνηθούν εάν είναι δυνατόν να βγάλουμε ένα συμπέρασμα σχετικά με την θεοποίηση του Αλεξάνδρου. Στις εκθέσεις τους, οι ιστορικοί του Αλεξάνδρου επιβεβαιώνουν δύο διαφορετικές προσπάθειες για την παρουσίαση αυτής της εθιμοτυπίας. Ο Αρριανός αναφέρεται και στους δύο λόγους. Ο πρώτος έλαβε χώρα σε ένα μεγάλο συμπόσιο. Παρόντος του Αλεξάνδρου, ο Ανάξαρχος, φημισμένος φιλόσοφος και μέλος της αυλής του βασιλιά, μίλησε και άρχισε να ευλογεί τα επιτεύγματα του Αλεξάνδρου. Τελικά, είπε ότι είχε έρθει η ώρα να αναγνωρισθεί η θεότητα του Αλεξάνδρου μέσω της παρουσίας της *προσκύνησης*, επειδή τα επιτεύγματά του ήταν μεγαλύτερα από αυτά του Ηρακλή ή του Διονύσου (*ἄρξαι δὲ τοῦ λόγου Ἀνάξαρχον, ὡς πολὺν δικαιότερον ἂν θεὸν νομιζόμενον Ἀλέξανδρον Διονύσου τε καὶ Ἡρακλέους, μὴ ὅτι τῶν ἔργων ἔνεκα ὅσα καὶ ἡλίκα καταπέπρακται Ἀλεξάνδρῳ, ἀλλὰ καὶ ὅτι Διόνυσος μὲν Θηβαῖος ἦν, οὐδὲν τι προσήκων Μακεδόσι, καὶ Ἡρακλῆς Ἀργεῖος, οὐδὲ οὗτος προσήκων*

⁷⁶ Ήταν συνηθισμένο στην Εγγύς Ανατολή να εκτελείται κάποιο είδος *προσκύνησις* πριν στους κοινωνικά ανώτερους και υποχρεωτικό για όλους να εκτελέσουν την πράξη ενώπιον του Βασιλιά με τη μορφή ενός βαθύ τόξου, γενική ευχέρεια, ή (ανάλογα με τις συνθήκες), ακόμη και επίθεση στο έδαφος. Οι Ανατολίτες το έκαναν για τον Αλέξανδρο από την αρχή, όχι ως βασιλιάς της Περσίας, αλλά ως βασιλιάς και τώρα ως βασιλιάς τους. Βλ. Bosworth A.B & Baynham E.J (4), ό.π., σελ. 156.

ὅτι μὴ κατὰ γένος τὸ Ἀλεξάνδρου, Ἄρρ. Ἀνάβ). Ο Καλλισθένης, ο ιστορικός του βασιλιά, αλλά και μέλος της αυλής, αντέδρασε κατά της πρότασης διαφωνώντας με τα επιχειρήματα του Αναξάρχου και την υπερβολική αφοσίωση που προσπάθησε να δημιουργήσει γύρω από τον Αλέξανδρο. Τα λόγια του προκάλεσαν ανακούφιση μεταξύ των Μακεδόνων, που ήταν έκπληκτοι από την πρόταση του Αναξάρχου. Ο βασιλιάς συνειδητοποίησε την προσπάθεια του Αναξάρχου ότι δεν είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα και αυτήν την προσπάθεια την εγκατέλειψε. Η δεύτερη απόπειρα πραγματοποιήθηκε σε μικρότερη γιορτή (Ἄρρ, Ἀνάβ, 4.12.3-5). Ο Αλέξανδρος γύρναγε ένα χρυσό φλιτζάνι από όπου έπρεπε να πίνουν οι άνθρωποι, να προβούν σε *προσκύνηση* και στη συνέχεια να τους φιλήσει ο βασιλιάς. Όταν ήρθε η ώρα να το κάνει ο Καλλισθένης⁷⁷, ήπια από το κύπελλο, παρέλειψε την *προσκύνηση* και προσπάθησε να φιλήσει τον Αλέξανδρο που ήταν αποσπασμένος σε μια συνομιλία με τον Ηφαιστίωνα. Ο Δημήτριος, ένας από τους συνοδούς, προειδοποίησε τον βασιλιά ότι ο ιστορικός δεν είχε *προσκυνήσει* και ο Αλέξανδρος αρνήθηκε το φιλί του Καλλισθένη (Ἄρρ, Ἀνάβ, 4.12.3-7). Σε αυτή την εκδοχή, προφανώς γίνεται μια προσπάθεια να συσχετιστεί η πράξη της προσβολής με την προσωπική επαφή που συνδέεται με την παραδοσιακή σχέση του βασιλιά και του συνοδού. Μετά από αυτό, το πείραμα εγκαταλείφθηκε και ποτέ δεν αποπειράθηκε ξανά. Ωστόσο, οι Ασιάτες υπήκοοι συνέχισαν να το εκτελούν. Ο Κούρτιος αναφέρεται μόνο στην πρώτη ιστορία, αλλά αντικαθιστά τον Ανάξαρχο από κάποιον Κλέωνα. Ο Πλούταρχος, από την άλλη μεριά, αναφέρει μόνο τη δεύτερη ιστορία (Πλούτ, Ἀλέξ, 54. 3-4). Και τέλος, υπάρχει ένα κενό στην έκθεση του Διόδωρου, και αυτό το επεισόδιο δεν αναφέρεται. Δε γνωρίζουμε τι πραγματικά συνέβη. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι ο Αλέξανδρος προσπάθησε να εισαγάγει έναν Περσικό χαιρετισμό στη δική του αυλή της Μακεδονίας και απέτυχε. Υπάρχει ακόμη ένα ερώτημα που πρέπει να τεθεί. Ποιες είναι οι σημασίες και οι συνέπειες της *προσκύνησης*; Αυτή η ελληνική λέξη συνήθως μεταφράζεται ως «υπακοή», αλλά το ρήμα σημαίνει κυριολεκτικά «να στείλω ένα φιλί». Οι Έλληνες χρησιμοποίησαν αυτή την έννοια για ν' αναφερθούν στον Περσικό τελετουργικό χαιρετισμό το πώς οι υπήκοοι παρουσιάζονται

⁷⁷ Βλ. Anson, M. Edward, ό.π, σελ. 111.

ενώπιον του Μεγάλου βασιλιά. Υπάρχουν δύο τρόποι με τους οποίους θα μπορούσε να γίνει, θα μπορούσε να είναι απλώς ένα ελαφρύ σκύψιμο προς τα εμπρός και ταυτόχρονα φυσώντας ένα φιλί, ή θα μπορούσε να εκτελέσουν ένα πλήρες προσκύνημα μπροστά από τον μονάρχη. Και στις αρχαίες και τις σύγχρονες εποχές είναι ένα σημάδι βαθύ σεβασμού για την υποδοχή του ατόμου. Σύμφωνα με έννοια, στην Περσική κοινωνία η *προσκύνησις* ήταν ένα κοινωνικό πρωτόκολλο όπου το πρόσωπο με «κατώτερη θέση» δηλώνει υποταγή ενώπιον του ατόμου «υψηλότερης τάξης». Για παράδειγμα, ένα μέλος της αυλής το εκτελεί πριν από ένα σατράπη ή ένα σατράπης πριν από το βασιλιά. Ήταν μια παράδοση των Αχαιμενιδών σε κάθε επίπεδο της περσικής κοινωνίας και ασκείται αιώνες, πριν την άφιξη του Αλεξάνδρου στην Ασία. Ωστόσο, στον ελληνικό κόσμο η πράξη αυτή είχε μια αυστηρή θρησκευτική έννοια. Πραγματοποίησαν προκυνήματα μόνο μπροστά από τους θεούς όταν το έπρατταν μπροστά σ' έναν θνητό θα φαινόταν ως ασέβεια όσο και ανυπόφορο. Καθώς είδαν τους Πέρσες ως δούλους του Μεγάλου Βασιλιά, να το κάνουν αυτό μπροστά του ή οποιουδήποτε άλλου θνητού, θα ήταν ενάντια στην ελευθερία τους⁷⁸. Αυτό φαίνεται να είναι η προέλευση μιας συγκεκριμένης ελληνικής παρερμηνείας για την υπακοή. Δεδομένου ότι το κρατούσαν μόνο για θεότητες, όταν έβλεπαν τους Πέρσες να προβαίνουν σε *προκύνηση* ενώπιον του βασιλιά, μερικοί αρχαίοι συγγραφείς συνέδεσαν αυτό το πρωτόκολλο με μια μορφή λατρείας και, ως εκ τούτου, έδωσε ένα θεϊκό καθεστώς σε έναν μονάρχη ο οποίος, στον δικό του πολιτισμό, δεν υπήρχε⁷⁹. Πουθενά στις πηγές δεν αναφέρεται ότι ο βασιλιάς της Ασίας ήταν θεϊκός. Επιπλέον, το γεγονός ότι του προσφέρθηκε αυτός ο χαιρετισμός, που στην ελληνική κουλτούρα ήταν αποκλειστικά μόνο για τους θεούς, δεν σημαίνει ότι ήταν θεϊκός. Επιπλέον, οι υπάρχουσες πηγές δείχνουν ότι οι σύντροφοι του Αλεξάνδρου δεν αντιτάχθηκαν στην *προσκύνησιν* των Περσών, μόνο τους κορόιδευαν επειδή θεωρούσαν την πράξη γελοία και ταπεινωτική, όχι βλάσφημη. Πρέπει να τονιστεί ότι κατά την Ελληνιστική περίοδο, όταν πολλοί ηγέτες έλαβαν επίσημη λατρεία, αυτό δεν εφαρμόστηκε ποτέ στη Μακεδονία. Ακόμη και ο επιλεγμένος αντιβασιλέας του

⁷⁸ Ο.π, σελ. 112-113.

⁷⁹ Βλ. Roisman Joseph, ό.π, σελ. 275.

Αλεξάνδρου για την Μακεδονία, Αντίπατρος, δεν επέτρεψε τη λατρεία του βασιλιά του κρίνοντας ότι ήταν ανέντιμο. Αυτή ήταν μια περσική τελετή και οι Μακεδόνες ήταν όλο και περισσότερο αναστατωμένοι με αυτό που είδαν ως έθιμο της αυλής. Γιατί, λοιπόν, ο βασιλιάς της Μακεδονίας προσπάθησε να εισαγάγει μια τελετή που είχε πολλές πιθανότητες να απορριφθεί από τους Έλληνες και τους Μακεδόνες που τον ακολουθούσαν; Οι μελετητές που δήλωναν ότι ο Αλέξανδρος αναζητούσε θεία αναγνώριση μέσω αυτού του πρωτοκόλλου φαίνεται να συμφωνούν ότι εκμεταλλευόταν αυτή τη σύγχυση σχετικά με την έννοια της *προσκύνησης*. Ο Αλέξανδρος προσπάθησε να στείλει ένα διακριτικό μήνυμα στην αυλή του σηματοδοτώντας ότι άξιζε θεία τιμή, αλλά το έκανε για να είναι συγκαλυμένος κάτω από την Περσική υπακοή. Ωστόσο, αυτή είναι η μόνη απάντηση στο ερώτημα αυτό. Άλλοι λόγιοι προτείνουν μια άλλη εύλογη εξήγηση για την καθιέρωση της υποταγής στον βασιλιά της Μακεδονίας. Ένα κοινό χαρακτηριστικό για τον Αλέξανδρο ήταν να προσπαθεί να αναγνωριστεί ως ο νόμιμος βασιλιάς της Ασίας. Αυτή η προσδοκία βεβαιώνεται σε αυτό που ονομάστηκε «πολιτική εξανατολισμού»⁸⁰. Ο Αλέξανδρος επέτρεψε στους κατεχόμενους κυβερνήτες να συνεχίζουν να ασκούν τα καθήκοντά τους, τα ασιατικά στρατεύματα στο στρατό του, να αντιμετωπίζονται με σεβασμό, να φορούν περσικά ρούχα, και κανόνιζε γάμους μεταξύ Ασιατών και Μακεδόνων, μεταξύ άλλων μέτρων⁸¹. Συνεπώς, να εισαχθεί ένας Περσικός χαιρετισμός στην αυλή του φαίνεται να είναι ένα ακόμη βήμα στο πρόγραμμά του ως Βασιλιάς της Περσίας. Αν αυτός ήθελε να δημιουργήσει ένα ενωμένο βασίλειο όπου θα μπορούσαν να ζήσουν Έλληνες, Μακεδόνες και Ασιάτες με ειρήνη, δεν είχε την πολυτέλεια να τα μεταχειριστεί με διαφορετικούς τρόπους. Ως εκ τούτου, να έχει έναν ενιαίο πρωτόκολλο στην αυλή του, φαίνεται να είναι κατάλληλο στο σχέδιό του. Παρόλο που αμφότερες οι ερμηνείες αυτού του περάσματος είναι εύλογες, ότι ο Αλέξανδρος ψάχνει για θεία τιμητική διάκριση, υπολείπονται σοβαρών στοιχείων. Όπως φαίνεται παραπάνω, η *προσκύνησις* δεν είχε θρησκευτικές επιπτώσεις στον περσικό κόσμο και ο Μεγάλος Βασιλιάς δεν πιστεύεται ότι ήταν θεϊκό ον. Ως εκ τούτου, αν ο Αλέξανδρος

⁸⁰ Βλ. Stoneman Richard, ό.π., σελ. 46.

⁸¹ Βλ. The Monthly Volume, ό.π., σελ. 168.

επιδίωκε την θεοποίηση πράττοντας έτσι, το έβλεπε σε λάθος μέρος. Η *προσκύνησις* δεν ήταν ένας δρόμος που οδηγούσε στην θεοποίηση με το να έχει Πέρσες στην αυλή του και ο Αλέξανδρος το γνώριζε αυτό. Επιπλέον, το απλό γεγονός της αναζήτησης της αφοσίωσης μέσω της καθολικότητας δεν συνεπάγεται αυτοδικαίως απόκτηση. Εάν ορισμένοι Έλληνες υιοθέτησαν την περσικό χαιρετισμό και τον άσκησαν μπροστά του, δεν είναι αρκετή απόδειξη ότι είχε θεοποιηθεί κατά τη διάρκεια της ζωής του. Ως εκ τούτου, η ερώτηση σχετικά με την πρόθεση να εισαχθεί *προσκύνησις*, μπορεί ν' απαντηθεί με δύο αντίθετους τρόπους, αλλά η απλή πρόταση να συμπεριληφθεί ένας χαιρετισμός της αυλής, φαίνεται να είναι πιο πιθανή. Εν κατακλείδι, αυτό το επεισόδιο δεν φέρνει οριστικές πληροφορίες για να δηλώσει ότι ο Αλέξανδρος ήταν θεός κατά τη διάρκεια της ζωής του. Μπορεί να ρίξει φως στην εικόνα του ίδιου του βασιλιά και στο εγώ του, αλλά ένα τεράστιο εγώ δεν αρκεί για να αλλάξει θνητούς σε θεούς⁸².

Μια αναφορά αξίζει να γίνει όσον αφορά τη λατρεία του Αλεξάνδρου και κατά πόσο αυτή συνδέεται με τον θάνατο του πιο καλού φίλου και έμπιστου συντρόφου του, του Ηφαιστίωνα. Τα τελικά στοιχεία για μια πιθανή λατρεία του Αλεξάνδρου σχετίζονται με το θάνατο του Ηφαιστίωνα το 324 π.Χ. Μερικοί μελετητές υποθέτουν την ιδέα ότι, όταν ο Αλέξανδρος ζήτησε τιμές για τον αγαπημένο του φίλο, το έκανε με το σκεπτικό ότι του άξιζε ίση μεταχείριση, ή και ακόμη μεγαλύτερη (Άρρ, *Ανάβ*, 7.14.7). Όταν ο Ηφαιστίων πέθανε, έλαβε μεγάλη θλίψη ο Αλέξανδρος και θρήνησε τον φίλο του με έναν «αχίλλειο»⁸³ τρόπο (*καὶ κείρασθαι Ἀλέξανδρον ἐπὶ τῷ νεκρῷ τὴν κόμην τὰ τε ἄλλα οὐκ ἀπεικότα τίθεμαι καὶ κατὰ ζῆλον τὸν Ἀχιλλέως, πρὸς ὄντινα ἐκ παιδὸς φιλοτιμία αὐτῷ ἦν*, Άρρ, *Ανάβ*.). Αλλά η θλίψη δεν ήταν αρκετή για να τιμήσει ο βασιλιάς τη μνήμη του φίλου του, ώστε έστειλε ένα αίτημα στο μαντείο του Σίβα για να δώσει στον Ηφαιστίωνα τις τιμές ενός ήρωα, το οποίο πιστοποιείται από πολλές πηγές⁸⁴. Μεταξύ αυτών, μόνο ο Ιουστίνος

⁸² Βλ. Classical Department Master's Dissertation in classical antiquity, ό.π., σελ. 29.

⁸³ Βλ. Roisman Joseph, ό.π., σελ. 284.

⁸⁴ Σε προετοιμασία για όλη αυτή τη μεγαλοπρέπεια, ο Αλέξανδρος, έστειλε αγγελιοφόρους στο μαντείο του Άμμωνος στη Σίβα, για να ρωτήσουν αν ήταν σωστό να λατρεύεται ο Ηφαιστίων ως θεός. Η απάντηση που επέστρεψε την άνοιξη του 323 δόθηκε με ποικίλους τρόπους. Ο Αρριανός (Άρρ, *Ανάβ*,

και ο Διόδωρος αναφέρουν ότι ο Αλέξανδρος δεν ζήτησε ηρωικές αλλά θεϊκές τιμές. Οι σύγχρονοι ιστορικοί συζητούν το θέμα χωρίς να φθάσουν σε μια συμφωνία. Ανεξάρτητα από το ποιος ιστορικός δίνει τη σωστή έκθεση, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο για αυτό το έργο. Ο συλλογισμός του Stoneman είναι ότι από τότε που ο Αλέξανδρος ζήτησε από τον «πατέρα» του, Άμμωνα να απονεμίσει τιμητικές διακρίσεις στον Ηφαιστίωνα ως ήρωα, σκεπτόμενος ότι ήταν ήδη στην κατηγορία των θεών, ώστε να έχει τέτοια απαίτηση. Ένας ήρωας πρέπει να έχει κάνει μεγάλες πράξεις, οι οποίες πρέπει να αναγνωριστούν από τους ανθρώπους. Επίσης, είναι οι άνθρωποι που, μέσα από προσευχές και χρησμούς, θα ζητούσαν από τους θεούς τέτοιες τιμές. Από τότε που κάθε πόλη ήταν σε θέση να ζητήσει ηρωικές τιμές, για ένα αξιοπρόσεκτο πρόσωπο, το απλό γεγονός κάνοντας αυτό, δε λέει τίποτα για τη θεϊκή κατηγορία εκείνου που κάνει την αναφορά⁸⁵. Επομένως, η συλλογιστική του Stoneman είναι λανθασμένη από κάθε άποψη. Ο Worthington, από την άλλη πλευρά, ισχυρίζεται ότι ο Αλέξανδρος ζήτησε τιμές ήρωα και θεωρώντας τον εαυτό του ανώτερο του Ηφαιστίωνα, υπονοούσε ότι οι τιμές που του γινότουσαν έπρεπε να είναι ανώτερες, δηλαδή, θεϊκές. Πουθενά στις πηγές δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο που να υποδηλώνει αυτό, ότι ο Αλέξανδρος σκέφτηκε ότι ήταν σε υψηλότερο επίπεδο από τον Ηφαιστίωνα. Αντίθετα, όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι ο βασιλιάς θεώρησε τον φίλο του ως τον μόνο που άξιζε να είναι ισότιμος⁸⁶.

Συμπερασματικά, τα υπάρχοντα στοιχεία που σχετίζονται με υποτιθέμενες λατρείες του Αλεξάνδρου δεν αποδεικνύουν με σαφήνεια ότι ήταν θεοποιημένος ή ότι έλαβε θεϊκές τιμές σε οποιοδήποτε τόπο κατά τη διάρκεια της ζωής του. Συμπληρώνοντας, το πρόβλημα είναι ότι οι Αρριανός, Κούρτιος και Διόδωρος φαινομενικά έχουν μεγάλα κενά στα κείμενά τους στα σχετικά σημεία, οπότε οι πληροφορίες μας προέρχονται από άλλες πηγές (Υπερείδης, Δείναρχος, Πλούταρχος, Αιλιανός και Έφιππος). Κανένας από τους σημαντικότερους αιώνες του Αλεξάνδρου δεν παρέχει άμεσες αποδείξεις ότι ο Αλέξανδρος είτε διέταξε τις πόλεις

7.23.6) λέει ότι «ανέφεραν ότι ο Άμμων είτε ότι ήταν νόμιμο να θυσιάσει κανείς τον Ηφαιστίωνα ως ήρωα» (έτσι και ο Πλούταρχος). Βλ. Stoneman Richard, ό.π., p. 84, Green Peter, ό.π., σελ. 466.

⁸⁵ Ο.π., σελ. 82.

⁸⁶ Βλ. Anson, M. Edward, ό.π., σελ. 114-115.

της Ελλάδας, ατομικά είτε συλλογικά, άμεσα ή έμμεσα, να τον λατρεύουν, ή ότι ήταν, χωρίς να προτρέψει, να παραλάβει τέτοια λατρεία. Ωστόσο, ο βιογράφος κάνει αναφορές στη θεότητα του Αλεξάνδρου, δηλώνοντας ότι "ο Αλέξανδρος δεν επηρεάστηκε ανόητα ή παραπλανήθηκε από την πίστη στη θεότητά του αλλά την χρησιμοποίησε για την υποταγή άλλων "(Πλούτ, *Αλέξ.*, 28, 3). Ο Αρριανός, αναφερόμενος σε μια λογογραφία, λοιπόν, όχι κάτι που βρήκε ούτε στον Πτολεμαίο ούτε στον Αριστόβουλο, τις ανακηρυγμένες κύριες πηγές του, αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος πίστευε ότι τα επιτεύγματά του ήταν αντάξια εκείνων του θεού Διονύσου⁸⁷. Για να κατανοήσουμε αυτά τα στοιχεία, πρέπει να γίνουν πολλές υποθέσεις και πολλές παραχωρήσεις πρέπει να γίνονται δεκτές. Μπορεί να ειπωθεί ότι για τη θεότητα του Αλεξάνδρου ότι είναι πολύ πιθανό ο ίδιος ο Αλέξανδρος να σκέφτηκε ότι ήταν κάτι περισσότερο από έναν απλό θνητό, αλλά οποιοσδήποτε άλλος ισχυρισμός δεν βασίζεται σε σταθερό έδαφος. Υπάρχει κενό μεταξύ των αποδεικτικών στοιχείων και μια σίγουρη δήλωση για την ύπαρξη πολιτισμών που λατρεύουν τον Αλέξανδρο, και σοβαροί μελετητές, παρά τις δικές τους κλίσεις και απόψεις για την ιστορική φιγούρα, υποχρεούνται να το αναγνωρίσουν.

⁸⁷ Ο.π, σελ. 117-118.

iv. Ο εθνικοαπελευθερωτικός χαρακτήρας της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου και η εφαρμογή της Πανελληνίας ιδέας του Ισοκράτη που ώθησαν τον κατακτητή να επαναφέρει το όραμα της ένωσης των Ελλήνων.

Η σχέση του Αλεξάνδρου με τον Πανελληνισμό υπερέβαινε τα αμιγώς πολιτικά κίνητρα, δεδομένης της αργεΐτικης, καθώς και της γνήσιας κλίσης του προς το ομηρικό ήθος⁸⁸. Παρατηρούμε ότι ο Αλέξανδρος ευθυγράμμισε τους Μακεδόνες συνολικά σε μια ελληνική εθνική συνείδηση όπως σημειώνει ο Αρριανός, σε μία «επιστολή στο Δαρείο», ο Αλέξανδρος, αφενός αναφέρει ότι οι Πέρσες εισέβαλαν στη Μακεδονία και την υπόλοιπη Ελλάδα (*ἐλθόντες εἰς Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα*, Ἀρρ, *Ἀνάβ*), αφετέρου δηλώνει emphatically ότι έχει οριστεί αρχηγός των Ελλήνων (*ἐγὼ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμὼν κατασταθεὶς*). Μελετητές έχουν υπογραμμίσει τον προπαγανδιστικό χαρακτήρα με τον οποίο ο Αρριανός περιγράφει την επιστολή του Αλεξάνδρου και επισημαίνουν ότι πιθανότατα αποτελεί κατασκευή του ίδιου του Αρριανού⁸⁹. Ειδικότερα, κάποιοι θεωρούν ότι η επίκληση του Αλεξάνδρου σε έναν ελληνικό εθνικισμό ήταν ένα τέχνασμα για να εκμαιεύσει την υποστήριξη των ελληνικών πόλεων, χωρίς αυτός να υπάρχει πράγματι. Ωστόσο, τέτοια αφελής προσέγγιση είναι υπερβολικά απλοϊκή και δεν αναγνωρίζει ένα ουσιαστικό στοιχείο αλήθειας στην επιμονή του Μακεδόνα βασιλέα για την εθνοπολιτισμική ενότητα Μακεδόνων και Ελλήνων. Πράγματι, παραβλέπει το γεγονός ότι σε αυτήν την «επιστολή», ο Αλέξανδρος δεν προωθεί απλώς την ιδέα μιας κοινής κληρονομιάς Μακεδόνων και Ελλήνων στους Έλληνες συμμάχους του, ταυτόχρονα δίνει έμφαση στην εθνική τους ευθυγράμμιση απέναντι στους Πέρσες και θέλει να προβληθεί ως ο Έλληνας ηγέτης προς όλες τις ομάδες. Έτσι, ο Αλέξανδρος τοποθετούσε τον εαυτό του μέσα στη συλλογική ελληνική συνείδηση της σύγκρουσης με την Περσία και προωθούσε την ενότητα μεταξύ Ελλήνων και Μακεδόνων ως δυο συστατικά στοιχεία μιας κοινής εθνοπολιτισμικής ενότητας.

⁸⁸ Εκτός από την ομηρική αναζήτηση του Αλεξάνδρου για δόξα, θα μπορούσε νομίμως ν' αναμένει από τους συγχρόνους του να τον τιμήσουν εξαιτίας του Ελληνομακεδονικού αγωνιστικού του ήθους, το οποίο έδωσε την τιμή και το κύρος της νίκης στην εκστρατεία. Ο Αλέξανδρος επέλεξε τον πιο διάσημο στους αγώνες, τον πόλεμο, ως τον τομέα της φήμης του. Βλ. Roisman Joseph, ό.π, σελ. 285.

⁸⁹ Βλ. Bosworth A.B & Baynham E.J (4), ό.π., σελ. 53.

Υπάρχουν κι άλλα επεισόδια, τόσο στην Αλεξάνδρου *Ανάβασιν* του Αρριανού όσο και στην *Βίο του Αλεξάνδρου* του Πλουτάρχου, που ενισχύουν την άποψη ότι ο Αλέξανδρος πήρε τον Πανελληνισμό του στα σοβαρά και σε προσωπικό επίπεδο, οδηγώντας τον πέραν της αμιγούς πολιτικής του διάστασης.

Φυσικά, η Πανελλήνια πολιτική του Αλεξάνδρου στηρίχτηκε στην πολιτική του πατέρα του, Φιλίππου Β'. Ένα χρόνο μετά την επικράτησή του επί των Αθηναίων και των Θηβαίων στη Μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), ο Φίλιππος εγκαθιδρύει το Συνέδριο της Κορίνθου⁹⁰. Με τον ίδιο εκλεγμένο ηγεμόνα του, οι ελληνικές πόλεις-κράτη (με εξαίρεση τη Σπάρτη), ήταν για πρώτη φορά ενωμένες σε μια ομοσπονδία. Ο Φίλιππος επιθυμούσε να διαφημίσει τη συμμαχία ως Πανελλήνια, στόχος της οποίας ήταν η κατάκτηση της Περσικής αυτοκρατορίας και η απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας. Επέλεξε την Κόρινθο ως έδρα του Συνεδρίου για λόγους τακτικής, καθώς εκεί ήταν η έδρα της προηγούμενης ελληνικής συμμαχίας του 481-480 π.Χ., κατά τη δεύτερη περσική εισβολή στην Ελλάδα. Έτσι, μπορούσε να εμφανίζει τη νέα συμμαχία ως αναγέννηση και συνέχεια της ελληνικής εκστρατείας κατά των παραδοσιακών εχθρών της Ελλάδας, των Περσών. Δεδομένης της διάχυσης αυτών των στάσεων απέναντι στην Περσία στην ελληνική λαϊκή σκέψη, ο Πανελλήνιος λόγος είναι απίθανο να περιορίζεται στην πνευματική ελίτ της Ελλάδας. Ωστόσο, ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος είχαν εκτεταμένες επαφές με τα μέλη αυτής της ελίτ και ήταν σίγουρα επηρεασμένοι από αυτούς. Κατά τον τέταρτο αιώνα ο Αθηναίος ρήτορας Ισοκράτης ήταν ο κύριος εκθέτης της πανελληνιας ιδεολογίας. Επίσης έχει υποστηριχθεί ότι οι έννοιες του πολέμου για εκδίκηση και της απελευθέρωσης των Ασιατών Ελλήνων ήταν ξένες στη σκέψη του Ισοκράτη, και έτσι ο Φίλιππος είτε συνέλαβε αυτά τα συνθήματα από μόνος του είτε είχε κηρυχθεί από κάποιον άλλον. Αυτό δεν είναι αλήθεια. Η εκδίκηση είναι θέμα τόσο του Ισοκράτη αναφέροντας στον *Πανηγυρικόν* του το 380 π.Χ. όσο και στο έργο *Φίλιππο* του 346 π.Χ. Αρχίζοντας από το 360 π.Χ. το αργότερο, ο Ισοκράτης άρχισε να στέλνει επιστολές σε πολλούς από τους ισχυρότερους βασιλείς και τους δυνάστες στον ελληνικό κόσμο, προτρέποντάς τους να υπερασπιστούν τον Πανελλήνιο σκοπό. Η

⁹⁰ Βλ. Roisman Joseph, ό.π, σελ. 84.

επιστολή *Φίλιππος* του 346 π.Χ. ήταν οι σημαντικότερες από αυτές τις επιστολές. Ο Ισοκράτης συμβουλεύει τον Φίλιππο ν' αναλάβει και τη συμφωνία των Ελλήνων και την εκστρατεία κατά των βαρβάρων. Δύο σύντομες επιστολές στον Φίλιππο ακολούθησαν την επιστολή του *Φιλίππου*, μία το 344 και μία άλλη το 338. Αυτή η τελική επιστολή γράφτηκε όταν ο Ισοκράτης ήταν 98 ετών και είναι η πιο εκπληκτική από όλες τις συνθέσεις του, τόσο πολύ που πολλοί μελετητές αρνούνται την αυθεντικότητά της⁹¹. Ποιον λόγο θα μπορούσε να σκεφτεί ο Φίλιππος όταν έλαβε μια επιστολή από έναν διακεκριμένο Αθηναίο που όλοι τον συγχωρούσαν για να κερδίσει τη μάχη της Χαιρώνειας; Ο Φίλιππος σκέφτηκε ότι αυτό ενδεχομένως ήταν ένα κακόγουστο αστείο. Όμως πρέπει να είχε πάρει τον Ισοκράτη στα σοβαρά. Για τον Ισοκράτη φάνηκε να έχει στενούς όρους με τον Αντίπατρο και μετά την ήττα των Αθηναίων στη Χαιρώνεια, οι δυο από αυτούς είχαν συζητήσει τι ήταν ωφέλιμο τόσο για την Αθήνα όσο και για τον ίδιο τον Φίλιππο. Ωστόσο, ο Ισοκράτης και ο Φίλιππος δεν είχαν ποτέ συναντηθεί, και ακόμη ο Ισοκράτης δεν ήξερε αν είχε πρώτα δημιουργήσει την ιδέα στο μυαλό του Φιλίππου να επιτεθεί στην Ασία ή αν ο Φίλιππος είχε συνειδητοποιήσει το σχέδιο από μόνος του. Ούτε ο Ισοκράτης, ούτε ίσως κάποιος από τους Έλληνες συγχρόνους του, ήξεραν ακριβώς όταν ο Φίλιππος είχε λάβει αυτή την απόφαση. Ωστόσο αυτό μπορεί να είναι σαφές ότι ο Φίλιππος είναι πιθανό να έχει αποτιμήσει τον Ισοκράτη, όχι μόνο ως θεωρητικό πολιτικό, αλλά ως μετρητή της λαϊκής γνώμης. Αν ο Φίλιππος έβλεπε τον Ισοκράτη με αυτόν τον τρόπο το 346, τα γεγονότα των επόμενων λίγων χρόνων μπορούν μόνο να επιβεβαιώσουν την εντύπωσή του. Το 344 το οι Αθηναίοι αρνήθηκαν να βοηθήσουν τον Αρταξέρξη τον Γ' της Περσίας στην προσπάθειά του να επαναφέρει την Αίγυπτο, και μέχρι το 341 ο Δημοσθένης προσπαθούσε ακόμη να πείσει τους Αθηναίους ότι είχαν να φοβηθούν περισσότερο από τον Φίλιππο παρά από τον βασιλιά της Περσίας. Βεβαίως η προσοχή του Ισοκράτη στρέφεται και προς τον γιο του Φιλίππου, τον Αλέξανδρο γράφοντάς του μια επιστολή το 342 η οποία είχε σκοπό να τον μυήσει στο δικό του σήμα της ρητορικής εκπαίδευσης και υποχωρήσει από τις οδηγίες που του έδινε ο Αριστοτέλης. Σε κάθε περίπτωση, είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι ο Αλέξανδρος, όπως ο Φίλιππος νωρίτερα,

⁹¹ Βλ. Bosworth A.B & Baynham E.J (4), ό.π., σελ. 103

υιοθέτησε μια Πανελλήνια στάση λόγω της συνδυασμένης επιρροής των Ελλήνων διανοουμένων και της ελληνικής δημοφιλούς άποψης.

Μετά από αυτό το προσκλήνιο θα πρέπει τώρα να μελετήσουμε μερικές από τις ενέργειες του Αλεξάνδρου που σχετίζονται με το Πανελλήνιο πρόγραμμά του. Μετά τη Μάχη του Γρανικού, την πρώτη μεγάλη σύγκρουση Μακεδόνων και Περσών στην Ασία, ο Αλέξανδρος έστειλε τριακόσιες περσικές πανοπλίες στην Αθήνα, κάτι που σημειώνει τόσο ο Αρριανός⁹², όσο και ο Πλούταρχος. Μια επιγραφή που συνόδευε αυτές τις πανοπλίες, αναφέρει: *Αλέξανδρος Φιλίππου και οί Έλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων*. Και σ' αυτήν, ενώ δεν γίνεται να παραβλεφθεί ο προπαγανδιστικός τόνος της αφιέρωσης (που καθίσταται ακόμη σαφέστερος με την εξαίρεση των Σπαρτιατών, που δεν ήταν μέλη του κορινθιακού Συνεδρίου και της εκστρατείας του Αλεξάνδρου), η σημασία της, όσον αφορά την αυτοαντίληψη του Αλεξάνδρου ως Έλληνα ηγέτη ενός Πανελλήνιου αγώνα κατά των Περσών, δε μπορεί να αγνοηθεί. Πράγματι, αυτή η επιγραφή αντανακλά την αντίληψη του Αλεξάνδρου για τη σημασία που είχε η εκστρατεία του για το αίσθημα δικαίωσης της συλλογικής ελληνικής ψυχής για όσα είχε υποφέρει από τον Ξέρξη και είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι ο Αλέξανδρος θα είχε ασχοληθεί τόσο με το ζήτημα αυτό, εάν τα κίνητρά του ήταν καθαρά πολιτικά και δεν είχε πραγματική προσωπική ταύτιση με τον ελληνικό πολιτισμό. Ένα ενδιαφέρον (αν και πρόδηλα φανταστικό) εδάφιο του Πλούταρχου, περιγράφει πως από μια πηγή κοντά στην πόλη Ξάνθος, στη Λυκία, ανάβλυσε ένα χάλκινο πλακίδιο «με αρχαίους χαρακτήρες που προέβλεπε ότι η περσική αυτοκρατορία θα καταστραφεί από τους Έλληνες». Στη συνέχεια, ο Πλούταρχος αναφέρει πως ο Αλέξανδρος, εμψυχωμένος από αυτόν τον οινόν, προχώρησε προς την Κιλικία και την Παμφυλία. Αυτή η περιγραφή είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα καθώς φωτίζει περαιτέρω την προσωπική ταύτιση του Αλεξάνδρου με έναν αληθινό ήρωα των Ελλήνων. Πράγματι, ο Πλούταρχος με το κομμάτι αυτό, συλλαμβάνει την ιδέα ότι η ευθυγράμμιση του Αλεξάνδρου με τον Πανελλήνιο χαρακτήρα της εκστρατείας του ήταν ταυτόχρονα φυσική και αναγκαία, ενώ επιπλέον διέθετε θεϊκό χρίσμα. Συνολικά, τεκμηριώνει την παρουσίαση του Αλεξάνδρου ως ηγέτη που είχε

⁹² Βλ. Roisman Joseph, ό.π, σελ. 108-109.

γνήσια απορροφηθεί από το ελληνικό ήθος και δεν ασχολούνταν με τον Πανελληνισμό απλώς για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας.

Ένα γεγονός από την εκστρατεία του Αλεξάνδρου που δεν είναι δυνατόν να παραβλεφθεί λόγω της μεγάλης σημασίας που έχει για τον Πανελληνισμό του, είναι ο εμπρησμός της περσικής βασιλικής πρωτεύουσας, της Περσέπολης. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Michael Flower⁹³, ο Αλέξανδρος έπρεπε να επιλέξει έστω μια μεγάλη περσική πόλη για να καταστρέψει, «ώστε να εκπληρώσει τις υποσχέσεις που ο ίδιος και ο πατέρας του είχαν δώσει στους Έλληνες του Συνεδρίου της Κορίνθου». Παρά την άποψη του Πλουτάρχου ότι ο εμπρησμός της Περσέπολης ήταν αποτέλεσμα παρόρμησης ενός μεθυσμένου Αλεξάνδρου και αυτήν του Αρριανού ότι ήταν λανθασμένη πολιτική επιλογή, πρέπει να λάβουμε απολύτως σοβαρά υπόψιν τη δήλωση του Αλεξάνδρου ότι στόχος της ήταν να τιμωρήσει τους Πέρσες για την επιδρομή τους στην Ελλάδα και την καταστροφή της Αθήνας και των ναών της (*ὁ δὲ τιμωρήσασθαι ἐθέλειν Πέρσας ἔφασκεν ἀνθ' ὧν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐλάσαντες τὰς τε Ἀθήνας κατέσκαψαν καὶ τὰ ἱερὰ ἐνέπρησαν, καὶ ὅσα ἄλλα κακὰ τοὺς Ἕλληνας εἰργάσαντο, ὑπὲρ τούτων δίκας λαβεῖν. ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῶν δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρος οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία, Ἄρρ, Ἀνάβ*). Πώς θα έχανε ο Αλέξανδρος τέτοια ευκαιρία να ενισχύσει την αυτοαντίληψή του ως ήρωα του Πανελλήνιου αλλά και την ίδια αυτή αντίληψη στα μάτια των Ελλήνων; Ακόμη κι αν υπάρχει ένα εγγενές στοιχείο πολιτικής σκοπιμότητας σε αυτήν την πράξη καθώς ο Αλέξανδρος σίγουρα περίμενε ότι η καταστροφή της Περσέπολης θα τον βοηθούσε να διατηρήσει τη στήριξη και την ευμένεια των ελληνικών πόλεων, είναι ταυτόχρονα άλλο ένα παράδειγμα της σημασίας του Πανελληνισμού του σε προσωπικό επίπεδο⁹⁴. Ουσιαστικά, η καταστροφή της Περσέπολης έδωσε στον Αλέξανδρο την αποφασιστική ευκαιρία ν' αναπαραστήσει τον ομηρικό και Πανελλήνιο θρίαμβο επί της Τροίας. Φέρνοντας εις πέρας αυτή την τελεσιδική πράξη συμβολικής εκδίκησης σε βάρος των Περσών, ο Αλέξανδρος είχε την αυτοαντίληψη του Έλληνα ήρωα και θριαμβευτή επί των παραδοσιακών «βαρβάρων» εχθρών της Ελλάδας, δημιουργώντας έναν πρόδηλο παραλληλισμό με τον θρίαμβο των Ελλήνων επί των Τρώων.

Τα όσα προείπαμε καταδεικνύουν ότι όντως ο Αλέξανδρος είχε συνείδηση της ταυτότητάς του ως Έλληνα. Ωστόσο, ένα παράξενο απόσπασμα από τον *Βίο του Αλεξάνδρου* του Πλουτάρχου έχει συγκεντρώσει την προσοχή των μελετητών, καθώς φαίνεται να

⁹³ Βλ. Bosworth A.B & Baynham E.J (4), ό.π., σελ. 113-120.

⁹⁴ Βλ. Roisman Joseph, ό.π, σελ. 115

υπονοεί ότι η ταύτιση του Αλεξάνδρου με την ελληνική κουλτούρα συνεπαγόταν μια ρήξη με τη μακεδονική του ταυτότητα⁹⁵. Περιγράφοντας τη διαβόητη αντιδικία των μεθυσμένων φίλων, Αλεξάνδρου και Κλείτου, ο Πλούταρχος βάζει τον Αλέξανδρο να λέει ενώπιον δυο Ελλήνων: *ὕμιν οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς Μακεδόσιν ὥσπερ ἐν θηρίοις ἡμίθεοι περιπατεῖν*; (Πλούτ, Ἀλέξ.) Αυτή η φράση ερμηνεύτηκε από κάποιους ιστορικούς σαν μια στιγμή κατά την οποία ο Αλέξανδρος αποκηρύσσει τη μακεδονική του καταγωγή, προτιμώντας την ελληνική κουλτούρα, γεγονός που καταδεικνύει ότι ο ίδιος είχε συνείδηση του σοβαρού πολιτιστικού χάσματος μεταξύ Ελλήνων και Μακεδόνων. Ωστόσο, έπειτα από μια προσεκτικότερη ανάλυση είναι προφανές ότι το απόσπασμα αυτό εκφράζει αυστηρά τις απόψεις του ίδιου του Πλούταρχου για τις αξίες που χαρακτήριζαν τον Αλέξανδρο ως Έλληνα. Δε θα πρέπει να θεωρείται ως μια αντικειμενική, ιστορική δήλωση που έκανε ο ίδιος ο Αλέξανδρος, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι το χωρίο δεν επαναλαμβάνεται από κανέναν άλλον ιστορικό του Αλεξάνδρου. Μπορούμε να κατανοήσουμε πως ένα περιστατικό σαν το συμπόσιο παρείχε στον Πλούταρχο την ιδανική βάση για να κρίνει τον Αλέξανδρο σύμφωνα με τα δικά του κλασικά πρότυπα περί ελληνικότητας. Ενώ οι Έλληνες που συμμετείχαν στο συμπόσιο έπρεπε να δείξουν εγκράτεια, καλούς τρόπους και σεβασμό, το μακεδονικό συμπόσιο όπου συμμετέχουν ο Αλέξανδρος και ο Κλείτος, είναι μια σύναξη άγριας κρασοκατάνυξης⁹⁶, καβγάδων, γενικευμένου χάους που θα καταλήξει σε φόνο. Οπότε ο Πλούταρχος θεωρεί την αδυναμία του Αλεξάνδρου να οργανώσει ένα πολιτισμένο συμπόσιο, ως αντανάκλαση της «επικράτησης του πάθους πάνω στη λογική», ενώ το γεγονός ότι ο βασιλιάς καταφεύγει στα «μακεδονικά» στο συγκεκριμένο περιστατικό χρησιμοποιείται για να καταδείξει ακόμη περισσότερο την έμφυτη, ανυπέρβλητη «ετερότητά» του ως Μακεδόνα. Έτσι, ο Πλούταρχος παρουσιάζει τον Αλέξανδρο να ταυτίζει τον εαυτό του με τους Έλληνες, αν και, κατά ειρωνικό τρόπο, αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στα κριτήρια της ελληνικότητας, όπως θ' αποτύγγανε οποιοσδήποτε άλλος Μακεδόνας. Τελικά, το να προσπαθεί κανείς να χρησιμοποιήσει αυτό το απόσπασμα για να καταδείξει ότι ο ίδιος ο Αλέξανδρος προέβη σε μια αντικειμενική, συνειδητή εθνικοπολιτισμική διάκριση μεταξύ Ελλήνων και Μακεδόνων είναι τόσο παραπλανητικό, όσο το να ισχυρίζεται κανείς ότι η Μακεδονική γλώσσα με την οποία διατυπώθηκαν τα λόγια του ήταν μια διακριτή

⁹⁵ Ο.π, σελ. 318-319.

⁹⁶ Ο.π, σελ. 288.

γλώσσα και όχι μια διάλεκτος της Ελληνικής. Όντως, ο Πλούταρχος είναι ο μόνος που διαφοροποιεί πολιτισμικά τους Έλληνες από τους Μακεδόνες σε αυτό το σημείο, υπαινισσόμενος ότι η μακεδονική καταγωγή του Αλεξάνδρου ήταν ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο στην προσπάθειά του να εκφράσει τις φιλοσοφικές αξίες ενός μορφωμένου Έλληνα άρχοντα.

Φυσικά, δεν επηρεάστηκαν όλοι οι σύγχρονοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου Έλληνες από τις συνεχείς εκκλήσεις του για Πανελλήνια ενότητα. Το αντιμακεδονικό αίσθημα ήταν απτό σε πολλά μέρη της Ελλάδας κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του στην Ασία, με αποτέλεσμα την εκδήλωση του Λαμιακού Πολέμου σχεδόν αμέσως μετά τον θάνατό του, το 323 π.Χ.⁹⁷. Παρ' όλα αυτά, το τι μπορεί να σκέφτονταν οι άλλοι Έλληνες για τον Αλέξανδρο δεν αποκλείει με κανένα τρόπο το γεγονός ότι ο ίδιος είχε μια σαφώς ελληνική εθνική ταυτότητα και πραγματικά θεωρούσε τις κατακτήσεις του κατά βάση ελληνικές. Είναι περισσότερο ο ίδιος ο μακεδονικός λαός που κρατάει έναν πιο ενδιαφέροντα ρόλο προς αναδίφηση μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των πολιτιστικών επιπτώσεων των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου. Η αξιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των αρχαίων Μακεδόνων απαιτεί τελικά να ξεπεράσουμε τις υπάρχουσες γραπτές πηγές μας. Πέρα από την επίπονη δουλειά της λεπτομερούς εξέτασης των έργων διαφόρων συγγραφέων, υπάρχουν κάποια βασικά, λογικά συμπεράσματα που μπορεί κανείς να συναγάγει σχετικά με το βαθμό στον οποίο οι Μακεδόνες μπορεί να είχαν μια ελληνική εθνική συνείδηση. Μερικές φορές, οι μελετητές δεν έχουν λάβει υπόψιν τους μερικές αξιοσημείωτες προφανείς συνέπειες του γεγονότος ότι οι κατακτήσεις του Αλεξάνδρου οδήγησαν στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού σε όλη την Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή, ακόμα και στην Ινδική υποήπειρο⁹⁸. Αν υποθέσουμε ότι ο μακεδονικός λαός στερούνταν μιας πραγματικής και ουσιαστικής εμβάπτισης στον ελληνικό πολιτισμό, τότε με ποιο όχημα εξαπλώθηκε ο ελληνισμός; Σίγουρα αυτό δε θα μπορούσε να επιτευχθεί εάν μόνο οι Αργεάδες και οι άλλες ελίτ της μακεδονικής κοινωνίας ταυτίζονταν με τον ελληνικό πολιτισμό. Υπάρχουν κι άλλα στοιχεία που πρέπει να εξεταστούν εδώ. Στο παρελθόν, μερικοί μελετητές υποστήριζαν ότι η ανάδειξη της Μακεδονίας στον ελληνικό κόσμο κατά τον 4ο αιώνα οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στη διαδικασία του εξελληνισμού που επέβαλαν οι Αργεάδες, κάτι που σηματοδότησε η ευρεία υιοθέτηση της ελληνικής κοινής. Αυτό που υπονοείται είναι ότι οι Μακεδόνες ήταν αρχικά ξένοι προς τον ελληνικό πολιτισμό,

⁹⁷ Βλ. Green Peter (2), *Alexander the Great and the Hellenistic Age, A Short History*, London, 2007, σελ. 29.

⁹⁸ Βλ. Roisman Joseph, ό.π, σελ. 69.

οπότε εγκατέλειψαν τις ιθαγενικές πρακτικές τους για τις ελληνικές. Η ιστορία έχει δείξει με έμφαση ότι οι λαοί τείνουν να χάνουν τη γλωσσική και πολιτισμική τους ταυτότητα είτε αποκτώντας σταδιακά μια άλλη, είτε παύοντας εξ ολοκλήρου να υπάρχουν μέσω της κατάκτησης από μια εξωτερική ομάδα. Ωστόσο, καμία ομάδα, από την περσική κατοχή του 5ου αιώνα ως την άφιξη των Ρωμαίων, δεν κατέκτησε ποτέ τη Μακεδονία. Γιατί, λοιπόν, τόσο οι Αργεάδες, όσο και ο κοινός λαός τους, αποδέχονται τόσο εύκολα τον ελληνικό πολιτισμό παρότι δεν αντιμετώπιζαν εξωτερική πίεση από μια ελληνική ομάδα; Εδώ, θα μπορούσαμε, ίσως, λογικά να συμπεράνουμε ότι οι Μακεδόνες αισθάνονταν κάποια φυσική προτίμηση για τον ελληνικό πολιτισμό. Ο απλός άνθρωπος δε θα τον ασπαζόταν τόσο βαθιά απλά και μόνο μέσα από τις προσπάθειες «εξελληνισμού» των βασιλιάδων του. Αντίθετα, φαίνεται ότι οι Αργεάδες είχαν συναίσθηση της εγγενούς, προϋπάρχουσας προσκόλλησης του λαού τους στον ελληνικό πολιτισμό κι έτσι έκαναν το καλύτερο που μπορούσαν για να τον καλλιεργήσουν, εκθέτοντάς τον στις πιο προχωρημένες εξελίξεις του νότιου ελληνικού πολιτισμού από τον 5ο αιώνα και μετά⁹⁹. Έχουμε δει ότι ο λαός της Μακεδονίας διέθετε μια κάπως πρωτόγονη, «στοιχειώδη» μορφή ελληνικού πολιτισμού, λόγω της χρήσης μιας ελληνικής διαλέκτου και των θρησκευτικών τους εθίμων. Ουσιαστικά, αυτή είναι η βασική, αλλά θεμελιώδης σύνδεση με τον ελληνικό πολιτισμό, που έδωσε στους Μακεδόνες μια αρχική βάση για να αφομοιώσουν τελικά τόσες πτυχές του νότιου ελληνικού πολιτισμού. Αυτή η συλλογιστική μάς φέρνει πίσω στο ερώτημα του πώς οι Μακεδόνες σχετίζονταν με τον Πανελλήνιο χαρακτήρα των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου.

Υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις στις σωζόμενες αναφορές των ιστορικών του Αλεξάνδρου, στις οποίες βλέπουμε τόσο τους Έλληνες, όσο και τους Μακεδόνες, να ευθυγραμμίζονται σε μια ενιαία εθνοπολιτισμική ομάδα. Πράγματι, συγγραφείς όπως ο Αρριανός και ο Πλούταρχος παρέκκλιναν από τους κλασικούς προκατόχους τους παρέχοντας περιστασιακές, αλλά άμεσες αποδείξεις για την πολιτιστική ταύτιση του μακεδονικού λαού (όπως εκπροσωπούνται από τους στρατιώτες του στρατού του Αλεξάνδρου), με τους Έλληνες. Επιπλέον, στις αντίστοιχες αφηγήσεις τους, οι Έλληνες και οι Μακεδόνες φαίνεται να σχηματίζουν μια συλλογικότητα στο ένα άκρο της δυαδικότητας «Έλληνας» και «βάρβαρος», σαφώς ενωμένοι εθνοπολιτιστικά απέναντι στους Πέρσες. Όντως, τόσο οι Έλληνες, όσο και οι Μακεδόνες, προσβάλλονταν από τη γοητεία που ασκούσε στον

⁹⁹ Βλ. Thomas G. Carol, ό.π, σελ. 57.

Αλέξανδρο ο ανατολικός πολιτισμός ιδιαίτερα η πράξη της προσκηνύσεως και από τις προσπάθειές του αργότερα να «εξανατολίσει» τον στρατό, στοιχεία που προαναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Εν ολίγοις, ο Αλέξανδρος ακολουθώντας τη γραμμή του πατέρα του, υλοποίησε την Πανελλήνια Ιδέα που εισηγήθηκε κατ' εξοχήν ο Ισοκράτης με τον *Πανηγυρικό* του αλλά και νωρίτερα με το *Περί Ειρήνης*. Πρώτη απόπειρα εφαρμογής και επίτευξής της ήταν στο πρόσωπο του Φιλίππου. Καθώς η εφαρμογή αυτής της Πανελλήνιας συμμαχίας απέδιδε καρπούς, ο Αλέξανδρος την εφάρμοσε καθ' όλη της διάρκεια της εκστρατευτικής του πορείας. Οι βασικοί λίθοι της Πανελλήνιας ιδέας, όπως τη βρίσκουμε, εκφράζονται μέσα από την πιο ανεπτυγμένη μορφή στον *Φίλιππο* του Ισοκράτη, όπου ήταν μια έκκληση για τα ελληνικά κράτη ώστε να ενεργήσουν μ' ενότητα και συνεργασία (*ομόνοια*)¹⁰⁰ με σκοπό μια ανανεωμένη σταυροφορία ενάντια στον κοινό τους εχθρό, τους Πέρσες και της προοπτικής της κατάκτησης της γης ως τη λύση για όλα τα κοινωνικά προβλήματα που απειλούν την καθιερωμένη τάξη στις πόλεις.

¹⁰⁰ Βλ. Η *Ομόνοια* έπρεπε να γίνει ο ιδεολογικός ακρογωνιαίος λίθος της Μεγάλης Πολιτικής του Αλεξάνδρου, η οποία βρισκόταν στη διαδικασία σχηματισμού, προκειμένου ν' αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της νέας αυτοκρατορίας, να συλλάβει ή να ελέγχει τα προβλήματα που δεν θα μπορούσε να λύσει και να δημιουργήσει μια νέα παγκόσμια τάξη. Δεν αποκλείω την πιθανότητα ότι ο Αλέξανδρος είχε κίνητρο από μια ευγενή έμπνευση και επιθυμία για παγκόσμια ενότητα. Ωστόσο, η *Ομόνοια* ήρθε να ταυτιστεί με πολιτικές δυνάμεις όπως η εξωτερική πολιτική, η ηγεσία και τα πολιτικά θεσμικά όργανα και μεταφράστηκε σε πολιτικούς όρους. Έτσι, η *Ομόνοια* ήταν μια δύναμη σύλληψης και δημιουργίας ταυτόχρονα και συνίστατο στα ακόλουθα χαρακτηριστικά: α) την ένωση των πολιτισμών β) την θεοποίηση του Αλεξάνδρου γ) την οικονομική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας δ) τις κοινωνικές και εθνικιστικές επαναστάσεις, την επιστροφή μισθοφόρων και τη σύλληψη της σύγκρουσης ε) έναν διαφωτισμένο προσωπικό κανόνα και την ενσωμάτωση ορισμένων χαρακτηριστικών μιας ιμπεριαλιστικής δημοκρατίας. Βλ. Thermos Elias, *Alexander the Great and the concept of homonoia*, Texas A-M University Scientific Collaborator, EKKE.

9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

i. **Πλούταρχος, ο βιογράφος και ιστορικός που μαρτυρεί πολλές πτυχές της ζωής του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το έργο του, *Βίος του Αλεξάνδρου***

Ο Πλούταρχος (46-126 μ.Χ.), που γεννήθηκε στη μικρή πόλη της Βοιωτίας, τη Χαιρώνεια, αναδείχτηκε ο σπουδαιότετος συγγραφέας και τόση είναι η γοητεία των έργων του ώστε ο μεγάλος Γερμανός Ελληνιστής Wilamowitz γράφει ότι, αν χάνονταν όλα τα βιβλία της αρχαιότητας, το έργο του Πλουτάρχου θα ήταν αρκετό να τ' αναπληρώσει όλα, γιατί με τους *Βίους* του και τα *Ηθικά* του δεν μένει άγνωστο κανένα αξιόλογο σημείο του βίου των αρχαίων. Ο Πλούταρχος δημιούργησε ουσιαστικά νέο λογοτεχνικό είδος, τη βιογραφία. Στη συγγραφή των *Βίων* του ο Πλούταρχος είχε υπόψη του πολλές πηγές από Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, ιστορικούς, ποιητές και πεζογράφους, των οποίων τα έργα έχουν χαθεί, γι' αυτό και τα έργα του Πλουτάρχου αποκτούν μεγαλύτερη αξία.

Ένας από τους καλύτερους βίους του ήταν και ο *Βίος του Αλεξάνδρου* (110-115 μ.Χ.). Ο Αλέξανδρος ο Μακεδών ήταν κι' όλες θρυλικό ιστορικό πρόσωπο από την εποχή του Πλουτάρχου και με το έργο του ο προαναφερόμενος συγγραφέας σκιαγραφεί θαυμάσια τον ορμητικό χαρακτήρα του και την ικανότητά του που κατόρθωσε να ενώσει τους Έλληνες και να τους οδηγήσει στην κατάλυση του απέραντου περσικού κράτους, με τρεις νικηφόρες μάχες, στον Γρανικό, την Ισσό και τα Γαυγάμηλα. Στη συνέχεια προχωρώντας κατόρθωσε να φτάσει νικηφόρος προς Βορρά ως τον Καύκασο και προς την Ανατολή ως τον Ινδό ποταμό, οπότε πια οι ακάματοι στρατιώτες του τον παρακάλεσαν να σταματήσει, γιατί δε διέθεταν πια άλλες ανθρώπινες δυνάμεις. Ο Αλέξανδρος γεννήθηκε¹⁰¹ το 356 π.Χ. και πέθανε το 323 π.Χ. στη Βαβυλώνα.

¹⁰¹ Όπως γράφει ο Πλούταρχος, ο Αλέξανδρος γεννήθηκε "την ημέρα που ο ναός της Αθηνάς Εφέσου κήκε". Ο συγκεκριμένος ναός της Αρτέμιδος, θεά γνωστή στους Ρωμαίους ως Νταϊάνα, βρισκόταν στην Έφεσο κοντά στο Σελτσούκ στη σύγχρονη Τουρκία και δεν ήταν θορυβώδης θρησκευτικός χώρος. Ήταν ένα από τα Επτά Θαύματα του Αρχαίου Κόσμου. Η φωτιά σίγουρα κέντρισε την προσοχή όλων των παρόντων σε αυτή τη σκοτεινή ημέρα της 21^{ης} Ιουλίου. Ο Πλούταρχος γράφει ότι "όλοι οι Μεγάβυζοι που ήταν τότε στην Έφεσο, ερμήνευαν την καταστροφή του ναού ως ένδειξη περαιτέρω καταστροφής, έτρεχαν χτυπώντας τα πρόσωπά τους και κλαίγοντας γοερά καθώς γεννήθηκε η μέρα για

Έζησε δηλαδή μόνο 32 χρόνια και από το τριακοστό τρίτο πέρασε μόνο οκτώ μήνες, όπως διηγείται ο ιστορικός Αριστόβουλος που τον ακολούθησε σ' όλη την εκστρατεία του. Ο Αλέξανδρος μέσα σε οκτώ χρόνια, από το 334 π.Χ. που ξεκίνησε την εκστρατεία του μέχρι το 326 π.Χ. που έφθασε στον Ινδό ποταμό, είχε δημιουργήσει και εμπεδώσει το τεράστιο κράτος του. Ο Πλούταρχος με την αριστοτεχνική γραφίδα του βιογραφεί τον Αλέξανδρο στις μεγάλες και τις μικρές, τις πιο ανθρώπινες στιγμές του. Σ' εμάς άφησε για τον μεγάλο Μακεδόνα τη βιογραφία του, που διαβάζεται εύκολα και ευχάριστα. Στο παρόν κεφάλαιο θα μελετήσουμε πτυχές του έργου του Πλουτάρχου και βασικά σημεία του τρόπου με τον οποίο σκιαγραφεί τον μεγάλο στρατηλάτη και τα επιτεύγματά του μέσα από το έργο του *Βίος τοῦ Ἀλεξάνδρου*.

Η ζωή του Αλεξάνδρου έχει παίξει έναν σημαντικό ρόλο στην αξιολόγηση αυτής της βιογραφίας του Πλουτάρχου. Ήταν το θέμα μιας από τις πρώτες και καλύτερες σύγχρονες σχολιασμένες εκδόσεις του Hamilton, και η προγραμματική συζήτηση στον πρόλογό της με την επιμονή στην αξία του επεξηγηματικού ανέκδοτου και του αποφθέγματος, αναγνωρίζεται ευρέως ως το κλειδί για την ερμηνεία των βιογραφιών. Τώρα υπάρχει λιγότερη τάση να βλέπουμε μια αυστηρή χρονολογική σειρά και περισσότερη εκτίμηση της γενικής την κατασκευή και την τεράστια ποικιλία πηγών που ο Πλούταρχος επικαλείται για να απεικονίσει το χαρακτήρα του Αλεξάνδρου. Υπάρχουν περισσότερα που μπορούν να γίνουν, βέβαια. Περιμένουμε ακόμα μια επίσημη διασταυρωμένη σύγκριση μεταξύ του Αλεξάνδρου και της βιογραφίας του Ρωμαίου συνοδού του, τον Καίσαρα, να καθορίσουν τον βαθμό του παραλληλισμού και την έκταση της ερμηνείας του χαρακτήρα έχει επηρεάσει τον έναν με τον άλλον. Ωστόσο, υπάρχει πιθανώς μεγαλύτερη εκτίμηση της πολυπλοκότητας του Πλουτάρχου από οποιαδήποτε άλλη πηγή, και πρέπει να ελπίζουμε ότι η ρητορική του υπερβολή στην πρώτη πραγματεία, *Περί Τύχης ή Αρετής τοῦ Ἀλεξάνδρου*, δεν θα θεωρείται πλέον ως το βασικό επεξηγηματικό κείμενο για την αντιμετώπιση του θέματος του Αλεξάνδρου και του θέματος των λαών του¹⁰².

Σε γενικές γραμμές, κατά τη σύνταξη των βιογραφιών του, ο Πλούταρχος συσχετίζει την πορεία του ήρωά του από τη γέννηση έως τον θάνατό με χρονολογική σειρά. Αλλά επιτρέπει στον εαυτό του μια μεγάλη έκταση επισκόπησης, και η ακριβής ρύθμιση και ο όγκος του χώρου που κατανέμεται σε κάθε θέμα εξαρτάται από το

τη μεγάλη καταστροφή της Ασίας". Βλ. Yenne Bill, Alexander the Great, Lessons from History's

Undefeated General, Palgrave Mcmillan, 2010, σελ. 16.

¹⁰² Βλ. Bosworth A.B & Baynham E.J (4), ό.π., σελ. 6

αν ο ήρωας είναι κατά κύριο λόγο ένας ρήτορας, ένας πολιτικός ή ένας στρατιωτικός, καθώς και το ποσό του υλικού που είναι διαθέσιμο γι 'αυτόν. Ο *Βίος του Αλεξάνδρου* αποτελεί καλό παράδειγμα της πρακτικής του. Μετά το εισαγωγικό κεφάλαιο, ο Πλούταρχος ξεκινάει με μια αναφορά στη γνωστή καταγωγή του Αλεξάνδρου, αναφέρει τον γάμο των γονιών του και ασχολείται εκτενώς και σκεπτικώς θα λέγαμε με τις προφητείες σχετικά με τον αγέννητο Αλέξανδρο. Η γέννησή του έχει ημερομηνία και αναφέρει διάφορες προφητείες για το μέλλον του (Πλούτ. *Αλέξ.* 2-3). Στη συνέχεια ο Πλούταρχος αναφέρεται στη φυσική του εμφάνιση, τον χαρακτήρα του ως αγόρι και την αρχική του μόρφωση (Πλούτ. *Αλέξ.* 4-5). Η εξημέρωση του Βουκεφάλα συνοδεύεται από ένα πλήρες κεφάλαιο (Πλούτ. *Αλέξ.* 6) και στο κεφάλαιο 7 ο Πλούταρχος αναφέρει πώς ο Αριστοτέλης κλήθηκε για να εκπαιδεύσει τον νεαρό Αλέξανδρο και συμπεραίνει το περιεχόμενο της διδασκαλίας του από το γράμμαα. Η εκπαίδευση του Αλεξάνδρου αντιμετωπίζεται σε δύο μέρη κυρίως λόγω της σημασίας της επιρροής του Αριστοτέλη και αυτό υπογραμμίζεται από την απόκλιση του ενδιαφέροντος του Αλεξάνδρου για την ιατρική, τη λογοτεχνία και τη φιλοσοφία που οφείλει στον Αριστοτέλη. Ακολουθεί το κεφάλαιο 8 όπου αναφέρεται ότι ο Αλέξανδρος κουβαλούσε πάντα το έργο του Ομήρου, την *Ιλιάδα* ως το πιο σημαντικό αντικείμενο στην κατοχή του¹⁰³. Στη συνέχεια, ακούμε για τις δραστηριότητες του Αλεξάνδρου κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φιλίππου, τα εσωτερικά προβλήματα που προκάλεσε ο γάμος του Φιλίππου με την Κλεοπάτρα και την προσπάθεια του Αλεξάνδρου να συμμαχήσει με τον δυνάστη της Καρίας, τον Πιζώδαρο και τελικά τη δολοφονία του Φιλίππου (Πλούτ. *Αλέξ.* 9-10). Τα επόμενα τέσσερα κεφάλαια (Πλούτ. *Αλέξ.* 11-14) αφορούν τις εκστρατείες του Αλεξάνδρου στην Ιλλυρία και την Ελλάδα με παρεκτροπή στη θεραπεία του Τιμοκλέα (Πλούτ. *Αλέξ.* 12) και τις προετοιμασίες για την περσική αποστολή. Αυτό ξεκινά με τη διέλευση στον Ελλήσποντο (Πλούτ. *Αλέξ.* 15), και πλέον τα κατορθώματα του Αλεξάνδρου καταγράφονται σε χρονολογική σειρά μέχρι τον θάνατό του. Το τελευταίο κεφάλαιο (Πλούτ. *Αλέξ.* 77) πραγματεύεται την ιστορία όπου δηλητηριάστηκε και σταματάει εν μέσω ενός ανέκδοτου σχετικά με τον διάδοχό του. Όπως συνηθίζεται, η αφήγηση διακόπτεται σε διάφορα σημεία όπου υπάρχουν πολλά ανέκδοτα που συναρμολογούνται χωρίς χρονολογική σειρά, ώστε να φωτίζουν ορισμένες πτυχές του χαρακτήρα του Αλεξάνδρου. Επίσης ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος έδινε σημασία και στις γυναίκες των Περσών

¹⁰³ Βλ. Kilvert Scott-Ian, Duff E. Timothy, Plutarch, the Age of Alexander, Penguin Books, 2004

βασιλιάδων που αιχμαλώτιζε και συγκεκριμένα στη μητέρα και γυναίκα του Δαρείου (Πλούτ. *Αλέξ.* 21). Ομοίως, η επίσκεψη στο Σίβα είναι ακολουθείται από ένα κεφάλαιο (Πλούτ. *Αλέξ.* 28) που εξετάζει τη στάση του Αλεξάνδρου για τη δική του θεότητα, και το κάψιμο του παλατιού στην Περσέπολη παρουσιάζει τη μεγαλύτερη παρέκβαση (Πλούτ. *Αλέξ.* 39-42), που απεικονίζει τη γενναιοδωρία του βασιλιά, την πίστη και τη φροντίδα για τους φίλους του. Πολύ σύντομες αποκλίσεις συμβαίνουν και στο σημείο (Πλούτ. *Αλέξ.* 45.), όπου η ανόρθωση του Αλεξάνδρου αποδεικνύεται, και στο (Πλούτ. *Αλέξ.* 47), όπου περιγράφονται τα μέτρα του για την περαιτέρω «πολιτική συγχώνευσή» του. Ο Γερμανός μελετητής Adolf Weizsacker συντάξε τους όρους «Chronographisch» και «Eidologisch» για να περιγράψει τα δύο στοιχεία του έργου του Πλούταρχου¹⁰⁴. Αυτά είναι χρήσιμα για τον ιστορικό που επιχειρεί να δώσει γεγονότα, αλλά η διάκριση είναι παραπλανητική στο βαθμό που η απεικόνιση του χαρακτήρα δεν περιορίζεται στην «Ειδολογία». Η αφήγηση έχει επίσης σχεδιαστεί για να αναδείξει τον χαρακτήρα του ήρωα.

Το πορτρέτο του Αλεξάνδρου είναι χτισμένο με διάφορους τρόπους, για τον Πλούταρχο είναι πολύ καλό σαν καλλιτέχνης να στηριχθεί σε οποιαδήποτε μοναδική μέθοδο. Λόγω των στόχων του, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι το μέγεθος του χώρου που αφιερώνεται στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, ακόμη και στην περίπτωση ενός τόσο διάσημου αρχηγού όπως ο Αλέξανδρος, είναι μικρός. Στις περιγραφές των μεγάλων μαχών, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο πρόσωπο του Αλεξάνδρου και γίνεται μικρή προσπάθεια να διασαφηνιστεί η τοπογραφία ή η τακτική που εμπλέκονται. Είναι ασφαλές να πούμε ότι δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε καμία από τις μάχες από την αφήγηση του Πλουτάρχου. Αν και η μάχη στα Γαυγάμηλα με τις προετοιμασίες της, καταλαμβάνει τρία κεφάλαια (Πλούτ. *Αλέξ.* 31-33), το κύριο άγχος είναι η εμπιστοσύνη του Αλεξάνδρου πριν και κατά τη διάρκεια της μάχης, όπου το αίτημα του Παρμενίωνα για βοήθεια, βοηθά να αυξηθεί. Η πραγματική μάχη διατίθεται σε λιγότερο από ένα κεφάλαιο, στο οποίο οι δύο βασιλείς είναι οι πρωταγωνιστές. Στην Ισσό, η ίδια η μάχη περιγράφεται σε μία μόνο φράση (Πλούτ. *Αλέξ.* 20.), η οποία αποκαλύπτει πώς ο Αλέξανδρος εκμεταλλεύτηκε την εύνοια της Τύχης και ότι οι πραγματικές μάχες εναντίον του Πώρου αποδίδονται μόνο σε δύο προτάσεις (Πλούτ. *Αλέξ.* 60). Η συγκριτικά μακρά περιγραφή των λειτουργιών στον Γρανικό (Πλούτ. *Αλέξ.* 16) πρέπει να εξηγηθεί από την προεξοχή του Αλεξάνδρου και της *αριστείας* του του κατά του Σπιθιδράτη και του

¹⁰⁴ Βλ. Hamilton R. J., *Plutarch Alexander*, Oxford University Press, 1969, σελ. xvi.

Ροισάκη, του αδερφού το. Το επεισόδιο στην πόλη Μαλλί στην πολιτεία του Παντζάμπ, αντιμετωπίζεται πλήρως, όπως θα περιμέναμε, αλλά η επιδίωξη του Δαρείου (Πλούτ. *Αλέξ.* 42-43) χρησιμεύει απλώς στην εισαγωγή της άρνησης του Αλεξάνδρου από το νερό, δείχνοντας την εγκράτεια, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά τη και μεγαλοψυχία του, και το αίτημα του πεθαμένου Δαρείου στον Πολύστρατο να ανταμείψει τον Αλέξανδρο για τα επιείκιά του. Οι άγριες και παρατεταμένες μάχες στη Βακτρία και στη Σογδιανή, εκπροσωπούνται μόνο με μια σειρά επεισοδίων (Πλούτ. *Αλέξ.* 45, 58), που δείχνουν την ανδρεία και τη τόλμη του βασιλιά και την φιλανθρωπία του. Ο απολογισμός της πολιορκίας της Τύρου (Πλούτ. *Αλέξ.* 24, 25,) απεικονίζει καλά την τεχνική του Πλούταρχου. Έχουμε λίγα λόγια στην αρχή και στο τέλος για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της αφήγησης έχει ληφθεί με τα όνειρα του Αλεξάνδρου και τα επεισόδια που αφορούν τον Λυσίμαχο και τον Αρίστανδρο, τα οποία δείχνουν την ειλικρίνεια του βασιλιά προς τους φίλους του.

Εκτός από τις μεγάλες στρατιωτικές επιχειρήσεις, ο Πλούταρχος δεν μπορούσε ν' αποτύχει να συμπεριλάβει πολλά γνωστά περιστατικά όπως ο Γόρδιος δεσμός (Πλούτ. *Αλέξ.* 18), η ίδρυση της Αλεξάνδρειας και η αποστολή στο Σίβα (Πλούτ. *Αλέξ.* 26-27) και η επίσκεψη της βασίλισσας του Αμαζονίου (Πλούτ. *Αλέξ.* 46)). Ούτε θα μπορούσε ν' αποφύγει ν' αναφέρει τις «συνωμοσίες» του Φιλώτα¹⁰⁵ σύμφωνα με τις *Βασιλικές Έφημερίδες* και τη δολοφονία του Κλείτου (Πλούτ. *Αλέξ.* 49-55). Αλλού είχε περισσότερη ελευθερία επιλογής και η επιλογή του για ανέκδοτα, από τα οποία δημιουργείται η αφήγηση, μας δείχνει πώς σκόπευε να απεικονίσει τον χαρακτήρα του Αλεξάνδρου. Ορισμένα θέματα, μερικά από τα οποία αντιμετωπίζονται συστηματικότερα στις αποκλίσεις, επαναλαμβάνονται. Βλέπουμε, για παράδειγμα, την ενδυνάμωση και τη σωφροσύνη στη θεραπεία των γυναικών, της Τιμοκλείας (Πλούτ. *Αλέξ.* 12) και των γυναικών των Περσών (Πλούτ. *Αλέξ.* 21, 30), ενώ τα ίδια χαρακτηριστικά αποδίδονται σε αυτόν όταν

¹⁰⁵ Ο Φιλώτας ειδοποιήθηκε για μια υπόθεση εναντίον του Αλεξάνδρου και τουλάχιστον απέφυγε το καθήκον του να περάσει τις πληροφορίες σχετικά με το βασιλιά ή επιτρέποντας στους πληροφοριοδότες να το πράξουν. Στον Πλούταρχο, ο Φιλώτας ποτέ (μέχρι την δίκη του, πιθανότατα) δεν άκουσε για καμία συνωμοσία εναντίον του Αλεξάνδρου. Φυσικά, ακόμα κι αν το έκανε και απέτυχε να μεταβιβάσει τις πληροφορίες, η υποτιθέμενη εξήγησή του, ότι δεν αποδίδει μεγάλη σημασία στο θέμα, θα φαινόταν αξιόπιστη: οι συνωμότες ήταν ασήμαντοι άνδρες, το κίνητρο (αν κάποιος είχε δηλωθεί) είναι πιθανώς ασήμαντο και ο τρόπος που λέγεται το θέμα αποκαλύπτει να είναι συμβατικός. Βλ. Bosworth A.B & Baynham E.J (4), ό.π., σελ. 65.

αρνείται το νερό στην έρημο (Πλούτ. *Άλέξ.* 42). Οι συναντήσεις του με τους απεσταλμένους στη Νύσα (Πλούτ. *Άλέξ.* 58.), τον Ταξίλη (Πλούτ. *Άλέξ.* 59) και τον Πώρο (Πλούτ. *Άλέξ.* 60) χρησιμεύουν για να αναδείξουν τη γενναιοδωρία του προς τους εχθρούς του, τόσο εκείνους που υποτάχτηκαν όσο και τους ηττημένους στη μάχη. Η αποστολή εναντίον των Αράβων και η διαταγή του να αλλάξει το ημερολόγιο κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Τύρου (Πλούτ. *Άλέξ.* 24-25) αποδεικνύει την πίστη του στους συντρόφους του, ενώ η εμπιστοσύνη του σ' αυτά αποτελεί παράδειγμα της δραματικής σκηνής με τον γιατρό του, τον Φίλιππο (Πλούτ. *Άλέξ.* 19). Μία λιγότερο ελκυστική πλευρά του χαρακτήρα του Αλεξάνδρου εμφανίζεται στην δεισιδαιμονιστική του πίστη σε μια σειρά οιωνών (Πλούτ. *Άλέξ.* 73) και τη θεραπεία του Κασσάνδρου (Πλούτ. *Άλέξ.* 74). Η συντριπτική πλειοψηφία των ανέκδοτων είναι σχετική με το κύριο θέμα του Πλουτάρχου, τον χαρακτήρα του Αλεξάνδρου, αλλά σε μερικές περιπτώσεις, π.χ. η πορφύρα της Ερμιονίκης και η αποθήκευση του νερού του Δούναβη και του Νείλου στο περσικό θησαυροφυλάκιο (Πλούτ. *Άλέξ.* 36), η πληροφορία φαίνεται να περιλαμβάνεται απλώς και μόνο διότι ενδιαφέρει τον Πλούταρχο¹⁰⁶.

Παρόλο που ο Πλούταρχος επιτρέπει γενικά το πορτρέτο του Αλεξάνδρου ν' αναδύεται μέσα από την αφήγηση των μεγάλων γεγονότων και των πολυάριθμων ανέκδοτων, συχνά σχολιάζει στο δικό του πρόσωπο πολλές από τις πιο σημαντικές πτυχές του χαρακτήρα του, ειδικά στις παρεκβάσεις που συνδέουν ή εισάγουν τ' ανέκδοτα. Στο κεφάλαιο 28, για παράδειγμα, οι παρατηρήσεις του Πλουτάρχου καθιστούν σαφές ότι, κατά την άποψή του, ο Αλέξανδρος δεν πίστευε στη θεότητά του, αλλά χρησιμοποίησε την πίστη των άλλων ανθρώπων σε αυτό ως πολιτική διάταξη, και στο κεφάλαιο 23 επιμένει στην άποψή του ότι ο Αλέξανδρος δεν ήταν επιρρεπής στο ποτό και ιδιαίτερα στο κρασί. Η τεχνική του Πλουτάρχου μπορεί να φανεί πιο καθαρά στη «μεγάλη παρέκβαση» (Πλούτ. *Άλέξ.* 39-42). Ξεκινάει αναφέροντας ότι ο Αλέξανδρος ήταν εξαιρετικά γενναιόδωρος και ότι η γενναιοδωρία του εκφράζεται με πολλά παραδείγματα όπως αναφέραμε και νωρίτερα. Ο Πλούταρχος απεικονίζει την πολυτέλεια των ακολούθων του βασιλιά (Πλούτ. *Άλέξ.* 40), προσθέτοντας το σχόλιο ότι ο Αλέξανδρος, τους έκανε επιπλήξεις με πραότητα και φιλοσοφικά. Στη συνέχεια αναφέρει ότι εκθέτοντας τον εαυτό του σε κίνδυνο, προσπάθησε να τους αναμορφώσει, αλλά ήταν τόσο αφιερωμένοι στην πολυτέλεια που τον εξύβρισαν (Πλούτ. *Άλέξ.* 41). Πρώτα απ' όλα, ο Πλούταρχος σημειώνει ότι ο Αλέξανδρος αντέδρασε με πραότητα, λέγοντας ότι για να υπομείνει την εξύβριση ενώ έκανε το καλό, ήταν καθήκον

¹⁰⁶ Ο.π. σελ. xvii.

του βασιλιά, αλλά τελικά (Πλούτ. *Αλέξ.* 42) έγινε έξαλλος και ήταν σκληρός και αδυσώπητος, επειδή αποτίμησε τη φήμη (*δόξα*) του πάνω από την ίδια του τη ζωή. Οι απόψεις του Πλουτάρχου εκφράζονται με σαφήνεια (Πλούτ. *Αλέξ.* 20, 26), η υπεροχή του Αλεξάνδρου στην Τύχη και το αόρατό του λόγω της πνευματικής του φύσης (*το θυμοειδές*), που ήδη απορρέει από τη σωματική του θέρμη (Πλούτ. *Αλέξ.* 4). Προς το τέλος της ζωής του Αλεξάνδρου ο ίδιος ο Πλούταρχος επιβεβαιώνει την υποψία και την απελπισία του (Πλούτ. *Αλέξ.* 74), τον εθισμό του στην δεισιδαιμονία (Πλούτ. *Αλέξ.* 75). Είναι επίσης πιθανό ότι οι εναλλακτικοί λόγοι που δόθηκαν για την γενναϊώδωρη μεταχείριση των Αθηναίων από τον Αλέξανδρο (Πλούτ. *Αλέξ.* 13.), την υιοθέτησή του της μεικτής ενδυμασίας (Πλούτ. *Αλέξ.* 45.), και της βραδύτητάς του να αναλάβει δράση κατά του Φιλώτα (Πλούτ. *Αλέξ.* 49.) είναι το σχόλιο του Πλουτάρχου. Τελικά ο χαρακτήρας του Αλεξάνδρου αποκαλύπτεται άμεσα από αυτό που ο ίδιος λέει και, λιγότερο συχνά, από αυτό που λένε οι άλλοι για εκείνον. Από αυτό το διαφορετικό υλικό, τ' οποίο πιθανότατα περιελάμβανε πολλούς άλλους συντάκτες που είναι άγνωστοι τώρα, ο Πλούταρχος κατάφερε να δημιουργήσει μια έκθεση που δεν είναι ούτε αχρηστική ούτε κομματική επίθεση, αλλά παρουσιάζει μια εικόνα ενός λαμπρού ανθρώπου που καταστράφηκε από τη δική του επιτυχία¹⁰⁷. Η επιθυμία του για το σωστό είδος της *δόξας* αποδεικνύεται από τις παρατηρήσεις του ότι θα τρέξει στους Ολυμπιακούς Αγώνες εάν οι αντίπαλοί του είναι όλοι βασιλιάδες (Πλούτ. *Αλέξ.* 4), και ότι ο Φίλιππος δεν θα του άφηνε τίποτα να πετύχει ο ίδιος όταν θα μεγάλωνε (Πλούτ. *Αλέξ.* 5). Η φιλοσοφική του φύση απεικονίζεται από τη διάσημη παρατήρηση *εί μη Αλέξανδρος ἤμην, Διογένης ἂν ἤμην* (Πλούτ. *Αλέξ.*) και με τη δήλωσή του ότι οφείλει τη ζωή του στον Φίλιππο ενώ την καλή ζωή στον Αριστοτέλη (Πλούτ. *Αλέξ.* 8). Η στάση του απέναντι στην πολυτέλεια εξηγείται από το σχόλιό του στη σκηνή του Δαρείου μετά τη μάχη στην Ισσό (Πλούτ. *Αλέξ.* 20.), ενώ η εμπιστοσύνη του τονίζεται από την περίφημη απάντηση στον Παρμενίωνα, ο οποίος υποστήριξε μια νυχτερινή επίθεση στα Γαυγάμηλα, *οὐ κλέπτω τὴν νίκην*, (Πλούτ. *Αλέξ.*), και ίσως και με την παρατήρησή του σε αυτόν, *καὶ Παρμενίωνος εἰπόντος «ἐγὼ μὲν εἰ Αλέξανδρος ἤμην, ἔλαβον ἂν ταῦτα,» «κἀγὼ νῆ Δία» εἶπεν ὁ Αλέξανδρος, «εἰ Παρμενίων»* (Πλούτ. *Αλέξ.*). Η σοβαρότητα του χαρακτήρα του στην παιδική ηλικία κινεί τους Πέρσες απεσταλμένους να σχολιάσουν (Πλούτ. *Αλέξ.* 5) και το μεγαλείο του προοιωνίζεται όταν ο Φίλιππος λέει σε αυτόν *ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην· Μακεδονία γάρ σ' οὐ χωρεῖ* (Πλούτ. *Αλέξ.*). Ο λιποτάκτης Αμύντας διαβεβαιώνει τον

¹⁰⁷ Βλ. Kilvert Scott-Ian, Duff E. Timothy, *ό.π.*

Δαρείο ότι δεν χρειάζεται να ανησυχεί για το γεγονός ότι ο Αλέξανδρος τρέχει μακριά (Πλούτ. *Αλέξ.* 20) και ο ευνούχος Τείρεος λέει στον Δαρείο για την *εγκράτεια* και *μεγαλοψυχία* του Αλεξάνδρου (Πλούτ. *Αλέξ.* 30), και τα λόγια του Δαρείου όταν πέθαινε χτυπημένος από ακόντια τονίζουν την *επιείκειά* του (Πλούτ. *Αλέξ.* 43). Η τέχνη του Πλουτάρχου συνίσταται σε μεγάλο βαθμό στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί επιδέξια αυτές τις διαφορετικές μεθόδους απεικόνισης του χαρακτήρα του Αλεξάνδρου σε διάφορους συνδυασμούς. Η άμεση δήλωση επιβεβαιώνεται από ανέκδοτα¹⁰⁸ και τα σημαντικότερα γεγονότα σχετίζονται με τέτοιον μοντέρνο τρόπο που η προσοχή επικεντρώνεται στον Αλέξανδρο και η αντίληψη του βιογράφου για εκείνον σταδιακά αναδύεται μέσω της αφήγησης¹⁰⁹.

Συνοψίζοντας, μέσα σε ένα γενικό χρονολογικό πλαίσιο της ζωής του Αλεξάνδρου, ο Πλούταρχος περιλαμβάνει περιστατικά και ανέκδοτα το οποίο κρίνει ότι είναι ενδεικτικά του χαρακτήρα του Αλεξάνδρου. Για να επιτευχθεί αυτό, ο Πλούταρχος χρησιμοποιεί πηγές ελεύθερα και τις παραθέτει. Δεν αποτελεί έκπληξη, ότι αυτές είναι συχνά πηγές που δεν βρέθηκαν στους «ορθούς» ιστορικούς του Αλεξάνδρου. Για παράδειγμα, ο βασιλικός αρχιθαλαμηπόλος Χάρης, ο οποίος ήταν σε θέση ν' αποκαλύψει λεπτομέρειες των προσωπικών συνηθειών του Αλεξάνδρου στο προσκήνιο. Το αποτέλεσμα είναι μια εξαιρετικά ευανάγνωστη, περιστασιακή έκθεση, γεμάτη με πολύχρωμα ανέκδοτα που δεν βρέθηκαν αλλού που να επικεντρώνονται στον άνδρα Αλέξανδρο και όχι στον βασιλιά και κατακτητή. Δεν αποτελεί έκπληξη ότι μοντέρνοι βιογράφοι και μυθιστοριογράφοι συχνά έχουν υιοθετήσει έντονα στοιχεία του Πλουτάρχου για υλικό, ώστε να δημιουργήσουν την εικόνα τους για μια συναρπαστική φιγούρα που είναι άλλως γνωστή κυρίως στο πεδίο της μάχης ή στο στρατόπεδο¹¹⁰. Η ιστορική αξία των μη επιβεβαιωμένων πληροφοριών του Πλουτάρχου είναι, ωστόσο, μια άλλη ερώτηση.

¹⁰⁸ Αποκαλυπτικά ανέκδοτα είναι προνομιά για τη σχολαστική αφήγηση. Βλ. Stoneman Richard, *ό.π.*, σελ. 6.

¹⁰⁹ Βλ. Hamilton R. J., *ό.π.*, σελ. xix.

¹¹⁰ Βλ. Rice E.E., *ό.π.*, σελ. 9.

ii. Φλάβιος Αρριανός, ο στρατιωτικός, ιστορικός και καταγραφέας της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το έργο του, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*

Ο Λούκιος Φλάβιος Αρριανός γεννήθηκε και σπούδασε στη Νικομήδεια, μια επαρχιακή πρωτεύουσα της Βιθυνίας. Η ημερομηνία γέννησής του δεν μαρτυρείται αλλά από τότε που κατείχε το αξίωμα του πρόξενου γύρω στο 130 μ. Χ. Και μπορούσε να γίνει υπόθεση ότι γεννήθηκε κάπου μεταξύ του 85 και 90 μ.Χ. Το υπόβαθρό του είναι ολοκληρωτικά ελληνικό, απευθύνεται στο ελληνικό κοινό και μιλάει για τους Ρωμαίους ως κάτι εξωπραγματικό, πάντα δίνοντάς τους το προσόν «Ρωμαίοι». Είναι η Βιθυνία που θεωρείται η *πατρίς* του και το πρώτο ιστορικό έργο που έθεσε την καρδιά του, ήταν η ιστορία της Βιθυνίας. Σίγουρα κινείται κατά τον ίδιο τρόπο όπως ο Τραϊανικός ρήτορας Δίωνα από την Προύσα και ο Δίων ο Κάσσιος από τη Νίκαια, ο μελλοντικός του βιογράφος. Η οικογένειά του, έτσι υποδηλώνει και τ' όνομά του, είχαν κατορθώσει να έχουν τη Ρωμαϊκή ιθαγένεια κατά τη διάρκεια της Φλαβιανής περιόδου και θα έπρεπε να ανήκαν στη κοινωνική ελίτ της Νικομήδειας. Ο ίδιος κρατούσε το ιερατείο της Δήμητρας και της Κόρης, την πιο σημαντική ιεραρχία της πόλης, και κατείχε πιθανόν περισσότερο τις οικονομικά επαχθείς δικαστικές αρχές του *άρχοντος* και του *αγωνοθέτη*. Ως νέος άντρας παρακολουθούσε τις διαλέξεις των μεγάλων Στωικών, του Επίκτητου και παρέμεινε μαζί του στη Νικόπολη για κάποιο διάστημα, αρκετά όμως μεγάλο για να πάρει τις εκτεταμένες σημειώσεις που αργότερα δημοσίευσε όπως οι *Διατριβαί*. Αυτή ήταν η πρώτη δεκαετία του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. στα χρόνια γύρω από το 108 μ.Χ. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ο Αρριανός πρέπει να έχει μετακινηθεί ελεύθερα για την επαρχία της Αχαΐας. Επισκέφθηκε την Αθήνα, ίσως σύντομα, και έλαβε την είσοδο στα Ελευσίνια Μυστήρια, όπως ήταν κατάλληλο για έναν ιερέα της Δήμητρας. Φαίνεται να ήταν στη συνοδεία του Γάιου Αβίδιου Νιγρίνου, έξαρχο στην Αχαΐα αμέσως πριν ή μετά το αξίωμά του ως πρόξενος το 110 μ. Χ. Τουλάχιστον ένας Φλάβιος Αρριανός επιβεβαιώνεται στο *συμβούλιο* του Νιγρίνου για την οριακή ρύθμιση

στους Δελφούς και είναι περιασμός να τον αναγνωρίσουν ως ο Αρριανός ο ιστορικός¹¹¹.

Τίποτα περισσότερο δεν είναι γνωστό σχετικά με την δημόσια καριέρα του. Είναι πιθανόν ότι πήγε στη σύνταξη με τον θάνατο του Αδριανού, τον φίλο του και προστάτη. Σίγουρα ο τόπος κατοικίας του έγινε η Αθήνα και όπως ο σπουδαίος Βίβιος Κρίσπος στη Δομιτιανή βασιλεία έγινε επίτιμος πολίτης. Το 145/6 κράτησε το αρχοντικό επώνυμο και η οικογένειά του εδραιώθηκε στην Αθήνα. Όμως υπήρχε και μια ακόμη παρόμοια περίπτωση, εκείνη του Φλάβιου Αρριανού της Παιανίας που παρουσιάστηκε στην πρυτανεία το 166/7 και το 169/70 και μια μετρική επιγραφή από την Ελευσίνα επαινεί έναν μνημένο, τον Κλεμεντιάνο, του οποίου ο πατέρας και παππούς και οι δύο ονομάζονταν Αρριανός, είχαν γίνει σύμβουλοι διακρινόμενοι για τη σοφία τους. Δεδομένης της προέλευσης και το περιεχόμενο της επιγραφής είναι πολύ δελεαστικό να ταυτίσουμε την οικογένεια με αυτή του Αρριανού. Είναι αρκετά ασαφές πόσο έζησε στην Αθήνα ως επίτιμος πολίτης. Η αρχαία βιβλιογραφία απέσπασε από τον Φώτιο και τη «Σούδα» προτείνει ότι επέζησε στην Ρώμη μέχρι τη βασιλεία του Μάρκου Αυρήλιου¹¹². Αλλά υπάρχουν κειμενικά προβλήματα και οι λεπτομέρειες μπορεί να μην είναι αξιόπιστες. Τίποτα δεν επιβεβαιώνεται σχετικά με τη ζωή και το έργο του πιο μετά από τη βασιλεία του Αντωνίνου του Ευσεβή.

Το κύριο περίγραμμα της ζωής του Αρριανού είναι ξεκάθαρο, αλλά είναι μακριά από την καθαρότητα πώς τα λογοτεχνικά του επιτεύγματα μπορούν να τοποθετηθούν μέσα στη χρονολογική δομή τους. Ήταν η θεωρία του Eduard Schwartz ότι το λογοτεχνικό έργο του Αρριανού ήταν το προϊόν της συνταξιοδότησής του στην Αθήνα, και ότι η πρωιμότερη ζωή του κυριάρχησε από τη στρατιωτική του καριέρα. Σύμφωνα με την καριέρα του ως συγγραφέας άρχισε με τις μονογραφίες καταγεγραμμένες ενώ ήταν έξαρχος στην Καππαδοκία και μετά από την έκθεσή του για το κυνήγι, μετακινήθηκε προοδευτικά σε πιο φιλόδοξα έργα. Αυτή η θεωρία είναι σε μεγάλο βαθμό μια *a priori* (εκ των προτέρων) κατασκευή βασισμένη με την παραδοχή ότι ο Αρριανός ήταν πρωταρχικά στρατιώτης σταδιοδρομίας και η δεύτερη παραδοχή ότι

¹¹¹ Βλ. Bosworth A.B, (5), *A Historical Commentary on Arrian's history of Alexander*, Vol. I, Commentary Books I-III, Clarendon Press-Oxford, 1980, σελ. 1..

¹¹² Ο. π. σελ. 4.

η ζωή για στρατιωτικούς δε θα μπορούσε ν' αναμειχθεί με εκτεταμένη λογοτεχνική δραστηριότητα. Η μετέπειτα παραδοχή είναι ολοφάνερα λανθασμένη και αναφέρει τα παρακάτω. Οι Ρωμαίοι γερουσιαστές είχαν περιόδους αναψυχής με τα ξόρκια τους στις επαρχίες και γνωρίζουμε στην πραγματικότητα ότι ο νεότερος σύγχρονος του Αρριανού, ο Αίλιος Κλαύδιος Χάραξ της Περγάμου, ήταν διάσημος ως ιστορικός από τη στιγμή που έφθασε στη θέση του προξένου. Ούτε μπορεί να ειπωθεί ότι οι Καππαδόκιες μονογραφίες είναι μαθησιακά έργα, είναι συγκροτημένες και εκλεπτυσμένες ασκήσεις, το έργο, φαίνεται από έναν ώριμο συγγραφέα με ένα διαβεβαιωμένο κοινό. Ο *Κυνηγετικός* συγκεκριμένα είναι ένα έργο βυθισμένο στον Ξενοφώντα, τον οποίο ο Αρριανός αναφέρει αβίαστα όπως και άμεσα και έμμεσα και οι περιγραφές των κυνηγόσκυλων και του κυνηγιού περιέχουν «κάμερες» οι οποίες απεικονίζουν την υψηλή περιγραφική δραστηριότητα.

Οι αρχαίες μαρτυρίες προτείνουν ότι ο Αρριανός ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία και τη φιλοσοφική παραγωγή εν μέσω της ζωής του. Στην ιστορία του Αλεξάνδρου στέκεται κατά κάποιον τρόπο σκοπίμως στο ότι οι λογοτεχνικές μελέτες έχουν γίνει το κυβερνόν πάθος του από τη νεανική του ηλικία (*Άρρ. Ανάβ.* i 12.5). Αυτό είναι κάτι που κάποιος θα μπορούσε να περιμένει. Οι λογοτεχνικές μελέτες και συγκεκριμένα οι ιστορικές μελέτες μπορούν να ξεκινήσουν από πολύ νωρίς. Ο Αρριανός μιλάει με γενικούς όρους για τις πρώιμες μελέτες του και δεν αναφέρει ρητά δημοσιευμένο έργο. Η αρχαία βιογραφική παράδοση περιγράφει τον Αρριανό ως φιλόσοφο και ο Θεμίστιος πράγματι τον θεωρεί πρωταρχικά φιλόσοφο, που ασκείται απρόθυμα στη δημόσια ζωή όπως ο Πλατωνικός κηδεμόνας. Η παράδοση χρονολογείται στη ζωή του για δύο σύγχρονες επιγραφές που τον ονομάζουν φιλόσοφο (και οι δύο αναφέρονται στην περίοδο μετά από τη θέση του προξένου που είχε). Μία από αυτές τις επιγραφές ήταν στημένες από τον Γέλλιο της Κορίνθου και δεν είναι ατύχημα που το προεισαγωγικό γράμμα του Αρριανού στις σημειώσεις του των *Διατριβών* του Επίκτητου απευθύνεται στον Λούσιο Γέλλιο. Επομένως έχει προταθεί ότι η φιλοσοφική του φήμη στηρίχθηκε κυρίως πάνω στη δημοσίευση των σημειώσεών του τού Επίκτητου¹¹³. Αλλά το προεισαγωγικό

¹¹³ Βλ. Thomas Martin R, Blackwell W. Christopher, ό.π, σελ. 46

γράμμα είναι αρκετά σαφές ότι οι σημειώσεις του δεν είναι μια αυθεντική έκθεση, αλλά ένα γυμνό υπόμνημα εγγράφοντας ότι ειπώθηκε πραγματικά. Δεν είναι εφικτό ότι αυτό το συντακτικό έργο μόνο του έδωσε το προσόν στον Αρριανό να πάρει τον τίτλο του φιλοσόφου ή ακόμη τη σύνοψή του από το δόγμα του Επίκτητου στο *Έγχειρίδιον*¹¹⁴. Ο Φώτιος παρατηρεί ότι αρκετά έργα του Αρριανού είναι γνωστά ότι έχουν χαθεί από την ημέρα του, και ότι το *corpus* μπορεί ορθώς να έχει συμπεριλάβει φιλοσοφικά έργα. Μερικά αποσπάσματα έχουν έρθει στο φως για εμάς στα μετεωρολογικά αποσπάσματα διατηρημένα από τον Ιωάννη τον Στοβαίο¹¹⁵. Αυτά τ' αποσπάσματα γράφτηκαν σε ύφος πανομοιότυπο με αυτά τα υπάρχοντα έργα του Αρριανού και δε μπορεί να υπάρχει αμφιβολία ότι ήταν ο συγγραφέας τους. Σίγουρα δεν ήταν ένας αδιάκριτος μαθητής του Επίκτητου. Οι απόψεις του όπως εκφράστηκαν στα υπάρχοντα έργα του είναι οι ηθικές συμβατικές απόψεις ενός Αντωνίνου γερουσιαστή, και τα μετεωρολογικά αποσπάσματα φαίνονται τελείως αποκομμένα από κάθε Επικτήτεια επιρροή. Παρά τις φιλοσοφικές επιρροές που δέχτηκε ο Αρριανός, εστίασε αρκετά και στο ιστορικό του έργο ως απακόλουθο αυτών των επιρροών, γράφοντας πέρα από μονογραφίες και αρχαίες βιογραφίες και τον γνωστό *Κυνηγετικό*, και την ιστορία του Αλεξάνδρου, που έρχεται νωρίς στην ακολουθία της ιστορικής του καριέρας, στα τριάντα του χρόνια.

¹¹⁴ Όταν ήταν είκοσι χρονών το 108 μ. Χ., ο Αρριανός άφησε τη Νικομήδεια για να γίνει μαθητής του Επίκτητου, ενός στωικού φιλοσόφου στη Νικόπολη της Ελλάδας. Αυτή η κηδεμονία, χωρίς αμφιβολία, είχε βαθύ αντίκτυπο στη σκέψη και τη γραφή του Αρριανού. Ο Αρριανός κατέγραψε τις διαλέξεις του φιλοσόφου σε μια συλλογή που συχνά αναφέρεται ως *Διατριβαί*, όπως επίσης και ένα εγχειρίδιο της σκέψης του Επίκτητου γνωστό ως *Εγχειρίδιον*. Σύμφωνα με τον ιστορικό Ronald Syme, ο Αρριανός έγραψε τον *Κυνηγετικό* του και τις *Διατριβές του Επίκτητου* μετά την κυβέρνησή του το 131-137μ.Χ. στην Καππαδοκία, αλλά η ημερομηνία του *Εγχειριδίου* είναι αβέβαιη. Εκτός από τη φιλοσοφική εκπαίδευση που έλαβε ο Αρριανός από τον Επίκτητο, απέκτησε επίσης και μια σημαντική πολιτική σχέση. Ο Αδριανός, ο οποίος αργότερα θα γινόταν αυτοκράτορας, διδάχθηκε επίσης από τον Επίκτητο, αν και όχι απαραίτητα την ίδια εποχή με τον Αρριανό. Αυτό το κοινό φιλοσοφικό υπόβαθρο οδήγησε σε αυτό που ο Syme αποκαλεί μια «στενή και συμπαθητική» φιλία μεταξύ του Αδριανού και του Αρριανού και μια μακροπρόθεσμη πολιτική συμμαχία. Βλ. Freewalt Jason, *Arrian of Nicomedia: Greco-Roman philosopher, Soldier, Statesman, and Historian*, American Military University, 2013, σελ. 3-4.

¹¹⁵ Βλ. Κουγιουμτζόγλου Κ. Δημήτριος, ό.π., σελ. 47.

Ο Αρριανός εορτάστηκε ως ο Νεός Ξενοφών. Ονομάζεται έτσι στην αρχαία βιβλιογραφική παράδοση και θα μπορούσε ν' απεικονισθεί σε μια σύγχρονη γλυπτική. Η σχέση τονίζεται στα γραπτά του. Ο Αρριανός αναφέρεται στον *Περίπλου* του στον παλαιότερο Ξενοφώντα, αναφέροντας ότι αυτός ο ίδιος ήταν ο νέος Ξενοφών και στην *Εντολή της Μάχης* πηγαίνει πιο μακριά και ονομάζει τον αυτό του απλά, Ξενοφώντα¹¹⁶. Μπορεί να έχει ως πρότυπο τον Ξενοφώντα από τα πρώτα του χρόνια, αλλά φαίνεται πιο πιθανό ότι ο Αρριανός πήρε το πρόσχημα του νέου Ξενοφώντος μόνο αφού γνώριζε ότι η ζωή και η δουλειά του παίρνουν το σχήμα του κλασικού κυρίου που είναι ο ίδιος ο Ξενοφών.

Το μεγαλύτερο έργο του Αρριανού για το οποίο θα γίνει λόγος στην παρούσα εργασία είναι η ιστορία του Αλεξάνδρου που είναι παγκοσμίως γνωστή από τον τίτλο *Αλεξάνδρου Ανάβασις*. Ο τίτλος απαντάται στον κώδικα Vindobensis¹¹⁷, το γνωστό αρχέτυπο του Αρριανού, όπως επίσης στις περικοπές από τον Στέφανο τον Βυζαντινό και στη "Σούδα". Αλλά τα αρχαία τεστιμόνια δεν είναι συνεπή. Η πλειοψηφία των μετέπειτα συγγραφέων, συγκεκριμένα στον Φώτιο, αναφέρονται στο έργο με πιο γενικούς όρους, όπως *τά περί Αλεξάνδρου*. Ο Αρριανός ο ίδιος κάνει μια μικρή νύξη στον αληθινό τίτλο, απλώς αναφερόμενος σε αυτόν ως η «ιστορία του σχετικά με τον Αλέξανδρο». Τώρα αυτή η διάσταση δεν απαντάται στο συλλογικό έργο, την *Ίνδική*, του οποίου ο τίτλος δόθηκε δύο φορές από τον Αρριανό και επαναλαμβάνεται στην χειρόγραφη παράδοση και μετέπειτα τεστιμόνια χωρίς σημαντική παραλλαγή. Η διάσταση στην περίπτωση της ιστορίας του Αλεξάνδρου είναι οχληρή. Ο Krüger το πήρε ως αξίωμα ότι η *Ανάβαση* ήταν ο αυθεντικός τίτλος και υπέθεσε ότι οι παραλλαγές εγείρονταν από την επιθυμία να προμηθεύσουν μια συντροφική δουλειά (και τίτλο) για την *Ιστορία των Διαδόχων* (*τά μετά Αλέξανδρον*). Αυτό φαίνεται δύσκολα συναρπαστικό, και υπάρχει τουλάχιστον μια ίση πιθανότητα ότι ο τίτλος *Ανάβαση* είναι ένας μύθος μιας μετέπειτα αρχαιότητας. Οι σχολιαστές συναντώντας το έργο σε επτά βιβλία από έναν άνθρωπο που σκοπεύει να γίνει ο Νεός Ξενοφών ίσως του είχαν δώσει σωστά έναν πλαστό Ξενοφώντειο τίτλο. Σίγουρα το έργο του Αρριανού για τον Αλέξανδρο δεν είναι σημαντικά

¹¹⁶ Βλ. Freewalt Jason, ό.π., σελ. 2-3.

¹¹⁷ Βλ. Liotsakis Vasileios, *Alexander the Great in Arrian's Anabasis*, Volume 78, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2019, σελ. 1.

επηρεασμένο από τον Ξενοφώντα. Το ύφος του είναι πιο κοντά στον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη, στοιχεία που θα μελετήσουμε αργότερα, και οι ακριβείς αναφορές του στο έργο του Ξενοφώντα είναι αραιές και απρόσεκτες σε αντίθεση με το έργο *Κυνηγετικός* που είναι διαμορφωμένο πάνω στον Ξενοφώντα. Οι αρχαίες κριτικές ήταν μόνο τόσο ενήμερες και στον τίτλο *Κυνηγετικός* τ' όνομα του Αρριανού έχει διαγραφεί και αντικατασταθεί από το όνομα του Ξενοφώντα του Αθηναίου τον δεύτερο¹¹⁸. Αυτό όμως που είναι σίγουρο είναι ότι ο Αρριανός είχε πλήρη εμπιστοσύνη στις ικανότητές του ως συγγραφέας και μόνο ο ίδιος αφοσιώθηκε σε σοβαρή ιστορική έρευνα μετά την αποχώρησή του από τη δημόσια ζωή. Υπάρχει σαφής σύγκριση με όλες τις ιστορίες για τον Αλέξανδρο και ο ίδιος ο Αρριανός ισχυρίζεται ότι είναι ο πλέον αρμόδιος να κρίνει τη μεγαλοπρέπεια του θέματος και την επιτυχία του έργου του, τ' οποίο θα «κολλήσει» έξοχα στα ιστορικά έργα που θα ακολουθήσουν ανά τα χρόνια.

Η έμφαση του Αρριανού είναι εμφανής ήδη από την αρχή του έργου του *Αλεξάνδρου Ανάβασις*. Είναι τα *ἔργα* του Αλεξάνδρου, τα *res gestae* (επιτεύγματα) της βασιλείας, τα οποία πρωτίστως τον ανησυχούν. Δεν έχουν ποτέ επαρκώς μνημονευθεί στην πεζογραφία ή τον έμμετρο λόγο ή τη λυρική ποίηση (*ἐς ἀνθρώπους τὰ Αλεξάνδρου ἔργα ἐπαζίως, οὐτ' οὖν καταλογάδην, οὔτε τις ἐν μέτρῳ ἐποίησεν· ἀλλ' οὐδὲ ἐν μέλει ἦσθη Αλέξανδρος, Ἀρρ. Ανάβ.*). Ο Αρριανός δηλώνει εμφανώς ότι η λειτουργία του είναι να δώσει ένα αρχείο δράσης και επιτυχίας και αυτό μπορεί να είναι μια σιωπηρή αντίθεση με τη δήλωση του Πλουτάρχου στην αρχή του Βίου του Αλεξάνδρου, η δήλωση ότι το μέγεθος των πράξεων του Αλεξάνδρου αποκλείει μια εξαντλητική απαρίθμηση αυτών (*διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποκειμένων πράξεων οὐδὲν ἄλλο προεροῦμεν ἢ παραιτησόμεθα τοὺς ἀναγινώσκοντας, Πλούτ. Αλέξ.*). Ο Αρριανός εν αντιθέσει, ισχυρίζεται ότι θα δώσει μια γεμάτη ιστορία του ήρωά του και το κάνει απλό από την αρχή της διήγησης του ότι ο στόχος του θα είναι να εγκωμιάσει τον μεγάλο στρατηλάτη και ν' αναφέρει περισσότερα αξιόπιστα στοιχεία (*τούτων τὰ πιστότερα ἔμοι φαινόμενα καὶ ἅμα ἀξιαφηγητότερα ἐπιλεξάμενος, Ἀρρ. Ανάβ.*). Το άγχος υπάρχει κατά τη καταγραφή του γεγονότος και είναι μια σχετικά μικρή προσπάθεια να χρησιμοποιήσει τα γεγονότα της ζωής

¹¹⁸ Βλ. Bosworth A.B (5), ό.π., σελ. 8.

του Αλεξάνδρου ως υλικό ηθικής συζήτησης. Ο Αρριανός είναι φυσικά ενήμερος για τον ρόλο του ιστορικού ως ηθική κριτική και στο Ισοκρατικό στυλ υβρίζει εναντίον του Αλεξάνδρου σε σίγουρα σημεία όπως η συμπεριφορά του που χρησιμοποιήθηκε σε φιλοσοφικά παραδείγματα. Το σαφέστερο παράδειγμα είναι στο σημείο (*καὶ ἐγὼ οὐτε τὴν ἄγαν ταύτην τιμωρίαν Βήσσου ἐπαινῶ, Ἄρρ. Ἀλέξ.*) ο Αρριανός είναι φανερά σοκαρισμένος από τη σκληρή τιμωρία που επιβλήθηκε στον Βήσσο και παρεκβαίνει να δώσει ένα κήρυγμα για την αναγκαιότητα της μετριοπάθειας. Αλλά η κριτική του για τη συμπεριφορά του Αλεξάνδρου όσον αφορά την υιοθέτηση της περσικής ενδυμασίας και των συνηθειών των Περσών είναι γενικά σιωπηλή. Όταν αναφέρεται στην υπόθεση του Κλείτου, τον καταδικάζει για την απάθειά του (*Καὶ ἐγὼ Κλεῖτον μὲν τῆς ὕβρεως τῆς ἐς τὸν βασιλέα τὸν αὐτοῦ μεγαλωστὶ μέμφομαι, Ἄρρ. Ἀνάβ.*) αλλά οικτρίζει και τον Αλέξανδρο που έπεσε θύμα του θυμού και του αλκοολισμού του (*Ἀλέξανδρον δὲ τῆς συμφορᾶς οἰκτεῖρω, ὅτι δυοῖν κακοῖν ἐν τῷ τότε ἡττημένον ἐπέδειξεν αὐτόν, ὕφ' ὅτων δὴ καὶ τοῦ ἐτέρου οὐκ ἐπέοικεν ἄνδρα σωφρονοῦντα ἐζητῆσθαι, ὀργῆς τε καὶ παροινίας, Ἄρρ. Ἀνάβ.*) και επαινεί όταν ο ίδιος ο Αλέξανδρος δείχνει τη μετάνοιά του (*ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τοῖσδε αὖ ἐπαινῶ Ἀλεξάνδρου, ὅτι παραντίκα ἔγνω σχέτλιον ἔργον ἐργασάμενος, Ἄρρ. Ἀνάβ.*). Ομοίως καταδικάζει τον Καλλισθένη για την αδιαλλαξία του και συμφωνεί ότι ο Αλέξανδρος είχε κάθε λόγο για την εχθρότητά του (*οὐκοῦν ἀπεικότως δι' ἀπεχθείας γενέσθαι Ἀλεξάνδρῳ Καλλισθένην τίθεμαι ἐπὶ τῇ ἀκαίρῳ τε παρρησίᾳ καὶ ὑπερόγκῳ ἀβελτερίᾳ, Ἄρρ. Ἀνάβ.*). Η κριτική του δε θα υπήρχε σε άλλη περίπτωση. Ο Αρριανός καταδικάζει ποικίλες απόψεις της θλίψης του Αλεξάνδρου για το χαμό του Ηφαιστίωνα αλλά παρουσιάζει την επιθετική συμπεριφορά, όπως αναφέρει, από μη έμπιστες αρχές, τις οποίες ο ίδιος απορρίπτει (vii. 12. 2-7, Ἄρρ. Ἀνάβ.). Ξανά, ο Αρριανός παραθέτει με αποδοχή τη γυμνοσοφιστική κριτική της λαγνείας του Αλεξάνδρου για κατάκτηση, αλλά προσθέτει ότι ο Αλέξανδρος ο ίδιος επιδοκίμασε την κριτική ακόμη κι' όταν δε μπορούσε ν' αντέξει τις φιλοδοξίες του (*οὕτω τοι οὐ πάντῃ ἔξω τοῦ ἐπινοεῖν τὰ κρείττω ἦν Ἀλέξανδρος, ἀλλ' ἐκ δόξης γὰρ δεινῶς ἐκρατεῖτο, Ἄρρ. Ἀνάβ.*). Το απόσπασμα ξεκινά με μια εκστατική περιγραφή της προθυμίας του Αλεξάνδρου να κατακτήσει που τείνει να καταργήσει την κριτική. Η θετική πλευρά για το επίτευγμα του

Αλεξάνδρου παρουσιάζεται χωρίς τροποποίηση. Ενώ χρησιμοποιεί την αναξιοπιστία των πηγών για ν' αποφύγει ενδεχομένως κάποιου είδους επίκριση, μπορεί να είναι λίγο σοφιστικός όταν εμπλέκεται ο έπαινος. Η ιστορία της υποδοχής της μητέρας του Δαρείου Γ', Σισύγαμβις μπορεί να είναι απόκρυφη, αλλά ο Αλέξανδρος αξίζει έπαινο που την έχει δείξει οίκτο και συμπόνοια απέναντί της αλλά και στις υπόλοιπες γυναίκες (*ἐπαινῶ Ἀλέξανδρον τῆς τε ἐς τὰς γυναῖκας κατοικτίσεως καὶ τῆς ἐς τὸν ἐταῖρον πίστεως καὶ τιμῆς*, Ἀρρ. Ἀνάβ.). Η κομμένη απάντηση στον Παρμενίωνα παρουσιάζεται ομοίως ως επικουρική αναφορά (*λέγουσιν ὅτι*, Ἀρρ. Ἀνάβ.) αλλά ο Αρριανός δεν εκφέρει γνώμη γι' αυτήν την αυθεντικότητα και επαινεί τον Αλέξανδρο για τον συλλογισμό του και την αυτοπεποίθησή του. Η μελέτη του τελικού χαρακτήρα συνοψίζει ολόκληρη την τάση του έργου και αυτό φαίνεται ιδιαίτερα στις τελευταίες παραγράφους του εβδόμου βιβλίου του έργου *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις*. Ξεκινάει πρωτίστως με μια πλήρους πάθους ευλογία πλαισιωμένη μέσα σε υπερθετικούς βαθμούς και ύστερα τρέπεται σε ποικίλες εκθέσεις κατάκρισης τις οποίες ο Αρριανός μετριάζει πρώτα τονίζοντας την ασφαλή ευλογία της μετάνοιας (*μόνη γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ ἴασις ἁμαρτίας ὁμολογεῖν τε ἁμαρτόντα καὶ δῆλον εἶναι ἐπ' αὐτῷ μεταγιγνώσκον*, Ἀρρ. Ἀνάβ.) και μετά υποθέτοντας ότι και τα δύο και ο ισχυρισμός του στη θεϊκή φιλία και η υιοθεσία του Περσικού ενδύματος ήταν *σοφίσματα*, στρατεύονται να επηρεάσουν τους υποκείμενους λαούς (Ἀρρ. Ἀλέξ. vii 29. 3-4). Τέλος αναφέρει κατηγορηματικά ότι τα λάθη του Αλεξάνδρου είναι ασήμαντα σε σύγκριση με τα επιτεύγματά του και ακόμη αναφέρει ότι η κριτική του Αλεξάνδρου είναι για τον ίδιο κατακριτέα καθώς θα πρέπει να κρίνεται ως βασιλιάς για το σύνολο των χαρακτηριστικών του γνωρισμάτων και όχι μόνο από τα λάθη του αλλά και από τα επιτεύγματά του (Ἀρρ. Ἀνάβ. vii, 30.1). Επίσης ο Αρριανός θεώρησε ότι είναι υποχρεωμένος να καταδικάζει για μερικές πράξεις τον Αλέξανδρο προς το συμφέρον της αλήθειας και της χρησιμότητας και για να δώσει μια πλήρη και όσο πιο σαφή γίνεται ιστορική αλήθεια για τον μεγάλο κατακτητή (Ἀρρ. Ἀνάβ. vii. 30. 3). Σε τελευταία ανάλυση, το μεγαλείο του Αλεξάνδρου εξαρτάται από τις κατακτήσεις του, γιατί ως κατακτητής είχε τ' όνομα ως εκείνος που είχε διεισδύσει σε κάθε φυλή και πόλη της

ανθρωπότητας¹¹⁹ (vii.30.2). Εξετάζοντας με αυτό το φως, η επιθυμία του για φήμη και οι στρατιωτικές ιδιότητες που πέτυχαν τη φήμη του, ανυψώνονται σε βασικές αρετές.

Συνοψίζοντας, η προκατάληψη διά μέσου του εγκωμίου εξηγεί περισσότερο απ' το έργο του Αρριανού. Είναι βασικά μια αφήγηση επιτεύγματος, μια ευνοϊκή ετυμηγορία χτισμένη μέσα στην υφή της αφήγησης. Πράγματι ένας απ' τους κύριους λόγους που ο Αρριανός προτίμησε τον Πτολεμαίο και τον Αριστόβουλο ως αφηγηματικές πηγές θα μπορεί πολύ ορθώς να είναι η πιο σωστή στάση απέναντι στον βασιλιά¹²⁰. Επίσης εξηγεί τη σχετική έλλειψη του ηθικού σχολίου. Η ετυμηγορία του Αρριανού ήταν προϋποτιθέμενη και η κύρια λειτουργία των σχολίων του να μετριάσει τις κριτικές παραδοσιακά σε επίπεδο της εικόνας του Αλεξάνδρου. Θα μπορούσε διά τούτο ν' αφοσιωθεί στην καταγραφή μιας επαινετικής έκθεσης των *επιτευγμάτων* του Αλεξάνδρου και να συγκεντρωθεί στη στυλιστική παρουσίαση.

Χρειάζεται μόνο να διαβάσουμε τις πρώτες τριάντα σελίδες του έργου από τον πρώτο Πρόλογο μέχρι τον Δεύτερο για να κατανοήσουμε τις συνθετικές στρατηγικές του Αρριανού και το πεδίο. Η *Ανάβασις* αρχίζει με τον Πρώτο Πρόλογο, στον οποίο, όπως έχουμε ήδη είπει, ο Αρριανός μας αποκαλύπτει γενναιόδωρα τις κύριες πηγές και τα κριτήριά του με τα οποία αξιολόγησε την εγκυρότητα του υλικού του. Τα επόμενα έντεκα κεφάλαια είναι αφιερωμένα στις επιχειρήσεις του Αλεξάνδρου στην Ευρώπη. Εκεί διαβάζουμε την πορεία του μακεδονικού στρατού από την Αμφίπολη στον Δούναβη και πάλι πίσω στη Θήβα, όπως τις μάχες εναντίον των Θρακών, των Τριβαλλών και του Κλείτου και της καταστροφής της Θήβας. Στη συνέχεια, ο Αρριανός επικεντρώνεται στο κύριο θέμα της έκθεσής του, στην εκστρατεία στην Ασία. Αρχίζει με την επίσκεψη του Αλεξάνδρου στην Τροία και, με την ευκαιρία της προσφορά του βασιλιά στον τάφο του Αχιλλέα, συνθέτει έναν Δεύτερο Πρόλογο, ο οποίος είναι συμπληρωματικός στον Πρώτο. Σε αυτόν τον Δεύτερο Πρόλογο ο Αρριανός τονίζει τη λογοτεχνική αξία του έργου του, εκθειάζοντας τις δικές του ικανότητες εκπαίδευσης και γραφής. Επιπλέον, ισχυρίζεται ο λογαριασμός του αποσκοπεί στην αποκατάσταση μιας αδικίας. Αν και οι ποιητές και οι πεζογράφοι έχουν δοξάσει υποθέσεις των ανδρών πολύ κατώτερες από εκείνες του Αλεξάνδρου, οι δικές του πράξεις δεν έχουν επαινεθεί όπως πραγματικά άξιζαν. Έτσι, ο

¹¹⁹ Βλ. Bosworth A.B (1), ό.π., σελ. 153

¹²⁰ Ο.π. σελ. 15

Αρριανός φιλοδοξεί να ικανοποιήσει την επιθυμία του Αλεξάνδρου να έχει τον δικό του Όμηρο¹²¹. Μετά την ανάγνωση αυτών των εισαγωγικών σελίδων, είμαστε έτοιμοι να συνοδεύσουμε τον Αλέξανδρο μέσω του ταξιδιού του στην Ασία, έχοντας μια πλήρη εικόνα της φύσης του κειμένου στα δικό μας χέρια. Υπάρχουν τρία χαρακτηριστικά αυτού του κειμένου: (α) είναι μια στρατιωτική αφήγηση που ακολουθεί τη πορεία του μακεδονικού στρατού από τόπο σε τόπο. (β) έχει λατρευτικό χαρακτήρα και (γ) ο συγγραφέας του επιθυμεί να γίνει Όμηρος του Αλεξάνδρου. Ωστόσο, σε αυτόν τον τελευταίο στόχο, ο Αρριανός έχει επίσης ως στόχο να διατηρήσει την ισορροπία μεταξύ της πρόθεσής του να επαινέσει τον ήρωά του και την ανάγκη του να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην κρίσιμη χρήση των πηγών του.

Αυτά τα χαρακτηριστικά της εργασίας, αν και έχουν επανειλημμένα παρατηρηθεί από τις σύγχρονες μελέτες, δεν έχουν αναλυθεί λεπτομερώς. Σε αυτήν την εργασία σκοπός είναι να καλύψουμε συγκεκριμένα τμήματα αυτού του ακαδημαϊκού χάσματος, εστιάζοντας σε ορισμένες πτυχές της ιστορικής μεθόδου του Αρριανού. Η κριτική του Αρριανού για τον Αλέξανδρο στην *Ανάβαση*, δηλαδή οι αφηγηματικές τεχνικές μέσω των οποίων ο Αρριανός μοιράζεται με τον αναγνώστη την αποδοκιμασία του για ορισμένες πτυχές του χαρακτήρα του Αλεξάνδρου αναφέρονται στη διαδικασία σύνταξης της έκθεσής του. Επίσης έχουμε αναφορές στην έκθεση που μπορούν να οριστούν ως "πορείες αφήγησης", ο χρόνος και οι ομηρικές πτυχές του έργου¹²².

¹²¹ Βλ. Liotsakis Vasileios, ό.π., σελ. 8

¹²² Βλ. περαιτέρω ό. π. σελ. 9-12

**iii. Η γλώσσα του Πλουτάρχου σύμφωνα με τα έργα του,
*Βίος του Αλεξάνδρου και Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή
Αρετής***

Ο Πλούταρχος έζησε όταν η ρωμαϊκή αυτοκρατορία βρισκόταν στο απόγειό της περίπου 45-120 μ.Χ. και περισσότερο από το έργο του επιβιώνει από σχεδόν οποιοδήποτε άλλο συγγραφέα από την κλασική αρχαιότητα. Σχετικά με τη ζωή του Πλουτάρχου δεν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτα εκτός από αυτό που ο ίδιος μας λέει στα γραπτά του, αλλά από αυτά μπορούμε να μάθουμε ένα καλό μέρος. Φαίνεται ότι έχει ταξιδέψει πολύ, συμπεριλαμβανομένης της Ρώμης, και έχει εξοικειωθεί με πολλές σημαντικές Ρωμαϊκές προσωπικότητες. Αλλά το σπίτι του ήταν στη μικρή ελληνική πόλη της Χαιρώνειας στη Βοιωτία, περίπου εξήντα μίλια βορειοδυτικά της Αθήνας, όπου ήταν μέλος της κυβερνητικής ελίτ. Τα συγγράμματα του Πλουτάρχου περιέχουν πολλές αναφορές στις κυβερνητικές συγκεντρώσεις και τις φιλοσοφικές συνομιλίες που πραγματοποιούνται στο σπίτι του και μας δίνουν μια ζωντανή εικόνα της πνευματικής και κοινωνικής ζωής του κύκλου του. Σε ένα διάσημο απόσπασμα διαμαρτύρεται για τις δυσκολίες πρόσβασης σε βιβλία στη Χαιρώνεια, μακριά από τα κύρια αστικά κέντρα όπως η Αθήνα (*ἡμεῖς δὲ μικρὰν μὲν οἰκοῦντες πόλιν, καὶ ἵνα μὴ μικροτέρα γένηται φιλοχωροῦντες*, Πλούτ. Δημ.). Τα έργα του Πλουτάρχου, όλα γραμμένα στην ελληνική γλώσσα, παραδοσιακά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: Τα *Ἠθικά* και οι *Βίοι Παράλληλοι*. Τα *Ἠθικά* σημαίνουν κυριολεκτικά «ηθικά έργα», αλλά στην πραγματικότητα αυτός ο τίτλος, ο οποίος δεν φαίνεται να είναι ο ίδιος του Πλουτάρχου, είναι μάλλον παραπλανητικός: τα *Ἠθικά* είναι πολύ ευρύτερα στη φύση από ό, τι σημαίνει ο τίτλος και οι *Βίοι*, με τον δικό τους τρόπο ασχολούνται με την ηθική δεοντολογία. Οι *Βίοι Παράλληλοι* οφείλουν το όνομά τους στη μοναδική δομή τους. Σχεδιάστηκαν για να διαβαστούν όχι ως μεμονωμένες βιογραφίες, αλλά σε ζεύγη, κάθε ζεύγος αποτελείται από τη βιογραφία ενός Έλληνα πολιτικού ή γενικού αξιωματικού και τη βιογραφία ενός Ρωμαίου, συνήθως αλλά όχι πάντοτε με αυτή τη σειρά. Έτσι, για παράδειγμα, ο *Βίος τοῦ Αλεξάνδρου* συνδυάζεται με τον *Βίο του Καίσαρα* και ο *Βίος τοῦ Δημοσθένη* με τον *Βίο τοῦ Κικέρωνα*. Πολλά ζευγάρια *Βίων* αρχίζουν με έναν πρόλογο, ο οποίος εισάγει και τους δύο άνδρες και καθορίζει μερικούς από τους παράγοντες που οδήγησαν τον Πλούταρχο να τις συνδυάσει. Επιπλέον, τα περισσότερα ζεύγη *Βίων* ακολουθούνται από μια «σύγκριση», όπου τα δύο θέματα ζυγίζονται μεταξύ τους. Μαζί αυτά τα στοιχεία, τον πρόλογο, όπου υπάρχει, ο πρώτος *Βίος*, ο

δεύτερος Βίος και η σύγκριση, αποτελούν και συνθέτουν με έναν ιδιαίτερο τρόπο ένα και μοναδικό βιβλίο του Πλούταρχου.

Ο ίδιος ο Πλούταρχος μας λέει κάτι από τους σκοπούς του έργου του και τις κύριες ανησυχίες του στους προλογισμούς που εισάγουν πολλά ζεύγη Βίων. Ίσως ο πιο διάσημος είναι ο πρόλογος για τον *Βίο του Αλεξάνδρου και του Καίσαρα*. Μετά την ονομασία των δύο θεμάτων του βιβλίου, ο Αλέξανδρος, ο βασιλιάς και ο Ιούλιος Καίσαρας, ο κατακτητής του Πομπηίας, ο Πλούταρχος προειδοποιεί τους αναγνώστες του να μην περιμένουν μεγάλης κλίμακας ιστορική αφήγηση. Οι πράξεις του Αλεξάνδρου και του Καίσαρα δεν θα διερευνηθούν λεπτομερώς (*Τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως βίον καὶ τὸν Καίσαρος, ὕφ' οὗ κατελύθη Πομπηῖος, ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ γράφοντες, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποκειμένων πράξεων οὐδὲν ἄλλο προερούμεν ἢ παραιτησόμεθα τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἐὰν μὴ πάντα μηδὲ καθ' ἕκαστον ἐξειργασμένως τι τῶν περιβοητῶν ἀπαγγέλλωμεν, ἀλλ' ἐπιτέμοντες τὰ πλεῖστα, μὴ συκοφαντεῖν, Πλούτ. Αλέξ.*). Ο Πλούταρχος δηλώνει ότι θα είναι επιλεκτικός στα γεγονότα που επιλέγει να διηγηθεί. Αναφέρει αυτήν την επιλεκτικότητα όχι μόνο στην ηθική του εστίαση αλλά και στο γεγονός ότι γράφει βιογραφία και όχι ιστορία.

Ο Πλούταρχος δυσκολεύεται αρκετά με την ελληνική γλώσσα¹²³. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι η ίδια η ελληνική γλώσσα άλλαξε από την κλασσική εποχή και ο Πλούταρχος είχε ανοιχτό προς τον ίδιο ένα πολύ ευρύτερο φάσμα γλωσσικών και στυλιστικών/υφολογικών επιλογών απ' ότι ήταν διαθέσιμο στους κλασσικούς συγγραφείς όπως ο Θουκυδίδης ή ο Δημοσθένης. Το ύφος του είναι σε ήπια μορφή «αττικιστικό», δηλαδή χρησιμοποιεί τις γραμματικές μορφές και τις συντακτικές δομές των κλασσικών Αθηναίων συγγραφέων. Αλλά οι προτάσεις του είναι πιο χαλαρά κατασκευασμένες και το λεξιλόγιό του, αντλώντας από τα νέα νομίσματα της ελληνιστικής περιόδου, ευρύτερο και πιο αφηρημένο. Η ελληνική του γλώσσα παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα στον μεταφραστή. Ορισμένες προτάσεις είναι πολύ μεγάλες και δε μπορούν εύκολα να γίνουν κατανοητές και εύληπτες στον μέσο αναγνώστη. Ο Πλούταρχος έχει επίσης την τάση να θέτει σε δευτερεύουσες ρήτρες εκείνα τα σημαντικά πολιτικά ή στρατιωτικά στα οποία το θέμα του Βίου δεν εμπλέκεται, μερικές φορές σε μεγάλο βαθμό, διατηρώντας την κύρια ρήτρα για το ίδιο θέμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την παρουσίαση τέτοιων γεγονότων ως υπόβαθρο, κατά των οποίων θέτει η δραστηριότητα του θέματος του Βίου. Ο σύγχρονος μεταφραστής πρέπει στις περισσότερες περιπτώσεις να σπάσει τέτοιες προτάσεις σε μικρότερες μονάδες και

¹²³ Βλ. Kilvert Scott-Ian, Duff E. Timothy, ό.π.

να χρησιμοποιήσει περισσότερες βασικές ρήτρες, χάνοντας έτσι τη γραμματική και τη θεματική ιεραρχία της πεζογραφίας του Πλουτάρχου.

Η γλώσσα και το ύφος του είναι απλά αλλά επιμελημένα. Μαρτυρούν την πολύπλευρή του μόρφωση και την οικειότητά του με τον καλλιεργημένο αττικό λόγο· μαρτυρούν όμως και τη μετριοπάθεια και την ανεξαρτησία του απέναντι στον κυρίαρχο αττικισμό, καθώς ο Πλούταρχος δε δίσταζε να υιοθετεί στη γραφή του χαρακτηριστικά και λέξεις της Κοινής - στοιχεία που, αν ήθελε, σίγουρα θα μπορούσε να τα αποφύγει. Η φήμη κι η επίδρασή του ήταν, ήδη στην εποχή του, τεράστια. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ύφους του Πλουτάρχου είναι η χρήση των “ζευγών”, όπως ενδεικτικά προαναφέραμε, δηλαδή, για να εκφράσει μια μοναδική έννοια ή δράση, ο Πλούταρχος συχνά θα χρησιμοποιήσει σχετικά ζεύγη, αλλά όχι αρκετά, επίσης συνώνυμα ουσιαστικά, επίθετα ή ρήματα. Ο μεταφραστής, λοιπόν, καλείται να προσπαθήσει ν’ αναπαράγει αυτά τα ζεύγη σε κάποια άλλη γλώσσα όπως τ’ Αγγλικά, όπου αυτό φυσικά μπορεί να γίνει. Αλλά συχνά κάποιος πρέπει να μεταφράσει μ’ έναν μόνο όρο και να διακινδυνεύσει να χάσει μέρος του πλούτου και του ύφους του Πλουτάρχου. Τέλος, ένα συγκεκριμένο πρόβλημα προκαλείται στον μεταφραστή από την υπόθεση του Πλουτάρχου ότι οι αναγνώστες του θα είναι καλά εξοικειωμένοι με την κλασική ελληνική λογοτεχνία. Συχνά, παραθέτει και παραπέμπει σε παλαιότερους Έλληνες συγγραφείς, ειδικά στον Πλάτωνα, τον Όμηρο και τους τραγικούς ποιητές, χωρίς να καταστήσει σαφές ότι το κάνει. Για να κατανοήσουμε πλήρως αυτό που θέλει να τονίσει ο Πλούταρχος, ο αναγνώστης θα πρέπει ν’ αναγνωρίσει και να φέρει στο μυαλό του το πέρασμα στ’ οποίο αναφέρεται. Ο μοντέρνος αναγνώστης ο οποίος εξαρτάται από τις υποσημειώσεις για να εξηγήσει τέτοιες παραλλαγές, χάνει αναπόφευκτα μεγάλο μέρος της υπαινικτικής ή “λογοτεχνικής” ποιότητας της πεζογραφίας του Πλουτάρχου.

Το ύφος του Πλουτάρχου είναι ανακλαστικό από σύγχρονα λογοτεχνικά κινήματα, το επιδεικτικό γένος και τα δικά του συναισθήματα προς τη ρητορική εμφάνιση. Η ξεχωριστή μέθοδος έκφρασής του ακολουθεί τους Αττικιστές στη χειραγώγηση της γλώσσας και του συντακτικού χρησιμοποιώντας παραδοσιακά χαρακτηριστικά όπως η αποφυγή του κενού και ένα προσεκτικό επιλεγμένο λεξιλόγιο. Ωστόσο, επειδή ο Πλούταρχος σκεφτόταν ότι το Αττικό ύφος ήταν ήπιο και στερούνταν σαφήνειας, συσσωμάτωσε ανατολίτικες αποποιήσεις για να ενισχύσει το έργο του και να κάνει το το ύφος του μοναδικό, όπως η περιορισμένη

χρήση της ευκτικής και η χρήση των περιλήψεων¹²⁴. Απασχολεί πληθώρα ρητορικών συσκευών όπως η αντίθεση, οι αφορισμοί και οι παραπομπές, τα ανέκδοτα και οι υπαινιγμοί. Επίσης χρησιμοποιούσε με ιδιαίτερη τρυφερότητα τις περιλήψεις, τα σύνθετα ρήματα και τις περίπλοκες προτάσεις. Το αποτέλεσμα είναι ένα ιδιαίτερα ζωνρό στυλ γραφής. Η γενική αποτίμηση ότι ο Πλούταρχος ενδιαφερόταν λίγο για την τεχνική που μπορεί να έχει σχεδιαστεί επειδή θεωρούσε τον εαυτό του λιγότερο συγγραφέα και περισσότερο φιλόσοφο, ή επειδή πίστευε ότι ο ομιλητής δε θα πρέπει να έχει γενικά ένα στυλ παραμέλησης, αλλά θα πρέπει να έχει μια δεύτερη ανησυχία αφού αντιμετωπίσει την ανησυχία ενός επιχειρήματος. Σίγουρα, ο Πλούταρχος ήταν ενήμερος ότι ένας ρήτορας περπάτησε ένα σφιχτό σχοινί προσπαθώντας να ισορροπήσει το ύφος και το περιεχόμενο. Παρ' όλα αυτά, οι δηλώσεις του δείχνουν ότι είχε συνείδηση του δικού του ύφους. Δε χρειάζεται περαιτέρω συζήτηση και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ύφος του Πλουτάρχου αντανακλούν τη λογοτεχνική παράδοση μέσα στην οποία γεννήθηκε. Από τη μία πλευρά, η εποχή στην οποία έζησε αντιμετώπιζε έναν κόσμο που αγωνίστηκε με τον ερχομό των ανατολικών και δυτικών λογοτεχνικών στοιχείων, ένα άμεσο αποτέλεσμα του Ελληνισμού του Αλεξάνδρου σε ανατολικούς αιώνες νωρίτερα.

Η εξάπλωση της ελληνικής κουλτούρας κατά τη διάρκεια της ηλικίας των διαδόχων του Αλεξάνδρου, παρήγαγε μια νέα κοινή μορφή της ελληνικής γλώσσας, την *κοινή*. Αυτή ήταν μια απλοποιημένη εκδοχή των κλασσικών ελληνικών, αλλά είχε χάσει μεγάλη ευλωτία και πολυπλοκότητα στη συγχώνευση της Ανατολής και της Δύσης. Για ν' αντισταθμίσουμε τις ελλείψεις του των προσαρμοσμένων ελληνικών, οι συγγραφείς υιοθέτησαν νέους τρόπους της λογοτεχνικής έκφρασης (ασιανισμός) εκτός από την απομίμηση των παλαιών τρόπων (αττικισμός). Αυτό έφερε ως αποτέλεσμα τη σύνδεση μεταξύ Ανατολής και Δύσης και την ανανέωση του ενδιαφέροντος της ελληνικής ρητορικής ήταν μια μίξη του Ασιανισμού και του Αττικιστικού ύφους, το οποίο μπορούμε να δούμε στα έργα του Πλουτάρχου. Παρόμοια συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν στην Αργυρή Λατινική περίοδο¹²⁵ η οποία δεν τράβηξε μόνο την ελληνική και λατινική

¹²⁴ Βλ. Gilley L. Dawn, ό.π., σελ. 106

¹²⁵ Το όνομα "Αργυρή Λατινική Περίοδος" εφαρμόζεται στη βιβλιογραφία που ακολουθεί την "Χρυσή Εποχή" υπό τον Αύγουστο και ανατακτά τη κρίση των γενεών των μελετητών. Οι συγγραφείς της Αργυρής Εποχής εκτιμούσαν τη ρητορική δεξιοτεχνία και τα λογοτεχνικά στολίδια και παρήγαγαν ένα στυλ που ήταν αρκετά αντίθετο με τον συνηθισμένο ανθρώπινο λόγο. Σύγχρονοι συγγραφείς στα ελληνικά κινούνται προς την άλλη κατεύθυνση, ήταν αττικιστές, δηλαδή αναβίωσαν το ύφος και ακόμη και τη διάλεκτο των καλύτερων κλασσικών συγγραφέων της Ελλάδος. Το παράδειγμά τους δεν

παράδοση αλλά επίσης και τις ρωμαϊκές επαφές με τις εκτάσεις της αυτοκρατορίας του (από την Ισπανία στην Παρθία και από την Βρετανία στην Αίγυπτο). Επιπλέον, στον πρώτο και δεύτερο αιώνα μ.Χ. η φιλοσοφική και ρητορική κίνηση γνωστή ως Δεύτερη Σοφιστική ήταν κατάλληλη για το ύφος των Αττικιστών στα γραπτά τους. Οι συγγραφείς της Δεύτερης Σοφιστικής¹²⁶ είναι γνωστοί για την προτίμησή τους στη ρητορική μεταχείριση από ένα δοσμένο θέμα χωρίς ιδιαίτερη προσοχή σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, μέρος, ή χρόνο. Αυτό το είδος της επιδεικτικής άσκησης περιελάμβανε, όπως ο Αριστοτέλης εξήγησε, “τον έπαινο και τη κατηγορία” των ατόμων. Ο συγγραφέας στη *Ρητορική του Αλεξάνδρου* ανέφερε ότι το εγκώμιο επικεντρώθηκε στην υπερβολή των ενεργειών ενός ατόμου, των λεγομένων και των στόχων. Από αυτήν την άποψη οι λόγοι *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής* είναι εγκωμιαστικά μοντέλα καθώς η συζήτηση επικεντρώνεται στις τρεις αρχές που περιγράψαμε παραπάνω.

Παρ’ όλα αυτά, οι επιδεικτικοί λόγοι έγιναν η μέθοδος για τη μετάδοση ρητορικών δεξιοτήτων και γνώσεων σε μαθητές και για τους ίδιους τους διδασκάλους για να εμφανιστεί η δική τους ικανότητα. Αυτές οι ομιλίες που έχουν φτιαχτεί έγιναν δημοσιώς και ιδιωτικώς από μέλη της εκπαιδευμένης ελίτ για να δείξουν τη ρητορική τους ικανότητα καθώς και να παραβαίνουν και ν’ ασκούν το καθεστώς τους. Ο Schmitz τους έδειξε ως επίδειξη της *παιδείας* του, και κατ’ επέκταση την ελίτ ενός ατόμου, η οποία εξηγεί γιατί ήταν κυρίως σχετικά με τα μυθικά και ιστορικά γεγονότα και χαρακτήρες. Το θέμα ενέπνευσε τη διαμάχη και τη συζήτηση αλλά ήταν ανοιχτό στην πρωτοτυπία και τη δημιουργικότητα. Προοριζόταν ν’ αμφισβητήσει τις παραδοσιακές αντιλήψεις της πολιτικής ιστορίας και ακόμη και του πολιτισμού, εκμεταλλευόμενοι μορφές του παρελθόντος όπως η Ελένη (από τον Γοργία), ο Οδυσσεύς και ο Αίαξ (από τον Αντισθένη), ο Σωκράτης (από τον Λιβάνιο) και ο Μέγας Αλέξανδρος (από τον Σενέκα και τον Δίωνα τον Χρυσόστομο). Αναμφισβήτητα, τα καλύτερα σωζόμενα παραδείγματα για τον Αλέξανδρο τον Μέγα είναι τα δύο εγκώμια του Πλουτάρχου που σχετικά κοινά αναφέρονται, όπως στο *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής*. Στο *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής*, στο γεγονός ότι ο Πλούταρχος προσπαθεί να δείξει ότι ο Αλέξανδρος, εκτός από το ότι συνεχιζόμενα εμποδίστηκε από την Τύχη, ήταν μοναδικά επιτυχημένος, επειδή ήταν εξοπλισμένος με τη Φιλοσοφία και την Αρετή. Παράλληλα επισημαίνεται ότι η έναρξη του πρώτου λόγου του Πλουτάρχου με τη δεικτική αντωνυμία *οὗτος*

έκοψε τους λατινολόγους τους. Παρ’ όλα αυτά ο μεγάλος όγκος της γραφής τους είναι εντυπωσιακός.

Βλ. <https://www.encyclopedia.com/humanities/culture-magazines/latin-literature-silver-age>

¹²⁶ Βλ. Liotsakis Vasileios, ό.π., σελ. 163, 178, 181, 184, 205, 210

και χωρίς κανένα σύνδεσμο ίσως είναι ανακεφαλαίωση ευρύτερου λόγου για το πολυσυζητημένο, φαίνεται, θέμα, αν ο μεγάλος Μακεδόνας στρατηλάτης Αλέξανδρος όφειλε τη μεγάλη του εποποιία και δόξα στις συγκυρίες της εποχής του και στην Τύχη ή στην ανδρεία και την αρετή του. Αν ο Πλούταρχος τώρα άρχιζε να εκθέτει τις απόψεις του, για να υπερασπισθεί τις θέσεις του, θα χρησιμοποιούσε τη δεικτική αντωνυμία *ὁδὲ*, γιατί αυτή αναφέρεται στα επόμενα, ενώ η *οὗτος* αναφέρεται στα προηγούμενα¹²⁷. Η Τύχη μπορεί μόνο να πει ότι παρενέβει στη ζωή του Αλεξάνδρου, όπως οι πολλές πληγές που υπέστη ο βασιλιάς, η πορεία που ακολούθησε στην Ασία, οι υποθέσεις στην Ελλάδα και τα οικονομικά δεινά της Μακεδονίας στην ένταξή της το 336 π.Χ. Ωστόσο, ο Αλέξανδρος ήταν σε θέση να επιβιώσει από αυτές τις δυσκολίες επειδή η Αρετή τον εξόπλισε με τα απαραίτητα προσόντα της μεγαλοσύνης, της εξυπνάδας, της μετριοπάθειας και του θάρρους και θα μπορούσε με αυτόν τον τρόπο να συγκριθεί με τους φιλοσόφους που είναι η ενσάρκωση της αρετής. Ο πρώτος λόγος περιλαμβάνει την εκτίμηση που μόνο οι φιλόσοφοι έχουν τον απαραίτητο εξοπλισμό ν' αντικρύσουν δύσκολες καταστάσεις και οι φιλόσοφοι είναι αρκετά δυνατοί στηριζόμενοι στις δυνάμεις τους και στη λογική να μην υποκύψουν στο φόβο. Η άλλη πλευρά του φιλοσοφικού νομίσματος εδώ είναι ότι ο Αλέξανδρος αντιμετώπισε και υπέφερε δύσκολες καταστάσεις επειδή κατείχε τ' απαραίτητα προσόντα για να το κάνει, γι' αυτό και αυτό τον κάνει φιλόσοφο. Μάλιστα και τα λεγόμενα του βασιλιά απεικονίζουν το φιλοσοφικό του πνεύμα. Για παράδειγμα, είπε στον πατέρα του, ο οποίος υπέφερε από μηριαίο τραύμα, να το δει ως σύμβολο ανδρείας (*Τοῦ δὲ πατρὸς Φιλίππου λόγῃ τὸν μηρὸν ἐν Τριβαλλοῖς διαπαρέντος καὶ τὸν μὲν κίνδυνον διαφυγόντος ἀχθομένου δὲ τῇ χωλότητι, «θάρρει πάτερ» ἔφη «καὶ πρόιθι φαιδρῶς, ἵνα τῆς ἀρετῆς κατὰ βῆμα μνημονεύῃς», Πλούτ. Περὶ Αλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς*). Ο δεύτερος λόγος του Πλουτάρχου που αναφέρεται στην Αρετή, υποδηλώνει ότι είναι η συνέχεια του πρώτου αλλάζοντας τακτικές για να διευθύνει το πατρονάρισμα του Αλεξάνδρου στις τέχνες οι οποίες πάρθηκαν με τον πρώτο λόγο και δείχνουν τον βασιλιά να είναι καλά περιτριγυρισμένος με ενάρετα άτομα (*Διέφυγεν ἡμᾶς, ὡς ἔοικε, χθὲς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τέχνας πολλὰς καὶ φύσεις μεγάλας ὁ κατ' Αλέξανδρον χρόνος ἐνεγκεῖν εὐτύχησεν*, Πλούτ. Περὶ Αλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς). Δίνει την εντύπωση ότι ο Πλούταρχος αναλύει τις απόψεις του για το προκείμενο θέμα σε μια φιλοσοφικού περιεχομένου «διημερίδα» ενώπιον ακροατών. Αυτό υποδηλώνεται τόσο από το

¹²⁷ Βλ. Ράπτης Αθ. Γιώργος, Πλούταρχος Περὶ της Αλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς, Λακωνικά Αποφθέγματα, Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 189.

ρήμα *διέφυγεν* όσο και από το επίρρημα *χθές* και τον πληθυντικό αριθμό της αντωνυμίας *ἡμᾶς*¹²⁸. Οι δύο λόγοι είναι υψηλά ρητορικοί προτείνοντας ότι το ύφος δεν ήταν υψίστης σημασίας. Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι ο Πλούταρχος δεν ενδιαφέρθηκε πώς να χειριστεί τη γλώσσα αλλά σκοπός του ήταν να υπεραμυνθεί της προσωπικότητας του Αλεξάνδρου με πάθος, ίσως απαντώντας σε κακολογίες εναντίον του Μακεδόνα στρατηλάτη, που τον ήθελαν πολλοί προϊόν συγκυριών και εύνοιας της τύχης και όχι χαρισματικό και ανυπέρβλητο ηγέτη. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, αν ένας θεωρεί τα επιτεύγματα του Σόλωνα, του Μιλτιάδη και του Αριστείδη να είναι έργα της Τύχης και της Αρετής, τότε και οι επιτυχίες του Αλεξάνδρου θα πρέπει επίσης να θεωρούνται προϊόντα και των δύο. Η προσοχή του Πλουτάρχου όμως στο ύφος, είναι φαινόμενο στη χρήση των μακροπεριόδων προτάσεων και τις προσπάθειές του ν' αποφύγει το κενό. Ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο στηρίζεται το κείμενο, ο Yaginuma επεσήμανε ότι ο Πλούταρχος είχε ορισμένες ιδιαιτερότητες στις προτάσεις του, δηλαδή αυτές που στην αρχή των κεφαλαίων είναι μακριές και στο μέσον του έργου είτε χρονοβόρες προτάσεις είτε συσσωρεύονται σε αρκετές σύντομες προτάσεις. Ωστόσο, ο Πλούταρχος κατά μέσο όρο χρησιμοποιεί είκοσι δύο λέξεις ανά φράση, οι οποίες, σύμφωνα με τον Yaginuma, αποτελεί τον κατά μέσο όρο για έναν συγγραφέα πεζογραφίας. Η μέση διάρκεια μιας διάρκειας στο *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής* είναι είκοσι μία λέξεις, η μακρύτερη φράση του έχει εξήντα δύο λέξεις (*Πρὸς τοῦτον ἀποβλέπων τὸν κόσμον Ἀλεξάνδρος οὐ τὴν ἐσθῆτα προσήκατο τὴν Μηδικήν, ἀλλὰ τὴν Περσικὴν πολλῶ τῆς Μηδικῆς εὐτελεστέραν οὖσαν*, Πλούτ. *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής*) και η συντομότερη έχει τρία (*οὐ μὲν οὖν*, Πλούτ. *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής*).

Σε σύγκριση με άλλα έργα στο σώμα του Πλουτάρχου, οι ομιλίες του Αλεξάνδρου δεν διαφέρουν σε σχέση με το μήκος των προτάσεων. Έτσι, για παράδειγμα, στον *Βίο του Αλεξάνδρου*, μια πρόταση έχει 103 λέξεις (*Ἐπεὶ δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἑώρα παντάπασιν ἐκτετροφηκότας καὶ φορτικούς ταῖς διαίταις καὶ πολυτελείαις ὄντας, ὥσθ' Ἄγνωνα μὲν τὸν Τήϊον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἤλους φορεῖν, Λεοννάτω δὲ πολλαῖς καμήλοις ἀπ' Αἰγύπτου κόνιν εἰς τὰ γυμνάσια παρακομίζεσθαι, Φιλώτα δὲ πρὸς θήρας σταδίων ἑκατὸν ἀυλαίας ἔγεγονέναι, μύρω δὲ χρωμένους ἰέναι πρὸς ἄλειμμα καὶ λουτρὸν ὄσω «πρότερον» οὐδ' ἐλαίω, τρίπτας δὲ καὶ κατευναστὰς περιαγομένους, ἐπέτιμησε πράως καὶ φιλοσόφως, θαυμάζειν φάμενος, εἰ τοσοῦτους ἠγωνισμένοι καὶ τηλικούτους ἀγῶνας, οὐ μνημονεύουσιν ὅτι τῶν καταπονηθέντων οἱ καταπονήσαντες ἥδιον καθεύδουσιν, οὐδ' ὀρῶσι*

¹²⁸ Ο.π. σελ. 216.

τοῖς Περσῶν βίοις τοὺς ἑαυτῶν παραβάλλοντες, ὅτι δουλικώτατον μὲν ἐστὶ τὸ τρυφᾶν, βασιλικώτατον δὲ τὸ πονεῖν., Πλούτ. Ἀλέξ.). Ο Yaginuma υποδεικνύει ὅτι ἡ πρόταση τοῦ Πλουτάρχου στὴν ἀρχὴ ἐνός ἔργου ἦταν νὰ κάνει τὰ ἀνοίγματα νὰ εἶναι πιο δυναμικά καὶ γοητευτικά¹²⁹. Για παράδειγμα, τὸ ἀνοίγμα τῆς βιογραφίας γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο ἔχει μόνο τρεῖς προτάσεις καὶ κάθε πρόταση ἔχει σαράντα ἕως πενήντα λέξεις (1.1, 1.2, 1.3. Πλούτ. Ἀλέξ.). Το εἰσαγωγικό κεφάλαιο τοῦ *Περὶ Ἀλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς* ἔχει μόνο δύο προτάσεις, δεκατριῶν καὶ ἐξήντα δύο λέξεων, ἀντίστοιχα (*Οὗτος ὁ τῆς Τύχης λόγος ἐστίν, ἴδιον καὶ μόνης αὐτῆς ἔργον ἀποφαινομένης Ἀλέξανδρον. Δεῖ δ' ἀντειπεῖν ὑπὲρ φιλοσοφίας, μᾶλλον δ' ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου δυσχεραίνοντος καὶ ἀγανακτοῦντος, εἰ προῖκα δόξει καὶ παρὰ τῆς Τύχης λαβεῖν τὴν ἡγεμονίαν, ἣν ὦνιον αἵματος πολλοῦ καὶ τραυμάτων ἐπαλλήλων κτώμενος «Πολλὰς μὲν ἀύπνους νύκτας ἴαυεν, ἤματα δ' αἱματόεντα διέπρησεν πολεμίζων» Πρὸς ἀμάχους δυνάμεις καὶ ἄπειρα φῦλα καὶ ποταμοὺς ἀπεράτους καὶ πέτρας ἀτοξεύτους, εὐβουλίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ καὶ καρτερίᾳ καὶ σωφροσύνῃ παραπεμπόμενος.*, Πλούτ. *Περὶ Ἀλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς*).

Ο Πλούταρχος δὲν δείχνει καμμιά εὐνοϊκότητα ἀπέναντι σὲ κανέναν συγκεκριμένο τύπο ρητορείας, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει περισσότερη πρόθεση νὰ ζωγραφίσει μιὰ πλήρη εἰκόνα: «τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ συσσώρευση καὶ ὄχι ἡ ἀγωνία, ἡ συσσώρευση πλούτου λέξεων καὶ ἰδεῶν, παρὰ μιὰ σωστά διατεταγμένη καὶ ἐλεγχόμενη δομὴ τῆς σκέψης» ὅπως ἔγραψε χαρακτηριστικά καὶ ὁ Stadter στους σχολιασμούς του. Ἡ σύνθεση περιπλέκεται ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ ἀνεκδοτολογικὲς ἐγκλίσεις ποὺ χρησιμεύουν ἐπίσης ὡς ἀπόδειξη γιὰ τὸ συνολικό ἐπιχείρημά του. Για παράδειγμα, ἓνα ἀνέκδοτο ποὺ περιγράφει τὸ φιλοσοφικό πνεῦμα τοῦ Ἀλεξάνδρου περιέχει τρεῖς ὅρους συμμετοχῆς πρὶν ἀπὸ τὸν κύριο ὅρο (*Σωκράτους ἢ Πλάτωνος ἢ Πυθαγόρου σοὶ φανοῦνται*, Πλούτ. *Περὶ Ἀλεξάνδρου Τύχης ἢ Ἀρετῆς*). Ομοίως, στὸν *Ἀλέξανδρο*, μιὰ πρόταση σχετικὰ με τὸν Βουκεφάλα ἔχει ἐννέα συμμετοχικὲς κατασκευές γιὰ νὰ ἀναλύσει πλήρως τὴν προέλευση τοῦ γεγονότος (*Ἐπεὶ δὲ Φιλόνικου τοῦ Θεσσαλοῦ τὸν Βουκεφάλαν ἀγαγόντος ὦνιον τῷ Φιλίππῳ τρισκαίδεκα ταλάντων, κατέβησαν εἰς τὸ πεδίον δοκιμάσοντες τὸν ἵππον, ἐδόκει τε χαλεπὸς εἶναι καὶ κομιδῇ δύσχρηστος, οὗτ' ἀναβάτην προσιέμενος οὕτε φωνὴν ὑπομένων τινὸς τῶν περὶ τὸν Φίλιππον, ἀλλ' ἀπάντων κατεξανιστάμενος*, Πλούτ. Ἀλέξ.).

Ἐνῶ ὁ Πλούταρχος χρησιμοποίησε κάποιες ἀπὸ τὶς χαρακτηριστικὲς ἀττικὲς συσκευές καὶ μορφές, δὲν ἦταν ἓνας

¹²⁹ Βλ. Gilley L. Dawn, ὁ.π., σελ. 110

Αττικιστικός ακριβολόγος¹³⁰. Με άλλα λόγια, ακολούθησε χαλαρά τις αρχές της Αττικής γραμματικής και σύνταξης, οι οποίες ίσως οδήγησαν στην πρόταση του Hamilton ότι «δεν επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την επικρατούσα αττική διάλεκτο¹³¹». Είναι σχεδόν αδύνατο να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό ο Πλούταρχος επηρεάστηκε από τον Αττικισμό επειδή χρησιμοποίησε τόσο κλασικά (προσπάθησε ν' αποφύγει την παύση και την προσοχή στο λεξιλόγιό του) όσο και μη κλασικά στοιχεία (η χρήση της ευκτικής¹³², περιλήψεων και σύνθετων ρημάτων) με κανονικότητα. Επομένως, η υπόθεση του Hamilton είναι υπερβολική, διότι δε λαμβάνει υπ' όψιν τα κλασικά στοιχεία που ήταν συνηθισμένα στις ρητορικές σχολές της εποχής του Πλουτάρχου και τα οποία ο ίδιος ο Πλούταρχος θα είχε μάθει να χρησιμοποιεί. Από αυτή την άποψη, ονομάστηκε «μετασχηματισμένος» Ελληνιστικός Έλληνας¹³³.

Συνοψίζοντας, το ύφος του Πλουτάρχου και η εξαιρετική ρητορική του φύση κυρίως στον λόγο του *Περί Αλεξάνδρου Τύχης ή Άρετής* αλλά και στον *Βίο τοῦ Αλεξάνδρου*, δεν αρκούν για να δικαιολογήσουν την κριτική που είχε ως αποτέλεσμα στον προηγούμενο αιώνα, της πολυμαθείας στις ομιλίες. Τουλάχιστον, οι ομιλίες παρέχουν στον σύγχρονο μελετητή ένα παράδειγμα της ανάμειξης δύο διαφορετικών λογοτεχνικών μορφών.

¹³⁰ Ο Πλούταρχος γράφει κυρίως στην αττική του 4^{ου} αιώνα π.Χ., όμως κάνει πολλές παραχωρήσεις στην κοινή, τη γλώσσα δηλαδή που ομιλούνταν την εποχή του. Αποδεικνύεται, συνεπώς, και σ' αυτό άνθρωπος της συνετής μεσότητας. Στέκεται μακριά από την κίνηση των αττικιστών, που εκείνη την εποχή είχε φουντώσει. Βλ. Βασίλειος Μ. Παπαδόπουλος, *ό.π.*, σελ. 222-223.

¹³¹ Βλ. Hamilton R. J., *ό.π.*, p. xxii

¹³² Η απροθυμία του Πλουτάρχου να χρησιμοποιήσει την ευκτική δεν αποτελεί έκπληξη. Σε ένα επιχείρημα του είδους που παρουσιάζεται στο εγκώμιο του Αλεξάνδρου, ασχολείται με αυτά που θεωρεί γεγονότα και δεν ασχολείται με την πιθανότητα. Συχνά, η δυνητική ευκτική με το *ἄν* δηλώνει την άποψη του ομιλητή. Η χρήση της ευκτικής σε μια δήλωση σχετικά με το ότι ο Αλέξανδρος είναι ανώτερος από άλλους φιλόσοφους, δίνει την άποψη του Πλουτάρχου στο θέμα, αλλά ταυτόχρονα μειώνει το επιχείρημά του. Με άλλα λόγια, η χρήση της ευκτικής θα έδινε την αίσθηση ότι ίσως ο βασιλιάς δεν ήταν φιλόσοφος. Βλ. Gilley L. Dawn, *ό.π.*, σελ. 118

¹³³ Βλ. Hamilton R. J., *ό.π.*, σελ. xxiii

iv. Η γλώσσα του Φλάβιου Αρριανού μέσα από το έργο του *Αλεξάνδρου Ανάβασις*

Οι συγγραφείς που έχουμε γνωρίσει ως τώρα και που ανήκουν σε προηγούμενες περιόδους όπως ο Ξενοφών, ο Λυσίας, ο Ισοκράτης και άλλοι, έγραψαν στην αττική διάλεκτο, δηλαδή στο γλωσσικό ιδίωμα που χρησιμοποιούσαν τότε στην Αθήνα. Αργότερα η διάλεκτος αυτή δέχτηκε τύπους και λέξεις από τις άλλες ελληνικές διαλέκτους της εποχής εκείνης, την ιωνική, τη δωρική και την αιολική. Έτσι, με τη συγχώνευσή τους διαμορφώθηκε η γλώσσα, που ονομάστηκε κοινή και που με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου διαδόθηκε πάρα πολύ. Σ' αυτή την κοινή γλώσσα μιλούσαν και έγραφαν συνήθως στα χρόνια του Αρριανού. Πολλοί συγγραφείς όμως αυτής της μεταγενέστερης εποχής φιλοτιμούνταν να μιμηθούν την αρχαία αττική διάλεκτο, έχοντας σαν υπόδειγμα τη γλώσσα που χρησιμοποίησαν ο Ξενοφών και ο Θουκυδίδης. Οι συγγραφείς αυτοί ονομάζονται αττικιστές, δηλαδή μιμητές της αττικής. Τέτοιος ήταν και ο Αρριανός, που και στη γλώσσα προσπάθησε να μιμηθεί τον Αθηναίο συγγραφέα της *Κύρου Αναβάσεως*¹³⁴. Η μίμησή του είναι τις περισσότερες φορές επιτυχημένη, αν και κάποτε αστοχεί σε μερικούς τύπους και συντακτικές χρήσεις. Πάντως το ύφος του, ιδίως στο έργο του *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, είναι ζωνρό και φυσικό. Ακόμη είναι φανερή η ευσυνειδησία και η αμεροληψία του ιστορικού.

Ο Αρριανός περιγράφει γεγονότα, από τα οποία απέχει περίπου πεντακόσια χρόνια, στην εποχή μιας έντονης προσπάθειας επιστροφής στη γλώσσα της κλασικής Αθήνας. Αξιολογώντας κανείς το έργο του, παρατηρεί την ευρυμάθειά του, αφού πρότυπά του είναι οι μεγάλοι ιστορικοί Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, μα προπαντός ο Ξενοφών, όπως προείπαμε και τονίσαμε ιδιαίτερα σε προηγούμενη ενότητα. Τον «πατέρα» της Ιστοριογραφίας προσπάθησε να τον μιμηθεί ακόμη και στην ιωνική διάλεκτο. Όμως και από άποψη ύφους και συντακτικής δομής του έργου του είναι πιο κοντά στον Ξενοφώντα, όπως και το έργο του Πλουτάρχου. Με προτάσεις μικρές και κοφτές περιγράφει τα γεγονότα, ελάχιστες φορές καταφεύγοντας στον μακροπερίοδο και υποτακτικό λόγο. Το ύφος του χαρακτηρίζεται από ενάργεια και φυσικότητα στην έκφραση και τα γεγονότα περιγράφονται με εξαιρετικές λεπτομέρειες, ιδίως στη διάταξη των στρατευμάτων στις μεγάλες μάχες, στις απώλειες των εμπολέμων, στους διορισμούς σατραπών

¹³⁴ Βλ. Κρητικού Δ. Βίκτωρος, *Αρριανού Αλεξάνδρου Ανάβασις*, Αθήνα, 1976, σελ. 10

και διοικητών στις κατακτημένες περιοχές κ.λ.π. Υστερεί όμως εμφανώς ο Αρριανός από τους μεγάλους ιστορικούς της κλασικής εποχής στην αναζήτηση των βαθύτερων αιτιών των περιγραφόμενων γεγονότων και στην επισήμανση των απώτερων στόχων της μεγάλης εξόρμησης του Μεγάλου Αλεξάνδρου μέχρι την Ινδία. Ταυτόχρονα, ως ιερέας της Δήμητρας και της Περσεφόνης, είναι παγιδευμένος σε μια θεοκρατική αντίληψη της εποχής του, που τον καθιστά αρκετά ευκολόπιστο με όσα περιγράφει κατά καιρούς για τους οiwονούς και με τις συχνές αναφορές του σε όσα έλεγε ο μάντης Αρίστανδρος, πιστός ακόλουθος του Αλεξάνδρου σ' όλη την εκστρατεία του, παρά το γεγονός ότι ξεκαθάρισε την περιγραφή από πολλά νεφελώματα και υπερβατικά στοιχεία για την δράση του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που είχαν προστεθεί από τις διηγήσεις λαϊκής προέλευσης, που άγγιζαν την περιοχή του Μύθου¹³⁵. Άξιο παρατήρησης είναι και το γεγονός της προσωπικής του στάσης και θέσης, πολλές φορές επικριτικής, απέναντι σε ενέργειες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που ήταν από άστοχες μέχρι παράφορες. Γενικότερα η *Άλεξάνδρου Ανάβασις* ως το κυριότερο έργο του Αρριανού στο οποίο οφείλει και τη δόξα του ως ιστοριογράφος, είναι η πιο αξιόλογη και αξιόπιστη προσπάθεια που καταβλήθηκε στον αρχαίο κόσμο για να περιγραφεί η ηρωική πορεία του μεγάλου Μακεδόνα στρατηλάτη και έφτασε ατόφια μέχρι τις μέρες μας. Οι πηγές του έχουν κυριολεκτικά τον χαρακτήρα καθημερινής έκδοσης *Έφημερίδας*, με ανταποκρίσεις από το μέτωπο που αναφέρουν τα επιτελικά σχέδια, περιγράφουν τις δυνάμεις των εμπολέμων, τα διαγγέλματα, τα πολεμικά ανακοινωθέντα, τις εξελίξεις βήμα βήμα, τις απώλειες των μαχομένων, τη νέα διευθέτηση και διοίκηση των ηττημένων, τις τιμητικές διακρίσεις στους γενναίους στα πεδία των μαχών, τις επινίκιες γιορτές, τα πάντα. Το πλήθος των πληροφοριών της μεγάλης εκστρατείας κάνει τελικά τον Αρριανό έναν από τους σπουδαιότερους ιστοριογράφους των αιώνων.

Ο Αρριανός υπερηφανεύεται για το ύφος του, πάνω απ' όλα και ισχυρίζεται ότι η επιτυχία της ιστορίας του για τον Αλέξανδρο θα κερδίσει την υπεροχή στη σφαίρα των ελληνικών γραμμάτων. Μισή χιλιετία αργότερα οι ισχυρισμοί του δικαιολογήθηκαν πλήρως από τον Φώτιο ο οποίος τελείωσε τις περιλήψεις του για την *Ιστορία των Διαδόχων* με μια λαμπερή εκτίμηση του ύφους του: «αυτός ο άντρας δεν είναι κατώτερος σε κανέναν από τους καλύτερους

¹³⁵ Βλ. Αρχαίοι Συγγραφείς, Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις, Βιβλία I, II, μτφρ: Ράπτης Γιώργος, Ζήτρος, σελ. 25

συγγραφείς της ιστορίας». Επαινείται για την περιεκτικότητά του και την αποφυγή του για το πρόσφατο φτιαγμένο λεξιλόγιο. Ο Φώτιος θαυμάζει την επιδεξιότητα της χρήσης των εικόνων για να δώσει ποικιλία στην αφήγησή του και δηλώνει ρητά ότι είναι στην έκθεση της αφήγησης εκεί που βρσίζονται οι καινοτομίες. Το αποτέλεσμα της συγγραφής του, πιστεύει, είναι μια χαρούμενη μίξη στιλιστικής δεξιοτεχνίας και τυπικού λεξιλογίου, τ' οποίο παράγει την αίσθηση της διαυγούς σαφήνειας. Αυτό είναι δίκαιο σχόλιο. Ο καθένας που εξετάζει ένα εκτενές απόσπασμα της αφήγησης του Αρριανού, όπως μια περίληψη των στρατών πριν τα Γαυγάμηλα, θα εντυπωσιαστεί αμέσως από την σύνθετη ποικιλία της σειράς των λέξεων, της κατασκευής και του λεξιλογίου (App. *Ανάβ.* iii. 11.3-12.5). Ακόμη και στον πιο μακρύ κατάλογο η κατασκευή είναι τόσο λεπτά διευθετημένη που είναι σπάνιο για δύο εξακολουθητικές προτάσεις να ενωθούν η μία στην άλλη σε γλώσσα. Αυτό που συγκεκριμένα εντυπωσιάζει τον Φώτιο είναι η χρήση της έλλειψης του Αρριανού. Δεν παραλείπει περιόδους από ατομικές λέξεις και είναι στυλιστικά αδύνατο να προωθήσει ένα παράρτημα. Οι μοντέρνοι ιστορικοί, περισσότερο ενδιαφέρθηκαν με το γεγονός παρά με το ύφος και μπορεί να είναι λιγότερο «φιλόανθρωποι» στις ενέργειές τους στις ελλείψεις του Αρριανού, που μπορούν να τοποθετήσουν ματαιωμένα προβλήματα ερμηνείας, αλλά ο ισχυρισμός του Φωτίου μένει σε μια πολύτιμη διόρθωση¹³⁶. Ο Αρριανός ο οποίος δεν ήταν «σκλάβος» συγγραφέας των πηγών, όπως οι μοντέρνοι σχολιαστές έχουν τείνει να υποθέσουν, αλλά ένας πολύ ειδήμων και σοφιστικός στυλίστας από μόνος του.

Ο λόγος του Αρριανού είναι πολύ προσωπικός μια τεχνητή δημιουργία. Έχει περιγραφεί ως αττικός, αλλά είναι μακράν απομακρυσμένος από τον ακαδημαϊκό αττικισμό του δευτέρου αιώνα μ.Χ. Υπάρχει μια δυνατή τάση διαμέσου του αρχαϊσμού καθώς ο Αρριανός χρησιμοποιεί σύνθετα με το ζυν-, αυτοπαθείς αντωνυμίες *οὔ* και *σφεῖς*, και τον αρχαϊκό Αττικό πληθυντικό σε *-ῆς*. Μερικές χρήσεις εναντιώνονται στους αυστηρούς κανόνες του Αττικού πεζού λόγου *αἰχμαλωτισθεῖσαν* (App. *Ανάβ.* iii. 22. 4) ως μια διαβόητη ανυπαρξία, το *καίτοι* χρησιμοποιείται με τη μετοχή αντί για το *καίπερ* και το *πρίν* με το απαρέμφατο ν' απαντάται μετά από μια αρνητική κύρια πρόταση. Σημαντικά οι δύο τελευταίες χρήσεις όπως πολλές άλλες αναχωρήσεις από τον Αττικό, έχουν παράλληλα στοιχεία με τον Ηρόδοτο και δε μπορεί έντονα να δοθεί έμφαση ότι το πρώτο στυλιστικό χρέος του Αρριανού είναι στον

¹³⁶ Βλ. Bosworth A.B (5), ό.π., σελ. 34

Ηρόδοτο. Τα πιο πολλά από τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του Ίωνα ιστοριογράφου παρήχθησαν στο ύφος του Αρριανού. Υπάρχει η ίδια περίπτωση έκφραση, η ίδια χρήση της επανάληψης (ἢ διέσχε τῶν Μακεδόνων ἢ φάλαγξ ὡς ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας παραρραγεῖσα, ὅτι Ἀλέξανδρος μὲν σπουδῇ ἐς τὸν ποταμὸν ἐμβαλὼν καὶ ἐν χερσὶ τὴν μάχην ποιήσας ἐξώθει ἤδη τοὺς ταύτη τεταγμένους τῶν Περσῶν, οἱ δὲ κατὰ μέσον τῶν Μακεδόνων οὔτε τῇ ἴσῃ σπουδῇ ἤψαντο τοῦ ἔργου καὶ πολλαχῇ κρημνώδεσι ταῖς ὄχθαις ἐντυγχάνοντες τὸ μέτωπον τῆς φάλαγγος οὐ δυνατοὶ ἐγένοντο ἐν τῇ αὐτῇ τάξει διασώσασθαι, ταύτη ἐμβάλλουσι, Ἀρρ. Ἀνάβ.), (ἀνθ' ὧν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐλάσαντες τὰς τε Ἀθήνας κατέσκαψαν καὶ τὰ ἱερὰ ἐνέπρησαν, καὶ ὅσα ἄλλα κακὰ τοὺς Ἕλληνας εἰργάσαντο, ὑπὲρ τούτων, Ἀρρ. Ἀνάβ.), η ίδια χρήση από επαναληπτικές προτάσεις και στο τέλος των βασικών σταδίων της αφήγησης (καὶ ἡ μὲν Ἰασσέων ναῦς ἀλίσκεται αὐτοῖς ἀνδράσιν ἐν τῇ φυγῇ, οὐ ταχυναυτοῦσα· αἱ δὲ τέσσαρες ἔφθασαν καταφυγεῖν ἐς τὰς οἰκείας τριήρεις. οὕτω μὲν δὴ ἀπέπλευσαν ἄπρακτοι ἐκ Μιλήτου οἱ Πέρσαι, καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἅμα εὐρώστως ἀμυνόμενοι καὶ ἐκ τῆς Ἀλικαρνασοῦ κατὰ θάλασσαν πολλοὶ ἤδη παραβεβοηθηκότες ἄπορον ἐποίησαν τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὴν αὐτοσχέδιόν τε καὶ ἐξ ἐπιδρομῆς κατάληψιν τῆς Μύνδου. οὕτω μὲν δὴ ἐπανερχεται Ἀλέξανδρος οὐδὲν πράξας, ὧν ἔνεκα ὠρμήθη, καὶ τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἀλικαρνασοῦ αὐθις προσεῖχε, Ἀρρ. Ἀνάβ.), (καὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως ἅμα εὐρώστως ἀμυνόμενοι καὶ ἐκ τῆς Ἀλικαρνασοῦ κατὰ θάλασσαν πολλοὶ ἤδη παραβεβοηθηκότες ἄπορον ἐποίησαν τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὴν αὐτοσχέδιόν τε καὶ ἐξ ἐπιδρομῆς κατάληψιν τῆς Μύνδου. οὕτω μὲν δὴ ἐπανερχεται Ἀλέξανδρος οὐδὲν πράξας, ὧν ἔνεκα ὠρμήθη, καὶ τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἀλικαρνασοῦ αὐθις προσεῖχε, Ἀρρ. Ἀνάβ.), (καὶ γράμματα μὲν οὐ κομίζει παρὰ Ἀλεξάνδρου· οὐ γὰρ ἔδοξε γράφειν ὑπὲρ οὐδενὸς τοιούτου ἐς τὸ ἐμφανές· τὰ δὲ ἀπὸ γλώσσης οἱ ἐντεταλμένα ἐξήγγειλεν, καὶ οὕτω ξυλλαμβάνεται ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος καὶ ἐν φυλακῇ ἦν, Ἀρρ. Ἀνάβ.), (Ἡ μὲν ἐπὶ μετώπου τάξις Ἀλεξάνδρῳ ὧδε κεκόσμητο. ἐπέταξε δὲ καὶ δευτέραν τάξιν ὡς εἶναι τὴν φάλαγγα ἀμφίστομον. καὶ παρηγγέλλετο τοῖς ἡγεμόσι τῶν ἐπιτεταγμένων, εἰ κυκλουμένους τοὺς σφῶν πρὸς τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος κατίδοιεν, ἐπιστρέψαντας ἐς τὸ ἔμπαλιν δέχεσθαι τοὺς βαρβάρους, Ἀρρ. Ἀνάβ.). Υπάρχει η ίδια χαλαρότητα της κατασκευής, την οποία ο Δημήτριος χαρακτήρισε ως λέξις εἰρομένη, προτάσεις είναι στενά συνδεδεμένες είτε με μικρό είτε με μεγαλύτερο δέσιμο από υποδεέστερες προτάσεις (Λέγεται δὴ Φίλιππος μὲν τελευτῆσαι ἐπὶ ἄρχοντος Πυθοδήλου Ἀθήνησι· παραλαβόντα δὲ τὴν βασιλείαν Ἀλέξανδρον, παῖδα ὄντα Φιλίππου, ἐς Πελοπόννησον παρελθεῖν· εἶναι δὲ τότε ἀμφὶ τὰ εἴκοσιν

ἔτη Ἀλεξάνδρον, Ἀρρ. Ἀνάβ.), (καὶ ἔστε μὲν ὀμαλοῖς χωρίοις ἐν τῇ φυγῇ ἐπετύχανεν, ἐπὶ τοῦ ἄρματος διεσώζετο, ὡς δὲ φάραγξί τε καὶ ἄλλαις δυσχωρίαις ἐνέκυρσε, τὸ μὲν ἄρμα ἀπολείπει αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸν κἀνδον ἐκδύς· ὁ δὲ καὶ τὸ τόξον ἀπολείπει ἐπὶ τοῦ ἄρματος· αὐτὸς δὲ ἵππου ἐπιβάς ἔφευγε· καὶ ἡ νύξ οὐ διὰ μακροῦ ἐπιγενομένη ἀφείλετο αὐτὸν τὸ πρὸς Ἀλεξάνδρου ἀλῶναι, Ἀρρ. Ἀνάβ.) καὶ ἀνακόλουθα τοποθετοῦνται συχνά, ἡ κατασκευὴ συχνά ἀλλάζει στο μέσον τῆς πρότασης (Ὁ δέ, ὡς αἶ τε διφθέραι αὐτῶ παρεσκευασμένοι ἦσαν ἐπὶ τῷ πόρῳ καὶ ὁ στρατὸς ἐξωπλισμένοι ἐφειστήκει τῷ ποταμῷ, αἶ τε μηχαναὶ ἀπὸ ζυνθήματος ἐξηκόντιζον ἐς τοὺς Σκύθας παριππεύοντας ἐπὶ τῇ ὄχθῃ καὶ ἔστιν οἱ αὐτῶν ἐπιτρώσκοντο ἐκ τῶν βελῶν, εἷς δὲ δὴ διὰ τοῦ γέρρου τε καὶ τοῦ θώρακος διαμπαῖς πληγεῖς πίπτει ἀπὸ τοῦ ἵππου, οἱ μὲν ἐξεπλάγησαν πρὸς τε τῶν βελῶν τὴν διὰ μακροῦ ἄφεισιν καὶ ὅτι ἀνὴρ ἀγαθὸς αὐτοῖς τετελευτήκει, καὶ ὀλίγον ἀνεχώρησαν ἀπὸ τῆς ὄχθης, Ἀρρ. Ἀνάβ.). Εἰς αὐτὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι ἓνα ἐνὶ φάσμα λεξιλογίου μοιρασμένο ἀνάμεσα στους δύο συγγραφεῖς καὶ συχνά ὄχι νὰ ἐπιμαρτυρεῖται πούθενά ἄλλου ἐν τῇ ἐλληνικῇ πεζῇ χρῆσιν (πόθος ἔλαβεν αὐτὸν, Ἀρρ. Ἀνάβ.), (οὐδὲν ἄχαρι παθεῖν, Ἀρρ. Ἀνάβ.). Ἐνας μὲν νὰ πει γιὰ τὸ ὕφος τοῦ Ἀρριανοῦ ὡς φιλολογικὴ ἀνακατασκευὴ τοῦ Ἡροδότου¹³⁷. Ὁ δανεισμὸς εἶναι φυσικὰ σαφὴς ἐν τῇ Ἰνδικῇ ὅπου ὁ Ἀρριανὸς ἀνασταίνει τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον ἀλλὰ εἶναι ἀπεριόριστον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν περισσότερο ἀπὸ τ' ἄλλα ἔργα τοῦ. Οἱ ἰωνισμοὶ ἐξαλείφονται ἀλλὰ τὸ ὕφος εἶναι εὐκρινὸς ἠεροδότειον.

Ὁ Ἀρριανὸς ἔχει χρεὴν ἐν ἄλλοις συγγραφείοις, ὄχι λιγότερον ἐν Θουκυδίδῃ. Ὑπάρχουν ἐπαναλαμβανόμενες ἀνηχησεις ἐν τῇ Θουκυδίδῃ, συγκεκριμένα ἐν τοῖς λόγοις ἢ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξορμήσει. Τὸ σχόλιον γιὰ τὴν πτώσιν τῆς Θήβας εἶναι ἐν τῷ θουκυδιδικῷ ἐν τῇ διατύπωσιν, ὄχι ἐκπληκτικὰ, ἀπὸ τότε πού τα περισσότερα παραδείγματα πού ἐπιλέχθησαν βασίστηκαν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ (i.9.1-3, Ἀρρ. Ἀνάβ.). Ἀλλὰ ὁ Θουκυδίδης μὲν νὰ ἐμφανιστεῖ λιγότερον ἐνοχλητικὰ, ἡ συζήτηση ἐν τῇ Μίλῃ (i.18.6-9, Ἀρρ. Ἀνάβ.) περιλαμβάνει ἀντανακλάσεις ἐν τοῖς λόγοις πρὶν τὴν μάχην ἐν τῷ Μεγάλῳ Λιμάνῃ, καὶ ὁ λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὶν ἀπὸ τὰ Γαυγάμηλα εἶναι πρᾶγματι ἓνα κομμάτι τῆς ἐκθεσης τοῦ θουκυδιδικοῦ ὕφους (τοὺς κατὰ σφᾶς δὲ ἐκάστους ἐξορμῶν ἠξίου, λοχαγόν τε λοχίτας καὶ ἰλάρχην τὴν ἰλὴν τὴν αὐτοῦ ἕκαστον καὶ ταξιάρχους τὰς τάξεις, τοὺς τε ἡγεμόνας τῶν πεζῶν τὴν φάλαγγα ἕκαστον τὴν οἱ ἐπιτετραμμένην, ὡς ἐν τῇδε τῇ μάχῃ οὐχ ὑπὲρ Κοίλης Συρίας ἢ Φοινίκης, οὐδὲ ὑπὲρ Αἰγύπτου, ὡς πρόσθεν, μαχομένους,

¹³⁷ Ὁ.π., σελ. 35

*ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς ζυμπάσης Ἀσίας, οὐστίνας χρῆ ἄρχειν, ἐν τῷ τότε κριθησόμενον, Ἄρρ. Ἀνάβ.). Φράσεις ἀπὸ τον Θουκυδίδη ἐπίσης βρίσκονται σε κατάλληλα σημεῖα στο ἔργο του Ἀρριανού (τὸ δὲ δὴ μέγιστον πλημμέλημα τῶν ζυγγραψάντων τὰ ἀμφὶ Ἀλέξανδρον ἐκεῖνο τίθειαι ἔγωγε. Πτολεμαῖον γὰρ τὸν Λάγου ἔστιν οἱ ἀνεγγραψαν ζυναβαῖναι τε Ἀλεξάνδρῳ κατὰ τὴν κλίμακα ὁμοῦ Πευκέστα καὶ ὑπερασπίσαι κειμένον, καὶ ἐπὶ τῷδε Σωτήρα ἐπικληθῆναι τὸν Πτολεμαῖον· καίτοι αὐτὸς Πτολεμαῖος ἀναγέγραφεν οὐδὲ παραγενέσθαι τούτῳ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ στρατιᾶς γὰρ αὐτὸς ἡγούμενος ἄλλας μάχεσθαι μάχας καὶ πρὸς ἄλλους βαρβάρους. ταῦτα μὲν δὴ ἐν ἐκβολῇ τοῦ λόγου ἀναγεγράφθω μοι, ὡς μὴ ἀταλαίπωρον γίνεσθαι τοῖς ἔπειτα ἀνθρώποις τὴν ὑπὲρ τῶν τηλικούτων ἔργων τε καὶ παθημάτων ἀφήγησιν, Ἄρρ. Ἀνάβ.) καὶ (ἔγραψα δὲ αὐτὰ καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιήσαμην διὰ τὸδε, ὅτι τοῖς πρὸ ἐμοῦ ἅπασιν ἐκλιπὲς τοῦτο ἦν τὸ χωρίον καὶ ἢ τὰ πρὸ τῶν Μηδικῶν Ἑλληνικὰ ζυνετίθεσαν ἢ αὐτὰ τὰ Μηδικὰ· τούτων δὲ ὅσπερ καὶ ἦψατο ἐν τῇ Ἀττικῇ ζυγγραφεῖ Ἑλλάνικος, βραχέως τε καὶ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς ἐπεμνήσθη. ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπόδειξιν ἔχει τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν οἷῳ τρόπῳ κατέστη, Θουκ. Ἰστ.). Ἀλλὰ ὁ Θουκυδίδης πιο περιστασιακὰ ἐπηρεασμένος ἀπὸ τον Ἡρόδοτο ὁ οἰοῖς ἔχει μια παντοδύναμη ἐπιρροή στο ὕφος καὶ το λεξιλόγιο καὶ ἴσως ἐκπληκτικὰ ὁ Ξενοφὼν εἶναι ἀκόμη λιγότερο οχληρὸς. Ομολογουμένως ἡ ἀρχὴ τῆς κατάλληλης ἀφήγησιν φαίνεται να εἶναι ὑποδειγματικὴ πάνω στην *Κύρου Παιδεία* ἀλλὰ το στυλιστικὸ χρέος στον Ξενοφόντα δεν εἶναι σαφές. Ἡ χαρακτηριστικὴ χρῆση του *καί* καὶ με μια δεικτικὴ ἀντωνυμία που προαναφέρθηκε, στην πρότασι ἀπαντὰ συχνὰ στον Ἀρριανὸ (καὶ τούτων ἡγεμῶν ἦν Ἀμόντας ὁ Ἀρραβαίου, Ἄρρ. Ἀνάβ.), (καὶ τούτων χαλκαῖ εἰκόνες ἐν Δίῳ ἐστάσιν, Ἄρρ. Ἀνάβ.), (καὶ τούτους τῇ ὑστεραία ἔθαψεν Ἀλέξανδρος ζῆν τοῖς ὅπλοις τε καὶ ἄλλῳ κόσμῳ, Ἄρρ. Ἀνάβ.) ὅπως κάνουν οἱ χρονικὲς του ἀντιθέσεις (καὶ ἐν τούτῳ, καὶ ἐνταῦθα) καὶ ἡ ἐπανάληψη του ὑποδεέστερου ρήματος ὡς το κύριο ρῆμα τῆς ἀκόλουθης πρότασι (i.10.6, 17.2, Ἄρρ. Ἀνάβ.). Ὑπάρχει ἐπίσης μια μικρὴ μίμησι του λεξιλογίου του Ξενοφόντα (*κυμῆναν τῆς φάλαγγος*, Ἄρρ. Ἀνάβ.), ἀλλὰ σε πολὺ χαμηλότερο βαθμὸ ἀπὸ τῆ μίμησι του Ἡροδότου.*

Αυτὲς οἱ παρατηρήσεις μπορεῖ να δώσουν τὴν ἐντύπωση ὅτι το ὕφος του Ἀρριανού εἶναι μια μίμησι. Αυτό θα μπορούσε να εἶναι ἀτυχές. Ὁ Ἀρριανός, ἡ ἀλήθεια εἶναι πως ἔχει ἓνα τεχνητὸ στυλ καὶ τα στοιχεῖα που το ἀπαρτίζουν μποροῦν ν' ἀπομονωθοῦν ἀλλὰ αὐτὸ το ἔργο δεν ἐπιδεικνύει τίποτα ἀπὸ τὴν παρωδία που ἔχει βρεθεῖ στ'

αποσπάσματα των «ιστοριών» του Βήρρου για τους Παρθικούς Πολέμους οι οποίοι έχουν στιγματιστεί από τον Λουκιανό. Εν αντιθέσει, το ύφος του είναι μοναδικό ακόμα κι' αν είναι δανεισμένο από τον Ηρόδοτο, η επιρροή είναι μια επαναδημιουργία και όχι ακατέργαστα δανεισμένη. Ο Αρριανός μάλλον δεν απολάμβανε την προεξοχότητα στον ελληνικό πεζό λόγο που εκείνος και ο Φώτιος ισχυρίστηκαν για το έργο του, αλλά είναι χωρίς αμφιβολία το πιο τελειοποιημένο και κοσμογνωρισμένο στυλιστικά και θα πρέπει ν' αντιμετωπίζεται ως τέτοιο.

Ο Αρριανός θεώρησε το έργο του ως οριστικό (*οὐδὲ ἀφήσει παραδιδούσα καὶ ἐφεξῆς ἄλλοις τὰ ψευδῆ, εἰ μὴ ὑπὸ τῆσδε τῆς ξυγγραφῆς παύσεται*, Ἀρρ. *Ἀνάβ.*) και φαίνεται να έχει θεωρηθεί ως ένα ιστορικό μοντέλο στην αρχαιότητα. Πολλοί αναφέρονται σ' εκείνον με ευλάβεια και απόλυτη ευγένεια καθορίζοντας το έργο του μοναδικό¹³⁸. Στον 4^ο αιώνα η επιρροή του Αρριανού είναι λιγότερο σαφής αλλά δεν είναι λιγότερο ανιχνεύσιμη. Η καταγραφή του Θεμίστιου, ευφραδής πολιτικός, ρήτορας, φιλόσοφος από την Παφλαγονία, το 384 μ.Χ. δήλωνε ότι γνώριζε καλά τα γεγονότα της πορείας του Αρριανού και προβάλλει ως ένα τιμώμενο παράδειγμα της ενέργειας ενός φιλοσόφου στη δημόσια ζωή. Πιο σημαντικά, εκεί υπάρχει από την εποχή του Κωνσταντίου του Β' (340 μ.Χ) μια ανώνυμη πραγματεία με την ονομασία *Δρομολόγιο του Αλεξάνδρου*¹³⁹. Φαίνεται ξεκάθαρα αναπόφευκτο ότι η φήμη του Αρριανού και η ιστορία του για τον Αλέξανδρο ήταν αμείωτη στον 4^ο αιώνα. Ο Αρριανός απέμεινε ένας κλασσικός στη βυζαντινή περίοδο. Επίσης άσκησε επιρροή όπως για παράδειγμα στον Στέφανο που βασίστηκε στα ιστορικά του έργα, συγκεκριμένα στα *Βιθυνιακά* και στα *Παρθικά*, αλλά επίσης σε μικρότερο βαθμό στην ιστορία του Αλεξάνδρου. Η ίδια φιλελεύθερη χρήση των εμμονών του Αρριανού όπως αργότερα ο Ευστάθιος στο μετέπειτα κομμάτι του 12^{ου} αιώνα μ.Χ. Ο Ευστάθιος βασίστηκε στα *Βιθυνιακά* και σε μικρότερο βαθμό στην ιστορία του Αλεξάνδρου στα σχόλιά του στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* και ο Διονύσιος ο Περιηγητής. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να κρίνουμε αυστηρά τα ταλέντα του Αρριανού ως ιστορικός, τα έργα του αναμφίβολα χρησιμοποιήθηκαν και θαυμάστηκαν ως κλασσικά για μια χιλιετία μετά τον θάνατό του.

¹³⁸ Ο.π., σελ. 36-37

¹³⁹ Ο.π. σελ. 37-38

7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

i. **Η ταύτιση και η διαφοροποίηση των δύο ιστορικών ως προς την προσέγγιση της προσωπικότητας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Σκοπτικός παραλληλισμός.**

Η μελέτη της ζωής και το έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου αποτέλεσε ένα δύσκολο αλλά παράλληλα γοητευτικό εγχείρημα ιδιαίτερα αντικατοπτρίζοντας την προσωπικότητα εκείνη στα έργα του Πλούταρχου και του Αρριανού, *Βίος του Αλεξάνδρου* και *Αλεξάνδρου Αναβάσεως αντίστοιχα*. Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάσαμε όσο πληρέστερα μπορούσαμε διάφορες πτυχές της ζωής του Μακεδόνα στρατηλάτη εξετάζοντας παράλληλα το εύρος των πηγών, την αξιοπιστία αυτών και την αξιοποίηση τους από τους μεγαλύτερους μελετητές του και σχολιατές του της εποχής εκείνης. Αποκομίζοντας, λοιπόν, μια ολοκληρωμένη εικόνα μπορούμε ν'ανιχνεύσουμε ομοιότητες και διαφορές ως προς την προσέγγισή τους αλλά και στον τρόπο καταγραφής της ζωής του και την ανάλυση των γεγονότων που απαρτίζουν αυτήν. Στο παρόν κεφάλαιο είναι εύλογο να προσπαθήσουμε να κάνουμε αυτή τη σύγκριση, όσο γίνεται σαφέστερα καθώς παρουσιάζεται ιδιαίτερη δυσκολία και ως προς τον τρόπο μεταχείρισης των στοιχείων τα οποία αφθονούν αλλά και στο πώς συνδέονται οι δύο αυτοί καταγραφείς με τη ζωή και το έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Και οι δύο θανατώθηκαν κατά την διάρκεια της εκστρατείας του Αλεξάνδρου, είτε από τον ίδιο είτε από τον μακεδονικό στρατό με την έγκρισή του, και μαζί με άλλες παρόμοιες περιπτώσεις παρουσιάζουν στους κατά το μάλλον ή ήττον φιλαλεξάνδρους συγγραφείς, όπως αναμφισβήτητα υπήρξαν ο Πλούταρχος και ο Αρριανός, το πρόβλημα πώς να αντιμετωπίσουν αυτήν την πιο σκοτεινή και ύποπτη πλευρά του χαρακτήρα του βασιλιά.

Όσον αφορά στην οριοθέτηση του θέματος, υπήρξαν, βέβαια, ίσως πιο ενδιαφέρουσες περιπτώσεις στρατιωτικών, αξιωματούχων και ακολούθων που έπεσαν στην δυσμένεια του Αλεξάνδρου με μοιραίες συνέπειες αναφερόμενοι κυρίως στον Κλείτο και τον Καλλισθένη, με βάση τις οποίες ιστορικοί και βιογράφοι ανὰ τους αιώνες έχουν χαρακτηρίσει τον Αλέξανδρο άλλοτε αιμοσταγή τύραννο, άλλοτε μία ευγενική φύση που έπεσε θύμα των περιστάσεων. Ωστόσο, τα δύο πρόσωπα που επελέγησαν κέντρισαν πιο πολύ το ενδιαφέρον μου, διότι είναι εκείνοι που κατ' εξοχήν, σύμφωνα με τα στοιχεία μπορούν να «μιλήσουν» για τον Αλέξανδρο. Λόγω της έκτασης του υλικού και των χρονικών περιορισμών, θα πρέπει να περιοριστούμε στους δύο αναφερθέντες

συγγραφείς. Ο ταπεινός σκοπός μας δεν είναι, άλλωστε, να παράσχουμε πλήρη κάλυψη του θέματος σ' όλη τη σχετική με τον Αλέξανδρο αρχαία βιβλιογραφία, αλλά απλώς να αντιπαραβάλουμε δύο ιστορικούς τους οποίους άξια θα πρέπει να θεωρήσουμε ενδιαφέροντες, να εξετάσουμε τις συγγραφικές τεχνικές τους και να συζητήσουμε τὰ κίνητρα των επιλογών τους. Θα επιχειρήσουμε, λοιπόν, να αναλύσουμε και να συγκρίνουμε τα κείμενα του Πλουτάρχου και του Αρριανού. Εννοείται ότι το ενδιαφέρον μας δεν επικεντρώνεται στην ιστορική αλήθεια και τι πραγματικά συνέβη και ποιος φέρει την ευθύνη γι' αυτό αλλά στην πρόσληψη του παραδιδόμενου υλικού από τους δύο ιστορικούς, τις δικές τους ιδέες για την εκστρατεία, τον βίο και τον χαρακτήρα του Αλεξάνδρου και τον τρόπο που μας παρουσιάζουν, ή δεν παρουσιάζουν, τα γεγονότα προκειμένου να προωθήσουν τον δικό τους Αλέξανδρο, να υποστηρίξουν την δική τους αντίληψη για το ποιος στην πραγματικότητα ήταν αυτός ο αξιοπερίεργος άνθρωπος. Σ' ένα τέτοιο δράμα η σκιά της παρουσίας του Μακεδόνα βασιλιά γεμίζει μεν την σκηνή, αλλά οι πρωταγωνιστές είναι άλλοι, ο Πλούταρχος από την Χαιρώνεια και ο Αρριανός από την Νικομήδεια της Βιθυνίας. Παρά το γεγονός ότι τα υπό εξέταση έργα διαφέρουν κατά πολύ ως προς το περιεχόμενο, το γραμματειακό είδος, ακόμη και τον σκοπό τους, είναι προφανές ότι ο Πλούταρχος και ο Αρριανός έχουν και αρκετά κοινά στοιχεία στην αντίληψή τους για το πρόσωπο του Αλεξάνδρου και το πώς θα έπρεπε κανείς να αναλύσει αυτόν και τις πράξεις του.

Όταν ο Αρριανός προσπαθεί να συνοψίσει τον χαρακτήρα του Αλεξάνδρου στο τέλος της *Αναβάσεώς* του, πέφτει πίσω στο μοτίβο που είχε χρησιμοποιήσει ο Ξενοφώντας για να περιγράψει τον Κύρο. Δεν επιχειρεί να συγκρίνει μια πηγή με μια άλλη ή μια ετυμολογία με μια άλλη, παρά απλά προσφέρει τις δικές του απόψεις, χωρίς να δανείζεται από κανέναν άλλο. Και ενώ η συζήτηση για τις πηγές του Αρριανού συνεχίζεται, δεν έχει βρεθεί παράλληλος για το χωρίο που περιγράφει ο Pearson και ο ισχυρισμός του ότι ο Αρριανός δημιούργησε αυτήν την χαρακτηριστική ανάλυση ανεξάρτητα από το αν έχει επανεξεταστεί¹⁴⁰. Υπάρχει μια παρόμοια ανάλυση (*οί δὲ καὶ τάδε ἀνέγραψαν, ὅτι ἐπενόει Ἀλέξανδρος περιπλεῦσαι τὴν τε Ἀραβίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν Αἰθιοπικὴν γῆν καὶ τὴν Λιβύην τε καὶ τοὺς Νομάδας ὑπὲρ τὸν Ἄτλαντα τὸ ὄρος ὡς ἐπὶ Γάδειρα ἔσω ἐς τὴν ἡμετέραν θάλασσαν καὶ τὴν Λιβύην τε καταστρεψάμενος καὶ Καρχηδόνα οὕτω δὴ τῆς Ἀσίας πάσης δικαίως ἂν βασιλεὺς καλεῖσθαι, Ἀρρ. Ἀνάβ.*) στην οποία όμως μπορεί κανείς να ανιχνεύσει την επιρροή ενός

¹⁴⁰ Βλ. Bosworth A.B (1), ὁ.π., p. 38-60 και Bosworth A.B (5), ὁ.π., σελ. 16-34

παλαιότερου συγγραφέα, του Πλουτάρχου. Θα εξετάσουμε αυτό το απόσπασμα για να καθορίσουμε καλύτερα το φάσμα της ανεξαρτησίας του Αρριανού και έτσι να δημιουργήσουμε μια σαφέστερη διάκριση μεταξύ της θεματικής πρώτης ύλης της αφήγησης που υπήρχε ήδη στις πηγές του και της ερμηνείας αυτού του υλικού, το οποίο ήταν δικό του.

Αν και ο Πλούταρχος έγραψε μία από τις πιο σημαντικές εκθέσεις μας για τον Αλέξανδρο, δεν συζητείται ποτέ ως πιθανή επίδραση στον Αρριανό. Η συναίνεση είναι ότι ο Αρριανός επέστησε ανεξάρτητα από κάποιες από τις ίδιες πηγές, συμπεριλαμβανομένου του Αριστόβουλου και ίσως του Καλλισθένη, αλλά όχι απ' τον Πλούταρχο άμεσα¹⁴¹. Στην εκτενή συζήτηση του Henri Tonnet για τις πηγές της *Αναβάσεως*, για παράδειγμα, ο Πλούταρχος εμφανίζεται μόνο πολύ σύντομα και τότε μόνο ως ένας από τους κληρονόμους της Κλειτάρχειας παράδοσης που εκπροσωπείται καλύτερα στον Διόδωρο και τον Κούρτιο Ρούφο. Θα συμφωνούσαμε ότι δεν υπάρχει προφανής σύνδεσμος μεταξύ της *Αναβάσεως* και του *Αλεξάνδρου* του Πλουτάρχου όταν αυτό διαβάζεται μεμονωμένα. Αλλά δεν μπορούμε να ξεχνάμε ότι ο Αλέξανδρος είναι μέρος μιας συνδυασμένης παράλληλης βιογραφίας, *Αλεξάνδρου-Καίσαρος*, και όχι ένα ανεξάρτητο έργο. Αν διαβάσουμε την παράλληλη βιογραφία στην αρχική της ολότητα, τότε οι θεματικές αναλύσεις στον Καίσαρα θα επηρεάσουν την ερμηνεία μας για τον Αλέξανδρο του Πλουτάρχου. Το ίδιο θα ήταν αλήθεια για τον Αρριανό. Αν διάβαζε την παράλληλη βιογραφία του Πλουτάρχου, *Αλεξάνδρου-Καίσαρος*, θα έπρεπε να είχε σκεφτεί προσεκτικά και στα δύο μισά του έργου. Ας υποθέσουμε ότι το έκανε, και ότι ως εκ τούτου η ανάλυση του χαρακτήρα του στην *Ανάβασι* συνδυάζει τα ίδια δύο θέματα που αντιμετωπίζει ο Πλούταρχος στο *Καίσαρ*. 58, δηλαδή τα μη υλοποιηθέντα σχέδια του υποκειμένου του για περαιτέρω κατάκτηση και τον ανταγωνισμό με τον εαυτό του. Επειδή το επιχείρημα εξαρτάται από την ενότητα του *Αλεξάνδρου-Καίσαρος* θα πρέπει να εξηγήσουμε την εμπιστοσύνη μας ότι ο Αρριανός θα είχε διαβάσει ολόκληρο το έργο. Γνωρίζουμε από τα σχόλια του Πλουτάρχου ότι οι *Βίοι* γενικά σχεδιάστηκαν και γράφτηκαν ως ζεύγη, καθένα από τα οποία ζούσε μαζί έναν Έλληνα και έναν Ρωμαίο πολιτικό για ν' ανιχνευθούν ομοιότητες και διαφορές. Στο τέλος υπάρχει συχνά μια συγκριτική περίληψη η *σύκκρισις*. Για οποιονδήποτε λόγο, ο Αλέξανδρος-Καίσαρος δεν έχει συνύπαρξη. Η ενότητα του ζεύγους βεβαιώνεται όμως από μια δήλωση στην εισαγωγή (*Τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως βίον καὶ τὸν Καίσαρος, ὃφ' οὗ κατελύθη Πομπήϊος, ἐν*

¹⁴¹ Βλ. Hamilton R. J., ό.π., σελ. xix-xii

τούτω τῷ βιβλίῳ γράφοντες, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποκειμένων πράξεων οὐδὲν ἄλλο προεροῦμεν ἢ παραιτησόμεθα τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἐὰν μὴ πάντα μηδὲ καθ' ἕκαστον ἐξειργασμένως τι τῶν περιβοήτων ἀπαγγέλλωμεν, ἀλλ' ἐπιτέμνοντες τὰ πλεῖστα, μὴ συκοφαντεῖν, Πλούτ. Ἀλέξ.). Αρχικά, οι δύο Βίοι περιέχονταν σε ένα βιβλίο και ο Αρριανός όπως και ο Πλούταρχος θα τους θεωρούσε ως ένα μόνο έργο. Και αν πρέπει να εντοπίσουμε κάποια επιρροή του Καίσαρα του Πλούταρχου στην *Ἀνάβασι* του Αρριανού, δεν πρέπει να προκαλεί απορία με το σκεπτικό ότι το έργο δεν αφορά τον Αλέξανδρο. Στην πραγματικότητα όμως, το κάνει. Θα ξεκινήσουμε παραθέτοντας λεπτομερώς τον παραλληλισμό, ακολουθώντας τη θεματική τάξη που επέλεξε ο Αρριανός. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τις πιθανές συνέπειες του παραλληλισμού για την κατανόησή μας για τις πηγές του Πλουτάρχου και του Αρριανού και θα ολοκληρώσουμε εξετάζοντας τις προσαρμογές των δύο συγγραφέων στα κοινά θέματα που ταιριάζουν στους ρητορικούς στόχους των αντίστοιχων έργων τους.

Το πρώτο θέμα που αντλεί ο Αρριανός από τον Πλούταρχο, την ανεκπλήρωτη επιθυμία του Αλεξάνδρου για την κατάκτηση, παίρνει τη μορφή ενός φιλόδοξου σχεδίου για να πλεύσει από τον Περσικό Κόλπο στην Ισπανία, να υποτάξει τα έθνη κατά μήκος του δρόμου και, ίσως, τη Σικελία ή τη Μαύρη Θάλασσα. Αποτελεί μέρος μιας ιστορικής βάσης, των λεγόμενων «τελευταίων σχεδίων», τα οποία αντιπροσωπεύονται σε πέντε πηγές: Αρριανός, Διόδωρος, Κούρτιος, Στράβων και Πλούταρχος¹⁴². Ο Αρριανός τοποθετεί τη περιγραφή του αυτών των σχεδίων στην αρχή του τελικού του βιβλίου της ιστορίας του, μετά από την επιστροφή του Αλεξάνδρου από τη Γεδρωσία (vi.1.1-3, Αρρ. Ανάβ.). Εκτός από τον Αρριανό, η μόνη περιγραφή των σχεδίων του Αλεξάνδρου που πλαισιώνεται ως αφρικανική περιπλάνηση είναι αυτή του Πλουτάρχου, (*Ἐνταῦθα τῶν περὶ Νέαρχον ἀναβάντων πρὸς αὐτόν, ἤσθεις καὶ διακούσας τὰ περὶ τὸν πλοῦν ὄρμησεν αὐτὸς πλεύσας κατὰ τὸν Εὐφράτην στόλῳ μεγάλῳ, εἶτα περὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Λιβύην παρακομισθεὶς, διὰ στηλῶν Ἡρακλείων ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἐντὸς θάλασσαν, καὶ πλοῖα παντοδαπὰ περὶ Θάψακον ἐπήγνυτο, καὶ συνήγοντο ναῦται καὶ κυβερνήται πανταχόθεν*, Πλούτ. Ἀλέξ.). Η αφήγηση του Πλουτάρχου είναι πολύ μικρότερη από εκείνη του Αρριανού και δεν αναφέρει μεταγενέστερες αποστολές στη Μαύρη Θάλασσα ή τη Σικελία. Ούτε ο Πλούταρχος πιστώνει τον Αλέξανδρο με οποιεσδήποτε μεγάλες φιλοδοξίες. Στο κίνητρο, το λεξιλόγιο και το μήκος, η περιγραφή του Αρριανού για τα σχέδια του Αλεξάνδρου βρίσκει

¹⁴² Βλ. Buzard Bradley, A Plutarchan Parallel to Arrian *Anabasis* 7.1, Greek, Roman and Byzantine Studies 50, 2010, σελ. 568.

έναν παραλληλισμό στο ζεύγος με τον *Βίο* του Ιούλιο Καίσαρα. Όπως και ο Αρριανός, ο Πλούταρχος το προσφέρει αμέσως μετά την επιστροφή του θέματος από την τελική του εκστρατεία. Ξεκινάμε πάλι με τον Αρριανό, του οποίου η ανάλυση ακολουθεί αμέσως μετά από την περιγραφή των σχεδίων του για την εκστρατεία του Αλεξάνδρου (*Ἐγὼ δὲ ὅποια μὲν ἦν Ἀλεξάνδρου τὰ ἐνθυμήματα οὔτε ἔχω ἀτρεκῶς ζυμβαλεῖν οὔτε μέλει ἔμοιγε εἰκάζειν, ἐκεῖνο δὲ καὶ αὐτὸς ἂν μοι δοκῶ ἰσχυρίσασθαι, οὔτε μικρὸν τι καὶ φαῦλον ἐπινοεῖν Ἀλέξανδρον οὔτε μεῖναι ἂν ἀτρεμοῦντα ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἤδη κεκτημένων, οὐδὲ εἰ τὴν Εὐρώπην τῇ Ἀσίᾳ προσέθηκεν, οὐδ' εἰ τὰς Βρεττανῶν νήσους τῇ Εὐρώπῃ, ἀλλὰ ἔτι ἂν ἐπέκεινα ζητεῖν τι τῶν ἠγνοημένων, εἰ καὶ μὴ ἄλλῳ τῷ, ἀλλὰ αὐτόν γε αὐτῷ ἐρίζοντα, Ἄρρ. Ἀνάβ.*). Οι Έλληνες συγγραφείς έχουν μια πολύπλοκη εικόνα της αντιπαλότητας (*ἔρις*). Μπορεί να οδηγήσει σε περιττές συγκρούσεις και προσωπικές ταλαιπωρίες, αλλά είναι επίσης ένα σημαντικό κίνητρο για την ανθρώπινη προσπάθεια, όπως υποστηρίζει ο Ησίοδος στο διάσημο έργο του για την καλή και κακή αντιπαλότητα στην εισαγωγή του έργου *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*. Ο Πίνδαρος περιγράφει επίσης την αντιπαλότητα ως μια επικίνδυνη δύναμη όταν εφαρμόζεται εσφαλμένα ενώ αλλού την επικαλείται ως αρετή των προστάτων του. Ίσως λόγω της ασάφειας της έννοιας, ο Αρριανός φροντίζει να τονίσει τις θετικές του ενδείξεις. Ήταν η μεγαλοψυχία του βασιλιά που τον οδήγησε σε τέτοια εγχειρήματα. Δεν θα μπορούσε ποτέ να επιδιώξει τίποτα "μικρό", τίποτα "εύκολο/απλό/βασικό" (*φαῦλον*). Τα αντώνυμα σε αυτά τα επίθετα είναι "μεγάλος" (*μέγας*), το συνηθισμένο επίθετο για τον Αλέξανδρο, και "ευγενής" (*ἀγαθός*). Έτσι, για τον Αρριανό, η αντιπαλότητα του Αλεξάνδρου είναι και τα δύο αποδεικτικά στοιχεία για το μεγαλείο και την ευγένειά του και το «πηγάδι» αυτών των αρετών. Καμία φυσιολογική αντιπαλότητα δεν θα μπορούσε να υπάρξει φυσικά, γιατί κανένας άλλος δεν θα μπορούσε να ανταγωνιστεί τον Αλέξανδρο. Θα μπορούσε να ζει μόνο με τον εαυτό του. Η αυτο-αντιπαλότητα, η οποία είναι επίσης ένα κεντρικό θέμα του *Καίσαρος* του Πλούταρχου, απουσιάζει εντυπωσιακά από τις άλλες εκθέσεις μας για τον Αλέξανδρο. Ο Αλεξάνδρος του Διόδωρου συναντά τη φήμη του Ηρακλή στην Άορνο, αλλά ποτέ με τον εαυτό του. Ο Κούρτιος επικρίνει επανειλημμένα τη φιλοδοξία του Αλεξάνδρου, αλλά συνήθως τον καταδικάζει ως άπληστο και ποτέ ως αντίπαλο του εαυτού του. Ούτε υπάρχει κάτι παρόμοιο στον Στράβωνα ή τον Ιουστίνο. Ακόμα και ο *Ἀλέξανδρος* του Πλουτάρχου, όταν διαβάζεται μεμονωμένα, φαίνεται να ασχολείται περισσότερο με τη φιλοδοξία και τον αυτοέλεγχο.

Σε όλες τις παραλλαγές που εξετάσαμε, των θεματικών δομών της *Ἀναβάσεως* του Αρριανού και του του *Βίου του Αλεξάνδρου* του

Πλουτάρχου είναι ανεξάρτητες από τις ηθικές αξιολογήσεις που περιέχουν. Πράγματι, οι τελευταίες αποκλίνουν. Το έργο του Αρριανού είναι «πεισματάρικο», ακόμα και παράλογα εγκωμιαστικό, ενώ η εκτίμηση του Πλουτάρχου για τον Αλέξανδρο προς το τέλος της σταδιοδρομίας του γίνεται αρκετά αρνητική, επικριτική θα λέγαμε. Στα δύο "τελευταία σχέδια" αφηγήσεων, για παράδειγμα, η λαχτάρα του Αλεξάνδρου (πόθος) για να δει την Περσική θάλασσα και να ονομαστεί δίκαια (δικαίως) ο βασιλιάς όλων των Ασιατών ακούγεται πολύ καλύτερα από την αρρώστεια του Καίσαρα, για παράδειγμα, (πάθος), την πρόθεσή του να αποκτήσει μια παγκόσμια αυτοκρατορία οριοθετημένη παντού από θάλασσες. Μια φιλοδοξία (πόθος) στο βιβλίο *Ανάβασις* είναι πάντα θετική και τέσσερις φορές είναι ακόμη συνώνυμη με την αγάπη για τον εαυτό του¹⁴³. Το (πάθος) στο βιβλίο του Πλουτάρχου αναφέρεται σε μια φυσική ή πνευματική ασθένεια. Οι δύο συγγραφείς κρίνουν διαφορετικά τον αντίστοιχο αυτοσκοπό των υποκειμένων τους. Ο Αρριανός τονίζει το μεγαλείο των σχεδίων του Αλεξάνδρου. Ο Πλούταρχος τονίζει την αδυναμία του Αλεξάνδρου αλλά και του Καίσαρα να απολαύσει τα επιτεύγματά του. Ο Αλέξανδρος δεν σχεδιάζει τις κατακτήσεις του επειδή είναι σπουδαίος ή ευγενής, όπως κάνει ο Αλέξανδρος του Αρριανού, αλλά επειδή είναι εκστασιασμένος από τις προηγούμενες επιτυχίες του και έχει μια λαχτάρα (έρως) για νέα δόξα (δόξα). Και ο Αρριανός μπορεί να υιοθετήσει μια αντιμαχόμενη θέση απέναντι στην φιλοδοξία, που κληρονόμησε από τον μέντορά του Επίκτητο, αλλά η ένταση μεταξύ φιλοδοξίας και σοφίας που είναι εγγενής στο στωικό δόγμα του, καταστέλλεται σε όλο το βιβλίο του *Ανάβασις*. Μόνο μία φορά εμφανίζεται έτοιμος να επικρίνει την επιδίωξη του Αλεξάνδρου για δόξα (δόξα), κατά τη διάρκεια της ιστορίας του για τους γυμνοσόφους (7.1.5-7.2.1, Άρρ. *Ανάβ.*), αλλά σταματά την τελευταία στιγμή και στρέφεται σε ένα ανέκδοτο που αφορά τον Διογένη και δίνει περαιτέρω στοιχεία για τις αρετές του βασιλιά (Άρρ. *Ανάβ.* 7.2.1-2). Στον Αρριανό, η ανησυχία του Αλεξάνδρου για τη φήμη του τον κάνει αθάνατο στον Πλούταρχο, η εμμονή του Καίσαρα για τη φήμη του προκαλεί την δολοφονία του. Εν μέρει, η ρητορική ελευθερία αποκαλύφθηκε με τον τρόπο αυτό στον Αρριανό και τον Πλούταρχο και επιβεβαιώνει προηγούμενες εκτιμήσεις της γραφής τους. Ο DeBlois και ο Whitmarsh μεταξύ άλλων έχουν καταδείξει την προθυμία του Πλουτάρχου να αποκλίνει από τα συμπεράσματα των προκατόχων του¹⁴⁴. Ο Bosworth έχει κάνει το ίδιο για τον Αρριανό. Αλλά ο

¹⁴³ Ό.π. σελ. 583.

¹⁴⁴ Βλ. Whitmarsh T., *Alexander's Hellenism and Plutarch's Textualism*, *Classical Quarterly* 52, 2002, σελ. 174–192.

παραλληλισμός μεταξύ Αρριανού *Ανάβασις* και Πλούταρχου *Αλεξάνδρου* μας επιτρέπει να δούμε περισσότερα. Μέσα από αυτόν, καταλαβαίνουμε καλύτερα τον πρόλογο του βιβλίου *Ανάβασις*, και το βαθμό στον οποίο ο Αρριανός θα μπορούσε να επηρεαστεί από τη θεματική οργάνωση μιας πηγής, ακόμη και ενώ διεκδικεί τη δική του ηθική αξιολόγηση. Και μέσα σε αυτό, ίσως βρίσκουμε ισχυρή απόδειξη ότι ο Αρριανός διάβασε και χρησιμοποίησε τον Πλούταρχο, μια σημαντική ανακάλυψη τόσο για την κατανόηση του Αρριανού όσο και για την αξιολόγησή μας για τη μεταθανάτια επιρροή του Πλούταρχου.

Τέλος, ας αναφέρουμε συνοπτικά κάποιες σημαντικές διαφορές των δύο καταγραφών ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε πληρέστερα το αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου. Στον Πλούταρχο, τα στρατιωτικά επιτεύγματα του Φιλίππου περιγράφονται στο πλαίσιο της σχέσης του Αλεξάνδρου και του Φιλίππου, «ο Αλέξανδρος ο βασιλιάς και ο Φίλιππος ο στρατηγός», χωρίς μεγάλο βάθος στο υπόβαθρό του, αναφέρει την Χαιρώνεια και ιδρύει το Συνέδριο της Κορίνθου. Ενώ ο Αρριανός δε δίνει το υπόβαθρο του Φιλίππου, μόνο τα επακόλουθα του θανάτου του. Επίσης ο Πλούταρχος αναφέρει με μεγάλη λεπτομέρεια, την ιστορία της θείας γέννησης του Αλεξάνδρου ότι η Ολυμπία χτυπήθηκε από τον κεραυνό, την εξημέρωση του Βουκεφάλα και την εστίαση στη σχέση πατέρα-γιου και την κατανομή των εδαφών της Μακεδονίας. Ο Αριστοτέλης περισσότερο από μια πατρική φιγούρα, δίδαξε στον Αλέξανδρο την *Ιλιάδα* που οδήγησε τον πόθο του, ενώ ο Αρριανός δεν επικεντρώνεται στον χαρακτήρα καθόλου ή στα πρώιμα γεγονότα, εκφράζει μόνο ότι ήταν περιπετειώδης και πεινασμένος για τη φήμη και καμία ένδειξη ότι αυτό ήταν αποτέλεσμα της παιδικής του ηλικίας. Ο Πλούταρχος αναφέρεται εκτενώς στη λεγόμενη συνωμοσία, ότι η Ολυμπιάδα ίσως εμπλεκόταν στη δολοφονία του Φιλίππου ενθαρρύνοντας τον Πausανία, έναν νεαρό που είχε ταπεινωθεί από τον Άτταλο, να πάρει την εκδίκησή του. Όλες βέβαια ήταν εικασίες και καμία πραγματική απόδειξη. Μιλάει για το πώς ο Αλέξανδρος τιμωρούσε τους εμπλεκόμενους ίσως για να καλύψει τα ίχνη του. Ο Αρριανός δεν το αναφέρει καθόλου, στην πραγματικότητα δεν λέει καν ότι δολοφονήθηκε, απλά ότι ο Αλέξανδρος κληρονόμησε το θρόνο του πατέρα του. Ο Πλούταρχος τοποθετεί την αιτία της εξέγερσης στη Θράκη και την Ιλλυρία το 335 π.Χ. στον ίδιο τον Αλέξανδρο. Πηγαίνει αντίθετα στη συμβουλή ν' αφήσει τα ελληνικά κράτη μόνα τους και να συνέτριψε όλες τις εξεγέρσεις. Ο Πλούταρχος λέει ότι ο Αλέξανδρος έσωσε την ευγενή Τμόκλεια από τους Θράκες που μπόκαν στο σπίτι της. Ήταν επικεντρωμένος στο σεβασμό των γυναικών. Ο Αρριανός πηγαίνει σε μεγάλο βάθος της στρατιωτικής ικανότητας που εμπλέκεται στην καταστολή της εξέγερσης, π.χ. διέλευση του Δούναβη. Γρήγορα να ασχοληθούν με τους Τριβαλλούς οι οποίοι απομακρύνθηκαν γρήγορα από τους Μακεδόνες με μεγάλες απώλειες. Δεν αφήνει την εργασία ατελείωτη και προσπαθεί να ταξιδέψει στο νησί αλλά αποτυγχάνει, αντίθετα διασχίζει τον

ποταμό με τα πόδια, τη νύχτα. Δεν μιλάει για την αιτία της εξέγερσης αλλά για το πώς το χειρίζεται ο Αλέξανδρος. Για τη μάχη στον Γρανικό ποταμό το 334 π.Χ. ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος απορρίπτει τη συμβουλή του Παρμενίωνα για να γλιστρήσει κάτω από τον ποταμό και αμέσως τον διασχίζει, και κερδίζει με επιτυχία την απέναντι όχθη. Ξεφεύγει από το θάνατο του Σπιθριδάτη καθώς ο Κλείτος σώζει τη ζωή του. Οι Πέρσες είπαν ότι υπέστησαν τεράστιες απώλειες «20.000 πεζικό, 2.500 ιπικό». Αναφέρεται στον Αριστόβουλο για την πλευρά του Αλεξάνδρου, «έχασαν μόνο 34 πεζούς», πιθανότατα υπερβολικοί αλλά γνωστοί για αξιόπιστους λογαριασμούς. Έστειλε 300 ασπίδες πίσω στην Αθήνα προς τιμήν των χαμένων ανδρών. Ο Πλούταρχος σημειώνει ότι συμπεριλαμβάνεται και τη τύχη. Στον Αρριανό, ο Δαρείος απορρίπτει την ιδέα της πολιτικής της καμένης γης του Μέμνονος και δίνει στον Αλέξανδρο την τύχη. Ο Παρμενίων συμβουλεύει να περιμένει, ο Αλέξανδρος αποκαλεί αλαζονικά τον Γρανικό «μικρό βράχο του νερού» και επιβάλλει ότι «η διστακτικότητα θα ήταν άξια της αγωνιστικής φήμης του λαού μας». Ο Αρριανός σημειώνει την ικανότητα του Αλεξάνδρου, ακόμα και σε δύσκολες συνθήκες, να είναι ακόμα σε θέση να ξεπεράσει π.χ. τη στενή απόδραση από τους Σπιθριδάτες καθώς επίσης και το δόρυ του να σπάει. Ο Αρριανός εκτιμά τις περσικές απώλειες στις 1.000, ενώ 2.500 κρατήθηκαν πολύ πιο μετριοπαθείς. Διέταξε 1.000 να σφαγιαστούν, 300 ασπίδες που απεστάλησαν για να μνημονεύσουν τους νεκρούς, σε 25 συντρόφους, 60 στρατιώτες και 30 πεζούς, απαλλάσσονταν όλες οι οικογένειές τους από το φόρο. Όσον αφορά τον Γόρδιο δεσμό το 333 π.Χ., ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος τον έκοψε με το σπαθί του για να γίνει ο κυρίαρχος της Ασίας, ενώ ο Αρριανός αναφέρει ότι είτε το έκοψε με το σπαθί του είτε αφαίρεσε τον πύρο και ασυνήθιστα για εκείνον, επικεντρώνεται στους οίωνους που εμφανίζονται μετά τον κόμπο και την αποδοχή των προφητειών των θεών. Στη μάχη στην Ισσό το 333 π.Χ. ο Πλούταρχος αποδέχεται την ικανότητα του Αλεξάνδρου να κερδίσει αυτή τη μάχη. Ο Δαρείος παγιδεύεται στο ορεινό πέρασμα όπου δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει το ιπικό του, αναγκάζοντάς τον να χωρίσει τον στρατό του σε μικρούς αριθμούς, παρά την ύπαρξη δύναμης 600.000. Ο Αλέξανδρος εκμεταλλεύεται αυτή την αδυναμία και οδηγεί τη δεξιά πτέρυγα κατά μέτωπο, επεκτείνοντάς το γύρω από την αριστερή πλευρά του εχθρού και ξεπερνώντας το. Ο Αλέξανδρος υπέστη πληγή στον μηρό, την οποία ο Πλούταρχος θεωρεί ότι την έκανε ο ίδιος ο Δαρείος, αλλά δεν υπάρχουν πραγματικά αποδεικτικά στοιχεία. Οι δυνάμεις του Αλεξάνδρου σκότωσαν 100.000 άνδρες, αλλά ο Δαρείος διέφυγε αφήνοντας το άρμα του, τη σύζυγό του και τα παιδιά του, από τους οποίους ο Αλέξανδρος εξασφάλισε την ασφάλειά τους. Ο Αρριανός αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος έδωσε μια μεγάλη ομιλία, «Έχετε τον Αλέξανδρο, έχουν τον Δαρείο». Και οι αριθμοί του Αρριανού και του Πλουτάρχου ευθυγραμμίζονται με μια περσική δύναμη 600.000, από τους οποίους 100.000 σκοτώθηκαν. Σημειώνει επίσης την ικανότητα του Αλεξάνδρου να προσαρμόζει το σχηματισμό της

μάχης ανάλογα με την εμφάνιση του περσικού στρατού. Παρά την πληγή του μηρού του Αλεξάνδρου, ήταν ακόμα σε θέση να οδηγήσει αποτελεσματικά τον στρατό. Ο Δαρείος έφυγε και ο Αλέξανδρος εξασφάλισε την ασφάλεια της οικογένειάς του. Σχετικά με την επίσκεψη του Αλεξάνδρου στο μαντείο του Σίβα και την ίδρυση της Αλεξάνδρειας στην Αίγυπτο το 331 π.Χ., ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος επέλεξε ένα σημείο για να χτίσει μια πόλη αφού ονειρευόταν ότι ο Όμηρος του είχε δείξει το σχέδιο και είπε ότι θα ευημερούσε. Η πρώτη Αλεξάνδρεια των πολλών ιδρύθηκε. Ο Αλέξανδρος τότε καθοδηγήθηκε από τη βροχή στο Σίβα, και τη θεωρούσε θεία καθοδήγηση. Ο ιερέας τον χαιρέτησε ως γιο του Θεού. Όταν ρωτήθηκε αν οι δολοφόνοι του πατέρα του τιμωρήθηκαν, ο Αλέξανδρος τους είπε ότι ο πατέρας του δεν ήταν θνητός. Του είπαν ότι θα κυβερνούσε τους πάντες και θα εκδικούνταν τον Φίλιππο. Ο Αρριανός βρίσκει διαφορά που περιβάλλει τον όρο. Δύο φίδια λέγεται ότι οδήγησαν τον δρόμο εκεί και πίσω. Οι λόγοι για τους οποίους επισκέφθηκε το Σίβα ήταν ότι ο Ηρακλής δεν ήταν εκεί και ο Αλέξανδρος θέλησε να τον ξεπεράσει. Έλαβε την απάντηση που ήθελε από το μαντείο. Για τη μάχη στα Γαυγάμηλα το 331 π.Χ. ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Παρμενίων συμβουλεύει μια νυχτερινή επίθεση, αλλά ο Αλέξανδρος δεν επιθυμούσε μια εύκολη νίκη. Ο Αλέξανδρος πέφτει σε έναν βαθύτερο ύπνο από το συνηθισμένο και αναφέρει το πρωί, «έχω ήδη κερδίσει τη μάχη». Καθώς η μάχη προχώρησε, η αριστερή πτέρυγα του Παρμενίωνα απομακρύνθηκε και έστειλε μηνύματα για βοήθεια στον Αλέξανδρο, ο οποίος απάντησε ταχέως. Ο Πλούταρχος δίνει έμφαση στον άγγελο του αετού που κυλά πάνω από το κεφάλι της Αλεξάνδρειας και στη συνέχεια προχωρά γρήγορα στον εχθρό, ενεργώντας ως άμεση έμπνευση. Ο Δαρείος υποτάχτηκε στη φρίκη της μάχης και το έβαλε στα πόδια. Ο Παρμενίων κατηγορείται για «ενήργησε υποτονικά» και η αιτία που μπόρεσε ο Δαρείος να φύγει, καθώς ο Αλέξανδρος έκλαιγε για βοήθεια αντί να εστιάζει στον εχθρό. Ο Αλέξανδρος κηρύχθηκε βασιλιάς της Ασίας. Ο Αρριανός δίνει έμφαση στην τύχη και όχι στην ικανότητα καθώς οι Πέρσες άφησαν ένα κενό στις άμυνές τους και ο Αλέξανδρος ήταν σε θέση να το εκμεταλλευτεί αυτό, και καμία πλευρά δεν είχε καμία επιτυχία μέχρι τότε. Ο Δαρείος ήταν σε θέση να φύγει καθώς ο Αλέξανδρος κλήθηκε πίσω για βοήθεια από τον Παρμενίωνα. Οι Περσικές απώλειες εκτιμώνται σε 300.000 ενώ οι μακεδονικές απώλειες μόνο σε 100 άνδρες και 1.000 ιππείς. Όσον αφορά τη συνωμοσία που είχε οργανώσει ο Φιλώτας το 330 π.Χ., ο Πλούταρχος αναφέρει ότι ο Φιλώτας είναι γνωστός ως κριτικός του βασιλιά και αρνήθηκε δύο φορές ένα ακροατήριο μαζί του. Ο Παρμενίων δολοφονήθηκε επίσης. Ο Αρριανός δίνει λεπτομέρεια μιας δίκης. Δε φαίνεται να αμφιβάλει ότι ο Φιλώτας ήταν ένοχος και διακαίολογεί τον Παρμενίωνα. Αυτές ήταν κάποιες ενδεικτικές διαφορές όσον αφορά το περιεχόμενο των έργων των δύο συγγραφέων και πώς προσεγγίζουν τα γεγονότα στα οποία αναφέρονται.

Συνοψίζοντας, ο Αρριανός από την Νικομήδεια γράφει μία παραδοσιακού τύπου ιστορία των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου, η

οποία όμως επικεντρώνεται στο πρόσωπό του τόσο που ο Stadter διακρίνει σ' αυτήν μία «δυνατή βιογραφική χροιά». Σ' αυτόν τον τομέα υπήρχαν ήδη στις μέρες του πάμπολλα συγγράμματα, αλλά ο Αρριανός στις προγραμματικές του δηλώσεις υπαινίσσεται, ότι η δική του ιστορία θα ξεπεράσει τις προηγούμενες σε ποιότητα. Μπορεί άλλοι κατώτεροι συγγραφείς να έγραψαν ιστοριούλες του Αλεξάνδρου, αλλά ο σκοπός του Αρριανού είναι να παρουσιάσει στον κόσμο ένα έργο που να τον εξυμνήσει όπως του αρμόζει, όπως και ο Όμηρος απαθανάτισε τον Αχιλλέα, ο Πίνδαρος τους τυράννους της Σικελίας και ο Ξενοφών τους δέκα χιλιάδες του. Ο Πλούταρχος, από την άλλη, γράφει όχι μία ιστορία του Αλεξάνδρου, αλλά μία βιογραφία, όπως δηλώνει και ο ίδιος, υπό την έννοια ότι θέλει να περιγράψει τον χαρακτήρα του ανθρώπου χρησιμοποιώντας ως τεκμήρια τις πράξεις του, είτε σημαντικές, είτε ασήμαντες. Το ενδιαφέρον του για τον Αλέξανδρο είναι προπάντων εκείνο του φιλόσοφου που ασχολείται με ζητήματα ηθικής και διδακτικής των ηθών¹⁴⁵. Έτσι το έργο αποτελείται στην ουσία από διακριτά επεισόδια, πολλές φορές ανεκδοτολογικού χαρακτήρα, τα οποία δια φωτίζουν τις αρετές και τις αδυναμίες του Αλεξάνδρου, λειτουργώντας ως διδακτικά παραδείγματα προς μίμηση ή αποφυγή.

Τέλος, όταν μιλάμε για την στάση του Πλούταρχου, πρέπει να γίνει μια σαφής διάκριση ανάμεσα στον Αλέξανδρο και το σχετικό ρητορικό σύγγραμμά του, τους δύο λόγους *Περί τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς*. Στο τελευταίο έργο δεν υπάρχει στην ουσία κριτική του Αλεξάνδρου, καθώς όπως αναφέρει ο Hamilton, η χτυπητή διαφορά στον τρόπο που ο Αλέξανδρος παρουσιάζεται στα δύο έργα οφείλεται προπάντων στην ειδοποιό διαφορά ανάμεσα σε δύο λογοτεχνικά είδη, από τη μία την ρητορική υπεράσπιση μίας υιοθετηθείσας θέσης και από την άλλη την σχετικά νηφάλια προσπάθεια ανάλυσης του χαρακτήρα του ατόμου, την οποία παρατηρούμε στην βιογραφία¹⁴⁶. Διαφορετικά δεν εξηγείται γιατί ο Πλούταρχος, για να δώσουμε ένα μόνο παράδειγμα, στους ρητορικούς λόγους δεν αναφέρεται καθόλου στους θανάτους του Παρμενίωνα, του Κλείτου και του Καλλισθένη. Από τους τέσσερις μόνον ο Φιλώτας εμφανίζεται σύντομα και χωρίς ο Πλούταρχος να υπαινίσσεται καμία απολύτως ευθύνη του Αλεξάνδρου για το δυστυχές συμβάν. Με παρόμοιο τρόπο η καταστροφή της Θήβας αποδίδεται εξ' ολοκλήρου στην τύχη, και μάλιστα ως μία προσωπική ατυχία για τον ίδιο τον Αλέξανδρο, ο οποίος ως θύμα των περιστάσεων αναγκάζεται εκὼν ἄκων να πολεμήσει εναντίον Ἑλλήνων.

¹⁴⁵ Βλ. Hamilton R. J., ό.π., σελ. xiii-xix.

¹⁴⁶ Ό.π. σελ. xxxv-xxxix.

ii. Η κοινή «έμπνευση» των ιστορικών, Πλουτάρχου και Φλάβιου Αρριανού και το φαινόμενο «Μέγας Αλέξανδρος» που επηρέασε τους νεότερους μελετητές και τη σύγχρονη εποχή

Παρά τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάσαμε στην προηγούμενη ενότητα μεταξύ του Πλουτάρχου και του Αρριανού στα έργα τους *Βίος του Αλεξάνδρου* και *Αλεξάνδρου Ανάβασις* αντίστοιχα, κοινή τους πορεία διαγράφεται από αυτή τη μέγιστη και πολύπλευρη προσωπικότητα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και μας δίνει να καταλάβουμε πόσο σημαντική ήταν η απεικόνισή του και η άντληση πληροφοριών από τη ζωή του από αυτούς τους δύο συγγραφείς που ο καθένας ξεχωριστά μεγαλούργησε στο δικό του είδος και τοποθετήθηκε ανάλογα με τις πηγές που είχε στη διάθεσή του, ώστε ν' αντλήσει όσο το δυνατόν πιο ασφαλή συμπεράσματα.

Ο Μέγας Αλέξανδρος, λοιπόν, θέλησε να καταλάβουν οι άνθρωποι πως οι διαφορές μεταξύ των λαών είναι τελείως επιφανειακές και πρέπει να υπάρχει σεβασμός και κατανόηση στα διαφορετικά ήθη και έθιμα, στα διαφορετικά πιστεύω και όπως γράφει ο Πλούταρχος (*Ο Αλέξανδρος πίστευε ότι όλοι οι άνθρωποι βασιλεύονται από το θεό γιατί η υπάρχουσα στον καθένα δύναμη του άρχειν και εξουσιάζειν είναι θεία*). Ότι ο θεός είναι κοινός πατέρας όλων, αλλά κυρίως αναγνωρίζει σαν δικά του παιδιά τους άριστους. Ίδρυσε και θεμελίωσε περίπου 70 πόλεις, οι οποίες αποτέλεσαν κέντρα ανάπτυξης και διάδοσης του Ελληνικού πολιτισμού¹⁴⁷. Θαυμαστό παράδειγμα είναι η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, μία πόλη που έμελλε να γίνει με την αρχική ώθηση του Μεγάλου Αλεξάνδρου πνευματική μήτρα της Ελληνιστικής περιόδου. Είδε σε "όνειρο" το σημείο όπου έπρεπε να χτιστεί η πόλη και έδωσε διαταγές να γίνουν τέτοια έργα τα οποία θα αποτελούσαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί και να γίνει μία πόλη αντάξια του Ιδρυτή της. Δικαιολογημένα, λοιπόν, μπορεί να παρομοιαστεί με έναν Θησέα, Ιδρυτή της Αθήνας, με έναν Περσέα, Ιδρυτή των Μυκηνών, με τον Ρωμύλο και το Ρώμο, Ιδρυτές της Ρώμης. Ο Πλούταρχος γράφει επίσης (*και διέταξε να χαράξουν το σχέδιο της πόλης προσαρμόζοντάς το στην τοποθεσία. Και επειδή δεν υπήρχε λευκό χώμα, πήραν αλεύρι και σχημάτισαν στη μαύρη γη μία κυκλική καμπύλη της οποίας την περιφέρεια όριζαν ευθείες βάσεις που, ξεκινώντας σαν από στρόγγυλο κράσπεδο και σχηματίζουν χλαμύδες και ίσες στο μέγεθος συνέπιπταν μεταξύ τους*). Ο τρόπος σχεδίασης και ορισμού του σημείου ίδρυσης της πόλης φανερώνει

¹⁴⁷ Δεν υπάρχει αμφιβολία πως υπήρξε ο μόνος κατακτητής του οποίου οι κατακτήσεις δεν ήταν απόλυτα πολεμικές αλλά και ειρηνικές, γιατί άνοιγαν τον δρόμο για την πρόοδο και τον πολιτισμό. Βλ. Βασίλειος Μ. Παπαδόπουλος, *ό.π.*, σελ. 237.

γνώσεις και εφαρμογή αντιλήψεων Ιδρυτή πόλης που συναντάμε μόνο σε ίδρυση Ναών ή Ιερών πόλεων. Εκεί δεν παίρνονται υπ' όψιν μόνο γεωγραφικοί παράγοντες, αλλά και οδηγίες που έχουν σχέση με την Ιερότητα του χώρου. Είναι γνωστό πως στην ακολουθία του Αλεξάνδρου βρισκόταν πλήθος ανθρώπων του πνεύματος. Από τον μάντη Αρίστανδρο μέχρι τον γυμνόσοφο Κάλανο. Ο Αλέξανδρος είχε μεγάλη εκτίμηση στους φιλοσόφους και τους συμπεριφερόταν ανάλογα. Ο Πλούταρχος γράφει, *(Είναι ίδιον ψυχής φιλοσόφου να αγαπά την σοφία και μάλιστα να θαυμάζει σοφούς άνδρας. Κανείς άλλος από τους Βασιλείς δεν έμοιασε τον Αλέξανδρο ως προς αυτό)*. Είναι γνωστή η αγάπη του για τον Αριστοτέλη και η εκτίμηση που είχε για τον μουσικό Ανάξαρχο. Στον Πύρρωνα τον Ηλείο, όταν τον είδε για πρώτη φορά, του έδωσε 10.000 χρυσά νομίσματα, στον Ξενοκράτη, μαθητή του Πλάτωνα, έστειλε 50 τάλαντα δώρο, τον Ονησίκριτο, μαθητή του Διογένη, διόρισε άρχοντα των κυβερνητών του στόλου. Πλήθος άλλων προσφορών και δωρεών αποδεικνύουν όχι μόνο την γεναιόδωρη φύση του Μεγάλου Αλεξάνδρου γενικά, αλλά την γεναιοδωρία του ειδικά προς τους φιλόσοφους. Μια γεναιοδωρία που πήγαζε από μια ψυχή που έδινε περισσότερη αξία στα πνευματικά αγαθά απ' ότι στα υλικά. Όταν ξεκίνησε την εκστρατεία για την Ασία δώρισε όλα τα υπάρχοντά του και κράτησε για τον εαυτό του μόνο την «ελπίδα». Μετά τη νίκη επί του Δαρείου και αφού ανακηρύχθηκε Βασιλιάς της Ασίας, ήρθαν στην κατοχή του στρατού τόσα πλούτη, που οι Μακεδόνες άρχισαν να ζούν μέσα στην πολυτέλεια. Αποτέλεσμα ήταν η μαλθακή ζωή των στρατιωτών και ιδιαίτερα των Αξιωματικών του Αλεξάνδρου. Αποφάσισε λοιπόν, λίγο πριν την εκστρατεία για την Ινδία, να δωρίσει όλα τα πλεονάζοντα υλικά αγαθά και να κάψει όλα όσα του ήταν εμπόδιο για την εστρατεία. Το ίδιο έκαναν και οι Αξιωματικοί του αφού έβλεπαν το παράδειγμα ενός ανθρώπου που όχι μόνο τους έλεγε ποιο ήταν το σωστό, αλλά αυτός πρώτος το εφάρμοζε. Αξιοσημείωτη είναι επίσης και η καθημερινή ζωή του. Όταν δεν πολεμούσε, ακόμα και κατά τη διάρκεια που βρισκόταν σε πορεία, αυτός εκπαιδευόταν στα όπλα, ανεβοκατέβαινε από άρματα και άλογα, πήγαινε για κυνήγι και γενικά βρισκόταν σε μια διαρκή εγρήγορση. Κάτι που συνέβαινε και κατά τη διάρκεια της μάχης. Στο Γρανικό με ένα σπαθί, κόβοντας την περικεφαλαία του, έφτασε μέχρι το τριχωτό του κεφαλιού του. Στη Γάζα δέχθηκε ένα βέλος στον ώμο. Στη Μαράκανδα ένα βέλος έσπασε το κόκαλο της κνήμης του. Στην Υρκανία χτυπήθηκε από λίθο, χάνοντας την όρασή του για πολλές ημέρες. Στη μάχη της Ισσού πληγώθηκε από ξίφος στο μηρό. Στη χώρα των Μαλλών ένα βέλος τρύπησε το στήθος του και δέχτηκε χτύπημα από λαστό στο κεφάλι. Και για όλους αυτούς τους

τραυματισμούς ήταν πολύ υπερήφανος. Τους θεωρούσε σαν απόδειξη της ανδρείας του και της γενναιότητάς του. Αν και Βασιλιάς, έμπαινε πρώτος στην μάχη, δίνοντας το παράδειγμα στους στρατιώτες του. Ένας Βασιλιάς που δεν ήξερε μόνο να διατάζει αλλά και να εκτελεί ο ίδιος τις διαταγές που έδινε. Θεωρούσε πως η μεγαλύτερη νίκη που μπορεί να πετύχει κάποιος είναι η νίκη στον εαυτό του για να μπορεί να τον ελέγχει. Αποτέλεσμα αυτής της νίκης του Αλέξανδρου είναι η εγκράτειά του προς τις ηδονές. Δεν δέχθηκε καμία γυναίκα δίπλα του παρά μόνο αυτήν που είχε παντρευτεί. Αν και πολλές φορές οι φίλοι του τον παρότρυναν να γευτεί την ηδονή με διάφορες γυναίκες. Ήταν τόσο εγκρατής και μεγαλόψυχος που ανάγκασε τον Δαρείο, τον Βασιλιά που ουσιαστικά κατέστρεψε, να δηλώσει *(Θεοί, προστάτες της γέννησης των ανθρώπων και της τύχης των Βασιλέων, δώστε να μην εγκαταλείψω την τύχη των Περσών, αλλά αφού νικήσω να ανταμείψω τις ενέργειες του Αλέξανδρου, τις οποίες νικημένος δέχθηκα από αυτόν στους πιο αγαπημένους μου. Αν όμως έφτασε κάποιος χρόνος μοιραίος, από θεία εκδίκηση και μεταβολή να πάψει η βασιλεία των Περσών, κανείς άλλος άνθρωπος ας μην καθήσει στον θρόνο του Κύρου πλήν του Αλέξανδρου)*. Αυτή τη δήλωση την έκανε αφού έμαθε την μεγαλόψυχη συμπεριφορά του Αλέξανδρου προς την οικογένειά του που είχε αιχμαλωτίσει. Ο Αρριανός γράφει πως ο Αλέξανδρος εγκαθιστούσε τη Δημοκρατία ως πολίτευμα σε κάθε χώρα που κατακτούσε. Μια Δημοκρατία που βοηθούσε στη λειτουργία των τοπικών θεσμών κάθε πόλης, κάτω όμως από μια κοινή Αρχή. Καταργούσε τους υπερβολικούς φόρους και κατάφερνε να κατακτά εκπολιτίζοντας και όχι καταστρέφοντας. Το μόνο που κατέστρεφε ήταν το παλιό, αυτό που είχε φθαρεί και δεν δεχόταν να αλλάξει προς το καλύτερο. Έδινε περισσότερη σημασία στις ουσιαστικές δυνάμεις του ανθρώπου, όπως τη σοφία, τη δικαιοσύνη, τη μεγαλοψυχία, την ανδρεία, ανεξάρτητα αν αυτός ήταν εχθρός ή φίλος. Έτσι, όταν καταλάβαινε πως ο κυβερνήτης της πόλης που κατακτούσε ή ο βασιλιάς του έθνους το οποίο νικούσε είχε αυτές τις αρετές, τον διορίζε πάλι άρχοντα, ανεξάρτητα αν είχε παραδοθεί ή νικηθεί μετά από μάχη. Δίκαια, λοιπόν, ο Πλούταρχος γράφει, *(Εάν δε μέγιστος έπαινος της φιλοσοφίας είναι ότι σκληρά και αμόρφωτα ήθη εξημερώνει και εξευγενίζει, ο Αλέξανδρος φαίνεται ότι εξεπολίτισε τόσους λαούς αγρίους και ατίθασους που δικαίως δύναται να θεωρηθεί φιλόσοφος)*. Γι' αυτούς και ακόμη περισσότερους λόγους ο Μέγας Αλέξανδρος αποτέλεσε κοινή «έμπνευση» και για τον Πλούταρχο και για τον Αρριανό αλλά και για πολλούς άλλους ιστορικούς, μελετητές και σχολιαστές ανά την ανθρωπότητα σε όλες τις περιόδους που ακολούθησαν την ελληνοιστική αλλά και σε εκείνες που προηγήθηκαν αυτής.

iii. Οι ριζικές αλλαγές που «επέφερε» ο θάνατος του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ο νέος τρόπος ζωής που εξαπλώθηκε σε ολόκληρη την ελληνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια επικράτεια

Ο Αλέξανδρος κέρδισε καλά το όνομα και τη φήμη του Μεγάλου. Ήταν πραγματικά ένδοξος σε όλες τις εξουσίες και τις ικανότητες που μπορούν να ανυψώσουν έναν άνθρωπο πάνω από τους συναδέλφους του. Δεν μπορούμε να βοηθήσουμε επικροτώντας την εξαιρετική ενέργεια της μεγαλοφυΐας του, αν και καταδικάζουμε το εγωιστικό και σκληρό τέλος όπου τελείωσε η ζωή του. Στις 10 Ιουνίου 323 π.Χ., ο Μέγας Αλέξανδρος πέθανε από πυρετό στη Βαβυλώνα όταν ήταν μόλις τριάντα τριών χρονών. Σύμφωνα με κάποιες εκθέσεις, ισχυρίζεται ότι είχε πει για τον θάνατο, όταν ρωτήθηκε σε ποιον άφηνε το βασίλειό του, «στον καλύτερο άνδρα). Κάποιες πηγές προσθέτουν ότι έδωσε το σημαδιακό δαχτυλίδι του στον γενικό αξιωματικό Περδίκκα, ο οποίος ουσιαστικά ήταν ο δεύτερος κυβερνήτης του τότε. Οι περισσότερες πηγές σχετίζονται με μια περαιτέρω ιστορία που ο Αλέξανδρος είπε ότι θα υπήρχε ένα μεγάλο «παιχνίδι κηδείας» πάνω από αυτόν. Αυτό το σχόλιο - είτε πραγματικό είτε εφεύρεση υποκρύπτει μια σημαντική ειρωνεία. Τα ιππικά και αθλητικά επιτάφια πράγματι διοργανώνονταν ως τρόπος μνήμης των νεκρών στην αρχαία Ελλάδα, αλλά εδώ βέβαια ο Αλέξανδρος αναφέρεται αναληπτικά στον αιματηρό διαγωνισμό της διαδοχής του. Ο Διόδωρος περιγράφει το περίτεχνο τελετουργικό που κατασκευάστηκε για το σώμα του Αλεξάνδρου¹⁴⁸. Αυτή η προφητεία αποδείχθηκε πολύ αληθινή. Μια απέραντη κατακτημένη αυτοκρατορία, το επίκεντρο της οποίας ήταν η προσωπικότητα του ίδιου του Αλεξάνδρου και που διέπεται μόνο από προσωρινές, *ad hoc* διοικητικές ρυθμίσεις, ήταν απροσδόκητα αριστερή ηγέτης. Οι στρατηγοί στη Βαβυλώνα, αυτοαπασχολούμενοι, που είχαν γίνει ισχυροί λόγω της σχέσης τους με τον Αλέξανδρο και οι οποίοι μέχρι τώρα δεν ήταν ικανοποιημένοι από τη σκέψη μιας ήσυχης ζωής πίσω στη Μακεδονία αμέσως ασχολήθηκαν με τη διαδοχή. Το κύριο μέρος δήλωσε ο μεταμορφωμένος γιος του Αλεξάνδρου μισοΒακτριανός από την Ρωξάννη ως βασιλιά Αλέξανδρος Δ', ενώ η τάξη και τ' αρχαία του στρατού διακήρυξαν τον αδελφό του Αλεξάνδρου, τον Φίλιππο τον Αρριδαίο ως βασιλιά Φίλιππο Γ' (ο Αρρίδαος ήταν ο γιος του Φιλίππου Β' από μία από τις μικρές του συζύγους). Το βρέφος τοποθετήθηκε κάτω από τον έλεγχο ενός αντιβασιλέα. Η αναταραχή που ακολούθησε τις επόμενες δύο δεκαετίες παρουσίασε έναν δύσκολο εφιάλτη πολυπλοκότητας, με

¹⁴⁸ Rice E.E, ό.π., σελ. 48.

συνεχώς μεταβαλλόμενες συμμαχίες μεταξύ των κορυφαίων πρωταγωνιστών που αγωνίστηκαν για την εξουσία ακόμη και αν υποτίθεται ότι προστατεύουν τα δικαιώματα των δύο βασιλιάδων. Η μάχη ήταν μεταξύ εκείνων που πίστευαν ότι θα μπορούσαν να πάρουν την θέση του Αλεξάνδρου και να κρατήσουν την αυτοκρατορία του άθικτη, και εκείνους που ήταν ικανοποιημένοι με τον έλεγχο της σε κάποια τμήματα της αυτοκρατορίας. Ο συνεχής πόλεμος και οι βίαιοι θάνατοι από διάφορους υποψήφιους που προέκυψαν πριν ξεκινήσουν να χωρίζονται τα βασίλεια, αποτελούν το επίκεντρο της ιστορίας των επόμενων τριών αιώνων. Τελικά, η επίδραση της αυξανόμενης κυριαρχίας της Ρώμης στην ελληνική Ανατολή από τον πρώτο αιώνα π.Χ. έθεσε τέλος στην ανεξάρτητη ύπαρξη αυτών των αυτοκρατοριών που είναι γνωστή ως η 'Ελληνιστική' περίοδος της ελληνικής ιστορίας. Η αυτοκρατορία του Αλεξάνδρου, η προσωπική αυτοκρατορία που δημιούργησε τα χρόνια αυτά και όχι το Μακεδονικό κράτος, δεν επέζησε μετά τον θάνατό του. Όσον αφορά την προσπάθεια ελέγχου ολόκληρης της Ελλάδας και της Ασίας, και να δημιουργήσει μια αυτοκρατορία βασισμένη στις δικές του και μόνο προσωπικές ιδέες, ήταν ένα δύσκολο επίτευγμα τ' οποίο ήταν και εφήμερο. Ούτε έφυγε από την κληρονομιά μιας ανθρωπότητας. Μέσα σε τριάντα χρόνια από το θάνατό του, κάθε μέλος της άμεσης οικογένειάς του δολοφονήθηκε βάνουσα, η μητέρα του, η σύζυγός του, το παιδί του (ο έφηβος Αλέξανδρος IV είναι πιθανώς ο κάτοχος του Τάφου III στη Βεργίνα), ένας εικαζόμενος παράνομος γιος, ο αδελφός του, ο Αρριδαίος, τις δύο αδελφές του και την κόρη ενός από αυτούς, και την άλλη του αδελφή. Αυτό σχολιάζεται αρκετά σε αυτά τα παραγμένα χρόνια που είδαν το εξαφάνιση της βασιλικής οικογένειας των Αργεαδών στην οποία ανήκε ο Αλέξανδρος. Οι περισσότεροι από αυτούς τους επιζώντες στρατηγούς, οι λεγόμενοι «Διάδοχοι» σκοτώθηκαν σε μάχες μεταξύ τους, έτσι ώστε καμία μακεδονική δυναστεία των βασιλιάδων δε δημιουργήθηκε πάνω από ολόκληρη την Ασία. Ήταν μόνο μετά από πενήντα χρόνια χάους που ο Αντίγονος ο Γονατάς, εγγονός ενός από τους στρατηγούς του Αλεξάνδρου, με ασφάλεια εδραιώθηκε επάνω στο θρόνο της ίδιας της Μακεδονίας, αρχίζοντας έτσι αυτά που είναι γνωστά ως επιτεύγματα της δυναστείας των Αντιγονιδών σε εκείνο το βασίλειο. Κανένας απόγονος του Αλεξάνδρου δεν είχε ζήσει προηγουμένως για να καταλάβει αυτόν τον θρόνο για περισσότερα χρόνια.

Τέλος, ποια ήταν η σημασία της αποστολής του Αλεξάνδρου στην ιστορία του αρχαίου κόσμου; Από τη μία πλευρά, είναι αναμφισβήτητο ότι τα κατορθώματά του του έφεραν αιώνια φήμη και τον μέτρο σύγκρισης εναντίον του οποίου πολλοί αργότερα οι κατακτητές μέτρησαν τον εαυτό τους, ο Ιούλιος Καίσαρας, ο

Ρωμαίος αυτοκράτορας Τραϊανός, και μάλιστα ο Ναπολέοντας, είναι κάποιοι από αυτούς. Ο Αλέξανδρος πέθανε στην κορυφή της φήμης του, και έτσι έγινε η πεμπτουσία της ρομαντικής φιγούρας. Ο θρύλος τον έχει αθανатоποιήσει ως τον άψογο νέο, γενναίο, ανίκητο ήρωα, αλλά ο πρώιμος θάνατός του σημαίνει ότι δεν μπορούμε ποτέ να ξέρουμε τι θα μπορούσε να είχε συμβεί αργότερα. Θα μπορούσε να κρατήσει μαζί την αυτοκρατορία του; Με τι κανόνες θα μπορούσε να την κυβερνήσει; Σκέφτηκε πραγματικά τη μεγαλομανία που ονομάζεται "Τελευταία Σχέδια"¹⁴⁹ που καταγράφηκαν σε ορισμένες από τις πηγές μας, οι οποίες περιελάμβαναν ακόμη και την περιπλάνηση της Αφρικής; (Η αυθεντικότητα αυτών των σχεδίων, τα οποία διαβάστηκαν στον στρατό και απορρίφθηκαν μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου, εξακολουθεί να συζητείται έντονα.). Μπορεί να συνέχισε να κατακτά ολόκληρο τον κατοικημένο κόσμο; Θα μπορούσε πραγματικά να έχει περάσει την Κίνα και να έφτασε στον Ειρηνικό Ωκεανό; Τι θα ήταν ο Αλέξανδρος σε ηλικία εξήντα; Ποτέ δεν θα ξέρουμε.

Ενώ είναι άγνωστο τι θα μπορούσε να κάνει ο Αλέξανδρος αν είχε έζησε σε σχέση με τη διοίκηση της αυτοκρατορίας του, είναι πιθανό ότι θα είχε παραμείνει αυτό που ήταν ενώ ζούσε. Ένα μείγμα, κυρίως Περσικό, για τ' οτιδήποτε φάνηκε το πιο σκόπιμο για τους συγκεκριμένους λαούς υπό την κυριαρχία του. Πράγματι, ένα αποτέλεσμα της επιδίωξής του της δόξας ήταν η επιθυμία του να μην ξοδέψει χρόνο στη διοίκηση, αλλά να μεταβεί στην επόμενη αρένα το συντομότερο δυνατόν¹⁵⁰. Ήταν μόνο μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου, όπου οι μεταγενέστεροι διάδοχοί του επέστρεψαν στην ενοποίηση. Αφού ματαιώθηκε η προσπάθειά του να εισβάλει στην Ινδία, ο Αλέξανδρος επέστρεψε στη Βαβυλώνα, σχεδιάζοντας νέες κατακτήσεις, την Αραβία και τη Δύση.

Ο Μέγας Αλέξανδρος δεν περιορίστηκε στο να υποτάξει μόνο τους αρχαίους λαούς που κυριέψα τις χώρες τους και να γίνει κατακτητής και τύραννος, αλλά εξόρμησε στην Ανατολή για να τιμωρήσει τους μεγάλους εχθρούς του Ελληνισμού, τους Πέρσες, απελευθερώνοντας συγχρόνως τους λαούς από τους διάφορους τυράννους που τους κυβερνούσαν και τους καταδυνάστευαν. Τους έμαθε ένα νέο τρόπο ζωής με σεβασμό στα δικαιώματα του κάθε πολίτη.

¹⁴⁹ Βλ. Stoneman Richard, ό.π, σελ. 75-91.

¹⁵⁰ Βλ. Anson M. Edward, ό.π, σελ. 152.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αφετηρία της παρούσας εργασίας ήταν η αναζήτηση του «πορτραίτου» του Μεγάλου Αλεξάνδρου στα έργα του Πλουτάρχου και του Αρριανού, *Βίος τοῦ Ἀλεξάνδρου* και *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* αντίστοιχα. Δεδομένου ότι τα ενδιαφέροντα του Πλουτάρχου είναι ψυχολογικά/ηθογραφικά και ο στόχος του βιογραφικός, ενώ ο Αρριανός ενδιαφέρεται κυρίως για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και την πρακτική πλευρά της κατάκτησης της Ασίας, δεν προκαλεί εντύπωση ότι ο Πλούταρχος είναι πιο επιρρεπής στην δημιουργία τέτοιων «πορτραίτων». Ο Μέγας Αλέξανδρος αναδύεται μέσα από τις σελίδες του Πλουτάρχου σχεδόν με σάρκα και οστά, ανθρώπινο ον συγκεκριμένες αρετές και κυρίως ελαττώματα, ενώ στον Αρριανό ο Μέγας Αλέξανδρος παρουσιάζεται κατακτητής με ανθρώπινα πάθη που δημιουργούν την εικόνα ενός σκληρού και αδυσώπητου πολεμιστή. Παρ' όλα αυτά και ο ίδιος ο Αρριανός τον δικαιολογεί σε πολλές στιγμές της ζωής του προσπαθώντας να ωραιοποιήσει αυτήν την εικόνα του.

Η ανάγκη για τη δημιουργία των πορτραίτων και δη του Αλεξάνδρου, πηγάζει από την ανάγκη αντιμετώπισης, ανάλυσης και εκλογίκευσης της σύγκρουσης ανάμεσα στον πραγματικό και τον ιδανικό ήρωα, όπως επίσης και στον έγκυρο ή στον ανεπαρκή πληροφοριοδότη της εποχής για τη ζωή του. Έτσι και ο τρόπος που πλάθονται οι χαρακτήρες αυτοί ανταποκρίνεται στις ανάγκες του μόνου πορτραίτου που έχει αυτοτελή αξία, εκείνου του Αλεξάνδρου. Από τους τέσσερις παγκόσμιους Έλληνες, Όμηρο, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Αλέξανδρο, είναι μόνο ο Αλέξανδρος αυτός που έγινε γνωστός και επηρέασε την πορεία της ανθρωπότητας τόσο με τις πράξεις του όσο και με το όραμά του και βέβαια ο άνθρωπος αυτός γαλουχήθηκε με το ομηρικό πνεύμα της Ιλιάδας και τη διδασκαλία του Αριστοτέλη. Αποτελεί το μεγαλύτερο παράδειγμα για τη δυναμική της ελληνικής παιδείας κι αυτό είναι το τελευταίο και σπουδαιότερο δίδαγμα που οφείλουμε να κρατήσουμε από την ιστορία του Αλεξάνδρου. Ο Αλέξανδρος, όπως κάθε μεγάλη προσωπικότητα που πέρασε στο μύθο, προσαρμόστηκε στις ανάγκες κάθε κοινωνίας που τον γνώρισε, και έγινε ό,τι πιο λαμπρό χρειάζεται ο άνθρωπος για να ελπίζει και να παρηγορείται. Στη Ρώμη τα νομίσματα του Αλεξάνδρου χρησιμοποιούντο σαν φυλακτά. Οι Αιγύπτιοι τον λάτρεψαν σαν το γιο του Ἄμμωνα Δία. Οι Άραβες τον ταύτισαν με το Σεβάχ το Θαλασσινό. Οι Μουσουλμάνοι θεώρησαν τον Iskandar (Αλέξανδρο), Μουσουλμάνο, και του έδωσαν μια θέση στο Κοράνι, σαν τον άνθρωπο με τα δύο κέρατα (τα κέρατα του Ἄμμωνος). Οι Πέρσες τον είδαν σαν υπερασπιστή της εθνικής τους λατρείας, της πυρολατρείας. Ο βασιλιάς Δαρείος είχε δηλώσει: *(Αν φτάσει κάποιος χρόνος μοιραίος που από θεία εκδίκηση ή μεταβολή, πάψει η βασιλεία των Περσών, κανείς να μην καθίσει στο θρόνο του Κύρου πλην του Αλεξάνδρου)*. Οι Βαβυλώνιοι τον ταύτισαν με το μυθικό τους ήρωα, τον Γίλγαμές. Ο Αλέξανδρος έγινε μια από τις

ευγενέστερες μορφές του μεσαιωνικού ιπποτισμού και τραγουδήθηκε μέχρι την Ισλανδία. Και από τις δύο πλευρές του Ινδού ποταμού μέχρι τα βουνά της Αιθιοπίας δεν υπάρχει λαός και καμία φυλή που να μη θέλει να τον περιλάβει στις προγονικές της δόξες. Στα βάθη του Τουρκεστάν, οι αρχηγοί υπερηφανεύονται σαν απόγονοι του αήττητου ήρωα. Ο ζωγράφος Θεόφιλος τον είδε σαν τον κύριο εκφραστή της ελληνικής ψυχής και των ιδανικών του ελληνικού λαού. Δίκαια γράφει ο Πλούταρχος (*Εάν δε μέγιστος επαινεί τη φιλοσοφία είναι ότι σκληρά και αμόρφωτα ήθη εξημερώνει και εξευγενίζει, ο Αλέξανδρος φαίνεται ότι εξεπολίτισε τόσους λαούς, αγρίους και ατίθασους, που δικαίως δύναται να θεωρηθεί φιλόσοφος*).

Το κύριο όπλο σε αυτή τη μεγαλειώδη ανάβαση ήταν αυτή ακριβώς η προσωπική φιλοδοξία, ωστόσο όταν δεν συνοδεύεται και από εξαιρετικές προσωπικές ικανότητες, η φιλοδοξία είναι απλώς ο ταχύτερος δρόμος προς τον όλεθρο. Όμως, στο πρόσωπο του Αλεξάνδρου, η άμετρη φιλοδοξία παντρευόταν με μία σχεδόν υπερφυσική ικανότητα διοίκησης ανδρών στη μάχη και με μία εξίσου εντυπωσιακή διοικητική ικανότητα. Ο Αλέξανδρος δεν ήταν απλώς ένας στρατηγός από εκείνους που γεννώνται μία φορά στα 100 χρόνια, ήταν ταυτόχρονα ένας μοναδικός ηγέτης και ένας σπάνιος διαχειριστής και διπλωμάτης. Αυτή η συνύπαρξη τόσο διαφορετικών ιδιοτήτων σε ένα πρόσωπο, αποδείχτηκε υπερβολικά βαριά, ακόμη και για τον Αλέξανδρο, η ροπή του οποίου στο ποτό και στις κάθε είδους καταχρήσεις, αλλά και το ριψοκίνδυνο του χαρακτήρα του, ήταν εντελώς αταίριαστα με το προφίλ ενός ανθρώπου που ήθελε να δημιουργήσει τη μεγαλύτερη αυτοκρατορία της ιστορίας, κατακτώντας όλη τη γνωστή οικουμένη.

Διαβάζοντας, λοιπόν, την παρούσα εργασία σίγουρα θα μας έχει εντυπωθεί στο μυαλό ότι ο Αλέξανδρος είχε μια πορεία που κάνει τις πηγές μας για εκείνον να είναι ανεξάντλητες και την αξιοπιστία αυτών ακόμη πιο δύσκολη. Γι' αυτό και η επιλογή να παρουσιάσω τους δύο συγγραφείς, Πλούταρχο και Αρριανό εμμένοντας κατά βάση στις ομοιότητες και τις διαφορές τους ως προς την προσέγγιση του Αλεξάνδρου, δημιουργεί μια έντονη προσωπική κατά κύριο λόγο επιθυμία να εμβαθύνω και ν' αποκρυσταλλώσω μια τεράστια και πολύπλοκη προσωπικότητα όπως είναι αυτή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Βέβαια ήταν σχεδόν αδύνατον να καταφέρω ν' αξιοποιήσω όλο το εύρος των πηγών καθώς ανά τα χρόνια οι μελέτες όλο και πληθύνονται και νέα στοιχεία έρχονται στο φως. Όμως θεωρώ ότι έγινε μια αξιολογη προσπάθεια στο πλαίσιο μιας επιστημονικής προσέγγισης για την άντληση πολλών στοιχείων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Abbott Jacob, *The History of Alexander the Great*, New York, 1848
- Anson M. Edward, *Alexander the Great, Themes and Issues*, Bllomsbury, 2013
- Bosworth A.B, *A Historical Commentarry on Arrian's History of Alexander*, Volume 1, Books I-III, Books IV-V, Clarendon Press-Oxford, 1980
- Bosworth A.B, *The Legacy of Alexander, Politics, Warfare and Propaganda under the Successors*, Oxford University Press, 2002
- Bosworth A.B & Bayman E.J, *Alexander the Great in Fact and Fiction*, Oxford University Press, 2000
- Bosworth A.B, *From Arrian to Alexander, Studies in Historical Interpretation*, Oxford University Press, 1988
- Bosworth A.B, *Κατακτήσεις και Αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, 1996, μτφρ: Βιβλιόπολις ΛΕΒΕ
- Buzard Bradley, A Plutarchan Parallel to Arrian *Anabasis* 7.1, Greek, Roman and Byzantine Studies 50, 2010
- Classical Department Master's Dissertation in classical antiquity, *The Divinity of Alexander the Great*, MA in Ancient History, 2013
- Curtius Rufus, *Histories of Alexander the Great*, Book 10, Translated: J.C. Yardley, J.E. Atkinson, Oxford University Press, 2009
- Droysen Johann Gustav, Ρ.Η.Σ. Αποστολίδης, Μακεδονικός Ελληνισμός, *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, I-II*, Ελευθεροτυπία, Αθήναι 1993
- Freewalt Jason, *Arrian of Nicomedia: Greco-Roman philosopher, Soldier, Statesman, and Historian*, American Military University, 2013
- Gilley Dawn L., *Damn with Faint Praise: A Historical Commentary on Plutarch's On the Fortune or Virtue of Alexander the Great I*, University of Missouri, May 2009
- Green Peter, *Alexander the Great and the Hellenistic Age*, London, 2007
- Green Peter, *Alexander of Macedon 356-323 B.C, A Historical Biography*, University of California Press, 1991, 2013

- Grainger John D, *Alexander the Great failure*, Hambledon Continuum, 2007
- Hamilton J.R, *Plutarch Alexander*, Bristol Classical Press, 1999, second edition
- Hammond N.G.L, *Alexander the Great, King, Commander and Statesman*, London, 1981
- Heckel Waldemar, *Who's Who in the Age of Alexander the Great, Prosopography of Alexander's Empire*, Blackwell Publishing, 2006
- Howe Timothy, *Plutarch, Arrian and The Hydaspes: An Historiographical Approach, Alexander's Legacy*(*Monografie del Centro Ricerche di Documentazione sull'Antichità Classica*, 39), L'erma di Bretschneidervia Virgilio, 38 – Roma, 2016
- Jacoby, F., *Die Fragmente der Griechischen Historiker*, Leiden E.J. Brill 1986
- Kilvert Scott-Ian, Duff E. Timothy, *Plutarch, the Age of Alexander*, Penguin Books, 2004
- Liotsakis Vasileios, *Alexander the Great in Arrian's Anabasis*, Berlin/Boston, 2019
- Lonsdale David J., *Alexander the Great, Lessons in Strategy*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2007
- O' Brien John Maxwell, *Alexander the Great, The Invisible Enemy, A Biography*, London and New York 1994
- Pearson Lionel, *The Diary and the Letters of Alexander the Great*, *Historia* 3, 1954/5
- Rice E.E, *Alexander the Great*, The History Press, 2011
- Robin Lane Fox, *Alexander the Great*, Penguin Books, 1974
- Roisman Josepf, *Alexander the Great, Brill's Companion*, Brill Leiden-Boston, 2003
- Rooke Mr, *Arrian's History of the Expedition of Alexander the Great and conquests of Persia*, London, 1813
- Stadter Philip A, *Plutarch and the Historical Tradition*, London & New York, 1992
- Stoneman Richard, *Alexander the Great*, London & New York, 1997
- Tarn W.W, *Alexander the Great. Vol I, Narrative, Vol II, Sources and Studies*, Cambridge University Press, 1948
- The Monthly Volume, *The Life of Alexander the Great*, London: The Religious Tract Society, 1799
- Thermos Elias, *Alexander the Great and the concept of homonoia*, Texas A-M University Scientific Collaborator, EKKE

- Thomas G. Carol, *Alexander the Great in his World*, Blackwell Publishing, 2007
- Thomas R. Martin-Christopher W. Blackwell, *Alexander the Great, The Story of an Ancient Life*, Cambridge University Press, 2012
- Whitmarsh T., *Alexander's Hellenism and Plutarch's Textualism*, *Classical Quarterly* 52, 2002
- Yenne Bill, *Alexander the Great. Lesson's from History's Undefeated General*, Palgrave Macmillan, 2010

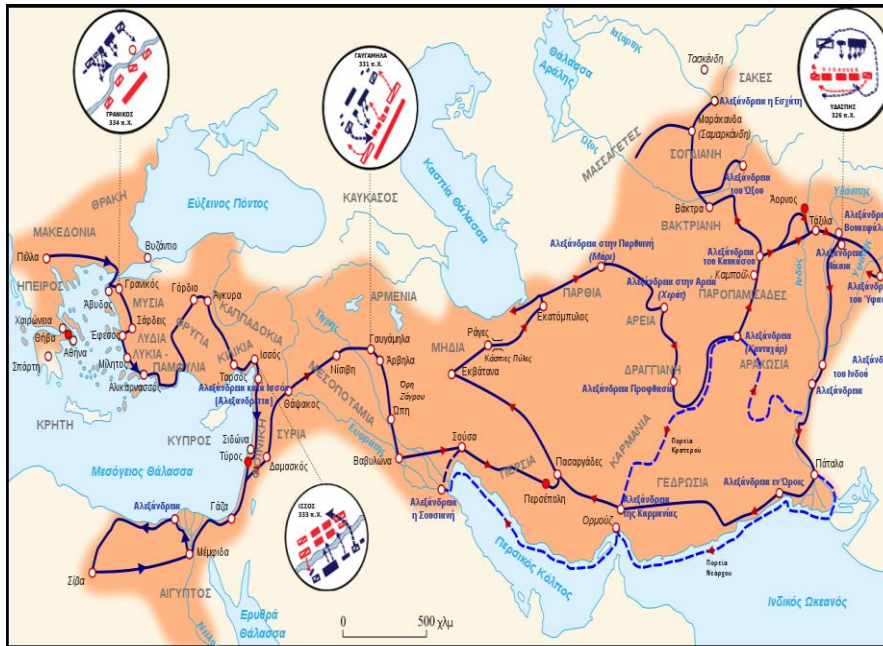
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Albin Lesky, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Εκδοτικός Οίκος αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1983
- *Αλέξανδρος Πλουτάρχου*, Μτφρ: Παπαδόπουλος Βασίλειος Μ, Μαλλιάρης Παιδεία, 2015 (β' έκδοση)
- Κουγιουμτζόγλου Δημήτρης Κ, *Ο Μέγας Αλέξανδρος του Ελληνισμού, Αρχαιότητα-Βυζάντιο-Νεότερη και Σύγχρονη Ελλάδα*, Σαΐτα, 2016
- Κρητικού Βίκτωρος Δ, *Αρριανού Αλεξάνδρου Ανάβασις*, Κυριάκου Κοσμού Ηροδότου Ιστορία, Ο.Ε.Σ.Β, Εν Αθήναις, 1950
- *Μέγας Αλέξανδρος, Αναδιφώντας Όψεις του περίοπτου*, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίση, Κύκλος Σεμιναρίων, Μάρτιος-Απρίλιος 2008
- Ράπτης Γεώργιος, *Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις*, Βιβλία I, II, III, IV, V, VI, VII, Ζήτρος
- Ράπτης Γεώργιος Α, *Πλουτάρχου, Περί της Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής, Λακωνικά Αποφθέγματα*, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη, 2006
- <https://www.encyclopedia.com/humanities/culture-magazines/latin-literature-silver-age>

Διαδικτυακές σελίδες απ' όπου αντλήθηκαν τα κείμενα:

- <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0092%3Achapter%3D2%3Asection%3D3>
- http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=74&page=1
- http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=74&page=53

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, με πορεία κατεύθυνσης, απεικόνιση των σχηματισμών των κύριων μαχών, και χρωματική επισήμανση των ιδρυθείσων πόλεων

Αναπαράσταση της μάχης του Γρανικού όπου ο Κλείτος ο Μέλας διακρίνεται στο κέντρο δίπλα από τον Αλέξανδρο να τον σώζει από το χτύπημα του Σπιθριδάτη - Σαρλ Λε Μπραν, 17ος αιώνας, Λούβρο

Ο Αλέξανδρος νικά τον Δαρείο στη μάχη της Ισσού Ψηφιδωτό από την Πομπηία, αντίγραφο ελληνικού πρωτοτύπου, Αρχαιολογικό Μουσείο Νάπολης

Η Μάχη των Γανγαμήλων, Φλαμανδική ταπισερί, πρώτο μισό του 18ου αιώνα